

วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

Journal of Buddhist Studies

ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม) 2562

ISSN : 1905-534x (Print)

Vol. 10 No. 2 (July - December) 2019

ISSN : 2697-3995 (Online)

วัตถุประสงค์

วารสารพุทธศาสตร์ศึกษาเป็นวารสารวิชาการราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน, ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการของนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนิสิตในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา สังคมวิทยา พัฒนาสังคม เศรษฐศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ศิลปกรรม และรัฐศาสตร์ ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน โดยเปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา (Journal of Buddhist Studies) อย่างเคร่งครัดรวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่วารสารพุทธศาสตร์ศึกษากำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

๑ เจ้าของ (Owner)

บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

139 ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

053 - 278967, 053 - 270451 ต่อ 311

๑ ที่ปรึกษา (Advisors)

พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	อธิการบดี
พระวิมลเมธี	รองอธิการบดีวิทยาเขตเชียงใหม่
พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
พระมหาสมบุญ วุฒิกโร, รศ. ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระครูพิพิธสุตาทธ, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต และพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
พระครูสิริปริยัตยาภิรัต, ผศ	รศ. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่
พระมหาชุตีภัก อภินันโท	ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย

๑ บรรณาธิการบริหาร (Executive Editor)

ดร.ส่งเสริม แสงทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
--------------------	---

๑ หัวหน้ากองบรรณาธิการ (Chief Editor)

รศ.ดร.พูนชัย ปันนียะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
----------------------	---

๑ กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

พระครูศรีปริยัตยารักษ์, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่
พระสัณชัย ญาณวีโร	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
รศ.ดร. ฉลองเดช คุณานูมาต	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ. ลิปิกร มาแก้ว	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตล้านนา
ผศ.ดร. ตระกูล ชำนาญ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ผศ.ดร. โพน นามณี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.สัญญา สะสอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
ผศ.ดร.ประทีป พืชทองหลาง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ดร. พัลลภ หารุคำจา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่
ดร.บุญญาพร ยอดคง	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่
พอ.พญ.นิภาพรรณ ธรรมเดชศักดิ์	โรงพยาบาลค่ายกาวิละ

๑ ผู้ช่วยบรรณาธิการ

พระอธิวัฒน์ รตนวณโณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
---------------------	---

๑ ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

พระมหามหรรษา ธมมมหาโส, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูพิพิธสุตาทร, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
พระครูสิริปริยัตยานุศาสตร์, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
พระวิสิทธิ์ จิตวิสิทธ์, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
รศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทรแรง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ผศ.ดร. วรวิทย์ นิเทศศิลป์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ดร.สงเสริม แสงทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

๑ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

พระมหาวีเศษ ปลายาวชิโร รศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	วิทยาเขตล้านนา
ศ.ดร.สิทธิ บุตรอินทร์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.สร้อยดี อ่องสกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.(เกียรติคุณ) พงศ์เดช ไชยคุตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.ดร.วัชร งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.สมโชค อ่องสกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.อุเทน ปัญโญ	มหาวิทยาลัยนอร์ทเชียงใหม่
รศ.ดร.ปรุทม์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.สุชารัช ริมกัรติกุล	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ดร. บุญย์ นิลเกษ	ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร. ฉลองเดช คุณานุมาน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ. ดร. ทิพวรรณ ทั้งมั่งมี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ. ดร.วิโรจน์ อินทนนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร. ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร. สัญญา สะสอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
รศ. ลิปิกร มาแก้ว	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
	วิทยาเขตล้านนา
ผศ.รุ่งเรือง บุญโอรส	ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ธีรโชติ เกิดแก้ว	Huachiew Chalermprakiet University
ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ประทีป พิษทองกลาง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ผศ.ดร. ตระกูล ชำนาญ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
	วิทยาเขตล้านนา
ผศ.ดร. โผน นามณี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
	วิทยาเขตล้านนา
ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร. อุเทน ลาพิงค์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ

มหาวิทยาลัยบูรพา

ดร.แสวง แสนบุตร

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พอ.พญ.นิภาพรรณ ธรรมเดชศักดิ์ โรงพยาบาลค่ายกาวิละ

◎ ฝ่ายประสานงานและจัดการ (Coordination and Management)

นางสาวอรชร เรือนคำ

นายภัชรบถ ฤทธิ์เต็ม

นายบุญมี แก้วตา

นายจิตตกร จันทร์ศิลป์

◎ ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)

นายวิทยา มาลาวัลย์

◎ ออกแบบปก (Cover Designed)

พระแสงแก้ว ปภัสสโร

◎ จัดรูปเล่ม (Content Designed)

พระนิติพัฒน์ อุชจาโร

◎ กำหนดออกเผยแพร่

ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม

◎ Website : <https://www.tci-thaijo.org/index.php/JBS>

◎ Email.: jbs@mcu.ac.th

◎ หมายเลข ISSN : 1905-534x (Print) ISSN : 2697-3995 (Online)

สารบัญ

หน้า

บทความวิจัย

- ๑ รูปแบบการเจริญสติเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด
ของผู้ป่วยโรคเบาหวาน 289
An Instructional Model on Mindfulness Meditation for the
Enhancement on Glycemic Control among Patients with Diabetes
ชูชีพ โพชะจา, ธีรยุทธ วิสุทธิ, โพน นามณ
Chucheap Pochaja¹
Thirayut Visudhi¹, Phon Namane
วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
- ๑ การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุ:
ศึกษาเฉพาะกรณีผู้สูงอายุชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม
อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ 305
Application of Buddhist Principles in Elderly Care; A Case Study
of the Elderly in Baanrai Community, Tungtom Sub-district,
Sanpatong District, Chiang Mai Province
พระชยุฉานันท์ กิตติปัญโญ
พระวุฒิชัย มหาสทโท, เดชา ตาละนิก, สกุนา คงจันทร์
Phrachayanan Kittipunyo, Phra Wutthichai Mahasatto,
Decha Talanuk, Sakuna Kongjam
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
- ๑ การพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเองเชิงพุทธในจังหวัดลำพูน 316
The Development of Buddhist Self-Reliant Community Plan
in Lamphun Province
พัลลภ หารุคำจา, เทพประวิณ จันทรแรง,
พระมหาสันติราษฎร์ ญาณสนติ, พระมหาศรัณย์วัตร กิตติวชิโร
Panlob Harukhumja, Thepprawin Chanraeng,
Phramaha Santirat Jhānasanti, Phramaha Saranwat Kittivachiro
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

- ๑ สถาปราชชนลุ่มน้ำอิง : พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิง 331
People Council of Ing River Basin: Civil society dynamic in
Natural Resource Management in Ing River Basin
สหทัย วิเศษ
Sahathaya Wises
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
- ๑ กระบวนการสร้างนิสิตต้นแบบตามนวลักษณ์นิสิตของมหาวิทยาลัย 346
The Process of Creating Student Model according to Student's
Characteristics in University
สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์
พระมหาภาณุวัฒน์ ปฎิภาณเมธี, อนันต์ อุปสอด
Somchan Sripraschayanon, Phra Maha Phanuwat Pathipanamethi
Anan Upasod
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
- ๑ รูปแบบการบูรณาการฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐาน 4 กับหลักโยคะศาสตร์ 362
The Model of the Integration of Meditation Practice by Using
the Four Foundations of Mindfulness and Yoga
ชิตชนก ทัพไทย, เยื้อง ปั่นเหนงเพชร, พระครูพิพิธสุตาทร, พระมหาวิรัชศักดิ์ สุรเมธี
สมหวัง แก้วสุฟอง
Chitchanak Tupthai, Yueng Pannengpetch, Phrakrupiphitsutatorn
Phramaha Weerasak Suramedhi, Somwang Kaewsufong
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ๑ พุทธจริยธรรมในการประกอบการธุรกิจประกันชีวิต 377
Buddhist Morality for Life Insurance Business
กณัฐสุมิน เตชะเบญจรัตน์, พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, พระบุญทรง ปุณฺณโร
พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, ปุรตม์ บุญศรีตัน
Koranutsumin Techabenjarat, Phrakrusiripariyattayanusath,
Phisit Kotsupho, Boonsong Puṅkādharo, Parud Boonsriton
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- ๑ พระพุทธศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ 393
Buddhism With Pa-O Ethnic Construction Identity
พระสมุห์อนันต์ อินทวิโส
พระครูสิริบรมธาตุพิทักษ์, พระอานาจ พุทธอาสน์, อุเทน ลาพิงค์
Phrasamuh Anon Indavamso, Phrakhrusiriborromathatpitak
Phra Amnat Phutthaart, Uten Laping
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
- ๑ แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 414
วัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง
จังหวัดเชียงใหม่
Guideline for Vipassanākammatthāna Practice According to
the Four Satipatthānas, Wat Phradhāttsrichomthong Varavihara,
Baanluang Sub-District, Chomthong District, Chiangmai Province
แม่ชีนวลรัตน์ ไชยวงศ์สา, พระครูสมุห์ธนโชติ จิระธมโม,
ทรงศักดิ์ พรหมดี, พระมหาวิริเดช จะปา
Maechee Nuanrat Chaiwongsa,
Phrakhrusamu Thanachot Ciradhammo1, Songsak Promdi1
Phramahaviradej Japah
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
- ๑ แนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีเชิงพุทธล้านนา 429
ของจังหวัดลำปาง
The Guidelines to Promote the Identity of Lanna Buddhist
Traditional Culture of Lampang Province
กตัญญู เรือนตุ่น, พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, พระมหาอังกศร ญาณเมธี
ประวิชัย วันตา, ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์
Katanyou Reantum
Phisit Kotsupho, Phramaha Angkan Yanamethi
Tipaporn Yesuwan, Purawich Wanta
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

- ๑ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรลักษณ์กับหลักความ
ผาสุกทางจิตวิญญาณ 447
A Study of Relationship Between the Tilakkhana and Spiritual
Well-Being of Life
นายบุญมี แก้วต, พระมหารังสี ฐานวุฑโฒ, วิโรจน์ วิชัย,
พระครูศรีปริยัตยารักษ์, ประเสริฐ บุปผาสุข,
Boonmee Kaewta, Phramaha Rangsey Thanavuddho,
Virot Vichai, Phrakrusripariyattayarak, Prasert Buppasuk
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่,
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ๑ การเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถานผ่านการผลิตสื่อ 462
แบบมีส่วนร่วมของเยาวชน
The Buddha Dhamma Learning in Sattamahāsātān Based on the Youths
Participatory Medias Creation.
พลสรรค์ สิริเดชนนท์
พระครูประวิตรวราณยุต, สยาม ราชวัตร, ณรงค์ศักดิ์ ลุนสำโรง
Ponsan Siridechanont
Phrakrupravitravarānuyut, Sayam Ratchawat, Narongsak Lunsamrong
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ๑ ผลการใช้รูปแบบการสอนการคิดแก้ปัญหาอนาคตที่มีต่อความ 479
สามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 3
Effectiveness of the Future Problem- Solving Instructional
Model in Science On Problem Solving Thinking Ability
of Students in Matthayom Suksa 3 Students
ศิริขวัญ เบ็ญจกรรณ์
Sirikhwan Benjakan
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- ๑๐ ความสามารถในการคิดในวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา 495
โดยใช้วิธีการสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูง
Thinking Abilities in Sciences of Primary School Students
Through Inquiry Method Enhanced the Higher-order Questions
อภิขญา คำวัน
Apichaya Kamwan
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทความวิชาการ

- ๑๑ สถานการณ์ความมั่นคงของมนุษย์ในประเทศไทย 507
The human's security situation in Thailand
พระครูสมุห์วัลลภ ฐิตสั่วโร
ฟองจันทร์ สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา, ประไพศิริ สันติทฤษฎีกร
Phrakru Samuha Wanlop Teetasawalo,
Fongchan Sooksawat Na Ayudhya, Prapaisiri Santitissadeekorn
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
- ๑๒ สื่อสังคมออนไลน์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 520
Online Social Media and Propagation of Buddhism
เมธี เชษฐวิสูตร
Matee Chatvisut
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
- ๑๓ วิถีวัฒนธรรมชาวพุทธกับการสืบสานประเพณีการเทศน์มหาชาติ ในล้านนา 532
The Buddhist Cultural Ways and the Lanna Inheritance
in Great Birth Sermon
เชษฐ นิมมาทพัฒน์
Chet Nimmatapat
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

บทบรรณาธิการ

ขอต้อนรับทุกท่านสู่การชื่นชมผลงานวิชาการในวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 /2562 (กรกฎาคม – ธันวาคม) ในวารสารฉบับนี้ เต็มเปี่ยมไปด้วยบทความคุณภาพหลากหลาย อาทิ บทความด้านปรัชญา ด้านพระพุทธศาสนา ด้านสังคม ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข ทุกบทความล้วนสนองความกระหายในองค์ความรู้ที่ท่านกำลังแสวงหาคงจะไม่ทำให้ท่านผิดหวัง ประการสำคัญ ผู้เขียนบทความในวารสารฉบับนี้ ประกอบด้วย นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ จากสถาบันต่างๆ นอกจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เป็นต้น

บทความที่น่าสนใจในวารสารฉบับนี้ มีจำนวน 17 เรื่อง จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ บทความจากผลงานวิจัย ที่เรียกว่า บทความวิจัย มีจำนวน 14 เรื่อง และบทความวิชาการ มีจำนวน 3 เรื่อง โดยเริ่มจาก บทความวิจัยเรื่องที่ 1 “รูปแบบการเจริญสติเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน” คณะนักวิจัยประกอบด้วย ชูชีพ โพชะจา, โผน นามณี, และ ธีรยุทธ วิสุทธิ, บทความวิจัยเรื่องที่ 2 “การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุ: ศึกษาเฉพาะกรณีผู้สูงอายุชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่” คณะนักวิจัย คือ พระชญาณันท์ กิตติปัญโญ, พระวุฒิชัย มหาสทุโ, เดชา ตาละนีก, และ สกุนา คงจันทร์, บทความวิจัยเรื่องที่ 3 “การพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเองเชิงพุทธในจังหวัดลำพูน” คณะนักวิจัย ประกอบด้วย พัลลภ หารุคำจา, เทพประวิณ จันแรง, พระมหาสันติราษฎร์ ฐานสนติ, และ พระมหาศรัณย์ วัตร กิตติวิโร, บทความวิจัยเรื่องที่ 4 “สภาพประชาชนลุ่มน้ำอิง : พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิง” ผู้วิจัย คือ สหทัยา วิเศษ บทความวิจัยเรื่องที่ 5 “กระบวนการสร้างนิสิตต้นแบบตามนวลักษณ์นิสิตของมหาวิทยาลัย” คณะนักวิจัยประกอบด้วย สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์, พระมหาภาณุวัฒน์ ปฎิภาณเมธี, และ อนันต์ อุปสอด, บทความวิจัยเรื่องที่ 6 “รูปแบบการบูรณาการฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐาน 4 กับหลักโยคศาสตร์” คณะนักวิจัย ได้แก่ ชิตชนก ทัพไทย, เยื้อง ปั่นแห่งเพชร, พระครูพิพิธสุตาทรร สิริโนโร, พระมหาวิรศักดิ์ สุรเมธี, และ สมหวัง แก้วสุฟอง, บทความวิจัยเรื่องที่ 7 “พุทธจริยธรรมในการประกอบการธุรกิจประกันชีวิต” คณะนักวิจัยประกอบด้วย กรณัฐสุมิน เตชะเบญจรัตน์, พระครู สิริปริยัตยานุศาสน์, พระบุญทรง บุญญโร, พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, และ ปฐมภ์ บุญศรีตัน, บทความวิจัยเรื่องที่ 8 “พระพุทธศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่ม

ชาติพันธุ์ปะโอ” คณะนักวิจัย ได้แก่ พระสมุห์อานนท์ อินทวิโส, พระครูสิริบรมธาตุพิทักษ์, พระอานาจ พุทธอาสน์, และ อุเทน ลาพิงค์, บทความวิจัยเรื่องที่ 9 “แนวทางการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่” คณะนักวิจัยได้แก่ แม่ชีนวลรัตน์ ไชยวงษ์สา, พระครูสมุห์ ธนโชติ จิรธมโม, ทรงศักดิ์ พรหมดี, พระมหาวิโรเดช จะปา, บทความวิจัยเรื่องที่ 10 “แนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีเชิงพุทธล้านนา ของจังหวัดลำปาง” คณะนักวิจัย ประกอบด้วย กตัญญู เรือนตุ่น, พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, พระมหาอังกคาร ญาณเมธี, ประวิทย์ วันตา, และ ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์, บทความวิจัยเรื่องที่ 11 “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลัก ไตรลักษณ์กับหลักความผาสุกทางจิตวิญญาณ” คณะนักวิจัยประกอบด้วยบุญมี แก้วตา, วิโรจน์ วิชัย, พระมหารังสี ฐานวฑฺฒ, พระครูศรีปริยัตยารักษ์, และ ประเสริฐ บุญผาสุข, บทความวิจัยเรื่องที่ 12 “การเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถานผ่านการผลิตสื่อ” คณะนักวิจัยได้แก่ พลสรรค์ สิริเดชนนท์, พระครูประวิตรวรานุยุต, สยาม ราชัตตร, และ ณรงค์ศักดิ์ ลุนสำโรง, บทความวิจัยเรื่องที่ 13 “ผลการใช้รูปแบบการสอนการคิดแก้ปัญหาอนาคตที่มีต่อความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3” ผู้วิจัยคือ ศิริขวัญ เบ็ญจกรณ์, และบทความวิจัยเรื่องที่ 14 “ความสามารถในการคิดของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาที่เรียนด้วยวิธีสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูงในวิชาวิทยาศาสตร์” ผู้วิจัยคือ อภิขญา คำวัน

ในส่วนของบทความวิชาการมีจำนวน 3 เรื่อง เริ่มจากบทความเรื่องที่ 1 “ความมั่นคงของมนุษย์ในประเทศไทย,” คณะผู้เขียนบทความประกอบด้วย พระครูสมุห์วัลลภ ลิตสวโร, พงษ์จันทร์ สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา, และประไพศิริ สันติทฤษฎีกร, บทความเรื่องที่ 2 “สื่อสังคมออนไลน์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผู้เขียนคือ เมธี เชษฐวิสุต และบทความเรื่องที่ 3 “วิถีวัฒนธรรมชาวพุทธกับการสืบสานประเพณีการเทศน์มหาชาติในล้านนา” ผู้เขียนคือ เชษฐ์ นิมมาพัฒน์

ด้วยองค์ความรู้หลากหลายมิติที่นำเสนอในวารสารฉบับนี้ หวังว่าจะเป็นกระจุก สะท้อนให้ผู้ใฝ่รู้ สำรวจความสนใจของตน ส่งผลให้เกิดพัฒนาการเรียนรู้ในการนำเอา พระพุทธศาสนามาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตทั้งในส่วนตน และสังคมให้มีความเข้มแข็งต่อไป

กราบนิมัสการขอขอบคุณ และขอขอบคุณ พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณ พระวิมลเมธี รองอธิการบดี คณะผู้บริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ที่สนับสนุนการทำงาน กองบรรณาธิการวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

คณะนักวิจัย และนักวิชาการทุกท่านที่ให้ความสนใจส่งบทความคุณภาพมาให้ตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้ คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจบทความ คณะทำงาน และท่านผู้อ่านทุกคน ที่ทำให้วารสารพุทธศาสตร์ศึกษฉบับนี้ได้เป็นเวทีสื่อกลางทางวิชาการสู่สังคมตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยคือการบริการวิชาการแก่สังคมไปอีกนาน

ดร. ส่งเสริม แสงทอง

บรรณาธิการวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

รูปแบบการเจริญสติเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาล ในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน

An Instructional Model on Mindfulness Meditation for the Enhancement on Glycemic Control among Patients with Diabetes

ชูชีพ โพชะจา¹

ธีรยุทธ วิสุทธิ¹, โพน นามณ²

Chucheap Pochaja¹

Thirayut Visudhi¹, Phon Namane

วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา²

Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University¹

Corresponding Author, E-mail: Chucheappo@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลองชนิดสองกลุ่มทดสอบก่อน และหลัง มีวัตถุประสงค์ 1) เปรียบเทียบพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวานก่อน และหลังได้รับการฝึกรูปแบบการเจริญสติ 2) เปรียบเทียบพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวานระหว่างกลุ่มที่ได้รับการฝึกรูปแบบการเจริญสติ กับกลุ่มที่ได้รับรูปแบบการพยาบาลตามปกติ กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้ป่วยโรคเบาหวานจำนวน 60 ราย เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่มเจาะจง จัดให้เป็นกลุ่มทดลองจำนวน 30 ราย และกลุ่มควบคุม 30 ราย กลุ่มทดลองได้รับการฝึกรูปแบบการเจริญสติ เป็นเวลา 3 เดือน ในขณะที่กลุ่มควบคุมได้รับรูปแบบการพยาบาลตามปกติ การประเมินผลกระทำภายหลังได้รับการฝึกรูปแบบการเจริญสติในสัปดาห์ที่ 12 โดยใช้แบบสัมภาษณ์พฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน วิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับ

น้ำตาลในเลือดระหว่างกลุ่มโดยใช้สถิติการทดสอบค่าที (t-test)

ผลการวิจัยพบว่า

1) ผู้ป่วยโรคเบาหวาน ในกลุ่มทดลองหลังได้รับรูปแบบการเจริญสติมีค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดสูงกว่าก่อนได้รับรูปแบบการเจริญสติที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$)

2) ผู้ป่วยโรคเบาหวานหลังได้รับรูปแบบการเจริญสติมีค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับรูปแบบการพยาบาลตามปกติที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$)

คำสำคัญ: รูปแบบการเจริญสติ; พฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด; โรคเบาหวาน

Abstract

The purpose of this study was quasi-experimental, two groups pretest-posttest. Consists objectives 1) compare health behaviors on glycemic control on patients with diabetes pre-post the treatment by using the instructional model of mindfulness meditation 2) compare health behaviors on glycemic control on patients with diabetes who got the treatment by using the instructional model of mindfulness meditation with diabetes patients who got the treatment by using the conventional nursing model. Patients' samples were the diabetes patients' problems with diabetes. The samples that were designed as the random selected group of 60 patients. The samples had 2 groups including the experimental group that had 30 patients, and the controlled group that also had 30 patients. The experimental group received an intervention consisting of three month of instructional model on mindfulness meditation, whereas the control group received conventional care. The evaluation of this study was conducted upon the completion of intervention at the 12 week post intervention by behaviors on glycemic control interviewing questionnaire. Comparison of glycemic control behaviors between the two groups were analyzed by using t-test.

The results revealed that:

1) Health glycemic control behaviors mean score in the experimental

group after participating in an instructional model on mindfulness meditation was significantly higher than that of before ($p < .01$).

2) Glycemic control behaviors mean score in the experimental group after participating in an instructional model on mindfulness meditation was significantly higher than those in the control group ($p < .01$).

Keywords: instructional model on mindfulness meditation; Glycemic control; Diabetes

บทนำ

โรคเบาหวานเป็นโรคเรื้อรังที่เป็นปัญหาด้านสุขภาพอย่างมาก ส่งผลกระทบโดยตรงต่อผู้ป่วยก่อให้เกิดการสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ ครอบครัวและรัฐ ทำให้คุณภาพชีวิตลดลงเกิดภาวะแทรกซ้อนต่างๆ มีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในสังคมที่ยังขาดความรู้และความตื่นตัว ซึ่งความชุกของโรคเบาหวานทั่วโลกยังสูงขึ้นเรื่อยๆ ประมาณการว่าความชุกของโรคเบาหวานจะเพิ่มจากร้อยละ 2.8 ในปี 2543 เป็นร้อยละ 4.4 ในปี พ.ศ. 2573 ซึ่งคิดเป็นจำนวนผู้ป่วยเบาหวานในปี พ.ศ. 2543 จำนวน 171 ล้านคน และจะเพิ่มขึ้นเป็น 366 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2573 (สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2554) สำหรับประเทศไทยสำนักโรคไม่ติดต่อกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขได้คาดประมาณจำนวนประชากรที่เป็นโรคเบาหวานอายุ 35 ปีขึ้นไประหว่าง พ.ศ. 2554 – 2563 ว่าในปี 2554 จะพบผู้ป่วยเบาหวานรายใหม่เกิดขึ้น 501,299 คน ระหว่าง พ.ศ. 2554-2563 จะเพิ่มขึ้นในช่วง 501,299 – 533,941 คนต่อปี ทั้งนี้จะมีผู้ป่วยเพิ่มขึ้น 2 เท่า ภายใน 6 ปี ดังนั้นในปี 2563 จะมีผู้ป่วยเบาหวานรายใหม่สูงถึง 8,200,000 คน มีแต่เพิ่มไม่มีลด (วิชัย เทียนถาวร, 2555 : 1-5) สำหรับประเทศไทยและประเทศทางเอเชียมีผู้ป่วยเป็นโรคเบาหวานร้อยละ 99 เป็นโรคเบาหวานชนิดที่ 2 เท่านั้นและยังพบว่าโรคเบาหวานเป็นสาเหตุการตายที่สำคัญเป็นอันดับที่ 3 ในปี พ.ศ 2554, 2555 และ พ.ศ 2556 จากร้อยละ 11.9, 12.1 และ 14.93 ตามลำดับ (กระทรวงสาธารณสุข, 2557: 151)

การควบคุมโรคเบาหวานต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากผู้ป่วยโรคเบาหวานและบุคลากรทางการแพทย์เนื่องจากผู้ป่วยโรคเบาหวานต้องมีการเรียนรู้เพื่อให้สามารถนำไปพัฒนาพฤติกรรมของตนเองเพื่อให้สามารถควบคุมโรคได้ ผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้ดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวาน ได้ตระหนักถึงปัญหาที่ผู้ป่วยโรคเบาหวานไม่สามารถควบคุมโรคได้ จึงพยายามหาวิธี

การมาพัฒนาและส่งเสริมพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยที่ต้องรวมทั้งทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาดังกล่าว และพบว่ามีการวิจัยที่ใช้การเจริญสติมาพัฒนาพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวานมีน้อยมาก แต่พบใน 4 รายงานการวิจัยที่ใช้การเจริญสติแล้วมีผลทำให้ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นได้แก่ ผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงที่ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน (จุฑามาศ วาริแสงทิพย์ และคณะ, 2559: หน้าบทคัดย่อ) การรักษาโรคด้วยวิปัสสนากัมมัฏฐาน (พระปลัดสมชาย บิโยโค (ดำเนิน), 2558: หน้า ก.) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวาน (ภารวี ศักดิ์สิทธิ์, 2554: หน้า ก.) และใช้การเจริญสติในโรคหัวใจที่มีผลทำให้หัวใจทำงานดีขึ้น (Zamarra, 1996: 222-230) จากงานวิจัยดังกล่าวพบว่าเมื่อนำการเจริญสติมาฝึกในผู้ป่วยโรคเรื้อรังแล้วให้ผลลัพธ์ที่ดีผู้วิจัยจึงคาดว่ารูปแบบการเจริญสตินี้จะส่งเสริมให้ผู้ป่วยโรคเบาหวานชนิดที่ 2 ควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดได้ด้วยการมีพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดที่ดีขึ้น

พฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดเป็นการปฏิบัติตัวหรือการกระทำที่บุคคลทำเพื่อเป็นการดูแลสุขภาพของตนเองโดยมุ่งเน้นการคงไว้ซึ่งชีวิต สุขภาพ และชะลอภาวะแทรกซ้อนต่างๆ สำหรับพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้ป่วยโรคเบาหวานเพื่อควบคุมโรค ป้องกันภาวะแทรกซ้อนต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น รวมทั้งเพื่อคงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (วรรณรา ชื่นวัฒน, ณิชานาฏ สอนภักดี, 2557: บทคัดย่อ) พฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน ต้องประกอบด้วย การควบคุมอาหาร การออกกำลังกาย การใช้ยา และการดูแลสุขภาพทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมระดับน้ำตาล ชะลอการเกิดภาวะแทรกซ้อน และคงไว้ซึ่งความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย และจิตใจในการปฏิบัติพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด บุคคลนั้นจะต้องมีการเรียนรู้เกี่ยวกับการเจ็บป่วย มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมซึ่งมีกล่าวไว้หลายทฤษฎีเช่น ทฤษฎีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของ ดร.โปรแชสกา การรับรู้ความสามารถของตนเองของ Bandura, การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยหลัก PROMISE Model จากทฤษฎีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทั้งหมดดังกล่าวพบว่าการที่จะทำให้บุคคลมีการปรับเปลี่ยนตนเองจะเริ่มต้นที่จิตใจที่พร้อมจะเปลี่ยนเสียก่อนซึ่งในแต่ละทฤษฎีมีขั้นตอนที่ซับซ้อน แต่การเจริญสติแนวของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโข เป็นการฝึกที่จิตใจโดยใช้ร่างกายเป็นฐานในการฝึก ซึ่งง่ายลัด สั้นและเข้ากับวิถีชีวิตของผู้ป่วย (วัฒนา สุพรหมจักร, 2554 : หน้า 5-10) นอกจากนี้ผู้

วิจัยยังนำแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ มาสร้างเป็นรูปแบบการเจริญสติ ดังนั้นรูปแบบการเจริญสตินี้ จึงนับเป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดการเรียนรู้ที่ได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระเบียบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่างๆ โดยประกอบด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญในการเรียนรู้รวมทั้งวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการหรือแนวคิดที่ยึดถือได้รับการพิสูจน์ทดสอบหรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพสามารถใช้เป็นแบบแผนในการเรียนรู้ให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะตามรูปแบบนั้นๆ

การเจริญสติ เป็นการฝึกจิตซึ่งเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะเปิดไปสู่การพัฒนาตนเอง จิตถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการพัฒนาด้าน เพราะหาไม่มีประสบการณ์ใดที่จะเกิดขึ้นได้ โดยไม่มีจิต ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดต้องอิงอยู่กับจิตทั้งสิ้น (สมหวัง แก้วสุฟอง, 2560: 7) และการเจริญสตินั้นเป็นการพัฒนาจิตโดยตรงจึงสามารถพัฒนาพฤติกรรมของผู้ป่วยโรคเบาหวานได้ แต่สติเป็นคุณธรรมที่เกิดเองไม่ได้ ต้องทำการฝึกฝนให้มากก็จะเกิดเป็นปัญญาที่จะนำพาให้ผู้ป่วยโรคเบาหวานมีพฤติกรรมที่ดี นอกจากนี้ขณะปฏิบัติการเจริญสติแบบเคลื่อนไหวจะทำให้เกิดสมาธิแบบขณิกสมาธิ ซึ่งจะมีผลในการกระตุ้นระบบพาราซิมพาเทติกทำให้การทำงานทางจิตที่เกี่ยวข้องกับสมองดีขึ้น เช่น มีสมาธิดีขึ้น ลดปริมาณฮอร์โมนคอร์ติซอลที่เกี่ยวกับความเครียด (ฮอร์โมนจากความเครียดทำให้ต่อมหมวกไตส่วน Adrenal cortex ยังหลั่งสาร Glucocorticoids ทำให้ระดับน้ำตาลในเลือดเพิ่มขึ้น) (Jennifer, 2012: 129-139) ช่วยบรรเทาอาการเจ็บป่วยทางกายเช่นโรคเกี่ยวกับหัวใจและระบบหลอดเลือด หอบหืด โรคเบาหวานชนิดที่ 2 ส่วนในระดับเซลล์มีผลทำให้เอ็นไซม์ที่โรเมอเรส ที่อยู่ส่วนปลายของโครโมโซมที่โรเมียมีขนาดยาวขึ้น ผลของโครโมโซมที่โรเมียที่มีขนาดยาวขึ้นจะทำให้การควบคุมโรคเบาหวานดีขึ้นและมีอายุยืนยาวขึ้น ส่วนที่โรเมียที่สั้นลงมีความสัมพันธ์กับโรคต่างๆ คือ โรคเบาหวาน ภาวะดื้อต่ออินซูลินมีผลทำให้ไม่สามารถควบคุมโรคเบาหวานได้ (Elizabeth, 2013: 159-63)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจนำรูปแบบการเจริญสติมาใช้กับผู้ป่วยโรคเบาหวาน ซึ่งคาดว่าจะรูปแบบการเจริญสติน่าจะส่งเสริมให้ผู้ป่วยโรคเบาหวาน ที่ควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดไม่ได้จะมีพฤติกรรมควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดที่เหมาะสมจะส่งผลให้ผู้ป่วยโรคเบาหวาน สามารถควบคุมโรคได้ ชะลอการเกิดโรคแทรกซ้อนและมีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกาย และจิตใจ

วัตถุประสงค์

1. เปรียบเทียบพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวานก่อนและหลังได้รับการฝึกรูปแบบการเจริญสติ
2. เปรียบเทียบพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวานระหว่างกลุ่มที่ได้รับการฝึกรูปแบบการเจริญสติกับกลุ่มที่ได้รับรูปแบบการพยาบาลตามปกติ

ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (quasi-experimental research) ชนิดศึกษา 2 กลุ่ม วัดก่อนและหลัง (two groups pretest-posttest design)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาเป็นผู้ป่วยโรคเบาหวานที่ได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์ว่าเป็นเบาหวานชนิดที่ 2 ทั้งชายและหญิง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้ป่วยโรคเบาหวานที่มารับการรักษาที่คลินิกเบาหวาน แผนกผู้ป่วยนอก โรงพยาบาล จังหวัดลำพูน ระหว่างเดือนตุลาคม 2560 ถึงเดือนธันวาคม 2560 เลือกกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 60 ราย แบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 30 รายแรกเป็นกลุ่มควบคุม และกลุ่มตัวอย่าง 30 รายต่อมาเป็นกลุ่มทดลอง และควบคุมกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มโดยเทคนิคการจับคู่ (matching) เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มมีลักษณะใกล้เคียงกันมากที่สุดในเรื่อง อายุ เพศ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่ได้รับการวินิจฉัยโรค และจากระดับคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดที่ใกล้เคียงกัน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 แบบบันทึกข้อมูลทั่วไปของผู้ป่วยโรคเบาหวาน ประกอบด้วย เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้เฉลี่ยของครอบครัว การจ่ายค่ารักษาพยาบาล ระยะเวลาที่ได้รับการวินิจฉัยโรค ผลการตรวจระดับน้ำตาลในเลือดก่อนอาหาร เข้าครั้งสุดท้ายที่มารักษา และค่าดัชนีมวลกาย

ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์พฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยเบาหวาน สร้างโดย ผู้วิจัยประกอบด้วยคำถามทั้งหมด 15 ข้อ ได้แก่ การควบคุมอาหาร จำนวน 5 ข้อ การออกกำลังกายและการใช้ยา จำนวน 5 ข้อ และการดูแลสุขภาพทั่วไป จำนวน

5 ข้อ แบบสัมภาษณ์แต่ละข้อมีคำตอบให้เลือก 5 ระดับ

ส่วนที่ 3 รูปแบบการเจริญสติแบบเคลื่อนไหวตามแนว หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ ซึ่งผู้วิจัยสร้างรูปแบบการเจริญสติเชิงข้อความของ Keeves และประยุกต์ตามแนวทางของ เควินครุส ชนกนารถ ชื่นเชย และ อัมพร พงษ์กัสนานันท์ จำนวน 6 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) หลักการ 2) เป้าหมายและวัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา 4) วิธีการจัดกิจกรรม 5) สื่อ และแหล่งการเรียนรู้ 6). การวัดและการประเมินผล

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

การหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยแบ่งเป็นดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์พฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวานผู้วิจัยสร้างเอง แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อความคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำมาวิเคราะห์หาค่าความสอดคล้องโดยใช้ การวิเคราะห์ค่า IOC (Index of Item Objective Congruence : IOC) นำข้อมูลของผู้เชี่ยวชาญ มาคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง พบว่า มีค่าอยู่ระหว่าง 0.66 - 1.00 แล้วนำแบบสัมภาษณ์ ไปทดลองใช้กับผู้ป่วยโรคเบาหวานที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างที่คลินิกเบาหวาน แผนกผู้ป่วยนอกโรงพยาบาลลี จำนวน 30 รายหาความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient) ของครอนบัค (Cronbach) พบว่า มีค่า = .906

2. รูปแบบการเจริญสติ ผู้วิจัยสร้างเองแล้วนำ (ร่าง) รูปแบบการเจริญสติเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวานไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา/โครงสร้าง โดยการวิเคราะห์ ค่า IOC พบว่า มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.66 – 1.00 นำไปทดลองใช้กับผู้ป่วยโรคเบาหวาน ชนิดที่ 3 จำนวน 30 คน เพื่อหาประสิทธิภาพของ (ร่าง) รูปแบบการเจริญสติเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน โดยการวิเคราะห์ค่าประสิทธิภาพตามสูตร E_1/E_2 พบว่ามีค่า = 83.92/85.87แล้วจึงนำไปใช้กับกลุ่มทดลอง

การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้พิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง โดยการขอการรับรองโครงการวิจัยตามแนวทางหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำพูน (จริยธรรมเลขที่1/2561) และชี้แจงวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินการวิจัย ให้กลุ่มตัวอย่างทราบ รวมทั้งอธิบายถึงสิทธิในการเข้าร่วมหรือปฏิเสธการเข้าร่วมการวิจัยครั้งนี้ และแจ้งให้กลุ่มตัวอย่างทราบว่า การตอบรับหรือปฏิเสธจะไม่มีผลต่อการรักษาที่ได้รับในปัจจุบัน หากกลุ่มตัวอย่างไม่ต้องการมีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้สามารถออกจากการ

วิจัยได้โดยไม่ต้องอธิบายเหตุผลและจะไม่มีผลกระทบต่อการรักษาที่จะได้รับในปัจจุบันข้อมูลที่ได้จะถูกเก็บเป็นความลับและนำเสนอในภาพรวมเท่านั้นเมื่อกลุ่มตัวอย่างยินดีเข้าร่วมการวิจัยผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างลงนามยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากโครงการวิจัยผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน และได้รับอนุมัติเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยประชาสัมพันธ์โครงการและสอบถามความสมัครใจ หลังจากนั้นผู้วิจัยคัดกรองผู้ที่สมัครใจเข้าร่วมตามเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งแจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัย เก็บข้อมูลด้วยตนเองที่คลินิกเบาหวาน แผนกผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลสี จังหวัดลำพูน ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. ผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสัมภาษณ์พฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวานโดยไม่มีการชี้นำคำตอบ ใช้เวลาประมาณ 10-15 นาที

2. ผู้ป่วย 30 รายแรกที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ และยินยอมเข้าร่วมโครงการจะถูกจัดเข้าเป็นกลุ่มควบคุมโดยผู้วิจัยดำเนินการ

1) เก็บข้อมูลพื้นฐานด้วยแบบสัมภาษณ์พฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด การประเมินแบบสัมภาษณ์ครั้งนี้ถือเป็นครั้งที่ 1

2) จัดให้ได้รับการพยาบาลตามปกติคือ ได้รับความรู้ในเรื่องโรคเบาหวาน และภาวะแทรกซ้อน การควบคุมอาหาร การออกกำลังกาย การใช้ยา และการดูแลสุขภาพทั่วไป โดยพยาบาลที่รับผิดชอบในคลินิกเบาหวาน และเป็นการให้ความรู้ขณะที่รอรับการตรวจรักษา ในสัปดาห์ที่ 1, สัปดาห์ที่ 4, สัปดาห์ที่ 8 และสัปดาห์ที่ 12 จากนั้นประเมินแบบสัมภาษณ์ครั้งที่ 2 หลังจากการประเมินครั้งที่ 1 ในสัปดาห์ที่ 12

3) กลุ่มควบคุมหลังดำเนินการวิจัยในกลุ่มทดลองเสร็จสิ้นผู้วิจัยจัดให้กลุ่มควบคุมได้รับการฝึกรูปแบบการเจริญสติเช่นเดียวกับที่จัดกระทำในกลุ่มทดลอง

3. กลุ่มทดลอง ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ป่วยโรคเบาหวานด้วยการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจงตามเกณฑ์ที่กำหนด จากนั้นผู้วิจัยแนะนำได้ตัว บอกวัตถุประสงค์ในการวิจัยพร้อมทั้งขอความร่วมมือโดยพินิจสิทธิของผู้ที่เป็นเบาหวานในการยินยอมเข้าร่วมในโครงการ

4. เก็บข้อมูลพื้นฐาน และประเมินแบบสัมภาษณ์พฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน เช่นเดียวกับกลุ่มควบคุม เป็นการเก็บข้อมูลพื้นฐานครั้งที่ 1 และดำเนินการต่อดังนี้

การแบ่งกลุ่มทดลองออกเป็น 2 กลุ่มๆ ละประมาณ 15 คน และสมาชิกจะเข้าร่วมกลุ่มเดียวกันจนเสร็จสิ้นการวิจัย แบ่งดำเนินการการฝึกแผนรูปแบบการเจริญสติรวมทั้ง

สิ้นครั้งละประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที กิจกรรมจะจัดขึ้นในวันเสาร์ 1 กลุ่ม วันอาทิตย์ 1 กลุ่ม สัปดาห์ละ 1 ครั้ง รวมเป็นเวลา 4 สัปดาห์

สัปดาห์ที่ 1 แผนที่ 1 เรื่องโรคเบาหวาน และภาวะแทรกซ้อนและฝึกรูปแบบการเจริญสติ ดังนี้

15 นาที ให้สมาชิกแนะนำตัว ผู้นำบอกวัตถุประสงค์และสมาชิกช่วยกันกำหนดข้อตกลงในการเข้าร่วมกิจกรรม

15 นาที ผู้นำให้ความรู้แก่สมาชิกเรื่องโรคเบาหวานและภาวะแทรกซ้อนและให้สมาชิกแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็น

10 นาที ผู้นำสรุปเนื้อหา สมาชิกแต่ละคนสรุปประเด็นที่เหมาะสมสำหรับตนเอง

20 นาที ฝึกเดินจงกรมให้มีสติรู้ถึงการก้าวของเท้า

20 นาที ฝึกเจริญสติแนวหลวงพ่อเทียน 14 จังหวะ

10 นาที ซักถามปัญหาเพิ่มเติมและแสดงความรู้สึกต่อกิจกรรมและนัดหมายครั้งต่อไป

สัปดาห์ที่ 2 แผนที่ 2 เรื่อง การควบคุมอาหาร และฝึกรูปแบบการเจริญสติเหมือนในสัปดาห์ที่ 1

สัปดาห์ที่ 3 แผนที่ 3 เรื่อง การออกกำลังกาย และการใช้ยาและฝึกรูปแบบการเจริญสติเหมือนในสัปดาห์ที่ 1

สัปดาห์ที่ 4 แผนที่ 4 เรื่อง การดูแลสุขภาพทั่วไป และฝึกรูปแบบการเจริญสติเหมือนในสัปดาห์ที่ 1 หลังจากนั้นให้กลุ่มทดลองไปฝึกเจริญสติเป็นเวลา 8 สัปดาห์ จากนั้นประเมินแบบสัมภาษณ์พฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน ครั้งที่ 2 หลังจากการประเมินครั้งที่ 1 ในสัปดาห์ที่ 12

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างได้แก่ เพศ อาชีพ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส การจ่ายค่ารักษาพยาบาล และค่าดัชนีมวลกาย ด้วยการทดสอบไค-สแควร์ (Chi-square) และวิเคราะห์เปรียบเทียบความเท่าเทียมกันของคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นมาตราอันตรภาคได้แก่ อายุ รายได้ต่อปี และระยะเวลาที่ได้รับการวินิจฉัยโรค ด้วยการทดสอบที (t-test)

2. วิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดจาก

การประเมินก่อนการวิจัย และหลังการวิจัยของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนและหลังได้รับการเจริญสติในกลุ่มทดลอง โดยใช้สถิติที (t-test for dependent)

3. วิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดระหว่างกลุ่มที่ได้รับรูปแบบการเจริญสติกับกลุ่มที่ได้รับรูปแบบการพยาบาลตามปกติ โดยใช้สถิติที (t-test for independent)

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มควบคุมส่วนใหญ่อยู่อายุระหว่าง 50-54 ปี คิดเป็นร้อยละ 53.4 ($\bar{X} = 51.3$, S.D. = 5.1) และกลุ่มทดลองอายุระหว่าง 55-59 ปี คิดเป็นร้อยละ 46.6 ($\bar{X} = 48.6$, S.D. = 8.4) รายได้เฉลี่ยของกลุ่มควบคุม อยู่ระหว่าง 30,001-60,000 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 73.3 ($\bar{X} = 45,466.6$, S.D. = 32,873.9) กลุ่มทดลองอยู่ระหว่าง ต่ำกว่า 30,000 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 66.7 ($\bar{X} = 35,333.3$, S.D. = 12,297.8) ระยะเวลาที่ได้รับการวินิจฉัยโรคทั้งสองกลุ่มอยู่ระหว่าง 1-5 ปี คิดเป็นร้อยละ 66.7 ($\bar{X} = 2.3$, S.D. = 0.8) ดังแสดงในตารางที่ 2 เมื่อนำคุณลักษณะส่วนบุคคลมาเปรียบเทียบโดยใช้สถิติที พบว่า กลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองก่อนการทดลองทั้ง 2 กลุ่ม มีอายุ รายได้เฉลี่ยของครอบครัวต่อปี และระยะเวลาที่ได้รับการวินิจฉัยโรค ไม่แตกต่างกันดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและเปรียบเทียบลักษณะกลุ่มตัวอย่างกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองก่อนทดลองทั้ง 2 กลุ่ม

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	$\bar{X}$	S.D.	t	p-value
อายุ				
กลุ่มควบคุม	51.3	5.1		
กลุ่มทดลอง	48.6	8.4	1.08 ^{ns}	1.06
รายได้ต่อปี (บาท/ปี)				
กลุ่มควบคุม	45,466.6	32,873.9		
กลุ่มทดลอง			1.12 ^{ns}	1.15

กลุ่มทดลอง	35,333.3	12,297.8		
ระยะเวลาที่ได้รับการวินิจฉัยโรค				
กลุ่มควบคุม	2.3	0.8		
			.24 ^{ns}	0.89
กลุ่มทดลอง	2.3	0.7		

ns= no significant

2. เปรียบเทียบพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน ก่อนและหลังได้รับรูปแบบการเจริญสติ

ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน ของกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังได้รับรูปแบบการเจริญสติ เท่ากับ 46.53 (S.D = 11.24) และ 63.00 (S.D = 6.58) คะแนน ตามลำดับ เปรียบเทียบโดยใช้สถิติทีทดสอบ พบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดหลังการทดลองสูงกว่า ก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$) ดังนั้นจึงเป็นการสนับสนุนสมมติฐานข้อที่ 1 ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวานของกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังได้รับรูปแบบการเจริญสติ ($n = 30$)

คะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด	$\bar{X}$ S.D.	t ค่า Sig(1-tailed)
ก่อนทดลอง	46.53 11.24	
		5.928** .000**
หลังทดลอง	63.00 6.58	

**s= significant

3. เปรียบเทียบพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน ระหว่างกลุ่มที่ได้รับรูปแบบการเจริญสติกับกลุ่มที่ได้รับรูปแบบการพยาบาลตามปกติ

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ป่วยโรคเบาหวานในกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดสูงกว่ากลุ่มควบคุมคือ 63.00 (S.D = 6.58) และ 44.10 (S.D = 10.62) เมื่อทดสอบด้วยสถิติทีพบว่ามีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$) โดยกลุ่มทดลองมีคะแนนสูงกว่ากลุ่มควบคุม ดังนั้นจึงเป็นการสนับสนุนสมมติฐานข้อ 2 ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวานของกลุ่มทดลองหลังได้รับรูปแบบการเจริญสติ และกลุ่มควบคุมหลังได้รับรูปแบบการพยาบาลตามปกติ (n=30)

คะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด	X	SD	t	ค่า Sig(1-tailed)
กลุ่มทดลอง	63.00	6.58	8.325**	.001*
กลุ่มควบคุม	44.10	10.62		

**s= significant

อภิปรายผล

1. **ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง**ในการวิจัยครั้งนี้พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มมีความคล้ายคลึงกันโดยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 53.3) อายุ 50-54 ปี (ร้อยละ 53.4) มีอาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 93.3) จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 80.0) สถานภาพสมรสคู่ (ร้อยละ 86.7) รายได้เฉลี่ยของครอบครัวต่อปี ต่ำกว่า 30,000 บาท (ร้อยละ 66.7) การจ่ายค่ารักษาพยาบาลใช้บัตรทอง 30 บาทแบบเสียค่าธรรมเนียม (ร้อยละ 60.0) ระยะเวลาดำเนินการได้รับการวินิจฉัยโรค 1-5 ปี (ร้อยละ 66.7) และส่วนใหญ่ดัชนีมวลกายอยู่ในเกณฑ์ปกติ (ร้อยละ 46.7) เมื่อเปรียบเทียบคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มไม่พบความ

แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งช่วยเพิ่มความตรงภายในและเป็นการลดอคติในการเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อที่จะทำให้คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างมีความเท่าเทียมกัน จึงเป็นการสนับสนุนว่ากลุ่มตัวอย่างในกลุ่มควบคุมมีลักษณะคล้ายคลึงกันมากที่สุด

2. เปรียบเทียบพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน ก่อนและหลังได้รับการเจริญสติ

ผู้ป่วยโรคเบาหวาน หลังได้รับรูปแบบการเจริญสติมีคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดสูงกว่าก่อนได้รับรูปแบบการเจริญสติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (ตารางที่ 2) ซึ่งสนับสนุนสมมติฐานที่ 1 ที่ระบุว่า ผู้ป่วยโรคเบาหวานหลังได้รับรูปแบบการเจริญสติมีคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดสูงกว่าก่อนได้รับรูปแบบการเจริญสติ เพราะการเจริญสติเป็นการฝึกจิตซึ่งเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะเปิดไปสู่การพัฒนาตนเอง จิตถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการพัฒนาตน เพราะว่าไม่มีประสบการณ์ใดที่จะเกิดขึ้นได้โดยไม่มีจิต ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดต้องอิงอยู่กับจิตทั้งสิ้นซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการศึกษาของพระปลัดสมชาย บัณฑิต ภาววิทย์ ศักดิ์สิทธิ์ ได้ศึกษา การประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวาน ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานมีพฤติกรรมสุขภาพดีขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 นอกจากนั้นยังพบว่า ค่าน้ำตาลในเลือดขณะอดอาหารดีขึ้น

3. เปรียบเทียบพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน ระหว่างกลุ่มที่ได้รับรูปแบบการเจริญสติกับกลุ่มที่ได้รับรูปแบบการพยาบาลตามปกติ

ผู้ป่วยโรคเบาหวาน หลังได้รับรูปแบบการเจริญสติมีคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับรูปแบบการพยาบาลตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (ตารางที่ 3) ซึ่งสนับสนุนสมมติฐานที่ 2 ที่ระบุว่า ผู้ป่วยโรคเบาหวาน หลังได้รับรูปแบบการเจริญสติมีคะแนนพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดสูงกว่าก่อนได้รับรูปแบบการพยาบาลตามปกติ เพราะการเจริญสติจะทำให้รู้จักปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่น รู้เห็นเท่าทันทุกสิ่งในจิตที่เป็นกลาง สัมผัสซึ่งประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงทางกาย และประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงทางจิตทำให้สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ดีขึ้น ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ นายแพทย์อี เลียตเตทเซอร์ (Elliot Dacher, 1966) ได้ทำการศึกษาการเจริญสติ พบว่าการให้ผู้ป่วยเจริญสติในอิริยาบถต่างๆ ในชีวิตประจำวัน จะช่วยป้องกันโรคทั้งประเภทเรื้อรังและเฉียบพลัน ช่วยรักษาโรคที่เป็นอยู่ได้และส่งเสริมให้ร่างกายและจิตใจทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

รูปแบบการเจริญสติที่พัฒนาขึ้นจากการดำเนินการวิจัยทำให้สรุปเป็นรูปแบบการเจริญสติเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน คือทำให้กลุ่มทดลองมีพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ได้รับการพยาบาลตามปกติ ทั้งนี้เนื่องจากการเจริญสติเป็นการฝึกจิตโดยตรง การฝึกจิตเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะเปิดไปสู่การพัฒนาตนเอง เพราะจิตถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการพัฒนาตน ไม่มีประสบการณ์ใดที่จะเกิดขึ้นได้โดยไม่มีจิต ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดต้องอิงอยู่กับจิตทั้งสิ้น ในการปฏิบัติการเจริญสตินั้นเป็นการพัฒนาจิตโดยตรงจึงสามารถพัฒนาพฤติกรรมของผู้ป่วยโรคเบาหวานได้ เพราะพฤติกรรมเกิดจากความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด จิตใจ ในทางพุทธศาสนาเชื่อว่า สิ่งที่จะควบคุมความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด จิตใจนี้ได้ คือ สติ หากแต่สติเป็นคุณธรรมที่เกิดเองไม่ได้ ต้องทำการฝึกฝน ดังนั้นเมื่อผู้ป่วยโรคเบาหวานได้เจริญสติซึ่งเป็นการพัฒนาจิตโดยตรง จึงได้มีการตัดสินใจหรือเป็นผู้เลือกเองที่จะพัฒนาให้ตนเองมีพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดที่ถูกต้อง โดยการเจริญสตินี้จะทำให้บุคคลมีความสามารถในการเลือกปฏิบัติกิจกรรมและเป็นองค์ประกอบสำคัญในการส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพของตนเอง สามารถทำให้บุคคลมีการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะรูปแบบการเจริญสติเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวาน ใช้แนวปฏิบัติของหลวงพ่อยืน จิตตสุโก ที่เป็นการปฏิบัติอย่างง่าย ลัด สั้น และเป็นสากล จะทำให้ผู้ปฏิบัติได้ทุกวัยได้เร็ว รู้จักโรคที่บั่นค้ำรูปนามกล่าว คือ โรคของร่างกายและจิตใจ ซึ่งการปฏิบัติรูปแบบการเจริญสติส่งผลโดยตรงทางด้านจิตใจอยู่แล้ว พร้อมกันนั้นยังช่วยแก้ไขโดยโรคทางร่างกาย และมีวิธีแก้ไขโรคทางกายที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำโดยได้รับการรักษาจากแพทย์หรือโรงพยาบาล นอกจากนี้รูปแบบการเจริญสตียังดำเนินการพัฒนาตามหลักการและแนวคิดทางวิชาการ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ทฤษฎีเป็นฐาน ผสมกับการนำปัญหาและความต้องการเข้ามาสู่การแก้ไขและตอบสนอง จึงทำให้รูปแบบการเจริญสติ มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้รูปแบบการเจริญสตียังมีคู่มือที่สามารถอ่านและดำเนินการตามได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งมีวัสดุอุปกรณ์ประกอบการใช้รูปแบบการเจริญสติอย่างครบถ้วน

ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นประโยชน์หรือประสิทธิภาพของรูปแบบการเจริญสติในการส่งเสริมพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างอย่างชัดเจน นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ค้นพบแนวทางการปฏิบัติด้วยตนเอง ตลอดจนนำวิธีการปฏิบัติไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้มีพฤติกรรมการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดที่ดี และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพ

บรรณานุกรม

- กระทรวงสาธารณสุข. (2557). **สถิติสาธารณสุข 2557**. กรุงเทพมหานคร: สำนักกิจการโรงพยาบาลองค์การ สงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.
- จุฬามาศวารีแสงทิพย์ และคณะ. (2559). การศึกษาผลของการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานต่อระดับของความดันโลหิต. **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ**. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน). (2558). **รูปแบบการดูแลผู้ป่วยโรคเรื้อรังเชิงพุทธบูรณาการ**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภาววิ ศักดิ์สิทธิ์. (2554). การประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของ กลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวาน: กรณีศึกษาในกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวาน โรงพยาบาลร้อยแก้ว จังหวัดแพร่. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรรณรา ชื่นวัฒนา,นิษานาญ สอนักกดี. (2557). พฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้ป่วยโรคเบาหวาน ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี**. 6 (3), 163.
- วัฒนา สุพรหมจักร. (2554). **หลวงพ่อเทียน ความมหัศจรรย์ในพระธรรมดา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธนา.
- วิชัย เทียนถาวร. (20 มิถุนายน 2555). **ทั่วโลก : ทุก 8 วินาทีมีคนตาย 1 คน เบาหวานเรื่องไม่เบา ที่เราต้องรู้**. สืบค้นเมื่อ. 21 พฤศจิกายน 2556. แหล่งที่มา: www.hfocus.org/content/2012/10/1389.
- สมหวัง แก้วสุฟอง (แปล). (2560). **พุทธจารีตแห่งการพัฒนาจิต**. เชียงใหม่: ปี เอสดีพริ้นติ้ง.
- สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ. (20 พฤษภาคม 2554). **เวชปฏิบัติที่ดีทางคลินิก เรื่องโรคเบาหวาน (Diabetes Mellitus)**. สืบค้นเมื่อ. 23 พฤศจิกายน 2556. แหล่งที่มา : www.nhso.go.th/Appendixs_tcen_D.
- Elliot Dacher. (1966). **Intentional Healing**. PNI: Paragon.
- Elizabeth A.H. (2013). Loving-kindness meditation practice associated with longer telomeres in women. **Brain Behavior and Immunity**. 32 (1), 159-63.
- Jennifer D.(2012). Changes in stress, eating, and metabolic factors are related to changes in telomerase activity in a randomized mindfulness

- intervention pilot study. **Psychoneuendocrinology**. 37 (1), 917-28.
- Zamarra J. (1996). Usefulness of the transcendental meditation program in the treatment of patients with coronary Disease. **AM. J. Cardinal**. 10 (1), 222-230.

การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุ:
ศึกษาเฉพาะกรณีผู้สูงอายุชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม
อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

Application of Buddhist Principles in Elderly Care; A Case
Study of the Elderly in Baanrai Community, Tungtom
Sub-district, Sanpatong District, Chiang Mai Province

พระชนยนันท์ กิตติปัญญา¹

พระวุฒิชัย มหาสัทโท², เตชา ตาละนุก², สกุนา คงจันทร์²

Phrachayanant kittipunyo¹

Phra Wutthichai Mahasatto², Decha Talanuk², Sakuna Kongjam²

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่²

Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University²

Corresponding Author, E-mail: phrachayanant2530@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาในการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่และ 2) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุของชุมชน บ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัย จำนวน 15 คน

ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุ 3 ด้านคือ 1) ด้านศีล 2) ด้านสมาธิ และ 3) ด้านปัญญาทั้ง 3 ด้านนี้ ถูกนำไปใช้กับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนบ้านไร่ 3 ด้าน คือ

1) ด้านร่างกาย 2) ด้านจิตใจ และ 3) ด้านปัญญา ผลการดำเนินงานชี้ให้เห็นว่า เมื่อผู้สูงอายุมีการประยุกต์ใช้หลักทางพุทธศาสนา คือ พระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการดูแลตนเองคือ หลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักการในการดูแลตนเองและระวังตนเองในเรื่องของร่างกายและจิตใจ

แนวทางแก้ไขควรเพิ่มคือ ลูกหลานควรดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด จัดสร้างกิจกรรมเกี่ยวกับการอบรมธรรมะสู่ชุมชนให้แก่ผู้สูงอายุ จัดกิจกรรมโครงการธรรมะเยี่ยมยา กิจกรรมการออกกำลังกายด้วยการฝึกโยคะเพื่อการกำหนดลมหายใจเข้าออก การดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุในชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุป่วยติดเตียงอยากให้นหน่วยงานของภาครัฐเช่น สาธารณสุข ตำรวจ ทหาร สันป่าตองได้ดูแลผู้สูงอายุอย่างทั่วถึงเป็นต้น

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา; ผู้สูงอายุ; ชุมชนบ้านไร่

Abstract

The purposes of this research are 1) to study the Buddhist principle of Tri-sikkha in taking care of the elders in Baanrai community, Tungtom Sub-district, Sanpatong District, Chiang Mai Province, 2) to study the application of Buddhist principles in taking care of the elderly in Baanrai community, Tungtom Sub-district, Sanpatong District, and Chiangmai Province. The Researcher collects the data for research from 15 key informants.

The research is found that the application of Buddhist principles in taking care for the elders in 3 aspects; 1) the precepts, 2) the meditation and 3) the wisdom, which were applied to the application of Buddhist principles in taking care of the elders in Baanrai community in 3 consistent aspects namely, 1) the body, 2) the mind and 3) the intellect. The results of performance indicate that when the elders have applied the Buddhist principle, that is, Buddhism mentions about the concept of self-care that is Tri-sikkha which is the principle of self-care and self-attention in body and mind.

The solution in addition is that the descendants should take care closely, create activities related to the Dhamma practice to the elders' community,

arrange Dhamma- remedy project and exercise by Yoga activity for capturing inhalation and exhalation. The care for the elders in the community, especially the bed-bound patients requires the thorough care from the government agencies such as district health office or Sanpatong municipality.

Keywords: Application of Buddhist Principle; the elders; Baanrai Community

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันได้มีอัตราผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากขณะนี้ครอบครัวไม่สามารถดูแลผู้สูงอายุเหมือนในอดีตแล้ว ซึ่งอาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากสภาวะทางสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่สังคมไทยเคยอยู่อาศัยกันแบบครอบครัวขยายแต่ปัจจุบันกลายมา เป็นครอบครัวหนึ่งมากขึ้น ซึ่งแท้จริงแล้วครอบครัวควรจะมีลักษณะของสายใย (Bond) ที่เกิดท่ามกลางสมาชิกในครอบครัวของผู้สูงอายุซึ่งได้แก่ (นพคุณ ดิสฺสุนทร 2538: 1) โดยที่สมาชิก ในครอบครัวจะมีความรู้สึกเอื้ออาทร (affection) มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความสนิทสนมระหว่างสมาชิกในครอบครัวจะลดน้อยลงเมื่อสมาชิกคนใดคนหนึ่ง ในครอบครัวแยกตัวออกไปความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (belonging) ซึ่งปัจจุบันปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ในครอบครัว ของผู้สูงอายุนั้นพบว่า การที่บุตรหลานส่วนใหญ่ออกไปทำงานนอกบ้าน ส่งผลให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลานน้อยลงและความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรหลานเปลี่ยนแปลงไปเป็นความสัมพันธ์แบบห่างเหินไม่ใกล้ชิดสนิทสนมและยังพบว่าปัญหาด้านความสัมพันธ์เกิดทั้งจากบุตรหลานและจากผู้สูงอายุโดยปัญหาที่เกิดจากตัวผู้สูงอายุนั้นเกิดจากผู้สูงอายุบางคนนิสัยอ่อนโยน ส่วนปัญหาที่เกิดจากบุตรหลานมักเกิดจากการที่บุตรหลานไม่ค่อยเอาใจใส่ผู้สูงอายุเท่าที่ควร ผู้สูงอายุคือผู้สูงอายุที่ได้พักอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอ สันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 250 คน จากประชากรทั้งหมด 865 คน ที่มีอายุอยู่ในช่วงปลายของชีวิตผู้สูงอายุอาจแตกต่างกันไป ผู้ที่อยู่ในวัยสูงอายุ คือบุคคลที่มีอายุ 60 - 65 ปีขึ้นไป สำหรับประเทศไทย กำหนดไว้ว่าผู้สูงอายุคือบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ประเทศพัฒนาแล้วส่วนใหญ่จะมีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งประเทศสูงกว่าประเทศกำลังพัฒนาสำหรับประเทศไทยมีสัดส่วน ของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ

ดังนั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจในการทำวิจัยในเรื่อง การประยุกต์ใช้

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เพราะเป็นการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยยึดเอาหลักธรรมไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนบ้านไร่ ให้มีสุขภาพร่างกาย ที่แข็งแรงสมบูรณ์ มีจิตใจที่ดี ไม่เป็นโรคซึมเศร้าหรือวิตกกังวลให้มีอายุยืนนาน โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาในการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่และ
2. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

การดำเนินวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นผู้สูงอายุชุมชนบ้านไร่ หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 865 คน ซึ่งเคยได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในหมู่บ้านและได้มีโอกาสพบเห็นสภาพความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรมไตรสิกขาในการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนบ้านไร่ หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งต้อม อำเภอ สันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

1. กลุ่มตัวอย่าง เลือกประชากรและผู้ให้ข้อมูล ประชากรที่ผู้วิจัยมุ่งทำการศึกษาคือ ผู้สูงอายุที่อาศัย อยู่ในชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาจำนวน 15 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ผู้วิจัยเลือกจากผู้รู้ในท้องถิ่นเช่น พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน นายกเทศบาล รองนายกเทศบาล สาธารณสุขตำบล แพทย์ประจำตำบล ผู้สูงอายุ ครู พ่อบ้าน แม่บ้านและเยาวชน

2. ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นข้อมูลที่เป็นบุคคล วัตถุสิ่งของและสถานที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้วิจัยได้จัดเก็บข้อมูลโดยตรงจากแหล่งข้อมูลตามที่ปรากฏในบทที่ 4 สภาพพื้นที่ศึกษา

ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารสิ่งพิมพ์ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาแหล่งข้อมูลที่สำคัญได้แก่ ที่ว่าการอำเภอ สันป่าตอง เทศบาลสันป่าตอง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสำรวจพื้นที่วิจัย (Survey) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมพิธีกรรมของชุมชนเป็นต้น

การสัมภาษณ์ (Interview) โดยจะเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้สูงอายุทั่วไปและผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับชาวบ้านขึ้นอยู่กับความสะดวกของชาวบ้าน ซึ่งอาจเป็นตามบ้านได้หมู่บ้านตามสถานที่ทำงานหรือระหว่างที่มเเวลาว่างพักผ่อนการทำงานเป็นต้น

การเสวนากลุ่มย่อย (Focus Group) ผู้วิจัยได้มีการทำการเสวนากลุ่มย่อยกับประชากร โดยเน้นไปที่การสนทนากลุ่มย่อยอย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มย่อยที่รวมกันอยู่แล้วเช่น ออกหนังสือเชิญตัวแทนชาวบ้านหรือผู้เกี่ยวข้องมานั่งเสวนารวมกลุ่มกันช่วงวันหยุดที่วัดเพราะถือเป็นจุดรวมศูนย์กลางของชุมชนบ้านไร่ ผู้วิจัยก็จะขออนุญาตเข้าไปนั่งร่วมวงสนทนาจัดเก็บข้อมูลด้วย ซึ่งวิธีการนี้ช่วยให้ชาวบ้านไม่เกิดความรู้สึกแปลกแยกกับผู้วิจัย

การศึกษาเอกสาร (Documentary study) ได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุตลอดจนถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับชุมชนบ้านไร่ในลักษณะเกี่ยวกับการสาธารณสุขปเโคณขั้นพื้นฐาน

4. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในการดูแลผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุแบบองค์รวม 3 ด้าน อันประกอบไปด้วยด้านร่างกาย ด้านจิตใจและด้านปัญญา รวมถึงผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดและประเด็นข้อคำถามในการสร้างแบบสัมภาษณ์

สร้างแบบสัมภาษณ์แล้วนำมาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบและแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

นำแบบสัมภาษณ์ปรับปรุงแก้ไขจากคณะอาจารย์ที่ปรึกษาไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน พิจารณาเพื่อตรวจสอบความชัดเจนของเนื้อหาและความถูกต้องของแบบสัมภาษณ์ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาแล้วนำเครื่องมือไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิจัยต่อไป

5. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเองมีข้อมูลหลายส่วนที่ต้องการรวบรวมข้อมูลมาประกอบกันให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยผู้วิจัยได้ดำเนิน การรวบรวมข้อมูลเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 เริ่มสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนโดยผู้วิจัยได้แจ้งความประสงค์ให้ผู้นำหมู่บ้านทราบเพื่อขอความอนุเคราะห์เกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนหรือบริบทชุมชน และเพื่อขออนุญาตทำการวิจัยเป็นต้น

ระยะที่ 2 เก็บข้อมูลในประเด็นที่จะศึกษา โดยกำหนดประเด็นไว้ล่วงหน้า การออกแบบสัมภาษณ์ โดยการสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์เป็นต้น ทั้งเจาะลึกทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

ระยะที่ 3 ระยะตรวจสอบข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้มาปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย เพื่อรับฟังคำแนะนำและหาแนวทางให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

6. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธวิธีในหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา กับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุแบบองค์รวม 3 ด้านอันประกอบไปด้วยด้านร่างกายด้านจิตใจและด้านปัญญา เพื่อที่จะบรรยายและอธิบายประกอบข้อเท็จจริงตลอดจนการแปลความหมายตามเนื้อหาสาระจากการรวบรวมข้อมูลตามเทคนิคของการมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดจากการสัมภาษณ์ มีการจดบันทึกการถ่ายภาพกิจกรรมการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ตลอดจนถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนบ้านไร่ เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุและพร้อมกับสิ่งที่ต้องการศึกษาโดยมองในบริบทขององค์รวม (Holistic) มีการอ้างอิงเปรียบเทียบข้อมูลในเอกสารงานวิจัยที่ผู้อื่นได้ศึกษาไว้กับข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากงานภาคสนามซึ่งระหว่างเขียนรายงานการวิจัยนั้นเพื่อให้งานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ปฏิบัติดังนี้ คือมีการตรวจสอบข้อมูลซ้ำด้วยเพื่อนำผลการวิจัยไปวิเคราะห์ความถูกต้องร่วมกับผู้สูงอายุในชุมชนอีกครั้ง

7. การวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัยและผู้วิจัยดำเนินการ โดยนำข้อมูลจากผลการศึกษามาวิเคราะห์นำผลการวิเคราะห์มาเขียนเรียบเรียงโดยการบรรยายสรุปเพื่อแสวงหาองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยเป็น 4 ด้านดังนี้

1. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 865 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกจากผู้รู้ ในชุมชนเช่น พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน พ่อบ้านแม่บ้าน สาธารณสุขตำบล แพทย์ประจำตำบล นายกเทศบาลสันป่าตอง รองนายกเทศบาลสันป่าตอง ครู ผู้สูงอายุและเยาวชน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ชั้นปฐมภูมิ (Primary data) เนื้อหาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือพุทธลีลาการสอนของพระพุทธรองค์ตามหลักไตรสิกขาอันประกอบไปด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา

- ชั้นทุติยภูมิ (Secondary data) เนื้อหาด้านปัจจัยหรือสาเหตุได้กำหนดขอบเขตเกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความเข้าใจในหลักธรรมของผู้สูงอายุซึ่งแบ่งออก ได้เป็น 3 คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจและด้านปัญญาเป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารสิ่งพิมพ์ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องที่ทำกรวิจัยแหล่งข้อมูลที่สำคัญได้แก่ เทศบาลตำบลสันป่าตอง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หอสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ ชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ และผู้วิจัยเอง เป็นผู้ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านไร่ ได้มีโอกาสศึกษาถึงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนบ้านไร่และการเป็นอยู่ ของผู้สูงอายุในชุมชนอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุ 3 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจและปัญญา โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ผู้วิจัยจึงกำหนดระยะเวลาไว้ประมาณ 6 เดือน

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย แนวทางการดูแลผู้สูงอายุชายหรือหญิงผู้ที่มีอายุ

60 ปีขึ้นไป ในชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยอาศัยผู้รู้ในชุมชนบ้านไร่ อันประกอบไปด้วย พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน พ่อบ้าน แม่บ้าน สาธารณสุขตำบล แพทย์ประจำตำบล นายกเทศบาลสนป่าตอง รองนายกเทศบาลสนป่าตอง ครู ผู้สูงอายุและเยาวชน เพื่อให้ได้ข้อมูล ที่ชัดเจนยิ่งขึ้นมาประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ในการดูแลสุขภาพผู้สูงวัยแบบองค์รวม 3 ด้านคือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจและด้านปัญญา

ศีล คือ พื้นฐานที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ชาวพุทธทุกคนยึดถือปฏิบัติ เป็นหลักของชีวิตในทางพระพุทธศาสนาเพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุขเพื่อให้เป็นกติกายกข้อห้ามที่ใช้แก้ปัญหาขั้นพื้นฐานซึ่งทำให้เกิดความสงบสุขและไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน

สมาธิ คือ เป็นที่ตั้งมั่นแห่งจิตเช่น กิจกรรมฝึกโยคะในชุมชนบ้านไร่ ซึ่งเป็นการฝึกกำหนดลมหายใจเข้าออกแต่สมาธิในความหมายของการฝึกปฏิบัติคือการทำให้หนึ่งซึ่งต่างจากร่างกายที่ยิ่งเคลื่อนไหวยิ่งแข็งแรงแต่จิตใจนั้นตรงกันข้ามคือ จิตใจหวั่นไหวย่อมอ่อนแอแต่หากหยุดนิ่งเฉยได้แล้วจะยังมีพลังเหมือนการรวมโฟกัสของแสงให้เป็นจุดเดียวกันย่อมมีพลังที่จะจุดไฟให้ติดได้

ปัญญา คือ ความรู้ทั่วถึงเหตุถึงผลรู้อย่างชัดเจนรู้เรื่องราวบาปบุญคุณโทษเช่น การรักษาศีลทั้ง 5 ข้อ ทำให้เรารู้อะไรที่ควรทำควรเว้นเป็นต้นเป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธาเพื่อให้เชื่อประกอบด้วยเหตุผลไม่ให้หลงเชื่ออย่างมกมาย

ผลการวิจัย

การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ 3 ด้านคือ 1. ด้านศีล 2. ด้านสมาธิ และ 3. ด้านปัญญาทั้ง 3 ด้านนี้ ถูกนำไปใช้กับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุของชุมชนบ้านไร่ 3 ด้านคือ 1. ด้านร่างกาย 2. ด้านจิตใจ และ 3. ด้านปัญญา ผลการดำเนินงานชี้ให้เห็นว่า เมื่อผู้สูงอายุมีการประยุกต์ใช้หลักทางพุทธศาสนา คือ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการดูแลตนเองคือ หลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักการ ในการดูแลตนเองและระวังตนเองในเรื่องของร่างกายและจิตใจ โดยหลักของศีลช่วยให้บุคคลสำรวจระวังในเรื่องของความประพฤติทางร่างกาย วาจา ให้ความเป็นปกติ ส่วนหลักของสมาธิช่วยให้บุคคลสำรวจพัฒนาจิตใจเพื่อเตรียมพร้อมสู่การพัฒนาปัญญารวมทั้งการดำรงชีวิตประจำวันเช่น การปรับตัวเพื่อเตรียมรับสภาพร่างกายที่เริ่มเสื่อมโทรมลงการปรับตัวยอมรับภาวะความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นการทำใจยอมรับการพลัดพราก

การสูญเสียรวมถึงการไม่เปิดเผยผู้อื่นพร้อมกับมีวินัยในการดำรงชีวิตเช่น การรับประทาน อาหารที่ครบหลัก 5 หมู่ การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอการนอนพักผ่อนอย่างเพียงพอ

อภิปรายผล

การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุด้านร่างกาย (ศีล) การประพฤติปฏิบัติตนเองของผู้สูงอายุสิ่งสำคัญคือ การดำเนินชีวิตด้วยหลักของศีล 5 ผู้สูงอายุที่บ้านใกล้ชิดหรือบางท่านไกลจากวัดก็สมควรไปทำบุญตักบาตรรักษาศีลเจริญสมาธิภาวนา ศีลคือการควบคุมกายวาจาหากเราใช้ชีวิตอยู่ในหลักของศีลธรรมความดีชีวิตของเราจะอยู่เฉยอยู่กับสิ่งแวดล้อมและชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ยาจินต์ สีนสุภา, 2554: 54) ศึกษาความคิดเห็นของผู้สูงอายุต่อการจักกิจกรรมของวัด เพื่อสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ในเขตกรุงเทพมหานคร” ความสำคัญของผู้สูงอายุกับสังคมไทยตั้งแต่ดั้งเดิมนั้นเป็นสังคมที่ยึดถือผู้สูงอายุเป็นหลักสำคัญของครอบครัวและบรรดาลูกหลานก็ให้ความเคารพนับถือผู้สูงอายุทั้งในครอบครัวและนอกครอบครัวเปรียบเสมือนปูชนียบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดี

การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุด้านจิตใจ (สมาธิ) วัดคือ จุดศูนย์รวมหรือการพบปะกันในกลุ่มของผู้สูงอายุ หากผู้สูงอายุประพฤติปฏิบัติด้วยการรักษาศีลเข้าวัดปฏิบัติธรรมเพื่อให้การควบคุมอารมณ์ด้านจิตใจไม่ฟุ้งซ่าน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เมื่อได้เข้าวัดนั่งสมาธิปฏิบัติธรรมหรือได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่ทางวัดและชุมชนได้จัดขึ้นผู้สูงอายุจะมีสมาธิหรือจิตใจที่ดีมีความกระตือรือร้นในการทำงานมากขึ้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พรเทพ สารหงส์, 2540: 33) ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธจริยธรรมในการดูแลผู้สูงอายุ: ศึกษากรณีสถานสงเคราะห์คนชราวาสนะเวศมิในพระสังฆราชูปถัมภ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ผู้ดูแลผู้สูงอายุเป็นเพศหญิงทั้งหมดให้การดูแลผู้สูงอายุด้วยหลักการด้านสังคมสงเคราะห์ประกอบกับการใช้พุทธจริยธรรม

การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุด้านปัญญา (ปัญญา) การรักษาศีล เจริญสมาธิ ภาวนาเพื่อกำหนดสภาวะจิตใจของผู้สูงอายุในการได้ฝึกประพฤติปฏิบัติตนเองอย่างสม่ำเสมอและอยากให้มิโรงเรียนผู้สูงอายุเกิดขึ้นในชุมชนให้ผู้สูงอายุได้มีการเรียนรู้ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การดูแลผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไร่ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยการยึดเอาหลักของศีล สมาธิและปัญญาการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา คือ ทำให้ผู้สูงอายุเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการงานไม่ว่าจะเป็นบ้านหรืออยู่ร่วมกันกับคนในชุมชนก็จะใช้สติปัญญาในการคิด

พิจารณาอย่างระมัดระวังมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, 2541: 48-49) ได้ทรงอธิบายสรุปเรื่อง ไตรสิกขา ว่า ไตรสิกขา ได้แก่ ศีลสิกขา จิตสิกขา ปัญญาสิกขา หรือ ศีลสิกขา ศีลสิกขา จิตสิกขา ปัญญา

สรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุ: ศึกษาเฉพาะกรณี ผู้สูงอายุของชุมชนบ้านไร่ ตำบลทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่” โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจตลอดถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุภายในชุมชนบ้านไร่ว่า เมื่อผู้สูงอายุมีการประยุกต์ใช้หลักทางพุทธศาสนา คือ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการดูแลตนเอง หลักไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล สมาธิและปัญญาโดยหลักของศีลช่วยให้บุคคลสำรวมระวังในเรื่องของความประพฤติทางร่างกาย วาจา ให้มีความเป็นปกติ ผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไร่จะสุขใจได้ต้องเริ่มที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ก่อนหลังจากนั้นศรัทธาจะช่วยให้ผู้สูงอายุเจริญเมตตาและปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีจิตใจที่สงบมากยิ่งขึ้นรวมถึงสามารถแก้ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุให้บรรเทาลงด้วยการพัฒนาด้านปัญญาทุกสิ่งตามความเป็นจริงเกิดความเข้าใจและสามารถส่งผลให้เกิดการแก้ปัญหาที่ดีได้ มีจิตใจเป็นสุขไร้ทุกข์ ผู้สูงอายุก็จะสามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข

บรรณานุกรม

- จำนง อติวิฒนสิทธิ และคณะ. (2540). การขัดเกลาทางสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทรงธรรม สวณีย์. (2540). บทบาทของครอบครัวจะเพิ่มมากขึ้นเมื่อภาวะการพึ่งตนเองของผู้สูงอายุลดถอยลง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ที่เค พรินต์.
- ชนพรรณ ธานี. (2545). การก่อให้เกิดกระบวนการประชาสังคมบวร. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก. (2545). อายุยืนอย่างมีคุณค่า. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พรเทพ สารหงส์. (2540). พุทธจริยธรรมในการดูแลผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ยาจินต์ สินสุภา. (2554). ความคิดเห็นของผู้สูงอายุต่อการจักกิจกรรมของวัดเพื่อสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วศิน อินทสระ. (2558). หลักไตรสิกขาเป็นกระบวนการศึกษาที่มีลักษณะบูรณาการเพราะองค์ประกอบของไตรสิกขาประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิสุทธิ เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์. (2541). พัฒนาการมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. (2541). ไตรสิกขาว่า ไตรสิกขา ได้แก่ ศีลสิกขา จิตสิกขาปัญญาสิกขา หรือ ศีลสิกขา ศีลสิกขา จิตสิกขา ปัญญา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2550). การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์เข้ากับชีวิตประจำวันเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองและสังคมได้แก่หลักไตรสิกขา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเองเชิงพุทธในจังหวัดลำพูน The Development of Buddhist Self-Reliant Community Plan in Lamphun Province

พัลลภ หารุคำจา¹

เทพประวิณ จันทรแรง¹,

พระมหาสันติราษฎร์ ฌานสนติ², พระมหาศรัณย์วัตร กิตติวชิโร²

Panlob Harukhumja¹, Thepprawin Chanraeng¹,

Phramaha Santirat Jhānasanti², Phramaha Saranwat Kittivachiro²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus¹

Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus²

Corresponding Author E-mail: panlob.har@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและการถอดบทเรียนการพึ่งตนเองของชุมชนในจังหวัดลำพูน 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่สนับสนุนการพัฒนาแผนชุมชน 3) เพื่อศึกษาการพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเองเชิงพุทธในจังหวัดลำพูน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบกับการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม นำเสนอด้วยกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดและการถอดบทเรียนการพึ่งตนเองของชุมชนในจังหวัดลำพูนเป็นเครื่องมือในกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาคน กลุ่มคน หรือสังคมการบูรณาการ จากการถอดบทเรียนของบ้านแพะต้นยางงาม เป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและบ้านป่าเหวเป็นชุมชนเข้มแข็ง การพัฒนาต่าง ๆ จะต้องผ่านเวทีประชุมประชาคมหมู่บ้าน โดยมีหลักธรรมที่สนับสนุนการพัฒนาแผนชุมชนประกอบด้วย ภูมิธรรมมีกัตถะประโยชน์ 4 คือ 5 อิทธิบาท 4 และภavana

4 รูปแบบการพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเองตามแนวพุทธวิถีในจังหวัดลำพูน แผนชุมชนพึ่งตนเองทางกาย คือ โครงการรูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการแผนชุมชนพึ่งตนเองทางศีลคือ โครงการตลาดนัดศีล 5 และหมู่บ้านรักษาศีล 5 แผนชุมชนพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ คือ โครงการปฏิบัติธรรมกรรมฐานเพื่อชุมชนแผนชุมชนพึ่งตนเองทางปัญญา คือ โครงการธรรมะบรรยายทุกวันเสาร์ที่ 2 ของเดือน

คำสำคัญ: การพัฒนา; แผนชุมชนพึ่งตนเอง

Abstract

The Research objectives of the study were : 1. to study the concepts and the removal of self-reliance lessons in the community in Lamphun Province 2. to study the principles that support the development of community plans 3. to propose a model for the developing self-reliant community plans along the Buddhist principles in Lamphun Province was a qualitative research studied together with data collection with in-depth interviews Group discussion Participatory observation and presented in a descriptive analysis and synthesis process.

The results of the study showed that the concepts and the removal of self-reliance lessons in the community in Lamphun Province Community plan as a tool in determining the direction of community development with the goal of human development, people group or integration society Removing the lesson of Ban Goat Ton Yang Ngam Is a village in which villagers live together in a way that is dependent on each other. And Ban Pa He Being a strong community, various developments must go through the community meeting stage. Principles that support the development of community plans include Thitthamamikattha 4, Silā 5, Iddhipada 4 and Pawanā 4 Develop a self-reliant community plan based on the Buddhist way in Lamphun province. The physical self-community plan was a Buddhist integrated community management model. The community plan for self-discipline was the 5 Silā market program and the village preserving 5 Silā. The community plan was self-reliant. The

mind was a meditation practice for the community. Intellectual self-reliance community plan was a Dharma lecture program every 2nd Saturday of the month.

Keywords: The Development; Self-Reliant Community Plan

บทนำ

สถานการณ์ปัจจุบัน ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเนื่องมาจากปัจจัยภายในประเทศ เช่น การเพิ่มขึ้นของประชากร ลักษณะของอาชีพที่มีการเปลี่ยนแปลง การย้ายถิ่นฐาน แนวโน้มของสังคมโลกเปิดให้มีการค้าขายและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับประเทศต่างๆ อย่างใกล้ชิด และไร้พรมแดน อาจจะเรียกได้ว่าเป็นยุคแห่งโลกาภิวัตน์ การติดต่อสื่อสาร การเดินทาง การขนส่งสินค้าตลอดจนความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สมาน รังสิโยภุชญ์, 2546: 5)

ปัจจุบันประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน คนเป็นศูนย์กลาง สร้างสมดุลการพัฒนาในทุกมิติ รวมถึงเครือข่ายภาคการพัฒนาทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน มีการขับเคลื่อนแผนพัฒนาฯ สู่การปฏิบัติตั้งแต่นโยบายรัฐบาล แผนการบริหารราชการแผ่นดิน แผนของหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ท้องถิ่น ชุมชน ตลอดจนแผนของภาคีการพัฒนาต่างๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558: คำนำ) การจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดและกลุ่มจังหวัดให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล และแนวทางพัฒนาภาค ควบคู่กับการประมวลปัญหาและความต้องการของประชาชนทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่นและอำเภอ เพื่อวิเคราะห์กำหนดเป็นประเด็นการพัฒนาในแผนพัฒนาจังหวัดและกลุ่มจังหวัด และสามารถดำเนินการพัฒนาที่ตรงกับความต้องการของประชาชน โดยชุมชนจะมีแผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน

แนวคิดที่สำคัญในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน จะมุ่งหวังให้ชาวบ้านในหมู่บ้านและชุมชน จัดทำแผนชุมชนเพื่อพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนของตนเอง มีแนวคิดหลักการและความเชื่อในหลายๆ ด้าน เช่น 1) แนวคิดจากปรัชญาพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นสากลที่บอกว่าชาวบ้านมีศักยภาพ สามารถพัฒนาตนเองได้ถ้าให้ออกาส และการพัฒนาต้องเริ่มต้นที่ชาวบ้าน 2) แนวคิดจากหลักการพัฒนาชุมชน คือ การมีส่วนร่วม การพึ่งตนเอง การช่วยเหลือซึ่งกันและ

กัน และการรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเอง 3) แนวคิดในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง คือการให้ชุมชนได้มีกระบวนการในการจัดการชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกันในกระบวนการชุมชน 4) แนวคิดในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง คือ การสร้างพลังชุมชน ใช้พลังชุมชน ในการพัฒนาชุมชน และ 5) แนวคิดที่ว่าไม่มีใครรู้ปัญหาชุมชนเท่าคนในชุมชน

กล่าวได้ว่า หลักการพึ่งตนเอง เป็นหลักการที่มีการกล่าวถึงและนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมอย่างแพร่หลายมากในสังคมปัจจุบัน การพึ่งตนเองเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างหนึ่ง ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากความเข้าใจในธรรมชาติของคน ในฐานะที่เป็นมนุษย์ อย่างน้อยที่สุดก็ย่อมมีพลังสติปัญญา พลังความสามารถที่อยู่บนพื้นฐานทางธรรมชาติ และสาเหตุที่ช่วยตนเองไม่ได้ก็เพราะถูกปิดกั้นโอกาสในการที่จะพัฒนาตนเองจากปัจจัยสิ่งแวดล้อม ครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม การเมือง สามารถกำหนดเป้าหมายและการตัดสินใจของตนเองได้ ยืนอยู่บนความสามารถของตนเองได้ สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ได้ และมีความสามารถที่จะพึ่งตนเอง การพัฒนาหรือการสร้างที่พึ่งตนเองต้องเริ่มต้นจากตนเองเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี ซึ่งรูปแบบนี้ได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนในนาถสูตร (พระไตรปิฎก ภาษาไทย ข้อ 24 18 : 34-38) พระพุทธเจ้าได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาประชุมพร้อมกันแล้วทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้ที่พึ่งอยู่เถิด อย่าเป็นผู้ไม่มีที่พึ่งอยู่เลย บุคคล ผู้ไม่มีที่พึ่งย่อมอยู่เป็นทุกข์”

การสร้างแผนพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง หมายถึง การพัฒนาชีวิตของบุคคลที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเหมาะสม ไม่เป็นภาระและไม่ก่อให้เกิดปัญหาให้แก่สังคม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสามารถดำเนินชีวิตที่ชอบธรรม สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ค่านิยมของสังคม สามารถแก้ไขปัญหา ตลอดจนการแสวงหาสิ่งที่ตนปรารถนาให้ได้มาอย่างถูกต้อง ภายใต้เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่ โดยมีจุดเน้นของคุณภาพชีวิตเป็น 3 ประเด็นได้แก่ 1) ด้านร่างกาย 2) ด้านจิตใจ 3) ด้านสังคม (ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2537: 7-9) ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนาตามหลักอภินา 4 (พระไตรปิฎก ภาษาไทย ข้อ 22 79: 121) หมายถึง การเจริญ การทำให้เป็นให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา 1) กายภาวนา การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ 2) สีสภาวนา การเจริญศีล, พัฒนาศีล, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน 3) จิตภาวนา การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้

เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น 4) ปัญญาภาวนา (การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา)

พื้นที่ชุมชนในจังหวัดลำพูนมีหมู่บ้านและชุมชนแห่งการพัฒนาหลายพื้นที่ด้วยกัน การบริหารจัดการชุมชนจะมุ่งสู่ความเป็นหมู่บ้านวิถีพุทธ นำหลักการเชิงพุทธมาเป็นแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้าน อาทิเช่น บ้านแพะต้นยางงาม หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน บ้านป่าเหว หมู่ที่ 5 ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นพื้นที่ที่จะทำการวิจัย ซึ่งเป็นตัวอย่างชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเอง ได้มีการขับเคลื่อนชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างระบบ มีกระบวนการจัดทำแผนชุมชน และได้รับการนำไปใช้ประโยชน์จากส่วนท้องถิ่น มีกระบวนการในการจัดเวทีสร้างความเข้าใจเรื่องแผนชุมชน การรวบรวมข้อมูลระดับชุมชน การวิเคราะห์ การจัดทำแผนระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล และการสรุปบทเรียนอย่างเป็นระบบ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าประเด็นด้านแผนพัฒนาชุมชน ยังขาดความเชื่อมโยงในการนำหลักการเชิงพุทธมาปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง จึงมีความสนใจที่จะถ่ายทอดและนำเสนอแผนพัฒนาชุมชน ที่จะสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างไร และค้นหารูปแบบหรือแนวทางพัฒนาโครงการกิจกรรมที่จะให้ชุมชนนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาใช้ได้จริง เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์แบบในกระบวนการพัฒนาและส่งเสริมวิถีชีวิตให้มีแนวทางการสร้างแผนพัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริง จากขั้นพื้นฐานไปถึงขั้นสูงสุด ในมิติและองค์ความรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและการถอดบทเรียนการพึ่งตนเองของชุมชนในจังหวัดลำพูน
- 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่สนับสนุนการพัฒนาแผนชุมชน
- 3) เพื่อศึกษาการพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเองเชิงพุทธในจังหวัดลำพูน

ระเบียบวิธีวิจัย

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาชุมชนหลักการ และพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเอง การถอดบทเรียนชุมชน การสร้างความเข้มแข็งทางสังคม และวัฒนธรรม และแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

2. ขอบเขตด้านข้อมูล

ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Data) โดยศึกษารวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และศึกษารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธวิถีในการพัฒนาชุมชน หลักการพัฒนาชุมชน และการสร้างแผนพัฒนาชุมชนจังหวัดลำพูน

ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยศึกษาอรรถกถา และเอกสารที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องและศึกษาข้อมูลพื้นฐานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับแผนชุมชน หลักการพัฒนาชุมชน สรรวจเอกสารผลการดำเนินงานของการพัฒนาชุมชนและศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนด้วยวิธีต่างๆ เช่นศึกษาโดยการสนทนาแบบไม่เป็นทางการ กับผู้สูงอายุ และประชาชนในชุมชนหรือการมีส่วนร่วม การสังเกตกิจกรรมของชุมชน การสัมภาษณ์กลุ่มย่อย แล้วนำมาสังเคราะห์รวบรวมเป็นข้อมูล

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ทำการศึกษาคือ ชุมชนในจังหวัดลำพูน 2 หมู่บ้าน คือ 1) บ้านแพะตันยางงาม หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน และ 2) บ้านป่าเหว หมู่ที่ 5 ตำบลอุโมงค์ อำเภอมือเมือง จังหวัดลำพูน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และโดยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) รวบรวมวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์การจัดสนทนากลุ่มย่อยและประมวลผลข้อมูลแต่ละด้านเขียนเป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ชาวบ้านที่อาศัยใน ๒ หมู่บ้าน คือ บ้านแพะตันยางงาม และบ้านป่าเหว จังหวัดลำพูน จำนวน 20 คน ซึ่งมีชุมชนหมู่บ้านตัวอย่างที่มีการขับเคลื่อนเรื่องแผนชุมชนอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนกระบวนการจัดทำแผนชุมชน และเป็นตัวอย่างชุมชนที่การดำเนินงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล แยกออกเป็น 2 กลุ่ม

คือ 1) กลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) พระสงฆ์ ครู ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่อาศัยอยู่ในชุมชน ชุมชนละ 10 คน พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) บ้านแพะตันยางงาม หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน และ 2) บ้านป่าเหว หมู่ที่ 5 ตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยทั้งหมด 2 รูปแบบ โดยมีขั้นตอนการสร้างและการหาคุณภาพได้ดังนี้ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ (In – Depth Interview) แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) และจัดสนทนากลุ่มย่อย (Focus group)

3. การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

การสร้างเครื่องมือในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการหาความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยการนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นได้นำไปปรึกษากับคณะกรรมการที่ปรึกษาคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน แก่ไขตามข้อเสนอแนะ และนำไปใช้ในพื้นที่วิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ 2 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 รวบรวมจากเอกสาร ปฐมภูมิ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชน รวมทั้งจากเอกสาร และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

ชั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบสนทนากลุ่มย่อยที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In – Depth Interview) เพื่อศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตในชุมชน ประเพณีความเชื่อ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน วิถีชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน การยอมรับ กฎ ระเบียบ วิธีปฏิบัติของคนในหมู่บ้าน การรับรู้และมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน การนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา การพัฒนาจิตใจ สังคม ส่วนรวม โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน ทั้งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีการเรียนรู้ของชุมชน โดยผู้วิจัยได้เข้าพักอาศัยภายในชุมชนในช่วงการเก็บข้อมูลสังเกตและเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น ในเรื่องของการทำมาหากิน การประกอบอาชีพ การร่วมในพิธีกรรมตามประเพณีของชุมชน

3) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มย่อยเป็นเวที

ชุมชน ภายใต้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่นำมาเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูลจึงเป็นไปด้วยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่เหมาะสม

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลและการตีความข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ การตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลรูปธรรม หรือ ปรากฏการณ์ที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต และสนทนากลุ่มย่อย เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและปรากฏการณ์ของการพัฒนาชุมชนโดยใช้หมู่บ้านเป็นฐาน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

5. ขั้นตอนการศึกษาวิจัย

1) แนวคิดและการถอดบทเรียนชุมชน ผู้วิจัยได้คัดเลือกหมู่บ้านที่เก็บรวบรวมข้อมูล โดยคัดเลือกจากการเป็นหมู่บ้านพัฒนาชุมชนดีเด่น เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดลำพูนเป็นหมู่บ้านที่มีผู้นำ แกนนำและประชาชนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน มีการถอดบทเรียนชุมชนโดยชุมชนและหน่วยงานราชการในพื้นที่ เข้าไปสืบค้น สอบถามผู้นำกลุ่มองค์กรภายในชุมชน ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ ปรับปรุง และสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม โดยใช้กระบวนการหรือเทคนิคการถอดบทเรียนชุมชนในการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย

2) หลักธรรมที่สนับสนุนการพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเอง ผู้วิจัยจะศึกษาจากเอกสาร คัมภีร์พระไตรปิฎก โดยนำมาแบ่งเป็นหมวดหมู่ เป็นหลักธรรมที่สนับสนุนการพึ่งตนเองของชุมชน

3) การพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเองเชิงพุทธในจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์ และสอบถามชุมชนได้มีแนวทางการพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเองเชิงพุทธเป็นอย่างไร พอได้ประเด็นนี้แล้ว จะนำผลมาจัดทำเวทีสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) โดยมีผู้รู้ นักวิชาการ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และนักพัฒนาชุมชนเข้าร่วมเวที แล้วนำองค์ความรู้ที่ได้จากเวทีมาสังเคราะห์เป็นเป็นแนวทางการพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเองเชิงพุทธที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนในพื้นที่วิจัย

ผลการวิจัย

1. แนวคิดและการถอดบทเรียนการพึ่งตนเองของชุมชนในจังหวัดลำพูน การพัฒนาชุมชนมุ่งเป้าหมายให้ประชาชนให้มีความแข็งแรงพอที่จะดำรงชีวิตต่อไป และสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด การประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ผู้มีอาชีพ

และฐานะเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเองได้ แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) มีวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคงมั่งคั่งยั่งยืนเป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาของการปฏิรูปประเทศ ท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเชื่อมโยงกันใกล้ชิดกันมากขึ้น โดยได้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปณิธานในการพัฒนาประเทศต่อเนื่อง แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดลำพูน ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองรัตนนครสร้างสรรค์ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองเกษตรสีเขียว ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองจุดหมายปลายทางแห่งการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์การวัฒนธรรม ยุทธศาสตร์ที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่เมืองคุณภาพชีวิต ยุทธศาสตร์ที่ 5 ยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่เมืองนิเวศน์แผนยุทธศาสตร์องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดลำพูน ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถประชาชนบนรากฐานทุนทางวัฒนธรรมชุมชน ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาภูมินิเวศน์วัฒนธรรมและอารยสถาปัตย์ ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจชุมชนสร้างสรรค์ การพัฒนาแผนชุมชนจะต้องอาศัยทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจาย เป็นทฤษฎีพัฒนาสังคมที่ประกอบไปด้วย 2 ส่วนสำคัญ คือ ศักยภาพการพัฒนา และการแพร่กระจายนวัตกรรม ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท การพึ่งพาตนเอง คือ ความมีอิสระที่จะกำหนดเป้าหมายของตนพร้อมกับตระหนักว่าเป้าหมายจะบรรลุได้ด้วยความสามารถและพลังกำลังของตนเอง รวมทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจอื่นๆ ด้วย ทฤษฎีบูรณาการการประสานเนื้อหา หลักการ กิจกรรม การฝึก ฯลฯ เข้าเป็นหน่วยเดียวกัน บูรณาการ คือ ทำให้เกิดองค์รวมองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ มีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ การมีดุลยภาพทฤษฎีเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต การมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และวัฒนธรรมพลบวร (บ้าน วัด ราชการ) จึงเป็นพลังสำคัญในสังคมที่จะสามารถนำมาเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างสังคมคุณธรรมอย่างยั่งยืน แนวคิดการพึ่งตนเองที่พึ่งทางกายได้แก่ปัจจัย 4 ที่พึ่งทางใจเป็นที่พึ่งทางใจการพัฒนาตน เป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดี หรือการมีดุลยภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการเดินทางชีวิตของบุคคลกับสภาพแวดล้อมแนวคิด ทฤษฎีและปรัชญาการพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นจริงอยู่ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้กล่าว คือ เป็นการจูงใจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นใน

ชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพของส่วนประกอบต่างๆ ในชุมชน โดยยึดแนวทางประชานิยมมีส่วนร่วม การถอดบทเรียนการพึ่งตนเองของชุมชนในจังหวัดลำพูน บ้านแพะต้นยางงาม หมู่ที่ 11 เป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อยู่กันแบบญาติพี่น้อง มีการร่วมกันปลูกพืชผักสวนครัวในครัวเรือนและที่สาธารณะต่างๆ เพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ ลดรายจ่ายในครัวเรือน การทำงานจะทำงานในรูปแบบของกลุ่ม ร่วมแรงร่วมใจกันทำงานปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปในหมู่บ้าน การพัฒนาชุมชนบ้านป่าเหว หมู่ที่ 5 เป็นชุมชนเข้มแข็ง จัดการตนเอง มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในแต่ละด้าน ที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน จากการผ่านเวทีประชุมประชาคมหมู่บ้าน เวทีประชุมประชาคมตำบล ซึ่งผ่านกระบวนการพูดคุยรับฟังความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในที่ประชุมแล้ว นำมาปรับประยุกต์ใช้ในแผนชุมชน

2. หลักธรรมที่สนับสนุนการพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเอง

หลักธรรมที่สนับสนุนการพัฒนาแผนชุมชน ทัศนะธรรมมิกัตถะประโยชน์ 4 อุดหนุนสัมปทา หมายถึง มีความขยันหมั่นเพียร อารักขสัมปทา หมายถึง รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้ พละ 4 หลักธรรมที่ทำให้เกิดพลัง ปัญญาพละ กำลังคือปัญญา วิริยพละ กำลัง คือความเพียร ธนวิชขพละ กำลัง คือการกระทำอันไม่มีโทษ สังคหพละ กำลัง คือการสงเคราะห์ อิทธิบาท 4 คือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย 1. ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไป 2. วิริยะ ความเพียร คือขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อ 3. จิตตะ ความคิด คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป 4. วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทบทวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง การพัฒนาเป็นไปตามหลักภาวะนา 4 หมายถึง ภาวะกาย ภาวะกาย พัฒนาภาวะ สีสภาวะ พัฒนาความประพฤติ จิตตภาวะ พัฒนาจิต ปัญญาภาวะ พัฒนาปัญญา ซึ่งชุมชนทั้ง 2 ชุมชนได้นำมาปรับประยุกต์ใช้การพัฒนาแผนชุมชน พัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน มั่นคง คนในชุมชนมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ร่วมแรงร่วมใจสร้างพลังในการรวมกลุ่มกันทำงาน มีความตั้งใจในการทำงานทุกอย่างให้ประสบผลสำเร็จ โดยยึดหลักภาวะนา 4

3. การพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเองเชิงพุทธในจังหวัดลำพูน

การพัฒนาแผนชุมชน หมายถึง แผนปฏิบัติการที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิดร่วมทำตั้งแต่ต้น เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนของตนเอง และทุกคนในชุมชนร่วมรับประโยชน์ที่เกิด

ขึ้น กระบวนการในการจัดทำแผนชุมชน มีการเตรียมการ มีการเตรียมความพร้อมชุมชน จัดประชาคมหมู่บ้านโดยผู้นำชุมชน การจัดทำแผนชุมชน ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูล การสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน แผนพัฒนาชุมชน หมู่ที่ 5 บ้านป่าเหว ต.อุโมงค์ อ.เมือง จ.ลำพูน และหมู่ที่ 11 บ้านแพะตันยางงาม ต.บ้านธิ อ.บ้านธิ จ.ลำพูน ประกอบด้วยวิสัยทัศน์ พันธกิจ ศักยภาพหมู่บ้าน ประเด็นยุทธศาสตร์ เพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน แผนชุมชนพึ่งตนเองทางกาย คือ โครงการรูปแบบการจัดการชุมชน สุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ การบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของครอบครัวและสังคม พระเยี่ยมไข่มุขด้วยแนวพุทธ ออกกำลังกายวิถีพุทธมหกรรมกีฬามหามงคล ชุมชนคุณธรรมพลังบวร ศรัทธาประชาชนวัดบ้านและโรงเรียนแผนชุมชนพึ่งตนเองทางศีล คือ โครงการตลาดนัดศีล 5 และหมู่บ้านรักษาศีล 5 ส่งเสริมครอบครัวศีล 5 (สะอาด สว่าง สงบ) สร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมในมิติวัฒนธรรม พระพุทธศาสนา ลดเหล้าเข้าพรรษา คຸ້ມชุมชนแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง แผนชุมชนพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ คือ โครงการปฏิบัติธรรมกรรมฐานเพื่อชุมชน ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจชาวพุทธในชุมชน สุขภาพจิตดีชีวีมีสุข สวดมนต์สัจจร เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ยกวัดให้บ้าน แผนชุมชนพึ่งตนเองทางปัญญา คือโครงการธรรมะบรรยายทุกวันเสาร์ที่ 2 ของเดือน พึ่งเทศน์ยามเช้าทุกวันอาทิตย์ผ่านเสียงตามสายน้อมนำพระธรรมคำสอนตามหลักพุทธจนสู่ครอบครัวและชุมชน ต้นกล้าคุณธรรมและส่งเสริมค่านิยมไทย 12 ประการเข้าวัดฟังธรรม ในวันวิสาขบูชาวันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา

การสร้างแผนชุมชนพึ่งตนเองเชิงพุทธมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ เป็นการดำเนินไปอย่างบูรณาการอาศัยซึ่งกันและกันในมิติแห่งการพัฒนา สรุปลอกมาเป็นองค์ความรู้และได้แนวทางการพัฒนาแผนชุมชนเชิงพุทธ ดังนี้

แนวทางการสร้างแผนชุมชนพึ่งตนเองเชิงพุทธ

วิสัยทัศน์	ตำบลอุโมงค์ “เมืองของคนสุขภาพดี ทุกภาคีมีส่วนร่วม ศูนย์รวมแห่งภูมิปัญญา” ตำบลบ้านธิ “ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี บนวิถีความพอเพียง คู่เคียงวัฒนธรรมท้องถิ่น”			
พันธกิจ	โครงการ/กิจกรรมแผนชุมชนที่ตอบสนองตามประเด็นยุทธศาสตร์ตามหลักวิถีพุทธ			
ศักยภาพหมู่บ้าน	ทางสายกลาง	การพัฒนาทางกาย	ความรู้/คุณธรรม	การพัฒนาทางศีล
ประเด็นยุทธศาสตร์เพื่อการ พัฒนาหมู่บ้าน		1. โครงการรูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการ 2. โครงการบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการส่งเสริมสุขภาพของครัวเรือนของครอบครัวและสังคม 3. โครงการพระเยี่ยมไข้เยี่ยมยาด้วยแนวพุทธ 4. โครงการออกกำลังกายวิถีพุทธ มหกรรมกีฬามหามงคล 5. โครงการชุมชนคุณธรรมพลังบวรศรัทธาประชาชนวัด บ้านและโรงเรียน		1. โครงการตลาดนัดศีล 5 และหมู่บ้านรักษาศีล 5 2. โครงการส่งเสริมครอบครัวศีล 5 (สะอาด สวยงาม สงบ) 3. โครงการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม ในมิติวัฒนธรรมพระพุทธศาสนา 4. โครงการลดเหล้าเข้าพรรษา 5. โครงการคุ้มชุมชนแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง
		การพัฒนาทางจิตใจ		การพัฒนาทางปัญญา
		1.โครงการปฏิบัติธรรมกรรมฐานเพื่อชุมชน 2.โครงการส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์- จิตใจชาวพุทธในชุมชน 3.โครงการสุขภาพจิตดีชีวิมีสุข 4.โครงการสวดมนต์สัจจร/เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า 5.โครงการยกวัดให้บ้าน		1.โครงการธรรมะบรรยายทุกวันเสาร์ที่ 2 ของเดือน 2. โครงการพึ่งตนยามเช้าทุกวันอาทิตย์ผ่านเสียงตามสาย 3.โครงการน้อมนำพระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจนสู่ครอบครัวและชุมชน 4.โครงการต้นกล้าคุณธรรมและส่งเสริมค่านิยมไทย 12 ประการ 5. โครงการเข้าวัดฟังธรรมในวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา
1.การพัฒนาหมู่บ้าน 2.การจัดการสิ่งแวดล้อม 3. การพัฒนาคุณภาพชีวิตแห่งการเรียนรู้คู่คุณธรรม 4. การพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 5. การปกครอง และรักษาความสงบเรียบร้อย 6. การอนุรักษ์ ถ่ายทอด และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น				

อภิปรายผล

การพัฒนาตนเองและสังคมตามหลักทางพระพุทธศาสนา ผู้ที่จะได้รับผลจะต้องน้อมนำหลักธรรมะที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแนะนำมาปฏิบัติฝึกฝนอบรมตนเอง เป็นการประกอบเหตุแห่งความเจริญก้าวหน้าทั้งทางกาย วาจา ใจ ทั้งระดับเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องสูง ทำให้เกิดสติและปัญญา สามารถหลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อมทั้งหลาย จึงส่งผลให้ชีวิตประสบความสำเร็จความเจริญก้าวหน้า การสร้างแผนชุมชนพึ่งตนเองเป็น 4 ด้าน คือ 1) กายภาวนา การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย 2) สีลภาวนา การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล 3) จิตภาวนา การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ 4) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา คนในชุมชนมีลักษณะที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้การดำเนินชีวิตของชุมชนมีรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เด่นชัด และเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาแผนชุมชน นอกจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ได้ดำเนินการภายใต้ประเพณีวัฒนธรรมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การพึ่งตนเองนั้นจะต้องประพฤติตนให้เป็นคนดีมีคุณธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้สอนหลักธรรมเพื่อให้มนุษย์เป็นที่พึ่งแก่ตนเองเป็นแนวคตินำไปสู่การพัฒนาแผนชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของศุภันย์ ไชยสองวรรชัย (ศุภันย์ ไชยสองวรรชัย, 2560: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างแผนชีวิตแบบพอเพียงตามแนวนาถนอมธรรมของชุมชนในภาคเหนือ” ผลการศึกษาวินิจฉัยแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักธรรมนั้นคือหลักนาถนอมธรรมนั้นว่าเป็นหลักที่มีกระบวนการชัดเจนและส่งผลให้การพัฒนาชุมชนที่มีความโดดเด่นกว่าแนวคิดทฤษฎีอื่น ดังได้แสดงให้เห็นการพัฒนาชุมชนที่มีการพัฒนาชุมชนเชิงบูรณาการระหว่างการดำเนินวิถีชีวิตภายใต้ประเพณีวัฒนธรรม มีจุดเด่นของ บทบาทภาวะผู้นำของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน วิสัยทัศน์ค่านิยม ของชุมชน บทบาทประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน การจัดการตนเองแผนการพัฒนาของชุมชนกับหลักนาถนอมธรรมนำมาพัฒนาชุมชนและเกิดประสิทธิภาพของการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน และกระบวนการของนาถนอมธรรมยังได้ชี้ให้เห็นถึงทางโลกียธรรมและโลกุตตรธรรมและภายในหลักธรรมแต่ละหมวดก็ยังมีข้อปลีกย่อยหรือมีองค์ประกอบต่างๆ ที่เชื่อมโยงกัน ส่งเสริม สนับสนุน เกื้อกูล ทั้งภายในด้านเดียวกันและระหว่างด้านเป็นดังโครงข่ายใยแมงมุม การพัฒนาชุมชนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการดำเนินภายใต้หลักนาถนอมธรรม เนื่องด้วยเป็นกระบวนการที่สามารถอธิบายได้อย่างครอบคลุมในด้านการพัฒนา และที่สำคัญรูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักนาถนอมธรรม ยังมีจุดหมายที่เด่นชัดของการพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาที่มีจุดหมายในด้านของจิตใจเป็นสำคัญ ซึ่งมีรูปแบบการพัฒนาที่ประกอบไปด้วย 4 ด้าน คือ 1) การพัฒนาด้านสภาพแวดล้อม 2) การพัฒนา

ด้านศีลธรรม 3) การพัฒนาด้านจิตใจ สังคม และ 4) การพัฒนาด้านสติปัญญา โดยการพัฒนาแต่ละด้านมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ไม่มีหลักการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีความโดดเด่นกว่ากัน และเป็นการดำเนินไปอย่างบูรณาการอาศัยซึ่งกันและกัน การพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จและยั่งยืนคือการพัฒนาตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ในรูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักนาถกรณธรรม

สรุป

การถอดบทเรียนการพึ่งตนเองของชุมชนในจังหวัดลำพูน การพัฒนาชุมชนมุ่งเป้าหมายไปที่ประชาชนให้มีความเข้มแข็งพอที่จะดำรงชีวิตต่อไป และสามารถพึ่งตนเองได้ให้เป็นไปตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดลำพูนที่ทุกหน่วยงานในพื้นที่มีส่วนร่วมในการทำแผน การถอดบทเรียนพึ่งตนเองของบ้านแพะต้นยางงาม เป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ แอ่อกันแบบญาติพี่น้อง มีการร่วมกันปลูกพืชผักสวนครัวในครัวเรือนและที่สาธารณะต่างๆ เพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ ลดรายจ่ายในครัวเรือน การทำงานจะทำงานในรูปแบบของกลุ่ม ร่วมแรงร่วมใจกันทำงานปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปในหมู่บ้านส่วนบ้านป่าเหวเป็นชุมชนเข้มแข็ง จัดการตนเอง มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในแต่ละด้าน ที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยผ่านเวทีประชุมประชาคมหมู่บ้าน เป็นกระบวนการพูดคุยรับฟังความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในเวทีประชาคมหมู่บ้าน แนวคิดและหลักธรรมที่สนับสนุนการพัฒนาแผนชุมชน คือ แผนที่มีเป้าหมายในการพัฒนาคน กลุ่มคน หรือสังคมการบูรณาการ ทำให้เกิดองค์รวม คุณภาพชีวิต การมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ด้วยพลังบวรที่เป็นพลังที่สำคัญในสังคมที่สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง การพึ่งตนเอง ที่พึ่งทางกายที่พึ่งทางใจ หลักธรรมที่สนับสนุนการพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเอง ทิฐุธรรมมีกัตตะประโยชน์ 4 ศีล 5 อิทธิบาท 4 และภาวนา 4 หมายถึง กายภาวนา สีลภาวนา จิตตภาวนา ปัญญาภาวนา รูปแบบการพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเองตามแนวพุทธวิธีในจังหวัดลำพูน ประกอบด้วยวิสัยทัศน์ พันธกิจ ศักยภาพหมู่บ้าน ประเด็นยุทธศาสตร์ เพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน แผนชุมชนพึ่งตนเองทางกาย คือการพัฒนาคนในชุมชนให้มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงด้วยแนวคิดสุขภาพะ ให้สืบทอดรักษาประเพณี วัฒนธรรม มีอาชีพที่เกิดจากภูมิปัญญาและหลักการทางพระพุทธศาสนา แผนชุมชนพึ่งตนเองทางศีล คือการพัฒนาคนในชุมชนให้มีศีล มีธรรมประจำใจ มีระเบียบวินัย แผนชุมชนพึ่งตนเองทางจิต คือการพัฒนาคนในชุมชนมีสมาธิ แน่วแน่ จิตใจเกิดความสุข สว่าง สงบ และมีจิตเมตตาบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม แผนชุมชนพึ่งตนเองทางปัญญา คือ การพัฒนาคนในชุมชนให้มีสติรู้เท่าทัน รอบรู้ในการแก้ปัญหาชีวิต

บรรณานุกรม

- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. (2537). **ชุมชนและการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2539). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: ไทยอนูเคราะห์ไทย.
- ศุภธัญย์ ไชยสองวรรชัญ. (2560). การสร้างแผนชีวิตแบบพอเพียงตามแนวนาถรณ์ธรรมของชุมชนในภาคเหนือ. **ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558). **ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สมาน รังสียกฤษฎ์. (2546). **การบริหารราชการไทยอดีตปัจจุบันอนาคต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2540). **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง : พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิง

People Council of Ing River Basin: Civil society dynamic in Natural Resource Management in Ing River Basin

สัททยา วิเศษ

Sahathaya Wises

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus

Corresponding Author, E-mail: sahathaya.wis@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง : พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการและบทบาทของภาคประชาสังคม 2) ศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง และ 3) พัฒนายุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงอย่างบูรณาการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับการดำเนินงานของโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อการจัดการลุ่มน้ำอิงอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา และจังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัยพบว่า ภาคประชาสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิง มีพัฒนาการที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ และการพัฒนาในแม่น้ำสาขาของลุ่มน้ำอิงตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นกลไกหลักร่วมกับภาคประชาชน ภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภายหลังมีการยกระดับการทำงานในรูปแบบสภาประชาชน โดยกระบวนการพัฒนาสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ประกอบด้วย การพัฒนาศักยภาพสภาประชาชน การพัฒนาพื้นที่รูปธรรม การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศ การรณรงค์ด้านนโยบายระดับชาติและระดับท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง ในการพัฒนายุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงอย่างบูรณาการ โดย

การมีส่วนร่วมของชุมชน ได้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ด้านการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติ ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจชุมชนบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ และยุทธศาสตร์ด้านสังคมและการมีส่วนร่วม

คำสำคัญ : ภาคประชาสังคม; การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ; ลุ่มน้ำอิง

Abstract

The research article on “People Council of Ing River Basin: Civil Society Dynamic in Natural Resource Management in Ing River Basin” are to study about 1) the history and role of Civil Society 2) the processes of capacity building for natural resource management of People Council of Ing River Basin (PCIR) and 3) and to develop strategies of PCIR for integrated natural resource management with community’s participation. The study area is Ing River Basin in Phayao and Chiang Rai Provinces.

It is found that the movement of civil society on natural resource management in the basin relates to the ecosystem changes, and the development in the tributaries of the Ing River from the Upper to Lower. None governmental organizations are the main mechanisms for collaboration with the civil society, governmental sectors, and LAOs. The processes of improving PCIR were 1) capacity building of PCIR, 2) developing a demonstration site on the management, 3) developing databases and information technology systems for the management, and 4) policy campaign on the management in local and national levels. The developing of strategies for the integrated management with people’s participation is based on the principle of local community’s participation and Sustainable Development Goals. The three strategies are the strategy on natural resource management, the strategy on community economic based on natural resources, and the strategy on society and participation.

Keywords: Civility; Natural Resource Management; Ing River Basin

บทนำ

ลุ่มน้ำอิง เป็นลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำโขง มีแม่น้ำอิงเป็นแม่น้ำสายหลัก ลุ่มน้ำอิงมีต้นกำเนิดในเขตอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา จากการไหลรวมของลำห้วย 12 สาขาไหลลงสู่หนองเล็งทรายและกว๊านพะเยา แม่น้ำอิงไหลผ่านอำเภอเมือง ภูกามยาว ดอกคำใต้และอำเภอจุน จังหวัดพะเยา ไหลเข้าสู่จังหวัดเชียงราย ผ่านอำเภอป่าแดด เทิง พญาเม็งราย ขุนตาล และอำเภอเชียงของ ก่อนไหลบรรจบแม่น้ำโขงที่บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ รวมความยาว 260 กิโลเมตร (สหทยา วิเศษ, 2545: 5)

ปัจจุบันลุ่มน้ำอิง เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่เชื่อมต่อด้านการอนุรักษ์ (Conservation Corridor) ที่มีความเสี่ยงต่อการคุกคามมากที่สุดแห่งหนึ่งในอินโด-เบอร์มา ฮอตสปอต (ฮอตสปอต คือ พื้นที่ที่มีความสำคัญทางความหลากหลายทางชีวภาพแต่อยู่ในภาวะถูกคุกคาม) ซึ่งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ที่สำคัญของสัตว์น้ำหลากหลายสายพันธุ์ที่อพยพมาจากแม่น้ำโขงในแต่ละปี ในขณะที่เดียวกันที่ตั้งซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์ของพื้นที่ ทำให้มีการพัฒนาเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในลุ่มน้ำอิงและมีการลงทุนมากมายเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในระยะสั้น รวมทั้งการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ ซึ่งส่งผลเสียต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และการดำรงชีวิตของผู้น้อยถิ่น ในรอบ 30 ปีที่ผ่านมาถึงปัจจุบัน ลุ่มน้ำอิงเริ่มมีความเปลี่ยนแปลง เช่น คุณภาพน้ำในกว๊านพะเยาเสื่อมลง การบุกรุกพื้นที่สาธารณะรอบกว๊านพะเยาจากกิจกรรมต่างๆของชุมชนและผู้ประกอบการ การลดจำนวนลงของชนิดพันธุ์ปลาท้องถิ่นในกว๊านพะเยา การเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวนาปรัง ปัญหาการบริหารจัดการน้ำลุ่มน้ำอิงตอนกลาง พื้นที่ป่าชุ่มน้ำลดลงจากการเร่งปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ซื้อ และการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำโขงบริเวณปากแม่น้ำอิง พันธุ์ปลาในแม่น้ำอิงลดลง บางชนิดสูญพันธุ์ บางชนิดใกล้สูญพันธุ์ ซึ่งการลดลงดังกล่าวส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน

เมื่อเกิดวิกฤตสิ่งแวดล้อมทางด้านดิน น้ำ ป่า ชุมชนในลุ่มน้ำอิงได้เกิดความตระหนักถึงสภาพปัญหาดังกล่าวที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติ จากการหนุนเสริมของหน่วยงานทั้งภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ เครือข่ายลุ่มน้ำอิง เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา เครือข่ายลุ่มน้ำภาคเหนือสมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต รวมไปถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หลายชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเป็นฐานทรัพยากรทางอาหารให้คนในชุมชน ได้มีความมั่นคงทางอาหารทั้งจากป่าและแม่น้ำ ได้ก่อเกิดเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาในแม่น้ำอิงและหนองน้ำต่างๆ รวมถึงการจัดการป่าชุมชน ป่าชุ่มน้ำริมแม่น้ำอิง ได้มีการกำหนดข้อบังคับ

กฎระเบียบเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันของชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียงในการดูแลรักษาพื้นที่รูปธรรม ปัจจุบันแนวคิดและการปฏิบัติจริงในการอนุรักษ์ป่า และพันธุ์ปลาได้ขยายไปหลายหมู่บ้านในลุ่มน้ำอิง

การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของสมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิตพบว่า ชุมชนท้องถิ่นในลุ่มน้ำอิงได้ดำเนินการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การอนุรักษ์พันธุ์ปลาต้นน้ำ การอนุรักษ์พันธุ์ปลาในกว๊านพะเยา การจัดการเหมืองฝาย เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาลุ่มน้ำอิง และการจัดการป่าชุมชนและป่าชุ่มน้ำลุ่มน้ำอิง รูปธรรมเด่นชัดของลุ่มน้ำอิง คือ การตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาประจำหมู่บ้านอย่างน้อย 63 หมู่บ้านตลอดลุ่มน้ำทั้งตอนบนตอนกลางและตอนล่าง เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาเป็นความสำเร็จที่พิสูจน์อย่างชัดเจนของการเพิ่มจำนวนทั้งชนิดพันธุ์ปลาและจำนวนประชากร จากการสำรวจชนิดพันธุ์ปลาของชาวบ้านพบ พันธุ์ปลา 109 ชนิด เป็นปลาท้องถิ่น 92 ชนิด และปลาต่างถิ่น 17 ชนิด (สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต, 2558, เอกสารอัดสำเนา)

จากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนในรูปแบบต่างๆ และการจัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการอนุรักษ์พันธุ์ปลา การจัดการพื้นที่ป่าชุ่มน้ำ และการจัดการป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิงอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำเสนอถ่ายทอดความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละชุมชน และขยายพื้นที่รูปธรรมเหล่านี้ไปสู่ชุมชนอื่นทำให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเกิดแนวทางในการรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน ก่อเกิดเป็นกลุ่มองค์กรประชาชนที่ดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในรูปของเครือข่ายต่างๆ ได้แก่ เครือข่ายอนุรักษ์และพัฒนาป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา เครือข่ายลุ่มน้ำอิงตอนกลาง เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกพะเยา เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านกว๊านพะเยา เครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดพะเยา เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำอิงตอนปลาย และดำเนินกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงในแต่ละพื้นที่ เครือข่ายฯ เหล่านี้เกิดขึ้นมาจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับแหล่งทรัพยากรของตนเอง ในการแก้ไขปัญหาเกิดขึ้นจากความต้องการของคนในชุมชน และสอดคล้องกับระบบนิเวศวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ โดยการหนุนเสริมของหน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่

ในปี พ.ศ. 2556 เครือข่ายชุมชนเหล่านี้ได้ก่อตั้งเป็นสภาประชาชนลุ่มน้ำ อันมีจุดหมายที่จะอนุรักษ์ ฟื้นฟู แก้ไขปัญหาวิกฤตลุ่มน้ำอิง เพื่อให้เห็นภาพรวมร่วมกันทั้งลุ่มน้ำ การก่อเกิดสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง จึงเป็นการยกระดับวิถีคิด และวิถีปฏิบัติขององค์กรชาวบ้านที่มีส่วนร่วมและมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนเองในลุ่มน้ำอิง การยกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิง จาก

องค์ชุมชน มาเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชน และพัฒนาการมาเป็นสภาประชาชนลุ่มน้ำ การสร้างพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงบนฐานวิถีชีวิต นิเวศวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผ่านกลไกการทำงานในแบบคณะกรรมการที่มาจากชาวบ้าน (สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต, 2556, เอกสารอัดสำเนา) ที่ผ่านมาสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง มีการทำกิจกรรมการประชุมหารือเพื่อก่อตั้งสภาประชาชน การประชุมเพื่อกำหนดโครงสร้างและกลไกของสภาประชาชน และการจัดกิจกรรม “ธรรมยาตรา นิเวศภาวนา: รักษ์กวนพะเยา-แม่น้ำอิง” ในเดือนกุมภาพันธ์ 2558 เพื่อเปิดตัวสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงให้เป็นที่รับรู้ของสาธารณะมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งยังไม่มียุทธศาสตร์การดำเนินงานที่ชัดเจน ขาดการกำหนดกลยุทธ์ในการทำงาน ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพัฒนาการและบทบาทของภาคประชาสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง ศึกษากระบวนการพัฒนากลไกและศักยภาพสภาประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง และศึกษาพัฒนายุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงอย่างบูรณาการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ กระบวนการและผลจากการวิจัยจะนำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการกำหนด การตัดสินใจในการดำเนินนโยบาย และโครงการพัฒนาต่างๆ ในลุ่มน้ำอิง รวมทั้งพัฒนายุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงอย่างบูรณาการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อนำไปสู่การกำหนดแผนงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิง ในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการและบทบาทของภาคประชาสังคม 2) ศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง และ 3) พัฒนายุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงอย่างบูรณาการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการควบคู่ไปกับการดำเนินของโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อการจัดการลุ่มน้ำอิงอย่างยั่งยืน และภาคีความร่วมมือเพื่อการอนุรักษ์แม่น้ำอิง ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ที่ปรึกษาและคณะกรรมการสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ภาคีความร่วมมือเพื่อการอนุรักษ์แม่น้ำอิง ประกอบด้วย สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต สถาบันชุมชนลุ่มน้ำโขง สถาบันปวงผญาพายาว

และเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา เจ้าหน้าที่โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อการจัดการลุ่มน้ำอิงอย่างยั่งยืน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และตัวแทนภาคประชาสังคมและสถาบันการศึกษาในลุ่มน้ำอิง จำนวน 25 คน พื้นที่ในการศึกษา ได้แก่ ลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา และจังหวัดเชียงราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเข้าร่วมในการทำกิจกรรมของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และการทำแผนที่ รวมทั้งการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้แนวคิดการจัดการลุ่มน้ำ แนวคิดธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม แนวคิดประชาสังคม แนวคิดสนามการเรียนรู้ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งบริบทของชุมชนมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย

1. พัฒนาการ และบทบาทของภาคประชาสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง

1) ความเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงนั้น มีพัฒนาการการดำเนินงานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ และการพัฒนาในแม่น้ำสาขาของลุ่มน้ำอิงตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาสังคมเป็นกลไกหลักในการดำเนินงานร่วมกับภาคประชาชน ภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในแต่ละพื้นที่ ภายหลังมีการเชื่อมโยงเครือข่ายภาคประชาชนในลุ่มน้ำอิง และยกระดับการทำงานในรูปแบบสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง โดยมีภาคีความร่วมมืออนุรักษ์ลุ่มน้ำอิง ทำหน้าที่เป็นกองเลขานุการให้กับสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง

2) ภาคประชาสังคมที่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิง ประกอบด้วย 2 กลุ่ม ได้แก่ สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เป็นการรวมกลุ่มขององค์กรภาคประชาชน แต่ละเครือข่ายในลุ่มน้ำอิงมายกระดับเป็นสภาประชาชน เพื่อให้มีกลไกของภาคประชาชนในระดับลุ่มน้ำ และเพื่อให้สภาประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมและมีบทบาทต่อสาธารณะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง และภาคีความร่วมมืออนุรักษ์ลุ่มน้ำอิง เป็นการรวมกลุ่มขององค์กรภาคประชาสังคม เพื่อทำหน้าที่เป็นกองเลขานุการให้แก่สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ในการดำเนินงานระยะเริ่มแรกของสภาประชาชน เพื่อหนุนเสริมให้สภาประชาชนเกิดความ

เข้มแข็ง และมีศักยภาพในการเป็นองค์กรของภาคประชาชนที่จะสร้างให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิงร่วมกับภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ภาควิชาความร่วมมืออนุรักษ์ลุ่มน้ำอิงเป็นองค์กรภาคประชาสังคมที่มีประสบการณ์การสนับสนุนภาคประชาชนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์กรในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยมีบทบาทการทำงานในลุ่มน้ำอิง 8 ด้าน ได้แก่ งานกองเลขานุการของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง งานประสานความร่วมมือกับภาควิชาความร่วมมือในภาคส่วนต่างๆ ในลุ่มน้ำอิง งานรณรงค์เชิงนโยบายระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ งานหนุนเสริม สนับสนุนการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงในลักษณะของพื้นที่รูปธรรมหรือแหล่งเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ งานข้อมูลวิชาการ และงานวิจัยท้องถิ่น งานพัฒนาศักยภาพสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง งานด้านการส่งเสริมบทบาทผู้หญิงในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และงานสื่อสารสาธารณะและผลิตสื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

2. กระบวนการพัฒนาสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

1) การพัฒนากลไกและพัฒนาศักยภาพสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นั้นเป็นการดำเนินงานในรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้สภาประชาชนลุ่มน้ำอิงได้เกิดกระบวนการพัฒนาตนเอง เพื่อนำความรู้และบทเรียนที่ได้ไปพัฒนากลุ่ม องค์กรและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยการพัฒนาศักยภาพนั้น จะเป็นทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบการประชุมคณะกรรมการและสมาชิกสภาประชาชน การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนต้นแบบในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมบทบาทของผู้หญิงในชุมชนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ และการสนับสนุนในรูปแบบกองทุนสนับสนุนการดำเนินโครงการในพื้นที่

2) การพัฒนาพื้นที่รูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง ทั้งกรณีศึกษา 3 ชุมชนในลุ่มน้ำอิงตอนบน ตอนกลาง และตอนล่าง แต่ละชุมชนมีกระบวนการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างกันตามลักษณะภูมินิเวศ ประสบการณ์การทำการกิจกรรม และสถานการณ์การพัฒนาจากภายนอกที่เข้ามามีผลกระทบต่อชุมชน ดำเนินงานภายใต้การพัฒนาศูนย์เรียนรู้เพื่อยกระดับเป็นชุมชนต้นแบบ เนื่องจากมีวิธีปฏิบัติที่สามารถเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนอื่นๆ ได้ นอกจากนี้ในลุ่มน้ำอิงยังมีชุมชนอื่นที่สามารถเป็นต้นแบบในหลายด้าน ทั้งนี้การพัฒนาพื้นที่รูปธรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง ได้ทำให้สภาประชาชนลุ่มน้ำอิงได้พัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงในการเก็บข้อมูล การวิจัยเชิงปฏิบัติการ การสำรวจ การทดลอง การทำกิจกรรมด้านอนุรักษ์ ซึ่งคนใน

ชุมชนได้รับผลจากการพัฒนาพื้นที่รูปธรรม รวมทั้งระบบนิเวศความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

3) การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง การจัดระบบข้อมูลและสารสนเทศในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง เป็นการใช้องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อมาอธิบายความรู้ในทางวิชาการ และเพื่อเสริมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาของท้องถิ่นส่งผลให้คุณค่าองค์ความรู้ของชุมชนมีความเชื่อถือได้มากขึ้น เป็นการรักษาความเป็นเจ้าขององค์ความรู้โดยชุมชนท้องถิ่นผ่านกระบวนการและเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งข้อมูลและสารสนเทศของชุมชนดังกล่าวสามารถที่จะนำไปใช้ในการพัฒนา การอนุรักษ์ฟื้นฟูระบบนิเวศ การนำเสนอต่อผู้กำหนดนโยบาย เพื่อต่อรองในทางนโยบายของภาครัฐ หรือโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่จะเข้ามามีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ได้

4) การรณรงค์ด้านนโยบายระดับชาติและนโยบายระดับท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง การรณรงค์ด้านนโยบายระดับชาติและนโยบายระดับท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิงนั้น เป็นการดำเนินงานที่มีเป้าหมายในการสร้างให้เกิดความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ซึ่งเป็นองค์กรหลักในด้านนโยบายและกฎหมาย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรระดับท้องถิ่นที่ต้องสร้างให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สถาบันการศึกษาในพื้นที่เป็นองค์กรหนุนเสริมในด้านวิชาการ ข้อมูลและบุคลากร รวมทั้งภาคประชาสังคมเป็นองค์กรหนุนเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเชิงนโยบายร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ

รูปธรรมการรณรงค์ด้านนโยบายที่ได้ดำเนินงานคือ 1) การผลักดันให้มีการขึ้นทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำในลุ่มน้ำอิงให้มีความสำคัญระดับนานาชาติ และระดับชาติของประเทศไทย เพื่อที่จะเป็นมาตรการหนึ่งในทางกฎหมายที่จะปกป้องพื้นที่ชุ่มน้ำจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ และการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำในลุ่มน้ำอิง 2) การพัฒนาตำบลต้นแบบในการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ตำบลสันมะค่า อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย และ 3) การจัดเวทีประชาสังคมเพื่อทรัพยากรลุ่มน้ำอิง เพื่อจัดทำข้อเสนอทางนโยบายในประเด็นแม่हु้งกับทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง ป่าชุมชนกับความยั่งยืนโดยท้องถิ่น ป่าชุ่มน้ำลุ่มน้ำอิง การจัดการน้ำและสัตว์น้ำอย่างมีส่วนร่วม ข้อบัญญัติท้องถิ่นกับทรัพยากรบ้านตนเอง และสื่อชุมชนเพื่อท้องถิ่น โดยมีการนำเสนอต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง

3. ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงอย่างบูรณาการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

1) ยุทธศาสตร์ด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการน้ำ ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการป่าต้นน้ำ ยุทธศาสตร์ด้านการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

ยุทธศาสตร์ด้านการจัดการเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา และยุทธศาสตร์ด้านการจัดการที่ดินโดยชุมชน

2) ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจชุมชนบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ด้านการเกษตรอินทรีย์ ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาผู้ประกอบการทางสังคมบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ และยุทธศาสตร์ด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน และ

3) ยุทธศาสตร์ด้านสังคมและการมีส่วนร่วม ได้แก่ ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ยุทธศาสตร์ด้านการบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี และยุทธศาสตร์ด้านการประยุกต์วัฒนธรรมประเพณีในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ

อภิปรายผล

ความเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงนั้น มีพัฒนาการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ และการพัฒนาในแม่น้ำสาขาของลุ่มน้ำอิงตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาสังคมเป็นกลไกหลักร่วมกับภาคประชาชน ภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ ภายหลังมีการเชื่อมโยงเครือข่ายภาคประชาชนในลุ่มน้ำอิง และยกระดับการทำงานในรูปแบบสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง

ภาคประชาสังคมที่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิง ประกอบด้วย สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เป็นการรวมกลุ่มขององค์กรภาคประชาชนแต่ละเครือข่ายในลุ่มน้ำอิงยกระดับเป็นสภาประชาชน เพื่อให้มีกลไกของภาคประชาชนในระดับลุ่มน้ำ เข้าไปมีส่วนร่วม และมีบทบาทต่อสาธารณะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง โดยมีภาคีความร่วมมืออนุรักษ์ลุ่มน้ำอิง เป็นการรวมกลุ่มขององค์กรภาคประชาสังคม ทำหน้าที่เป็นกองหนุนการให้แก่สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เพื่อหนุนเสริมให้สภาประชาชนเกิดความเข้มแข็ง และมีศักยภาพในการเป็นองค์กรของภาคประชาชนที่จะสร้างให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิงร่วมกับภาคส่วนต่างๆ

กลไกสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงเป็นกลไกของประชาชนที่มีความเป็นธรรมชาติ มีการปรึกษาหารือแบบเป็นทางการผ่านการประชุม และแบบไม่เป็นทางการโดยการพบปะพูดคุยตามสถานที่ต่างๆ และในสื่อสังคมออนไลน์ โครงสร้างของสภาประชาชนให้ความสำคัญกับผู้อาวุโสที่มีความรู้ ภูมิปัญญา มีการบริหารงานเป็นแบบแนวราบ หรือการบริหาร

แบบมีส่วนร่วม ได้เปิดกว้างรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกันในทุกกิจกรรม สอดคล้องกับคุณลักษณะของประชาสังคมตามแนวคิดของธีรพงษ์ แก้วหาญ (2544) ที่กล่าวว่า ประชาสังคมเน้นความคิดริเริ่มของปัจเจกบุคคลในการทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มบนพื้นฐานของความเชื่อถือ ความไว้วางใจกัน เน้นความเท่าเทียม การมีส่วนร่วมทางสังคม และเคารพในความหลากหลาย เป็น”พลังที่สาม”ที่มาจากทุกภาคส่วนของสังคมโดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ทุกฝ่ายเข้ามาเป็นหุ้นส่วนกัน ไม่ใช่เข้ามาเป็นผู้นำ

กระบวนการพัฒนาสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นั้นเป็นการดำเนินงานในรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้สภาประชาชนลุ่มน้ำอิงได้เกิดกระบวนการพัฒนาตนเอง เพื่อนำความรู้และบทเรียนที่ได้ไปพัฒนากลุ่ม องค์กรและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยการพัฒนาศักยภาพนั้น จะเป็นทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบการประชุมคณะกรรมการและสมาชิกสภาประชาชน การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนต้นแบบในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมบทบาทของผู้หญิงในชุมชนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ และการสนับสนุนในรูปแบบกองทุนสนับสนุนการดำเนินโครงการในพื้นที่

การพัฒนาพื้นที่รูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง ผ่านกรณีศึกษา 3 ชุมชนในกลุ่มน้ำอิงตอนบน ตอนกลาง และตอนล่าง แต่ละชุมชนมีกระบวนการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างกันตามลักษณะภูมินิเวศ ประสพการณ์การทำการกิจกรรม และสถานการณ์การพัฒนาจากภายนอกที่เข้ามามีผลกระทบต่อชุมชน ดำเนินงานภายใต้การพัฒนาศูนย์เรียนรู้เพื่อยกระดับเป็นชุมชนต้นแบบ เนื่องจากมีวิธีปฏิบัติที่สามารถเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนอื่นได้ ทั้งนี้การพัฒนาพื้นที่รูปธรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง ทำให้สภาประชาชนลุ่มน้ำอิงได้พัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้จากการปฏิบัติการในการเก็บข้อมูล การวิจัยเชิงปฏิบัติการ การสำรวจ การทดลอง การทำกิจกรรมด้านอนุรักษ์ ซึ่งคนในชุมชนได้รับผลจากการพัฒนาพื้นที่รูปธรรม รวมทั้งระบบนิเวศเกิดความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้พื้นที่รูปธรรมหลายแห่งได้ยกระดับเป็นสถาบันการจัดการเรียนรู้ของชุมชนที่เรียกว่า “โฮงเฮียน” ในลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ของการจัดการเฉพาะพื้นที่ ผลการศึกษาประเด็นนี้ สอดคล้องกับแนวคิดสนามการเรียนรู้ เป็นแนวคิดที่ใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และพัฒนากระบวนการทำงานที่นำไปสู่การสร้างเสริมพื้นที่รูปธรรม เริ่มต้นที่โฮงเฮียนแม่น้ำของ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เป็นการยกระดับให้เป็นสถาบันองค์ความรู้ท้องถิ่น ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ลุ่มน้ำโขง และประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายภาค

ประชาสังคมในกลุ่มน้ำโขงและกลุ่มน้ำสาขา โดยใช้โฮงเฮียนแม่น้ำโขงเป็นกลไกหลักสำคัญ ที่จะขับเคลื่อนการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนา ทั้งระดับท้องถิ่น ประเทศ และระดับภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง

การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง เป็นการใช้องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อมาอธิบายความรู้ในทางวิชาการ และเพื่อเสริมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาของท้องถิ่นส่งผลให้คุณค่าองค์ความรู้ของชุมชนมีความเชื่อถือได้มากขึ้น เป็นการรักษาความเป็นเจ้าขององค์ความรู้โดยชุมชนท้องถิ่นผ่านกระบวนการและเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งข้อมูลและสารสนเทศของชุมชนดังกล่าวสามารถที่จะนำไปใช้ในการพัฒนา การอนุรักษ์ พื้นฟูระบบนิเวศ การนำเสนอต่อผู้กำหนดนโยบาย เพื่อต่อรองในทางนโยบายของภาครัฐ หรือโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่จะเข้ามามีผลกระทบต่องิวิชีตและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ได้ ผลการศึกษาประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน (สหทัย วิเศษและ นิคม บุญเสริม, 2547) ที่กล่าวว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้น จะต้องให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ โดยภาครัฐและเอกชนเป็นเพียงผู้กระตุ้นและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาในระยะยาว และในบรรดาการจัดการทรัพยากรนั้น การจัดการลุ่มน้ำ ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการจัดการเพราะมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคมมนุษย์

การพัฒนายุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วม สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ได้พัฒนายุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงอย่างบูรณาการ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในลุ่มน้ำอิง ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ด้านการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติ ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจชุมชนบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ และยุทธศาสตร์ด้านสังคมและการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่มีความสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ยุทธศาสตร์ดังกล่าวจะได้นำไปใช้เป็นแผนแม่บทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิงของภาคประชาชน ร่วมกับแผนยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำอิงของภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไปในอนาคต

สรุป

สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เป็นพลวัตของภาคประชาสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการลุ่มน้ำอิง โดยชุมชน ที่มีการทำกิจกรรมหนุนเสริมไปกับ

หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาปนาชนกลุ่มน้ำอิงประกอบขึ้นจากเครือข่ายประชาชนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เครือข่ายประชาสังคม เครือข่ายผู้หญิงกลุ่มน้ำอิง เครือข่ายนักวิชาการ มีกลยุทธ์ในการทำงาน คือ การเสริมสร้างพื้นที่การเรียนรู้ เวทีสาธารณะ เวทีแลกเปลี่ยน และการสื่อสารสาธารณะ รวมทั้งการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย ทั้งนโยบายระดับพื้นที่ นโยบายระดับชาติ และนโยบายระดับสากล ได้แก่ ป่าชุ่มน้ำ ป่าชุมชน เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ อนุสัญญาพื้นที่ชุ่มน้ำ การต่อต้านเขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงของ และทุนข้ามชาติจากประเทศจีน

สถาปนาชนกลุ่มน้ำอิง จึงเป็นกลไกการจัดการกลุ่มน้ำอิงของภาคประชาสังคม โดยยึดผลประโยชน์ร่วมกันของคนในกลุ่มน้ำอิง เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อย่างยั่งยืน และเพื่อให้กลไกของภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนเอง ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติ อย่างมีส่วนร่วม การสร้างพื้นที่เรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมในการจัดการกลุ่มน้ำอิง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน กลุ่มน้ำอิง ให้เป็น “สนามการเรียนรู้” เช่น โฮงเฮียนแม่น้ำของ โฮงเฮียนกว๊านพะเยา โฮงเฮียนป่าชุ่มน้ำบ้านงามเมือง โฮงเฮียนสมุนไพรบ้านต้า เป็นต้น การผลักดันกฎหมายท้องถิ่นในรูปแบบเทศบัญญัติในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างจิตสำนึก สร้างความตระหนักในความเป็นเจ้าของ การเสริมสร้างสิทธิของชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งจัดทำยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในกลุ่มน้ำอิงอย่างบูรณาการ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เป็นแผนแม่บทในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การดำเนินงานได้มีการหนุนเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ และองค์กรพัฒนาเอกชนคือ ภาวศึความร่วมมือในการอนุรักษ์แม่น้ำอิง และสถาบันการศึกษา เป็นฝ่ายสนับสนุนด้านวิชาการ ข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งการสื่อสารสาธารณะในรูปแบบต่างๆ โดยผ่านองค์กรสื่อในท้องถิ่น

สถาปนาชนกลุ่มน้ำอิง ได้พัฒนายุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในกลุ่มน้ำอิงอย่างบูรณาการ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในกลุ่มน้ำอิง ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ด้านการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติ ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจชุมชนบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ และยุทธศาสตร์ด้านสังคมและการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่มีความสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ยุทธศาสตร์ดังกล่าวจะได้นำไปใช้เป็นแผนแม่บทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกลุ่มน้ำอิงของภาคประชาชน ร่วมกับแผนยุทธศาสตร์การจัดการกลุ่มน้ำอิงของภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไปในอนาคต

ในการศึกษามีข้อเสนอแนะ ดังนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบาย ควรกำหนดนโยบายในการจัดการลุ่มน้ำที่มีความสอดคล้องกับความรู้ท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และควรสนับสนุนและส่งเสริมสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงหรือองค์กรภาคประชาสังคมอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงในรูปแบบคณะกรรมการหรือคณะทำงาน ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งจัดแผนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะเรื่องธุรกิจเพื่อสังคม หรือผู้ประกอบการทางสังคม เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ได้ คนอยู่ได้ และเครือข่ายเกิดความยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กิงกร นรินทรากุล ณ อยุธยา. (2543). **แนวคิดและทิศทาง : การจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน**. เชียงใหม่ : ปีเอสการพิมพ์.
- ไกรทอง เหน้ำน้อย. (2560). ผู้ประสานงานโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อการจัดการลุ่มน้ำอิงอย่างยั่งยืน. **สัมภาษณ์**. 10 พฤศจิกายน. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2553). **การบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา. (มปป). **การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำลุ่มน้ำอิง**. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์.
- โครงการเสริมสร้างเครือข่ายท้องถิ่นและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อการจัดการลุ่มน้ำอิงอย่างยั่งยืน. (2560). **บทเรียนการจัดการทรัพยากรของชุมชนในลุ่มน้ำอิง**. กรุงเทพมหานคร : fluke graphic design and printing.
- เตชะภักดิ์ มະโนวงศ์. (2560). **เลขาธิการสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง**. **สัมภาษณ์**. 10 กันยายน และ 21 ธันวาคม.
- ถนอม อุตมะ. (2559). **ประธานสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง**. **สัมภาษณ์**. 30 กันยายน.
- ธีระพงศ์ โพธิ์มัน. (2559). **ผู้อำนวยการสถาบันชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดเชียงใหม่**. **สัมภาษณ์**. 30 กันยายน.
- นิวัฒน์ ร้อยแก้ว. (2560). **ที่ปรึกษาสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง และประธานกลุ่มรักษ์เชียงของ อำเภอยางของ จังหวัดเชียงราย**. **สัมภาษณ์**. 6 กุมภาพันธ์.
- นุชจรีย์ สิงคราษ. (2560). **เจ้าหน้าที่ฝ่ายจัดการองค์ความรู้และข้อมูล โครงการเสริมสร้างเครือข่ายท้องถิ่นและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อการจัดการลุ่มน้ำอิงอย่างยั่งยืน**. **สัมภาษณ์**. 12 ตุลาคม.
- ประสิทธิ์ จินะใจหาญ. (2560). **กรรมการสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง**. **สัมภาษณ์**. 10 กันยายน และ 21 ธันวาคม.
- พิษณุกรณ์ ดีแก้ว. (2559). **เจ้าหน้าที่สนาม สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต จังหวัดเชียงใหม่**. **สัมภาษณ์**. 30 กันยายน
- สหทยา วิเศษ. (2545). **ลุ่มน้ำอิง**. พะเยา : โรงพิมพ์เจริญอักษร.
- สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต. (2558). **วังสวงในลุ่มน้ำอิง : การจัดการเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาโดยชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศลุ่มน้ำและวิถีชีวิตชุมชนลุ่มน้ำอิง**. เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์.

สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต. (2560). ป่าชุ่มน้ำในลุ่มน้ำอิงตอนล่างและการจัดการโดยชุมชน
ท้องถิ่น. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.

สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต. (2558.). การสำรวจเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาในลุ่มน้ำอิง. (เอกสารอัด
สำเนา).

สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต. สรุปผลการประชุมสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง วันที่ 15 มิถุนายน 2556 ณ
วัดบ้านปางมดแดง ตำบลอ่างทอง อำเภอเชียงคำ จังหวัด พะเยา.

สมเกียรติ เชื้อนเชียงสา. (2559). ผู้ประสานงานเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
วัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงล้านนา อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย. สัมภาษณ์. 30
กันยายน.

สายัณห์ ขำมหนึ่ง. (2559). ผู้ประสานงานสมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์.
30 กันยายน.

กระบวนการสร้างนิติตต้นแบบตามนวลักษณ์นิติตของมหาวิทยาลัย The Process of Creating Student Model according to Student's Characteristics in University

สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์¹

พระมหาภาณุวัฒน์ ปฎิภาณเมธี¹, อนันต์ อุปสอด²

Somchan Sripraschayanon¹,

Phra Maha Phanuwat Pathipanamethi¹, Anan Upasod²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง¹, มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Lampang Buddhist College¹

Lampang Rajabhat University²

Corresponding Author, E-mail: sartsirin@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาการจัดการความรู้อยู่กับบทบาท และหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการนำความรู้ของนิติตต้นแบบในการตอบสนองคณะสงฆ์และชุมชน 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสร้างนิติตต้นแบบตามนวลักษณ์นิติตของมหาวิทยาลัย โดยการการใช้เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสังเกตการณ์ (Observation Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อนำมาวิเคราะห์รูปแบบนิติตต้นแบบตามนวลักษณ์นิติตของมหาวิทยาลัย

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยมุ่งเน้นความสำคัญกับการแสดงบทบาท และหน้าที่พระสงฆ์การตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น การทำกาดมั่วควแลงเพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน การส่งเสริมการศึกษา การสร้างภาวะผู้นำ การทำนุบำรุงศาสนาสมบัติตามภูมิปัญญาท้องถิ่นพื้นฟู อนุรักษ์ศาสนสถานที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีการปรึกษาหารือ

ร่วมกับชุมชน เพื่อหาแนวทางพัฒนาชุมชนจากการนำความรู้ไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อการทำนุบำรุงศิลปะ วัฒนธรรม การสร้างรายได้ชุมชนและความสามัคคี ดังนั้น กระบวนการสร้างนิติตันแบบตามนวลักษณ์นิติตของมหาวิทยาลัยประกอบด้วย 1) ภูมิรู้ และภูมิธรรม 2) การปฏิบัติตนตามหลักนวลักษณ์ 3) การบูรณาการวิชาความรู้ที่สอดคล้องกับหลักพันธกิจ เช่น การอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น และ 4) บทบาทและหน้าที่ของนิติตที่สอดคล้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

การสร้างนิติตันแบบตามนวลักษณ์นิติต เป็นการส่งเสริม และพัฒนาศักยภาพ นิติต สร้างอัตลักษณ์นิติตอันพึงประสงค์ที่มีความโดดเด่นทั้งความรู้ทางโลก และทางธรรม เป็นการเชิดชูเกียรติและชื่อเสียงของมหาวิทยาลัยต่อไป

คำสำคัญ: นิติตันแบบ; นวลักษณ์นิติต

Abstract

The objectives of article research are: 1) To study the management of knowledge with roles and duties under the Sangha Act 2) To study the ways to apply knowledge of students' model to response Sangha and communities and 3) To analysis the process of creating student model according to student's characteristics in University. It was used qualitative research methodology by observation and in-depth interview for analyzing the prototype students on student's characteristics.

The result of study is found that: the management of teaching and learning emphasize the importance of performing the roles and duties of Sangha Administrator under the Sangha Act and integrating Buddhist principles with modern sciences such as; making local market (Kad Maw Khaew Lang) for generate income for the community, enhancing education, making leadership, preservation of religious properties according to local wisdom and, conserving religious places on local arts and culture. There is consultation, discussions with the community to find the way out for developing communities as to be applied the knowledge to be benefit on preservation of art, culture, community

income and unity. Therefore, the Process of Prototype Students on Student's Characteristics in University are comprised; 1) The knowledge and insight 2) Practice on student's principles 3) Integration of knowledge with the mission such as; preserving art, Local culture and 4) Roles and duties of students on the Sangha Act.

The Creating Student Model according to Student's Characteristics is an encourage and develop student's potentiality, to create a unique student identity that is unique in both world knowledge and Buddhist knowledge for admiration honor in university.

Keywords: Student Model; Student's Characteristics

บทนำ

การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพนิสิตเพื่อให้มีคุณภาพด้านการศึกษาตามหลักพันธกิจ 4 ที่สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาได้กำหนดไว้ว่าด้วยเรื่องการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นอีกสถาบันการศึกษาที่มุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ที่มีระบบการเรียนการสอนทั้งทางโลก และการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย และเป็นการปลูกฝังค่านิยม จิตสำนึกที่ดีแก่ผู้เรียน สร้างความเข้าใจอันดี และสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา เพื่อนำหลักธรรมพุทธศาสนามาใช้ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม สร้างแรงจูงใจให้ประชาชนนำมาใช้ในการดำรงชีวิต เพื่อความสงบสุขในสังคม ปราศจากความรุนแรงและความขัดแย้งภายในชุมชน

นอกจากนั้น สถาบันอุดมศึกษามีส่วนสำคัญในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ โดยการเป็นแหล่งผลิตชนชั้นสมองในสาขาวิทยาการทุกด้าน ซึ่งมีหน้าที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) การผลิตบัณฑิต และเผยแพร่วิทยาการขั้นสูง 2) วิจัย ค้นคว้า รวบรวม ทดลองหรือทดสอบความจริงอันจะนำไปสู่ความรู้ใหม่ 3) การทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม 4) การให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545: 115) นอกเหนือจากสถาบันอุดมศึกษาจะให้การถ่ายทอดความรู้และวิชาการแล้ว จะต้องมีการเรียนการสอนและกิจกรรมที่มุ่งการพัฒนาทางด้านความคิด การตัดสินใจ การพัฒนาความเป็นผู้นำ การแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม ความอดทน คุณธรรม (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา,

2551: 4) ซึ่งการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียนและหน่วยวิทยบริการ มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตที่มีคุณธรรม จริยธรรม และการใช้หลักธรรมาภิบาลในการดำรงชีพ อันเป็นการสร้างนิสิตต้นแบบที่ถึงพร้อมด้วยวิชา และจรรยา มีจริยวัตรแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ แก่สังคม การผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพและเป็นผู้นำของสังคมตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย และบทบาท หน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์นั้น เพื่อมุ่งเน้นการผลิตนิสิตต้นแบบที่ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม ความรู้ ความสามารถในการพัฒนาตนเองและชุมชน

พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ได้กำหนดความมุ่งหมาย และ หลักการการศึกษา ที่ส่งเสริมและพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญาความรู้คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต เป็นผู้ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนานิสิตนักศึกษาในแผน พัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) คือ มหาวิทยาลัยจะต้องผลิตบัณฑิตที่มีความรู้คู่คุณธรรม มีสติปัญญา ใฝ่การเรียนรู้จักคิดอย่างเป็นระบบ มี จิตสำนึกและศักยภาพในการสร้างงาน บุคลิกภาพดีมีความเป็นผู้นำ ยึดมั่นในระบอบ ประชาธิปไตย มีวินัยรับผิดชอบต่อตนเองและมีความเอื้ออาทรต่อสังคม ตระหนัก ในคุณค่าทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีสุขภาพดีและมีความเป็นสากล (ศศิรัศมี เสือเมือง, 2555: 33)

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพนิสิตต้นแบบจากการนำ ความรู้ที่ได้จากการศึกษาภายใต้มหาวิทยาลัยนำความรู้สู่การพัฒนาชุมชนอันเป็นคุณลักษณะ ของนิสิตที่พึงประสงค์หรือที่เรียกว่า “นวลักษณ์ของนิสิต” และเป็นตัวอย่างรูปแบบและ แนวทางนิสิตต้นแบบตามบทบาทและหน้าที่ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กับนวลักษณ์นิสิต ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้กับบทบาทและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์
2. เพื่อศึกษาแนวทางการนำความรู้ของนิสิตต้นแบบในการตอบสนองคณะ สงฆ์และชุมชน
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสร้างนิสิตต้นแบบตามนวลักษณ์นิสิต ของมหาวิทยาลัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษากรอบทางด้านเนื้อหา ทฤษฎีเพื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 14 รูป/คน และการสังเกตการณ์ (Observation) บริบทพื้นที่ที่วิจัยว่ามีปัจจัย เงื่อนไขและกระบวนการอย่างไรในการนำไปสู่เพื่อเป็นการวิเคราะห์รูปแบบนิสิตต้นแบบตามบทบาทและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กับนวลักษณ์นิสิต การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องความหมายการจัดการความรู้ กระบวนการจัดการความรู้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย พันธกิจและนวลักษณ์ของมหาวิทยาลัย การศึกษาบริบทนิสิตต้นแบบแผนงาน/แนวทางการสร้างนิสิตต้นแบบตามบทบาทและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กับพันธกิจมหาวิทยาลัย สรรวจภาคสนามบริเวณพื้นที่ทำการวิจัย การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อกำหนดแผน/โครงการ/กิจกรรม สรุปรูปข้อมูลจากการศึกษา

2. ขอบเขตด้านประชากร งานวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลเพื่อวิเคราะห์และประเมินการสร้างนิสิตต้นแบบตามบทบาทและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กับนวลักษณ์นิสิต โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกนิสิต คณาจารย์ ศรัทธาและผู้นำชุมชนจำนวน 14 รูป/คน ดังนี้

1. พระครูสุวรรณทัตสนสุนทร	8. พระครูสุตขยาภรณ์
2. พระครูวรดิตถ์วิมล	9. พระมหาภิรติ วรกิตติ
3. พระณฐนนท์ ฉนทชาโต	10. พระพิชญพล สุวณฺณรูป
4. พระวีระพงษ์ สุจิตโต	11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์เกศรา สว่างวงศ์
5. พระอธิการมงคล ชยธมโม	12. นายสุพิน แสนนาโปน
6. พระอธิการณัฐพล ปญฺญาวุฑโฒ	13. นางจำเนียร เนียมสกุล
7. พระอธิการสุชาติ จนทสโร, ดร.	14. นางบัวผัด ชัดใจ

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ วัดอุมลอง ตำบลแม่วะ อำเภอลำปาง จาก การถอดองค์ความรู้จากการศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยมาประยุกต์ใช้กับชุมชน เช่น การสร้างสะพานบุญ การฟื้นฟูภาคมั่ว การอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น ฯลฯ

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา การวิจัยเริ่มตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน – 30 กันยายน พ.ศ. 2561 ใช้ระยะเวลาในการทำวิจัยทั้งสิ้น 3 เดือน

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างนิสิตต้นแบบตามคุณลักษณะนิสิตของมหาวิทยาลัย” เป็นการสร้างอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่นของนิสิตที่มีความถึงพร้อมด้วยความรู้ ความสามารถในการศึกษาตามหลักสูตรที่มหาวิทยาลัยกำหนด โดยมุ่งเน้นให้นิสิตที่เป็นบรรพชิตให้มีความถึงพร้อมด้วยศีลจาริยวัตรที่เหมาะสมสาธูป มีลักษณะนิสิตที่พึงประสงค์ตามคุณลักษณะ 9 ประการของมหาวิทยาลัย

1. ด้านการปฏิบัติทานาเลื่อมใส (Morality) คือ ความถึงพร้อมด้วยศีลจาริยวัตรตั้งตนไว้ชอบ ปฏิบัติตนตามสมณเพศตามสมควรแก่กาล คือ 1) นิสิตต้นแบบมีความประพฤติอันสงบ สำรวม มีศีลจาริยวัตรสงบเสถียร สร้างความไว้วางใจ ศรัทธาให้การยอมรับและนับถือ (พระครูวรดิตถ์วิมล, 2561: สัมภาษณ์) และปฏิบัติตนเป็นที่พึ่งพาของชุมชน 2) มีการศึกษาพัฒนาตนเองควบคู่กับการปฏิบัติศาสนปกครองภายในและภายนอกวัด โดยการศึกษาในวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง แบ่งแยกภาระหน้าที่ในการบริหารจัดการตามภารกิจต่าง และใช้หลักธรรมมาประยุกต์ใช้ เช่น อธิปไตย 4 เป็นต้น 3) มีภาวะผู้นำและพลังสติปัญญา สร้างกลยุธมิตรให้เกิดขึ้นแก่คณะศรัทธา โดยการจัดกิจกรรมสวดมนต์และอบรมสั่งสอน เชิญชวนทำวัตรสวดมนต์ ทุกวันพระอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงความคิดสร้างสรรค์ที่พัฒนาการทำงานเพื่อสร้างประโยชน์สุขร่วมกัน

2. รู้เท่าทันการเปลี่ยนทางสังคม (Awareness) ริเริ่มการพัฒนาชุมชนจากพื้นที่ธรรมสังฆบริเวณริมแม่น้ำวัง โดยนำความคิดริเริ่มเข้าสู่การระดมความคิด ปรีกษาหารือสอบถามความคิดเห็นชุมชน อธิบายวัตถุประสงค์ เพื่อใช้ในการตัดสินใจร่วมกัน นิสิตต้นแบบได้ใช้หลักดังกล่าวในการรู้ทันทันการเปลี่ยนแปลงสังคมในการประยุกต์ใช้กับกิจกรรมประกอบด้วย 1) การสร้างสะพานข้ามห้วยเพื่อเชื่อมการเดินทางระหว่าง 2 หมู่บ้าน โดยมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างและเป็นที่ทิ้งขยะเป็นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจของชุมชน และสร้างกฎกติกาในการทำพื้นที่เขตอภัยทานบริเวณริมแม่น้ำวังเพื่อรักษาชีวิตสัตว์และทำให้ทัศนียภาพเกิดความสวยงาม 2) กาดมั่วคว้งแลง เป็นกิจกรรมที่สร้างรายได้แก่ชุมชน เป็นการอนุรักษ์วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของท้องถิ่น (พระครูสุวรรณทัศน์สุนทร, 2561: สัมภาษณ์) โดยการบริหารจัดการรูปแบบกาดมั่วคว้งแลงให้แก่ชุมชน เพื่อนำผลิตภัณฑ์ครัวเรือนมาจำหน่าย ณ บริเวณริมแม่น้ำวัง (ห้วยเตชะ) ที่มีความร่มรื่นและเป็นกุศโลบายให้ชุมชนร่วมทำบุญอาหารสัตว์นำในบริเวณเขตอภัยทาน

3. ศรัทธา อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา (Helpfulness) การศึกษาเล่าเรียนระดับอุดมศึกษาเพื่อเปิดวิสัยทัศน์เพิ่มพูนความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อนำความรู้ที่

ได้รับจากการศึกษาเล่าเรียนมาปรับและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย สร้างอัตลักษณ์และความเชื่อมโยงกับบรรดาสาธุชนในพื้นที่ เล็งเห็นถึงคุณค่าและประโยชน์จากความรู้และทุนทางสังคมที่มีอยู่ในการสืบสานขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาให้สืบเนื่องต่อไป

4. มีความสามารถในการแก้ปัญหา (Ability) การจัดการสภาพแวดล้อมที่รกร้างพื้นที่ธรณีสงฆ์และเป็นสถานที่ที่ขยะให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสร้างนิเวศวิทยาในชุมชนให้น่าอยู่ รวมถึงการบริหารจัดการพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในการพักผ่อนหย่อนใจ การสร้างเศรษฐกิจชุมชนหรือกาดมั่วควแลงให้แก่ชุมชนในการนำพืชผลทางการเกษตรมาจำหน่าย

5. มีความใฝ่รู้ใฝ่คิด (Curiosity) การพัฒนาที่ดีต้องริเริ่มจากตัวบุคคลเป็นเบื้องต้น โดยนิสิตต้นแบบมีภาระ หน้าที่และบทบาทระดับพระสังฆาธิการเจ้าคณะตำบล แต่มีความคิดที่จะใฝ่ศึกษา เล่าเรียนในระดับอุดมศึกษา เพื่อพัฒนาตนเองและนำความรู้มาใช้ในการบริหารกิจการภายในวัดและคณะสงฆ์ในเขตพื้นที่ตนเอง แม้จะมีอุปสรรคด้านระยะทางระยะเวลาการศึกษาและอายุ แต่มีอาจจะขัดขวางความใฝ่รู้และใฝ่คิดที่จะสร้างสรรค์งานเพื่อประโยชน์สุขแก่ชุมชนและสังคม

6. มีน้ำใจเสียสละเพื่อส่วนร่วม (Hospitality) ความเป็นผู้ถึงพร้อมทางความประพฤติและการปฏิบัติของนิสิตต้นแบบนั้น ความมีน้ำใจเสียสละทรัพย์ส่วนตัวในการให้ทุนการศึกษาเพื่อจะสร้างทรัพย์ทางปัญญาให้แก่บรรดาศิษยานุศิษย์ผู้มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียน โดยเฉพาะพระสงฆ์ สามเณรภายในวัดจะให้การสงเคราะห์ในการศึกษาต่อในโรงเรียนปริยัติธรรม และการเสียสละตนเองเพื่อศึกษาเล่าเรียน โดยมีวัตถุประสงค์ในการนำความรู้ที่ได้ไปสู่การพัฒนาชุมชนและกิจการคณะสงฆ์ต่อไป

7. มีโลกทัศน์กว้างไกล (University) การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและกิจการคณะสงฆ์ในพื้นที่เขตปกครอง โดยนิสิตต้นแบบได้ส่งเสริมพระสงฆ์ สามเณรเข้าไปในโรงเรียนเพื่อเป็นพระสอนศีลธรรมประจำบ้าน ประจำตำบลและโรงเรียน เพื่อเข้าไปศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม นอกจากนั้นได้พัฒนารูปแบบพื้นที่ว่างเปล่า รกร้างให้กลายกลายเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พื้นที่ตลาดแบบโบราณ (กาดมั่วควแลง) เพื่อสร้างรายได้และส่งเสริมการขายผลิตผลท้องถิ่นตามฤดูกาล เป็นรูปแบบการบริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดกับชุมชน

8. ผู้ความเป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา (Leadership) การพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะของนิสิตต้นแบบนั้น โดยการดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) ให้คำปรึกษาในการปฏิบัติศาสนกิจของคณะสงฆ์จากการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษา และสืบสานประเพณีดั้งเดิมของท้องถิ่นให้อยู่ในชุมชน เล่น การทำประเพณีตานสลากมะม่วงเพื่อทำบุญอุทิศแก่บรรพชนที่จากไป เป็นการแสดงความกตัญญูตามแบบของประเพณีนิยมของชุมชน

9. มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม (Aspiration) ความเป็นสมณเพศและการเป็นผู้วางตัวไว้อ่อน มีความประพฤติอันสงบสำรวม และถึงพร้อมด้วยศีลาจริยวัตรสงบเสถียร สร้างความศรัทธาแก่สาธุชนทั่วไป (พระพิชฌุล สุวณฺณรูป, 2561: สัมภาษณ์) เป็นนักบริหารจัดการศาสนสถานจากการนำความรู้ทอดถ่ายให้แก่ชุมชนในการฟื้นฟู อนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสืบสานและสร้างความสัมพันธ์อันดีงามในชุมชน

จะเห็นได้ว่า นิสิตได้นำความรู้ที่ได้รับจากการเรียนรู้ตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาเพื่อนำความรู้ไปสู่การตอบสนองภารกิจของคณะสงฆ์เป็นการบูรณาการพระพุทธศาสนากับชุมชนได้อย่างเหมาะสม เช่น การสร้างสะพาน (ข้าวแตะ) เพื่ออำนวยความสะดวกในการสัญจรระหว่างชุมชน พัฒนาพื้นที่รกร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและบุญ เป็นสถานพักผ่อนหย่อนใจ และยังเป็นการนำความรู้มาสู่การฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชน

นอกจากนั้น แนวทางการพัฒนาเป็นรูปแบบในการฟื้นฟูการอยู่ร่วมกันขอชุมชน เพียรพยายามนำความรู้เพื่อที่ได้ศึกษาเพื่อเป็นแนวทางแก้ปัญหาสังคมและสนองงานคณะสงฆ์ โดยการปรึกษาหารือร่วมกับชุมชน หาแนวทางการพัฒนาชุมชน และฟื้นฟูทำนุบำรุง ศิลปะ วัฒนธรรม เศรษฐกิจชุมชน สร้างภาวะผู้นำทางด้านจิตวิญญาณที่เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของชุมชน

อย่างไรก็ตาม รูปแบบและกระบวนการสร้างนิสิตต้นแบบตามนวัตกษณ์นิสิตของมหาวิทยาลัยที่ตอบสนองกิจการงานคณะสงฆ์เป็นรูปแบบจากการศึกษานิสิตต้นแบบที่มีความเปรียบพร้อมด้วยศีลาจริยวัตรที่น่าเลื่อมใส เป็นที่เคารพต่อศรัทธาประชาชน และสนองกิจการงานคณะสงฆ์ จากการศึกษา พบว่า นิสิตต้นแบบของวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จะต้องประกอบด้วย

1) มีภูมิความรู้/ภูมิธรรม มีหลักการ มีเหตุผลและวิธีการพัฒนาตนเองและชุมชน อันเกิดจากผลลัพธ์ที่ได้ศึกษาเรียนรู้จากวิทยาลัยสงฆ์สู่การปฏิบัติ และเป็นแนวทางการพัฒนา

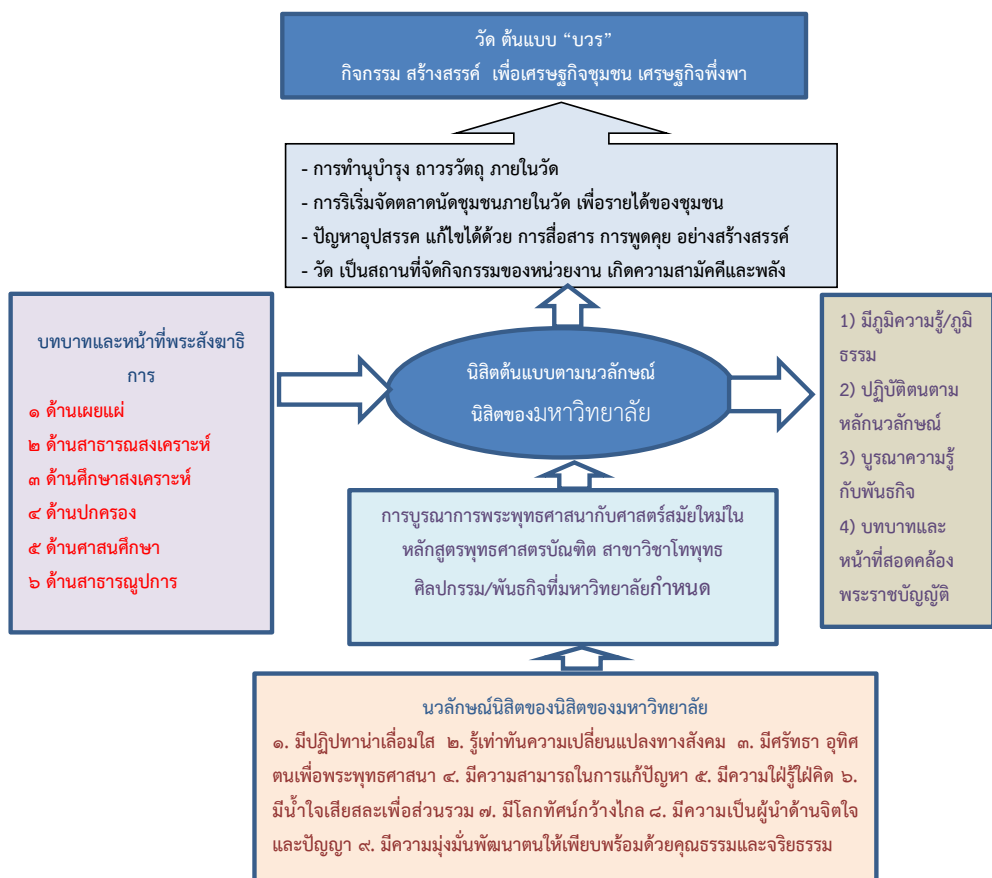
ชุมชนที่ยั่งยืน โดยเฉพาะความรู้ความสามารถด้านพุทธศิลปกรรม นอกจากนั้นหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิตพยายามหาแนวทางการเรียนรู้ในการสืบสานและตอบสนองพันธกิจ 4 คือ การพัฒนาบัณฑิตที่มีคุณภาพ การพัฒนาผลงานด้านวิชาและงานวิจัย การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการบริการวิชาการแก่ชุมชน นิสิตต้นแบบจึงเป็นผลผลิตที่ได้จากการเรียนรู้สู่การเผยแผ่ความรู้ ความสามารถตามปณิธานที่มหาวิทยาลัยได้กำหนด เพื่อสนองตอบต่อศาสนกิจและบูรณาการความรู้ทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยกับตนเองและชุมชนได้อย่างเหมาะสม

2) ปฏิบัติตนตามหลักคุณลักษณะ การพัฒนาคุณลักษณะนิสิตตามกรอบคุณลักษณะที่มุ่งเน้นความถึงพร้อมด้วยกาย วาจาและจิตใจสู่การพัฒนาคุณภาพบัณฑิต โดยหลักคุณลักษณะของนิสิตต้นแบบต้องริเริ่มจากการพัฒนาด้านศีล คือ เป็นผู้มีความเพียบพร้อมทางด้านความประพฤติทางกายและวาจาต่อบุคคลและสังคม ดำรงชีพตามหลักสมณสาธูป ตั้งตนไว้ชอบ ประพฤติตนให้ถูกต้องตามสมณเพศ นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม มีภาวะผู้นำและเต็มเปี่ยมด้วยสติปัญญา สร้างกัลยาณมิตร และกัลยาณธรรม สร้างสรรค์งานที่ก่อประโยชน์สุขก่อตนเองและชุมชน

3) บูรณาการความรู้กับพันธกิจ นิสิตต้นแบบนำความรู้สู่การพัฒนาพื้นที่ตนเอง ทั้งการปฏิบัติงานตามที่คณะสงฆ์ได้รับมอบหมาย ส่งเสริมและสนับสนุนพระสงฆ์สามเณรด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ และเป็นศาสนทายาทด้านการเป็นพระสอนศีลธรรมประจำหมู่บ้าน ประจำตำบลและโรงเรียน (พระมหาภิรตี วรกิตติ, 2561: สัมภาษณ์) ก่อปรกับการพัฒนาพื้นที่ว่างเปล่า รกร้างให้เกิดสาธารณูปโภคแก่ชุมชน รวมถึงการเป็นศูนย์ร่วมจิตใจ บรรเทาความทุกข์ทางจิตใจและสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักบาปบุญ พัฒนาชุมชนให้เกิดความสุขทั้งทางกายและจิตใจ เช่น การพัฒนาพื้นที่ออกกกำลังกาย พัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พื้นที่ฟุตลวด (กาดมั่วควั่วแลง) เพื่อส่งเสริมชุมชนให้เกิดรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ตามฤดูกาล ตลอดถึงการบริหารจัดการวัดและชุมชนเกิดความสัมพันธ์กันดีงามต่อกัน

4) บทบาทและหน้าที่สอดคล้องพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ การศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต เป็นการเพิ่มพูนองค์ความรู้ สร้างวิสัยทัศน์ในการพัฒนาตนเองและตอบสนองกิจกรรมงานคณะสงฆ์ นำความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมกับการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสม ประพฤติปฏิบัติตนที่มีลักษณะที่โดดเด่น สร้างความเลื่อมใสและศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน ตระหนักถึงคุณค่าการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นให้กลับคืนสู่สังคม สืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม (พระครูสุตขยาภรณ์, 2561: สัมภาษณ์)

บทบาทและหน้าที่ที่ตั้งข้างต้นเป็นกระบวนการสร้างนิติตันแบบตามนวลักษณ์ นิติตของมหาวิทยาลัย โดยการนำความรู้ความสามารถที่สู่การพัฒนาชุมชน สืบสาน วัฒนธรรมท้องถิ่น และเป็นบทบาทหน้าที่ที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้ง ในด้านเผยแผ่ ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านสาธารณูปการ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการผลิตินิติตันแบบตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กับ นวลักษณ์นิติตในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมไทยต่อไป

รูปแบบนิติตันแบบตามนวลักษณ์นิติตของมหาวิทยาลัย

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะได้กล่าวถึงการสร้างนิติตันแบบตามนวลักษณ์ นิติตของมหาวิทยาลัย โดยมุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตที่พึงประสงค์ มีความถึงพร้อมด้วยความรู้ และความประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสม พันธกิจ 4 และนวลักษณ์ 9 ประการของมหาวิทยาลัย จากการศึกษาพบว่า กระบวนการสร้างนิติตันแบบตามนวลักษณ์ นิติตของมหาวิทยาลัย ดังแผนภาพข้างล่างดังนี้

รูปแบบนิติตันแบบตามนวลักษณ์ นิติตของมหาวิทยาลัย

1) บทบาทหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ นิติตันแบบเป็นการแสดง บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะปฏิบัติตนตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 6 ประการ คือ (1) ด้านเผยแผ่ นิติตันแบบได้ปฏิบัติตนเหมาะสมตามสมณสาธูป เป็นพระนักเผยแผ่ธรรม สูการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชุมชน (2) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ให้การสงเคราะห์ประโยชน์ สุขแก่ชุมชน เช่น การใช้พื้นที่ธรณีสงฆ์สร้างกาดมั่วควั่วแลงเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ฯลฯ (3) ด้านศึกษาสงเคราะห์ การสนับสนุน ส่งเสริมพระสงฆ์สามเณรในการศึกษาในโรงเรียน พระปริยัติธรรมเพื่อให้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม (4) ด้านปกครอง ความเป็น ผู้นำและนักพัฒนาทั้งศาสนสมบัติภายในวัด คณะสงฆ์และชุมชน (5) ด้านศาสนศึกษา บุรณะศาสนสมบัติที่เป็นแหล่งรู้ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธ ศาสนา ความเชื่อและการสร้างความสามัคคีในชุมชน (6) ด้านสาธารณูปการ การก่อสร้าง ศาสนสถานเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจชุมชนและเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการวัด อีกทั้ง เป็นการฟื้นฟู อนุรักษ์ศาสนสถานที่เกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น

2) นวลักษณ์ นิติตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การสร้าง อัตลักษณ์แบบฉบับของนิติตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามคำอธิบาย ชื่อภาษาอังกฤษ MAHACHULA คือ การมีปฏิปทาน่าเลื่อมใส รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลง สังคม มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา สามารถแก้ปัญหา ใฝ่รู้ใฝ่คิด มีน้ำใจเสียสละ มีโลกทัศน์กว้างไกล เป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม นิติตันแบบได้พัฒนาตนเองจากการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัย มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชน ตอบสนองศาสนกิจของคณะสงฆ์ สร้างความเลื่อมใสศรัทธา ประพฤติตนเพื่อประโยชน์สุข แก่ชุมชน โดยการปรับจุดด้อยที่อยู่ในชุมชนให้กลายเป็นจุดเด่น ส่งเสริมการสร้าง ความรักความสามัคคีแก่คนในชุมชน เช่น การสร้างกาดมั่วควั่วแลง การสร้างสะพานไม้ไผ่เป็นเขต อภัยทาน ฯลฯ

3) บูรณาการการเรียนรู้จากหลักสูตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มุ่งเน้นนโยบายเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักพันธกิจ 4 โดยการผลิตบัณฑิตที่พึงประสงค์เป็นหัวใจหลักในการศึกษา เพื่อพัฒนานิสิตให้ได้ความรู้ ความสามารถในรั้วมหาวิทยาลัย เพื่อนำไปบูรณาการใช้กับศาสตร์และสังคมสมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสติปัญญา รู้ถึงแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนให้ดำรงอยู่อย่างมีความสุขที่ยั่งยืน การผลิตนิสิตต้นแบบจึงเป็นการสร้างรูปแบบเพื่อตอบสนองนโยบายให้การสร้างอัตลักษณ์ของนิสิตเพื่อนำความรู้จากห้องเรียนสู่การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหรือสู่การพัฒนาชุมชน ทั้งรายวิชาเอกที่เป็นหลักการทางพระพุทธศาสนาและวิชาโทที่เป็นความรู้ด้านพุทธศิลปกรรม เพื่อพัฒนานิสิตได้มีความรู้ สืบสาน อนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรมที่มีอยู่ท้องถิ่นตนเอง เป็นการบูรณาการความรู้จากหลักสูตรสู่การพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับบุญดี บุญญากิจและคณะ (บุญดี บุญญากิจและคณะ, 2547: 21) ที่กล่าวว่า เป็นการสร้างองค์ความรู้จากการเรียนเพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่หน่วยงานและองค์กร ซึ่งนิสิตต้นแบบได้ทำการวางแผนงานจากกระบวนการความคิดจากการศึกษาร่วมกับชุมชนในการสร้างความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนได้เข้มแข็ง และตรงกับเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนจากองค์ความรู้ของธิดิพัฒน์ เอี่ยมนิรันดร์ (ธิดิพัฒน์ เอี่ยมนิรันดร์, 2548: 73) ที่มุ่งเน้นการนำความรู้เพื่อตอบสนองความต้องการขององค์กรจากการวางแผนและสร้างนวัตกรรมด้วยการรวบรวม การจัดระบบ การประยุกต์ใช้กับองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

4) พัฒนาชุมชนสู่ต้นแบบ “บวร” บทบาทพระสงฆ์ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ บ้านและวัดให้มีรูปแบบและทิศทางเดียวกัน โดยนิสิตต้นแบบมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธา มีปฏิปทาที่จะประสานความสัมพันธ์ที่ดีตามแบบ “บวร” โดยมีการวางแผนร่วมกับผู้นำท้องถิ่น ผู้นำหมู่บ้านและชุมชนในการจัดกิจกรรมเพื่อฟื้นฟู ส่งเสริมชุมชนให้มีความโดดเด่น เช่น การฟื้นฟูภาคมั่วคว้าง การสร้างข้าวแตะให้เป็นสถานท่องเที่ยวในชุมชน ฯลฯ การปฏิบัติหน้าที่ของนิสิตต้นแบบจึงเป็นการสร้างหลัก “บวร” ที่สำคัญต่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาเรื่องกระบวนการประชาสังคม “บวร” หลักในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนของ ราเชนทร์ นพณัฐวงศ์กร และคณะ (ราเชนทร์ นพณัฐวงศ์กร และคณะ, 2559: บทสรุป) ที่ให้แนวคิดที่ว่า “บวร” เป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการเชื่อมสัมพันธ์ในการพัฒนา ดิดสินใจ แก้ปัญหาตนเอง กำหนดแผนแม่บทชุมชนด้วยการร่วมกันคิด สร้างและบริหารจัดการชุมชนของคนในท้องถิ่นที่ร่วมกัน เป็นเจ้าของ อันจะนำไปสู่ “การพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน”

จะเห็นได้ว่า การสร้างนิตินิตแบบตามบทบาทและหน้าที่ของพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์กับนิตินิตนิตถือได้ว่าเป็นการนำความรู้จากการศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไปสู่การพัฒนาชุมชนและเป็นการตอบสนองต่อบทบาทหน้าที่ พระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน เป็นการส่งเสริมและพัฒนา ศักยภาพ นิตินิต สร้างอัตลักษณ์นิตินิตอันพึงประสงค์ที่มีความโดดเด่นทั้งความรู้ทางโลกและทางธรรม เป็นการเชิดชูเกียรติและชื่อเสียงของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ นครลำปางต่อไป

สรุป

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างนิตินิตแบบตามนิตินิตของ มหาวิทยาลัย” เป็นการสร้างอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่นของนิตินิตที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้เป็นผู้ที่มีความถึงพร้อมด้วยความรู้ ความสามารถในการศึกษา ตามหลักสูตรที่วิทยาลัยสงฆ์ได้กำหนด ผลการวิจัยพอสรุปได้ ดังนี้

การจัดการเรียนรู้กับบทบาทและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยนิตินิตแบบได้แสดงศักยภาพตนเองในการตอบสนองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ว่าด้วยเรื่องหน้าที่ 6 ประการ คือ (1) ด้านเผยแผ่ มีการปฏิบัติตนเหมาะสมกับสมณเพศ (2) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ให้การช่วยเหลือและการสงเคราะห์ชุมชนเพื่อให้เกิดความสุข (3) ด้านศึกษาสงเคราะห์ การสนับสนุน ส่งเสริมด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์และสามเณร (4) ด้านปกครอง ความเป็นผู้นำทางด้านจิตใจแก่ชุมชน (5) ด้านศาสนศึกษา บูรณศาสนสมบัติ พัฒนาให้เป็นแห่งเรียนรู้ (6) ด้านสาธารณูปการ การก่อสร้างถาวรวัตถุเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และฟื้นฟู ศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น

แนวทางการนำความรู้ของนิตินิตแบบในการตอบสนองคณะสงฆ์และชุมชน โดยการบูรณาการการเรียนรู้จากหลักสูตรที่ส่งเสริมและสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ตามหลัก พันธกิจ 4 และมุ่งเน้นการพัฒนาบัณฑิตให้มีคุณภาพจากการนำความรู้จากพระพุทธศาสนา กับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสติปัญญาเพื่อให้สู่แนวทางการปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์ สุขแก่นิตินิตและชุมชนอย่างยั่งยืน

รูปแบบและกระบวนการสร้างนิตินิตแบบตามนิตินิตของมหาวิทยาลัย เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการบทบาทพระสังฆาธิการตามพระราชบัญญัติของคณะสงฆ์ หลักนิตินิตและพันธกิจของมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นการนำความรู้จากสาขาวิชาเอกและ วิชาโทเพื่อบูรณาการให้เกิดประโยชน์ในการทำนุบำรุงศิลปะ วัฒนธรรม การสร้างเศรษฐกิจ

ชุมชน และการสร้างศูนย์ร่วมจิตใจในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนที่ยั่งยืนประกอบด้วย (1) มีภูมิความรู้/ภูมิธรรม นิสิตต้นแบบเป็นผลผลิตจากการเรียนรู้สู่การเผยแผ่ความรู้ ความสามารถตามปณิธานที่มหาวิทยาลัยได้กำหนด เพื่อสนองตอบต่อศาสนกิจและบูรณาการความรู้ทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยกับตนเองและชุมชนได้อย่างเหมาะสม (2) ปฏิบัติตนตามหลักนวัตรกิจ ถึงพร้อมด้วยกาย วาจาและจิตใจ ประพฤติตนให้ถูกต้องตามสมณเพศ เต็มเปี่ยมด้วยสติปัญญา สร้างกัลยาณมิตรและกัลยาณธรรม สร้างสรรค์งานที่ก่อประโยชน์สุขก่อตนเองและชุมชน 3) บูรณาการความรู้กับพันธกิจ ปฏิบัติงานตามที่คณะสงฆ์ได้รับมอบหมาย ส่งเสริมและสนับสนุนศาสนทายาทและเป็นศูนย์ทางด้านร่างกายและจิตใจ ตลอดถึงสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างวัดกับชุมชน 4) บทบาทและหน้าที่สอดคล้องพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ นำความรู้เพื่อบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ สืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามการพัฒนาชุมชนและแสดงบทบาทหน้าที่ที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งในด้านเผยแผ่ ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านสาธารณูปการ ซึ่งการผลิตนิสิตต้นแบบจึงมีความสำคัญในการสืบต่อพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมไทย

บรรณานุกรม

- จิตติพัฒน์ เอี่ยมนิรันดร์. (2548). **ประมวลสาระชุดวิชาการประยุกต์นิเทศศาสตร์เพื่อการ
พัฒนา เล่มที่ 1**. นนทบุรี: สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุญดี บุญญากิจ และคณะ. (2549). **การจัดการความรู้ จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**.
กรุงเทพมหานคร: จิรวัดน์เอ็กเพรส.
- พระครูวรดิตถ์วิมล. (2561). เจ้าอาวาสวัดท่าวิมล ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.
สัมภาษณ์. 7 กรกฎาคม.
- พระครูสุตขยาภรณ์. (2561). อาจารย์ที่ปรึกษา เจ้าอาวาสวัดศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอ
เมือง จังหวัดลำปาง. **สัมภาษณ์**. 7 กรกฎาคม.
- พระครูสุวรรณทัศน์สุนทร. (2561). เจ้าคณะตำบลล้อมแรดเขต 2 เจ้าอาวาสวัดอุมลอง ตำบล
ล้อมแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง. **สัมภาษณ์**. 7 กรกฎาคม
- พระพิชญ์พล สุวรรณโรโป. (2561). อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เจ้าอาวาสวัดป่า
ฝาง ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. **สัมภาษณ์**. 7 กรกฎาคม
- พระมหากิริติ วรกิตติ. (2561). อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง วัดดอกบัว ตำบลหัว
เวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. **สัมภาษณ์**. 7 กรกฎาคม
- ราเชนทร์ นพณัฐวงศกร และคณะ. (2559). **กระบวนการประชาสัมพันธ์ “บวร” หลักใน
การพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน**. การประชุมวิชาการระดับชาติสหวิทยาการเอเชีย
อาคเนย์ ครั้งที่ 3.
- ศศิรัศม์ เสือเมือง และคณะ. (2555). การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมของนักศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์. **วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ**. 2 (1), 33.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2551). **กิจกรรมนักศึกษากับการพัฒนาคุณภาพ
บัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพนักศึกษา.

รูปแบบการบูรณาการฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐาน 4 กับหลักโยคะศาสตร์

The Model of the Integration of Meditation Practice by Using the Four Foundations of Mindfulness and Yoga

ชิตชนก ทัพไทย¹

เยื้อง ปั่นเหง่งเพชร¹, พระครูพิพิธสุตาทร¹, พระมหาวีรศักดิ์ สุรเมธี², สมหวัง แก้วสุฟอง³

Chitchanok Tupthai¹, Yueng Pannengpetch¹, Phrakrupiphitsutatorn¹

Phramaha Weerasak Suramedhi², Somwang Kaewsufong³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา²,

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangmai Campus¹

Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus², Chiangmai University³

Corresponding Author E-mail: chitchanokt@lanna.co.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาการฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐานสี่ในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาการฝึกสมาธิโดยใช้หลักโยคะศาสตร์ในศาสนาพราหมณ์ 3) เพื่อเสนอ รูปแบบการฝึกสมาธิโดยบูรณาการสติปัฏฐานสี่กับโยคะศาสตร์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดยมีกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้ฝึกปฏิบัติจำนวน 80 คน

ผลการศึกษาพบว่า หลักการฝึกสมาธิตามหลักสติปัฏฐานสี่ในพระพุทธศาสนา และโยคะศาสตร์ในศาสนาพราหมณ์ มีองค์ความรู้ที่สามารถนำมาบูรณาการเพื่อสร้างรูปแบบการฝึกสมาธิ CHIM YOGA โดยใช้ 1) อริยาบถการกราบสติปัฏฐานสี่ การนั่ง การยืน การเดิน และการนอน 2) อริยาบถท่าไหว้พระทิตย์และการเคลื่อนไหวร่างกายในทางโยคะ การฝึกสมาธิในรูปแบบ CHIM YOGA ใช้เวลาในการฝึกทั้งสิ้น จำนวน 10 ครั้ง ครั้งละ 1 ชั่วโมง โดยภายใน 1 ชั่วโมง แบ่งออกเป็น 6 ช่วง ช่วงที่ 1 เป็นการบรรยายความรู้เกี่ยวกับสติปัฏฐานสี่

และโยคศาสตร์ และช่วงที่ 2 ถึงช่วงที่ 6 เป็นช่วงของการฝึกสมาธิและการประเมินการฝึก ด้านความรู้ความเข้าใจ พบว่า ผู้ฝึกมีความรู้เรื่องสติปัฏฐานสี่และโยคศาสตร์ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.73) นอกจากนี้ ภายหลังการฝึกผู้ฝึกมีความตระหนักถึงประโยชน์ในด้าน 1) ด้านจิตใจ สมาธิ ปัญญา ($\bar{X}$ = 4.63) 2) ด้านร่างกาย ($\bar{X}$ = 4.62) 3. ด้านสังคม ($\bar{X}$ = 4.53) ในระดับมากที่สุด อีกทั้งผลการเห็นประโยชน์ทั้ง 3 ด้านทำให้ผู้ฝึกมีความเครียดลดลง กระตุ้นสมาธิและสติปัญญา ส่งเสริมการเห็นคุณค่าของตนเองและความมั่นใจในตนเองมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้ฝึกได้ให้ข้อเสนอแนะต่อรูปแบบการฝึกสมาธิ CHIM YOGA ว่าควรมีรูปแบบการฝึกที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฝึกที่มีพื้นฐานต่างกัน เช่น รูปแบบการฝึกระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง

คำสำคัญ: สมาธิ; สติปัฏฐานสี่; โยคศาสตร์

Abstract

The purposes of this research were 1) to study meditation practice by using the Four Foundations of Mindfulness in Buddhism 2) to study meditation practice by using Yoga in Brahmanism 3) to launch the pattern of meditation practice through the integration of the Four Foundations of Mindfulness and Yoga. This study was quantitative and qualitative research. The sample group comprised of 80 practitioners.

The results of the study found that the principle of The Four Foundations of Mindfulness in Buddhism and Yoga in Brahmanism relevant knowledge and to be integrated in CHIM YOGA model. The CHIM YOGA included 1) the meditation postures which were the postures of sitting, standing, walking and lying down respectively, and 2) the sun salutation and postures the yoga-movement. Consequently, the CHIM YOGA practice comprises of 10 lessons, each lesson needed 1 hour, and each 1 hour consisted of 6 periods. The first period described the knowledge of the Four Foundations of Mindfulness and Yoga. From the second to the sixth periods were completely the CHIM YOGA model and practice evaluation.

The results of the study revealed that the participants obtained the knowledge in the Four Foundations of Mindfulness and yoga in the highest level ($\bar{X} = 4.73$). In addition, they had an awareness of the benefits of 1) mind, concentration and wisdom ($\bar{X} = 4.63$), 2) physical aspect ($\bar{X} = 4.62$) and 3) social aspect ($\bar{X} = 4.53$) after the CHIM YOGA practice. In other words, all previous aspects were considered as the highest level. The results of these aspects were able to lead them have less stress, enhance more concentration and consciousness, support self-esteem and self-confidence. The practitioners further pointed out that the CHIM YOGA model ought to provide the beginner level, intermediate level and advance level.

Keywords: Meditation; The Four Foundations of Mindfulness; Yoga

บทนำ

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบันนี้เรียกได้ว่าเป็นว่ายุคสารสนเทศ (Information Age) บ้างก็ว่าเป็นยุคแห่งนาโนเทคโนโลยี (Nanotechnology Age) หรือเรียกว่าเป็นยุคแห่ง เจเนอเรชั่นซี (Generation C) ซึ่ง ซี (C) มาจากคำว่า Content เป็นสังคมยุคอินเทอร์เน็ต (ชุดีสันต์ เกิดวิบูลย์เวช, 2559: 1) ยุคโลกาภิวัตน์อันเป็นยุคแห่งการพัฒนาและการแข่งขันนี้ ทุกคนในทุกประเทศล้วนแล้วแต่ต้องเร่งพัฒนาดตนเอง พัฒนารัฐกิจ และพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศชาติให้เติบโตและแข็งแกร่งอย่างรวดเร็วที่สุด ผู้ที่พัฒนาช้าจะกลายเป็นผู้ที่เสียเปรียบได้ทันที ด้วยสาเหตุนี้คนเราจึงต้องเร่งแข่งขันกันในทุกๆด้าน ซึ่งส่วนมากเป็นการพัฒนาในด้านวัตถุ จนอาจจะเลยการพัฒนาในด้านจิตใจ เมื่อมีการแข่งขัน การพัฒนาด้านวัตถุอย่างรวดเร็วมากกว่าการพัฒนาด้านจิตใจ จึงนำมาซึ่งความไม่สมดุลในการพัฒนา เกิดผลที่ตามมาคือปัญหาทางสังคม

ในปัจจุบันมีปัญหามากมายที่เป็นปัญหาในระดับตนเอง ระดับครอบครัว ระดับองค์กร ระดับชาติ และรวมไปถึงระดับนานาชาติประเทศและโลก เราในฐานะที่เป็นคนไทยและเกิดในดินแดนของประเทศที่ได้ชื่อว่าเป็นประเทศเมืองพุทธ (พระพุทธศาสนา) ควรทบทวนกระบวนการในการนำวิธีปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดรอบคอบและมีสติให้มากขึ้น เพื่อลดและป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาทางด้านเทคโนโลยีเข้ามาทำลายก่อให้เกิดความเสียหาย มีวิธีการหลายประการที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวได้ ประเด็น

ที่น่าสนใจในปัจจุบันที่มีผู้คนสนใจศึกษาและปฏิบัติกันอย่างจริงจังทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวต่างชาติได้หันมาสนใจศึกษาและปฏิบัติคือการฝึกสมาธิและพบว่ามีสถานที่สำหรับฝึกและปฏิบัติมากมายทั้งในวัด สถานปฏิบัติธรรมหรือแม้แต่ผู้ที่มีความสนใจได้สร้างสถานที่ฝึกและปฏิบัติธรรมรวมถึงในบ้านพัก การฝึกสมาธิมีวิธีการฝึกด้วยกันหลายวิธี เช่น การสวดมนต์ การทำสมาธิแบบ T.M. (Transcendental Meditation) (Smit A, Graham L, 2007: 346-357) การทำโพชฌงค์ สมถกรรมฐาน หรือ วิปัสสนากรรมฐาน การเจริญสมาธิมีประโยชน์อย่างมากดังนี้ 1) ประโยชน์ที่เป็นจุดหมายหรืออุดมคติทางศาสนา คือเป็นการปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดอันได้แก่ความหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง 2) ประโยชน์ในด้านการสร้างความสามารถพิเศษหรือสามัญวิสัยหรือประโยชน์ในด้านอภิญญา เช่น ทำให้เกิดฤทธิ์และอภิญญาชั้นโลกียะอย่างอื่น ๆ เช่น หูทิพย์ ตาทิพย์ ที่เรียกว่า Extrasensory Perception (ESP) 3) ประโยชน์ในด้านสุขภาพจิตและการพัฒนาบุคลิกภาพ เช่น ทำให้เป็นผู้มีจิตใจและมีบุคลิกที่เข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น 4) ช่วยเสริมสุขภาพและใช้แก้ไขโรคได้ ร่างกายและจิตใจอาศัยกันและมีอิทธิพลต่อกัน เมื่อใดก็ตามที่จิตใจแจ่มใส ปลอดโปร่ง ร่างกายก็จะสุข สดชื่นไปด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551: 833-839) นอกจากนี้ การฝึกให้เกิดสติอย่างต่อเนื่อง หรือการฝึกกระสีกู้การเคลื่อนไหวของกายและจิตในปัจจุบัน แต่ละขณะด้วยความต่อเนื่อง การเจริญสติอย่างต่อเนื่องและยาวนานมากพอ จะทำให้เกิดผลดีหลายอย่าง ต่อสุขภาพกายและจิต สามารถช่วยป้องกันและรักษาโรคที่เกี่ยวข้องกับทางจิตและทางกายได้หลายอย่าง เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของจิต ทำให้ผู้เจริญสติมีจิตที่มีความสงบสุข เยือกเย็น อิ่มเอิบ และแจ่มใส ส่งผลดีต่อร่างกาย ทำให้การทำงานของสมองเป็นระเบียบ ระบบประสาทผ่อนคลายและลดความตึงเครียด มีการปรับตัวของระบบต่างๆ ภายในร่างกาย มีการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมน และมีการเปลี่ยนแปลงการทำงานของเซลล์ต่างๆ ในร่างกาย โดยเฉพาะเซลล์ในระบบภูมิคุ้มกัน ทำให้มีภูมิคุ้มกันสูงขึ้น การเจ็บป่วยทางกายเกิดน้อย และเมื่อเจ็บป่วยร่างกายจะฟื้นฟูตัวเองได้เร็ว

เมื่อได้พิจารณาและเข้าใจในเรื่องของสติปัฏฐาน 4 แล้ว การปฏิบัติเพื่อให้เกิดสติได้ในอีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นที่นิยมและแพร่หลายและเหมาะสมสำหรับคนในปัจจุบันอย่างกว้างขวางในปัจจุบันก็คือการปฏิบัติโยคะ กล่าวคือ เราสามารถใช้โยคะเพื่อประโยชน์ในการออกกำลังกาย การเปลี่ยนวิถีชีวิต การประสานกาย จิต วิญญาณ ความหมายของโยคะ หมายถึงการรวมให้เป็นหนึ่งโยคะจะรวมกาย จิต วิญญาณให้เป็นหนึ่งทำให้เรามีสติและอยู่บนพื้นฐานของความจริงของชีวิต โยคะไม่ใช่ศาสนาเพราะมีโยคะบางประเภทไม่เกี่ยวกับศาสนาแต่ส่วน

ใหญ่มาจากพื้นฐานของความเชื่อและแนวทางปฏิบัติของศาสนา การฝึกโยคะคือการฝึกการปลดปล่อยจากสิ่งลวงตาและการหลงผิด การฝึกโยคะเป็นฝึกการเปลี่ยนแปลงตัวเองทั้งร่างกายและจิตวิญญาณ นอกจากจะเปลี่ยนแปลงแล้วยังสามารถปรับปรุงให้ดีขึ้น การฝึกโยคะจะประกอบไปด้วยส่วนที่สำคัญ 3 อย่างได้แก่ การออกกำลังกายหรือการฝึกท่าโยคะ การหายใจหรือลมปราณ การทำสมาธิ การฝึกท่าโยคะจะกระตุ้นอวัยวะและต่อมต่างๆ ในร่างกายทำงานดีขึ้นสุขภาพจิตดีขึ้น การหายใจเป็นแหล่งก่อให้เกิดพลังของชีวิต การควบคุมการหายใจจะทำให้จิตใจและสุขภาพดีขึ้น การฝึกท่าโยคะและการหายใจจะเป็นพื้นฐานในการทำสมาธิ หากท่านได้ฝึกทั้งสามอย่างจะทำให้ผู้ฝึกมีสุขภาพที่แข็งแรง จิตใจผ่องใสและเข้มแข็ง รวมถึงการหมุนเวียนของโลหิต รู้การเต้นของชีพจรคือการเต้นของหัวใจและยังทำให้ชีพจรอ่อนลงได้ด้วยการควบคุมลมหายใจ (ชมชื่น สิริทิเวช, 2551: 13)

เมื่อก้าวถึงโยคะคนส่วนมากจะนึกถึงท่าออกกำลังกายที่ตัดตัวไปมา ม้วนหน้า ม้วนหลัง ซึ่งเป็นท่าแปลกและยาก ดูแล้วมีความงดงามน่าทึ่ง ท่าเหล่านี้เป็นที่ดึงดูดผู้คนเป็นจำนวนมากให้เกิดความหลงใหลและพยายามฝึกเพื่อทำให้ได้เหมือนตามรูปที่เห็น แท้จริงแล้วโยคะตามตำราดั้งเดิมของอินเดียเป็นเรื่องเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนาโดยตรง โยคะเป็นหนึ่งในหกของระบบคิดของปรัชญาอินเดีย และเทคนิคการฝึกโยคะก็เน้นการฝึกฝนทางจิตและนำผู้ฝึกไปสู่สมาธิ เป็นสาเหตุทำให้โยคะมีความเกี่ยวข้องกับปรัชญาและศาสนาอย่างชัดเจน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มศว) ได้ริเริ่มนำโยคะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในปี พ.ศ. 2544 โดยอาจารย์มงคล ศรีวัฒน์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชา ได้ปรึกษากับอาจารย์ในภาควิชาและเห็นร่วมกันว่าควรให้นิสิตวิชาเอกปรัชญาและศาสนาที่ลงเรียนวิชา “ปรัชญาอินเดีย” (Indian Philosophy) ซึ่งเป็นวิชาบังคับได้เรียนโยคะที่เน้นด้านการฝึกปฏิบัติควบคู่กันไปด้วยเพื่อให้ให้นิสิตเกิดความเข้าใจปรัชญาอินเดียโดยเฉพาะปรัชญาโยคะมากขึ้น จึงนับได้ว่า ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้นำโยคะเข้ามาจัดเป็นหลักสูตรการศึกษาอย่างเต็มรูปแบบในระดับมหาวิทยาลัยเป็นแห่งแรก of ประเทศไทย การส่งเสริมโยคะเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาของภาควิชาปรัชญาและศาสนานั้น ได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องในทุกระดับหากมีโอกาสเข้ามาสัมผัสโยคะโดยการปฏิบัติด้วยตนเองแล้วก็จะสามารถเข้าใจและเห็นประโยชน์ของโยคะได้อย่างลึกซึ้งกว่าเดิม เพราะโยคะเป็นศาสตร์แห่งการปฏิบัติ นอกจากนี้ ผู้ปฏิบัติโยคะยังสามารถนำประสบการณ์ที่ดีจากการฝึกที่เกิดขึ้นกับตนเองโดยตรงมาเป็นแรงผลักดันให้เกิดการสนับสนุนการเผยแพร่โยคะกับคนทุกกลุ่มทุกระดับของสังคม เพื่อให้คนเหล่านี้มีเครื่องมือในการดูแลกายและจิตของตนเองและสร้างความอยู่ดีมีสุขให้ชีวิตได้อันเป็น

ไปตามปรัชญาของภาควิชาที่ว่า “การศึกษาปรัชญาและศาสนา คือ การพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ฉลาดคิด ประพฤติดี และมีความสุขได้จากภายในตน” (กิตติ ยิ่งยงใจสุข, 2555: 43-46)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจนำองค์ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่นำมาบูรณาการเข้าด้วยกันระหว่างองค์ความรู้จากการศึกษาเรื่องสติปัฏฐาน 4 และหลักโยคศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับการฝึกให้สมาธิ สร้างเป็นรูปแบบแนวทางในการฝึกสมาธิโดยใช้หลักสติปัฏฐาน 4 และโยคศาสตร์ เพื่อยังประโยชน์แก่ผู้ฝึกสมาธิอย่างเป็นองค์รวมทั้งทางด้านร่างกายให้มีทั้งความยืดหยุ่นและความแข็งแรง ส่วนทางด้านจิตใจนั้น ยังให้เกิดความอึดเอนเป็นสุขสร้างสรรค์สังคมให้เป็นวิถีแห่งการปฏิบัติตนให้พ้นทุกข์โดยพิจารณาจากเหตุที่เกิดขึ้นที่ตนเองอย่างมีปัญญา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐาน 4 ในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการฝึกสมาธิโดยใช้หลักโยคศาสตร์ในศาสนาพราหมณ์
3. เพื่อเสนอรูปแบบการฝึกสมาธิโดยบูรณาการสติปัฏฐาน 4 กับหลักโยคศาสตร์

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มาศึกษาร่วมกัน การศึกษาภาคเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการเสวนากลุ่ม (Group Discussion) เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับสมาธิในสติปัฏฐาน 4 และโยคศาสตร์ รวมถึงบูรณาการฝึกสมาธิในสติปัฏฐาน 4 และโยคศาสตร์ในพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ โดยข้อมูลของการศึกษาวิจัย พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539 และศึกษาจากเอกสาร วารสาร หนังสือ ตำราหรือคัมภีร์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการเสวนากลุ่ม

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตด้านประชากรผู้ให้ข้อมูลเลือกกลุ่มประชากรตัวอย่างการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่มเจาะจง (Purposive Sampling) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือผู้ที่มาฝึกสมาธิตามรูปแบบ CHIM YOGA ได้แก่ กัมพูโยคะสตูดิโอ จำนวน

27 คน ไบรท์โยคะสตูดิโอ จำนวน 17 คน ทิปปิโยคะสตูดิโอ จำนวน 15 คน เดอะโยคะทริสตูดิโอ จำนวน 21 คน รวมทั้งสิ้น 80 คน

3. เครื่องมือการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของการศึกษาสติปัฏฐาน 4 ในพระพุทธศาสนาและโยคะศาสตร์ในศาสนาพราหมณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 แบบ แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ((In-depth interview form)

4. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บข้อมูลด้วยตนเองและมีผู้ช่วยในการเก็บรวบรวมโดยใช้สมุดบันทึก การสัมภาษณ์ เครื่องมือบันทึก (โทรศัพท์) แล้วถอดความบทสัมภาษณ์รวบรวมเรียบเรียงเป็นบทพรรณนาวิเคราะห์ ส่วนข้อมูลที่ได้จากการแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์ทางสถิตินำเสนอผลเป็นรูปแบบตาราง วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

1) ผู้วิจัยขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (เชียงใหม่) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการฝึกสมาธิของผู้ฝึกโยคะในจังหวัดเชียงใหม่โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีเฉพาะเจาะจง

2) ผู้วิจัยติดต่อประสานงานเพื่อแนะนำตัวชี้แจงพร้อมอธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัยรายละเอียดของคำถาม คำตอบในแบบสอบถามและอธิบายประเด็นการสัมภาษณ์ให้เข้าใจถูกต้องตรงกัน

3) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมี 2 ลักษณะ ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ/ภาคเอกสาร (Documentary Research) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ/ภาคสนาม (Qualitative Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการเสวนากลุ่ม (Group Discussion) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการเสวนากลุ่ม วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากบทสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ จัดหมวดหมู่เนื้อหา หัวข้อต่างๆ เขียนจำแนกตามบท หัวข้อหลักโดยการจำแนกเป็นเนื้อหาของบท

สัมภาษณ์ ห้วข้อย่อยต่างๆ ที่กำหนดไว้แล้วในแต่ละบท นำเสนอรูปแบบการฝึกสมาธิใหม่เป็นรายงานผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. การฝึกสมาธิโดยสติปัฏฐาน 4 ในพระพุทธศาสนา

กายานุปัสสนา 1) เมื่อหายใจเข้ายาว รู้ชัดว่า หายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกยาว รู้ชัดว่าหายใจออกยาว 2) เมื่อหายใจเข้าสั้น รู้ชัดว่า หายใจเข้าสั้น เมื่อหายใจออกสั้น รู้ชัดว่าหายใจออกสั้น 3) เราจกรู้ชัดกองลมทั้งหมด (เบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดของกองลม) ขณะหายใจเข้า เราจกรู้ชัดกองลมทั้งหมด ขณะหายใจออก 4) เราจกผ่อนลมหายใจ ขณะหายใจเข้า เราจกผ่อนลมหายใจ ขณะหายใจออก เวทนานุปัสสนา 1) เราจกรู้ชัดปิติ ขณะหายใจเข้า เราจกรู้ชัดปิติ ขณะหายใจออก 2) เราจกรู้ชัดสุข ขณะหายใจเข้า เราจกรู้ชัดสุข ขณะหายใจออก 3) เราจกรู้ชัดจิตตสังขาร (เวทนาและสัญญา) ขณะหายใจเข้า เราจกรู้ชัดจิตตสังขาร (เวทนาและสัญญา) ขณะหายใจออก 4) เราจกผ่อนจิตตสังขาร (เวทนาและสัญญา) ขณะหายใจเข้า เราจกผ่อนจิตตสังขาร (เวทนาและสัญญา) ขณะหายใจออก จิตตานุปัสสนา 1) เราจกรู้ชัดจิต ขณะหายใจเข้า เราจกรู้ชัดจิต ขณะหายใจออก 2) เราจกทำจิตให้ร่าเริง ขณะหายใจเข้า เราจกทำจิตให้ร่าเริง ขณะหายใจออก 3) เราจกทำจิตให้ตั้งมั่น ขณะหายใจเข้า เราจกทำจิตให้ตั้งมั่น ขณะหายใจออก 4) เราจกทำจิตให้หลุดพ้น (จากนิวรณ์เป็นต้น) ขณะหายใจเข้า เราจกทำจิตให้หลุดพ้น (จากนิวรณ์เป็นต้น) ขณะหายใจออก อัมมานุปัสสนา 1) เราจกตามรู้ว่าไม่เที่ยง ขณะหายใจเข้า เราจกตามรู้ว่าไม่เที่ยง ขณะหายใจออก 2) เราจกตามรู้ความปราศจาก (สังขาร) ขณะหายใจเข้า เราจกตามรู้ความปราศจาก (สังขาร) ขณะหายใจออก 3) เราจกตามรู้ความดับ (สังขาร) ขณะหายใจเข้า เราจกตามรู้ความดับ (สังขาร) ขณะหายใจออก 4) เราจกตามรู้ความสละ (กิเลส ขันธ์ และกรรม) ขณะหายใจเข้า เราจกตามรู้ความสละ (กิเลส ขันธ์ และกรรม) ขณะหายใจออก ลักษณะของการฝึกประกอบด้วย การเดิน การยืน การนั่ง และการนอน ในทุกอริยาบถให้ผู้ฝึกได้ใส่ใจศึกษาและปฏิบัติ (สำเนียง) ทุกอริยาบถ การฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐาน 4 ในพระพุทธศาสนาพบว่าหลักการฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐาน 4 นั้นผู้ฝึกต้องมีพื้นฐานรู้และความเข้าใจตามหลักสติปัฏฐานสี่ คือ กายานุปัสสนา (การตามรู้กายารูป) เวทนานุปัสสนา (การตามรู้ความรู้สึก) จิตตานุปัสสนา (การตามรู้จิต) และอัมมานุปัสสนา (การตามรู้สภาวะธรรม) และผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างก่อนการฝึกสมาธิตามรูปแบบผู้ฝึกมีความรู้เกี่ยวกับสติปัฏฐาน 4 อยู่ในระดับน้อย หลังจากการฝึกตามรูปแบบแล้ว ผู้ฝึกมีความรู้เกี่ยวกับสติปัฏฐาน 4 อยู่ในระดับมากที่สุด

2. การฝึกสมาธิโดยใช้หลักโยคะศาสตร์ในศาสนาพราหมณ์

ในตำราหฐโยคะ ตำราปุรณะ และตำราอุปนิษัทบางส่วน เทคนิคเหล่านี้ถ่ายทอดสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มได้ คือ อาสนะ ปราณายามะ พันธะ-มุทรา กริยา และ สมาธิ กล่าวคือ อาสนะ คือ อิริยาบถเฉพาะ เพื่อการทำให้กายและจิตนิ่ง เป็นเป้าหมายเพื่อสร้างจังหวะของประสาทกล้ามเนื้อที่เหมาะสม และเพื่อพัฒนาความแข็งแรงของมัดซีลโทน(muscle tone) อาสนะเป็นการฝึกให้มนุษย์สามารถนั่งสมาธิได้ สงบ สบาย เป็นเวลานาน ปราณายามะ ลักษณะสำคัญของปราณายามะ คือ การอยู่ในสภาวะของการหยุดหายใจ หรือกลั้นลมหายใจ เพื่อควบคุมระบบประสาทอัตโนมัติเพื่อควบคุมการทำงานของจิต ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ลมหายใจเข้า หรือ ปุรณะ หยุดลมหายใจ หรือ กุมภะ และลมหายใจออก หรือ เรกะ พันธะ-มุทรา คือ การควบคุมกล้ามเนื้อกึ่งอัตโนมัติ เพื่อการควบคุมระบบประสาทอัตโนมัติ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของอวัยวะภายใน และคลายการกระตุกตัวของอวัยวะเหล่านั้น กริยา คือ การทำความสะอาด แบ่งเป็น 6 ชนิด เรียกว่า สัทกริยา (สัท แปลว่า 6) ทำให้เนื้อเยื่อจัดปรับตัวได้ดีขึ้น แข็งแรงขึ้น สมาธิ คือ การเพ่งจ้องไปยังสิ่งๆ เดียว ไม่ว่าจะเป็นวัตถุ เสียง ความคิด หรือความรู้สึก สมาธิเป็นการสงบกายใจที่ดี ยิ่งเป็นเทคนิคขั้นสูงของการฝึกโยคะ เป้าหมายสูงสุดของอาสนะ (ท่าโยคะ) คือ การลดสิ่งรบกวนทางจิต และก่อให้เกิดความสงบต่อผู้ฝึก ท่านปตัญชลีกล่าวไว้ว่า อาสนะช่วยลดความไม่บริสุทธิ์ทางร่างกายและจิตใจ ท่านใช้คำว่า อสุทธิ-กษัย (asuddhi-ksaya) ซึ่งเข้าถึงได้โดยการขจัดความไม่สมดุลระหว่างประสาทกล้ามเนื้อที่เรียกว่า ดวันตะ (dvandas) การศึกษาหลักโยคะศาสตร์ในโยคสูตร ปตัญชลี ศาสตราจารย์สวามี สัตยานันท ปูรี (ที.เค.วี. เทสิกาจารย์, 2559: 293-295) ได้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท 1) ปฐมบาท – สมาธิ เป็นการให้คำจำกัดความของคำว่าโยคะและลักษณะของโยคะรวมทั้งอธิบายเกี่ยวกับปัญหาที่จะเผชิญในการเข้าถึงสภาวะของโยคะและวิธีจัดการกับปัญหาเหล่านั้นโดยได้กล่าวถึงสมาธิว่าเป็นแหล่งแห่งปัญญาย่อมเกิดขึ้นเมื่อได้เริ่มปฏิบัติ 2) ทุตยบาท – สาธนิเทศ อธิบายถึงคุณสมบัติที่จำเป็นในการเปลี่ยนแปลงจิตใจอย่างมีประสิทธิภาพและจากสภาวะที่แผ่สายไปสู่ความจดจ่ออย่างค่อยเป็นค่อยไป และอธิบายถึงความสำคัญของคุณสมบัติเหล่านี้ ท้ายสุดคือวิธีปฏิบัติเพื่อให้เกิดคุณสมบัติดังกล่าว 3) ตติยบาท – อิทธิ อธิบายเกี่ยวกับความสามารถของจิตใจ ซึ่งเมื่อผ่านการฝึกต่างๆ ที่อธิบายใน 2 บทก่อนหน้านี้แล้วจะสามารถบรรลุถึงสภาวะที่เป็นอิสระจากการแผ่สาย สภาวะจิตใจที่วุ่นนี้สามารถยังลงไปในวัตถุและความคิดต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งมีความเป็นไปได้นานับการ จากนั้น บุคคลนั้นจะมีความรู้ในวัตถุอย่างที่ไม่เคยรู้มาก่อน อย่างไรก็ตาม ความรู้ดังกล่าวอาจจะเป็นสาเหตุของการแผ่สายและทำให้คนนั้นไม่

สามารถก้าวถึงสภาวะสูงสุดได้ สภาวะสูงสุดนี้คือการหลุดพ้นจากความขุ่นข้องทั้งหลายไม่ว่าเวลาใด 4) จตุตถบาท – ไกวัลย์ เป็นบทสุดท้ายของโยคสูตร ปัตถุสลิกกล่าวถึงความเป็นไปได้ของคนที่มีจิตใจที่ละเอียด โดยพื้นฐานแล้วจิตใจเป็นผู้รับไม่ใช่นาย ถ้าปล่อยให้จิตใจทำหน้าที่เป็นนาย ความสำเร็จต่างๆ ของคนคนนั้นจะกลายเป็นปัญหาในที่สุดและบุคคลนั้นไม่อาจจะเข้าถึงความสงบได้ ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างก่อนการฝึกสมาธิตามรูปแบบผู้ฝึกมีความรู้เกี่ยวกับโยคศาสตร์ในระดับปานกลาง หลังจากการฝึกตามรูปแบบแล้วผู้ฝึกมีความรู้เกี่ยวกับโยคศาสตร์ในระดับมากที่สุด

3. รูปแบบการฝึกสมาธิโดยการบูรณาการสติปัฏฐาน 4 และหลักโยคศาสตร์

ได้รูปแบบการฝึกสมาธิ CHIM YOGA โดยบูรณาการสติปัฏฐาน 4 กับหลักโยคศาสตร์ ในแต่ละครั้งจะใช้เวลา 1 ชั่วโมง โดยจะแบ่งรูปแบบของการฝึกสมาธิออกเป็น 6 ช่วง ในแต่ละช่วงใช้ระยะเวลา 10 นาที ช่วงที่ 1 บรรยายความรู้เกี่ยวกับการฝึกสมาธิในทางสติปัฏฐาน 4 และโยคศาสตร์ ช่วงที่ 2 ฝึกกราบสติปัฏฐานสี่และฝึกไหว้พระอาทิตย์ ช่วงที่ 3 การฝึกสมาธิในท่ายืน ช่วงที่ 4 การฝึกสมาธิในท่าเดิน ช่วงที่ 5 การฝึกสมาธิในท่านั่ง ช่วงที่ 6 การฝึกสมาธิในท่านอน การฝึกในแต่ละชั่วโมง (ครั้ง) นั้น ระหว่างการฝึกในช่วงที่ 2 – 6 จะฝึกเหมือนกันทุกชั่วโมง (ครั้ง) ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ฝึกได้ฝึกครบทุกอิริยาบถ การยืน การเดิน การนั่ง และการนอน ส่วนช่วงที่ 1 เป็นช่วงการบรรยายหัวข้อของการบรรยายจะแตกต่างกันออกไปเพื่อให้ผู้ฝึกได้มีความรู้ความเข้าใจทั้ง 2 ศาสตร์ คือพระพุทธศาสนาและโยคศาสตร์ให้เกิดความสอดคล้องควบคู่ไปกับการฝึกตลอดระยะเวลา 10 ชั่วโมง (ครั้ง) ความข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกสมาธิโดยบูรณาการสติปัฏฐาน 4 และหลักโยคศาสตร์ตามรูปแบบ CHIM YOGA ก่อนได้รับการฝึกโยคะ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่รู้สึกเครียดและวิตกกังวลง่าย ร่างกายไม่กระฉับกระเฉง ป่วยบ่อย ไม่มีสมาธิ โมโหง่าย อารมณ์ร้อน หุดนึ่งอยู่กับที่ไม่ได้ มีความเครียด และไม่มีความรู้ในด้านนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามบางคนก่อนที่จะได้รับการฝึก มีอาการบาดเจ็บจากการฝึก เพราะหายใจไม่ทัน การหายใจไม่สัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวของร่างกาย ก่อนการฝึกตามรูปแบบ CHIM YOGA บาดเจ็บบ่อยเพราะการเคลื่อนไหวร่างกาย ไม่สัมพันธ์กับลมหายใจ โดยภาพรวมแล้วเห็นว่าเป็นแนวคิดที่น่าสนใจที่นำศาสตร์โยคะพัฒนาร่วมกับแนวทางการฝึกสมาธิสติปัฏฐาน 4 ซึ่งหากผู้ฝึกมีความเข้าใจและผู้สอนสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ดี จะส่งผลให้ผู้ฝึกมีประโยชน์ในการปรับใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เกิดภาวะสมดุลทั้งสุขภาพกายและสุขภาพใจ เมื่อได้รับการฝึกตามรูปแบบ CHIM YOGA ในการฝึกสมาธิ พบว่าสุขภาพดีขึ้น ไม่ค่อยป่วย ร่างกายกระฉับกระเฉงมีความความยืดหยุ่นดีขึ้น สมองโล่งแจ่มใส และฉับไวขึ้น จิตใจสงบและผ่อนคลายมากขึ้น เมื่อฝึกไปแล้วร่างกายแข็งแรงขึ้น การเปลี่ยนแปลงเรื่อง

อารมณ์ดีขึ้น ใจเย็นมากขึ้น ฟังใจตัวเองมากขึ้น ผู้ฝึกมีสมาธิมากขึ้น มีความเข้าใจตัวเอง รักตัวเองมากขึ้น โดยต้องเน้นเรื่องขณะฝึกจะรู้สึกถึงลมหายใจชัดเจน, จิตนิ่งอยู่กับลมหายใจ, ทุกการเคลื่อนไหว, กายผ่อนคลาย ใจผ่อนคลาย โดยภาพรวมแล้ว CHIM YOGA ช่วยกระตุ้นให้มีสมาธิ จัดความคิดกังวล ความเครียด ในการทำงานประจำวัน ปล่องวาง มีความสุข เป็นการฝึกฝนที่ดี ปลอดภัย แจ่มใส จิตใจเบิกบาน ซึ่งให้เห็นว่า CHIM YOGA อาจจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้เข้าถึงสภาวะสมาธิได้ง่ายขึ้น หากผู้ฝึกได้ฝึกได้ศึกษาศาสตร์แขนงอื่นร่วมด้วย และปรับใช้ร่วมกับ CHIM YOGA จะทำให้การฝึกสมาธิมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้มีสมาธิดีขึ้น การฝึกลมหายใจดีขึ้น รู้ถึงการหายใจเข้า-ออกได้ดี ทำให้โรคภูมิแพ้ที่เป็นอยู่ลดลง การฝึกตามรูปแบบ CHIM YOGA เมื่อได้รับการฝึกแล้ว เป็นแนวทางที่ดีและมีประโยชน์มาก กระตุ้นความแข็งแรงของร่างกายและช่วยผ่อนคลายจิตได้ดี เป็นอีกวิธีหนึ่งในการทำสมาธิ สามารถนำไปปรับใช้ได้จริงในการดำรงชีวิต ทั้งชีวิตและสติปัญญา ดังนั้นการฝึกสมาธิแบบ CHIM YOGA เปรียบเหมือนการฝึกสมาธิควบคู่กัน เพราะการฝึกโยคะต้องมีสมาธิ ใช้ลมหายใจเข้า-ออก ลมหายใจจะควบคู่กับการเคลื่อนไหวร่างกายท่าโยคะ หมายความว่า ถ้าลมหายใจสม่ำเสมอจะทำให้การฝึกไม่ติดขัด ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามมีความต้องการที่จะฝึกสมาธิตามรูปแบบ CHIM YOGA เพราะเป็นแนวทางที่ดีมีประโยชน์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ทำให้มีสมาธิดีขึ้น จิตใจสงบและนิ่งขึ้น สุขภาพดีขึ้น อารมณ์ดี ร่างกายแข็งแรง ปล่องวางมากขึ้น

อย่างไรก็ตามควรมีการแก้ไขปรับปรุงรูปแบบการฝึกสมาธิ CHIM YOGA ควรจะมีการแบ่งเป็นคลาสย่อย ๆ สำหรับผู้ฝึกแต่ละกลุ่ม เช่น ท่าง่าย สำหรับผู้ฝึกใหม่หรือกลุ่มผู้สูงอายุ โยคะบำบัดโรค โยคะสร้างพลัง ฯลฯ การค้างท่ากับลมหายใจที่ลึกและยาวบางที่รู้สึกทรมานกว่าหนึ่งลมหายใจยาวนาน ซึ่งอาจจะปรับหรือมีวิธีทำให้ผู้ฝึกปรับตัวได้เร็วขึ้น อยากให้มีการแทรกการบรรยายถึงการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4 ระหว่างการฝึกเพื่อให้ผู้เรียนนำไปปรับใช้และเป็นข้อคิดในการดำเนินชีวิต, แทรกการฝึกการหายใจ (Pranayama Practice) ที่ผู้ฝึกสามารถนำไปฝึกเองที่บ้าน เพื่อลดความเครียด หรือเพิ่มพลังให้ร่างกาย, ใช้อุปกรณ์เสริมใหม่ๆ ในการฝึก เช่น Yoga Ball, ให้ฝึกแบบเป็นคู่ในช่วงท้ายคลาส (Partnered Yoga) เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพ มิตรภาพ การฝึกแบบเพื่อนช่วยเพื่อน ช่วยให้อารมณ์ผ่อนคลาย เพิ่มความสนุกในคลาส เพิ่มช่วงทำสมาธิหลังจบคลาส เพิ่มเวลาในการฝึกมากขึ้น จาก 60 นาที เป็น 90 นาที การสอนแต่ละท่าของ CHIM YOGA มีการผ่อนคลาย ไม่รีบเร่งแต่ทำให้ได้ใช้พลังงานจากร่างกายมาก พัฒนาเทคนิคการฝึก CHIM YOGA ให้มีความหลากหลายและง่ายกับผู้ฝึก วางแผนลำดับขั้นในการฝึกให้ผู้ฝึกมีความเข้าใจรูปแบบของการฝึก เพื่อประโยชน์อันสูงสุดที่จะเกิดกับผู้ฝึกทั่วไป การฝึกสมาธิแบบ CHIM YOGA จะต้องควบคู่กันไป แยกออกหากันไม่ได้ ต้องมีสมาธิที่ตั้งมั่น บางท่าบางอาภักปิริยาที่ตั้งหรือปวดเรายังสามารถใช้ลมหายใจเข้าไปช่วยผ่อนคลายตรงจุดที่รู้สึกนั้นได้ ดังนั้น การฝึกสมาธิแบบ CHIM YOGA จึงเป็นการฝึก

สมาธิอีกระดับที่ยากกว่าการฝึกสมาธิธรรมดา เพราะต้องรับรู้การเคลื่อนไหวร่างกายไปด้วย พร้อมกับการหายใจเข้า-ออก การฝึกสมาธิธรรมดาเพียงนั่งรับรู้ ตามดูลมหายใจเข้าออก การเดินจงกรม เพียงดูการเคลื่อนไหวของร่างกาย การฝึก CHIM YOGA ดูลมหายใจประกอบกับการเคลื่อนไหวของร่างกายไปด้วย การฝึกปรารถนาล้างจากฝึกอาสนะพร้อมลมหายใจในการเคลื่อนไหวและค้างอยู่ในท่า เนื่องจากการฝึกปรารถนาก็ถือเป็นการฝึกสมาธิในอีกรูปแบบหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ฝึกต้องคอยเตือนสติตัวเองถึงภาวะการตื่นรู้ขณะฝึกที่ดีอีกแบบ การบูรณาการโยคะกับสติปัฏฐาน 4 (ซึ่งเน้นวิปัสสนากรรมฐาน-ตามรู้ความจริงของกายและใจ) นั้น หากขณะฝึกโยคะจะฝึกกายานุปัสสนาสติปัฏฐานไปด้วยก็ควรสังเกตลักษณะของลมหายใจเข้า-ออก วายาวหรือสั้นๆ ให้อยู่บ่อยครั้งเท่าที่ได้ (หรือสังเกตอาการเคลื่อนไหวของร่างกาย-สัมผัสัญญบรรพ) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน สังเกตอารมณ์สุข ทุกข์ เฉยๆ ขณะฝึกโยคะ จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน อาจจะสังเกตลักษณะจิตฟุ้งซ่าน และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน อาจสังเกตนิรวณ เช่น ความง่วง ความพอใจ ขณะฝึกโยคะ

อภิปรายผล

การฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐาน 4 ในพระพุทธศาสนา การฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐาน 4 หลังฝึกสมาธิ อยู่ในระดับมาก โดยความรู้เกี่ยวกับสติปัฏฐาน 4 อยู่ในระดับมาก ความรู้เกี่ยวกับโยคะอยู่ในระดับปานกลาง ในด้านสภาวะทางอารมณ์ พบว่า อยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ ยังพบว่าความคิดเห็นของผู้ฝึกสมาธิเกี่ยวกับประโยชน์หลังฝึกสมาธิ ด้านจิตเจตสมาธิ ปัญญา ด้านร่างกาย ด้านสังคม อยู่ในระดับมากที่สุดและในระดับมาก ทั้งนี้ในรูปแบบการฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐาน 4 มีการบรรยายและให้ความรู้ รวมทั้งการปฏิบัติตามหลักการและรูปแบบที่เหมาะสม ซึ่งสติปัฏฐาน 4 ถือเป็นตัวใจแห่งคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการปฏิบัติที่สูงที่สุดในพระพุทธศาสนา เมื่อเจริญสติปัฏฐาน 4 จนถึงที่สุดแล้ว อวิชชากิเลสต้นเหตุของทุกข์อันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ทั้งหลายย่อมหายไป นั่นคือ การได้บรรลุถึงที่สุดแห่งการดับทุกข์หรือพระนิพพาน ทำให้ภายหลังผู้ฝึกสมาธิมีสภาวะทางอารมณ์ในระดับที่มากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของสุกัร ทุมทอง (สุกัร ทุมทอง, 2542: 4) ที่กล่าวว่าหลักของสติปัฏฐาน 4 โดยย่อก็คือให้มีความเพียร รู้สึกตัว ระลึกรู้ในกาย เวทนา จิต ธรรม ละความยินดีในร้าย โดยดูที่กายหรือดูที่ใจหรือฝึกตามรูปแบบแนวหนึ่งก็ได้ เมื่อปฏิบัติอย่างถูกหลักแล้ว เกิดความรู้สึกตัวดูกาย ดูใจเกิดปัญญาเห็นตามความเป็นจริง

สอดคล้องกับการศึกษาของของพระอนุชา อนุชาโต (นามจันทร์) (พระอนุชา อนุชาโต (นามจันทร์), 2556: บทคัดย่อ) กล่าวว่า หลักธรรมที่เกี่ยวข้องและสนับสนุนการเจริญเวทนานุปัสสนาพบว่า มีอยู่ 2 ประการ คือ 1) หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับเวทนานุปัสสนา

คือ สิ่งที่เป็นตัวช่วยในการปฏิบัติหรือเป็นกำลังสนับสนุนในการปฏิบัติเป็นสำคัญในการสร้างสมาธิได้แก่ การมีสติมั่นในการพิจารณา มีความเพียรสัมปชัญญะ หมายถึงความรู้ตัวทั่วพร้อมความรู้ตระหนักรู้ชัด เข้าใจซึ่งสิ่งที่นึกได้ 2) หลักธรรมที่สนับสนุนการเจริญเวทนานุปัสสนา องค์ธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดญาณ ได้แก่ หลักโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ อันเป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้เข้าใจในเวทนานุปัสสนาได้ อานิสงส์การเจริญเวทนานุปัสสนา สำหรับพัฒนาชีวิต กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นฆราวาสหรือบรรพชิตก็ต้องมีการฝึกสติปัฏฐาน 4 โดยเฉพาะในหมวดของเวทนานุปัสสนาจึงจะได้รับอานิสงส์แห่งการปฏิบัติได้ เพราะอานิสงส์ย่อมทำให้เกิดต่อตนเองและพัฒนากายและจิตของคนอื่นด้วย การดำเนินชีวิตด้วยการพิจารณาแบบรู้เท่าทันเวลาที่เกิดขึ้นกับกายและจิต เมื่อรู้เท่าทันก็ลดปัญหาของเวทนาที่เกิดขึ้นกับกายและจิตของตนได้ อันเป็นหนทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข และสามารถบรรลุมรรค ผล นิพพานได้ต่อไป และสอดคล้องกับการศึกษาของ พระสุวรรณชาติ สนตจิตโต (พระสุวรรณชาติ สนตจิตโต (กมลรัมย์), 2555: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ในชีวิตประจำวัน : กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชนผู้ที่เข้าร่วมการปฏิบัติธรรม วัดภักทันทะอาสาฬหาราม จังหวัดชลบุรี พบว่า การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 ที่มีสติเป็นประธาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่ากันตามความเป็นจริง โดยการพิจารณาหรือการกำหนดรู้กาย เวทนา จิตและธรรม โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ ความดับทุกข์ รู้จักการรักษาคัมภีระจิตด้วยวิธีการฝึกอบรมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อลดความวุ่นวายและทำให้เกิดความเข้มแข็งนำมาใช้ในการปฏิบัติงานทุกอาชีพ เพราะจิตที่พัฒนาดีแล้วย่อมมีความสุข และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและตนเอง และเป็นการยกระดับให้จิตสูงขึ้น เช่นเดียวกัน โดยผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนความคิดเห็นของผู้ฝึกสมาธิเกี่ยวกับการฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐาน 4 ก่อนฝึกสมาธิและหลังฝึกสมาธิ พบว่า ความคิดเห็นของผู้ฝึกสมาธิเกี่ยวกับการฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐาน 4 ก่อนฝึกสมาธิและหลังฝึกสมาธิมีความแตกต่างกัน โดยพบว่าผู้รับการฝึกมีความเกี่ยวกับการฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐาน 4 มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐาน 4 หลังจากการฝึกสมาธิเพิ่มขึ้น

รูปแบบการฝึกสมาธิโดยบูรณาการสติปัฏฐาน 4 กับหลักโยคศาสตร์ สอดคล้องงานวิจัยของเยาวเรศ สมทรัพย์และคณะ ศึกษาเรื่อง ผลของการฝึกโยคะต่อภาวะสุขภาพวัยรุ่นหญิง ผลของการฝึกโยคะมีค่าคะแนนด้านจิตวิญญาณสูงขึ้น มีการพัฒนาด้านคุณธรรมและจิตวิญญาณ เพราะสมาธิที่เกิดขึ้นขณะปฏิบัติอาสนะโยคะ การควบคุมลมหายใจเบื้องต้น และการผ่อนคลายไม่เพียงแต่ทำให้ร่างกาย จิต และอารมณ์อยู่ในภาวะสงบเท่านั้น หาก

จะช่วยนำบุคคลไปสู่การตระหนักรู้ในตนเอง เข้าใจและยอมรับตนเอง เกิดจากประสบการณ์ เป็นหนึ่งเดียวของร่างกาย และจิตวิญญาณทั้งของตนและธรรมชาติรอบข้าง ซึ่งเป็นการยกระดับจิตวิญญาณให้สูงขึ้น (เยาเวเรศ สมทรัพย์และคณะ : 2548, บทคัดย่อ)

สรุป

การฝึกสมาธิโดยใช้สติปัฏฐาน 4 ในพระพุทธศาสนา การปฏิบัติกายานุปัสสนา โดยการเฝ้าสังเกตกาย การปฏิบัติเวทนานุปัสสนาโดยสังเกตความรู้สึกที่เกิดขึ้นบนร่างกาย การปฏิบัติจิตตานุปัสสนาโดยการสังเกตจิต และการปฏิบัติธัมมานุปัสสนาโดยการสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นในจิต การปฏิบัติครบทั้ง 4 ฐาน จึงถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 อย่างสมบูรณ์ การปฏิบัติแต่ละอย่างจะต้องใช้หลัก ” อาตปปี สัมปชาโน สติมา ” คือปฏิบัติด้วยความเพียร อันแรงกล้าเพื่อให้จิตตื่นตัวพร้อมอยู่เสมอด้วยจิตที่เป็นอุเบกขา

การฝึกสมาธิโดยใช้หลักโยคศาสตร์ในศาสนาพราหมณ์ สมาธิ เป็นการเพ่งจ้องไป ยังสิ่งๆ เดียว ไม่ว่าจะเป็นวัตถุ เสียง ความคิด หรือความรู้สึก สมาธิเป็นการสงบกายใจที่ดียิ่ง เป็นเทคนิคขั้นสูงของการฝึกโยคะ รูปแบบการฝึกสมาธิโดยบูรณาการสติปัฏฐาน 4 กับหลักโยคศาสตร์ การบูรณาการเพื่อสร้างรูปแบบการฝึกสมาธิ CHIM YOGA โดยใช้ 1) อริยาบถ การกราบสติปัฏฐาน 4 การนั่ง การยืน การเดินและการนอน 2) อริยาบถท่าไหว้พระทิตย และการเคลื่อนไหวร่างกายในทางโยคะ การฝึกสมาธิในรูปแบบ CHIM YOGA ใช้เวลาในการฝึกทั้งสิ้นจำนวน 10 ครั้ง ๆ ละ 1 ชั่วโมง โดยภายใน 1 ชั่วโมง แบ่งออกเป็น 6 ช่วง ช่วงที่ 1 เป็นการบรรยายความรู้เกี่ยวกับสติปัฏฐาน 4 และโยคศาสตร์ และช่วงที่ 2 ถึงช่วงที่ 6 เป็นช่วงของการฝึกสมาธิและการประเมิณการฝึก

ข้อเสนอแนะต่อรูปแบบการฝึกสมาธิ CHIM YOGA ว่าควรมีรูปแบบการฝึกที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฝึกที่มีพื้นฐานต่างกัน เช่น รูปแบบการฝึกระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง

บรรณานุกรม

- กิตติ ยิ่งยงใจสุข. (2555). **โยคะกับการพัฒนามนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. สมุทรสาคร: พิมพ์ดี. ชมชื่น สิทธิเวช. (2551). **โยคะเพื่อสุขภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินตติ้งเอนด์-พับลิชชิง.
- ชุตินันต์ เกิดวิบูลย์เวช. (8 มกราคม 2558) **รอบรู้ไอที รอบโลกเทคโนโลยี**. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2559. แหล่งที่มา <http://www.dailynews.co.th/it>.
- ที.เค.วี. เทสิกาจารย์. ชีเคช อุทัยวิทยารัตน์ แบล. (2559). **หัวใจแห่งโยคะ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สามลดา.
- ธัญ ธำรงนาวาสวัสดิ์. (29 มีนาคม 2559). **ตายเพราะสมอง**. สืบค้นเมื่อ 27 ตุลาคม 2559. แหล่งที่มา <http://slingshot.co.th/resources/articles/leading-out-of-the-box>.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2551). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินตติ้ง แมส โปรดักส์.
- _____. (2554). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระอนุชา อนุชาโต (นามจันทร์). (2556). การศึกษาการเจริญเวทนานุปัสสนาในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท. **ดุชนิพนธ์ สาขาวิชาพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิศ เกาเกาะ. (2531). **สมาธิเพื่อชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ศรีเมืองการพิมพ์.
- มาลี อาณากุล. (พฤษภาคม 2539). **สาระสำคัญของสติปัฏฐานสูตร**. สืบค้นเมื่อ 27 ตุลาคม 2559. แหล่งที่มา <http://abhidhamonline.org/thesis/203.htm>.
- เยาวเรศ สมทรัพย์และคณะ. (2548). ผลของการฝึกโยคะต่อภาวะสุขภาพวัยรุ่นหญิง. **รายงานการวิจัย**. พยาบาลอนามัยชุมชน: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- สุกักร์ ทุมทอง. (2552). **สติปัฏฐานสี่: เส้นทางตรงสู่พระนิพพาน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: บริษัททุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์จำกัด.
- Smit A. Graham L. (2007). "Senthinathan S. Mindfulness-based cognitive therapy for recurring depression in older people: a qualitative study". **Aging Ment Health**. 11 (3), 346-357.

พุทธจริยธรรมในการประกอบการธุรกิจประกันชีวิต Buddhist Morality for Life Insurance Business

กรณัฐสุมิน เตชะเบญจรัตน์¹

พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์¹, พระบุญทรง บุญญธโร¹, พิลิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์¹,

ปรุตม์ บุญศรีตัน²

Koranutsumin Techabenjarat¹

Phrakrusiripariyattayanusath¹, Phisit Kotsupho¹, Boonsong Puññadharo¹

Parud Boonsriton²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus¹, Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: koranutsumin@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทและสภาพปัญหาทางจริยธรรมของธุรกิจประกันชีวิต 2) เพื่อศึกษาพุทธจริยธรรมที่สัมพันธ์กับธุรกิจประกันชีวิต 3) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์พุทธจริยธรรมในการประกอบการธุรกิจประกันชีวิต เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 12 ท่าน และการจัดสนทนากลุ่มย่อย จำนวน 7 ท่าน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง เฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเชียงใหม่ เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก นำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์และเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า 1) บริบทและสภาพปัญหาทางจริยธรรมของธุรกิจประกันชีวิต การประกันชีวิตได้เปิดดำเนินธุรกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 ปัญหาจริยธรรมการทำประกันชีวิตในเมืองไทย คือ ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำประกันชีวิต สังคมปัจจุบันขาดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 2) หลักพุทธจริยธรรมที่สัมพันธ์กับธุรกิจประกันชีวิต ประกอบด้วย ปาปนิกรธรรม 3, เบญจศีลและเบญจธรรม, สุจริต3 และ ฆราวาส

ธรรม 4 สำหรับ 3) แนวทางการประยุกต์พุทธจริยธรรมในการประกอบธุรกิจประกันชีวิตที่เป็นหลักสำคัญได้แก่ การนำฆราวาสธรรม 4 คือ (1) สัจจะ มีสัจจะต่อกัน จัดอบรมบรรยายธรรม (2) ทมะ การฝึกฝน การสนับสนุนให้ผู้บริหารและพนักงานเข้าวัดปฏิบัติธรรม (3) ขันติ ความอดทน จัดทำสื่อการเรียนรู้ชีวิตงามด้วยขันติธรรม (4) จาคะ ความเสียสละ การจัดทำบุญตักบาตร มาเป็นหลักในธุรกิจการประกอบธุรกิจการประกันชีวิต ตามแนวทางพุทธจริยธรรม

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา; จริยธรรม; ธุรกิจประกันชีวิต

Abstract

This dissertation is of three objectives: 1) to investigate the context and the ethical problems concerned the life insurance business, 2) to study the Buddhist Ethics related to it. and 3) to analyze the guidelines for applying Buddhist Ethics into life insurance business. Its methodology was the qualitative research, started with documentaries data, the in-depth interview with 12 persons and the focus group discussion with 7 persons by purposive selection whom having concerned the life insurance business. Research tool is the in depth interview. The data were critically analyzed, then, synthetically reported by descriptive report.

Here are the findings: 1) On the contexts and the life insurance business's ethical problems, it was found that this business has been established and run in the King Rama V time. In that time, almost Thai people still have less knowledge about the life insurance business and its operations. 2) Regarding the Buddhist Ethics related to the life insurance business, they are 3 Pāṇḍika dhammas (the qualities of a successful shopkeeper), Pañcasīla (the Five Precepts) and Pañca-dhammas (the five virtues) the 3 Sucaritas (the good conducts), and 4 Gharavāsadhammas (the householder's virtues), and 3) on the guidelines for applying Buddhist Ethics into life insurance business, it has to to apply 4 Gharavāsadhammas: there are (1) Sacca: (truth and honesty), (2) Dama: (taming and training oneself; adjustment), (3) Khanti: (tolerance; forbearance),

(4) Caga: (liberality; generosity) as the fundamental principle in doing the life insurance business according to Buddhist Ethics.

Keywords: Buddhism; Morality; Insurance Business

บทนำ

วิถีชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบันต้องดิ้นรนประกอบอาชีพ ส่วนหนึ่งเลือกลงทุนในธุรกิจที่ตนคิดว่าดีที่สุด เพื่อแสวงหารายได้นำมาเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน สร้างความมั่นคงให้แก่ตนเอง และครอบครัว รายได้ส่วนหนึ่งที่เหลือใช้จะกลายเป็นเงินสะสมหรือเงินออม ซึ่งการมีเงินออมนั้นช่วยสร้างความมั่นใจว่าตนเองและครอบครัวจะมีเงินเพียงพอสำหรับการใช้จ่ายยามฉุกเฉินในอนาคต การพัฒนาการความคิดในการใช้เงินสะสมหรือเงินออมของมนุษย์นั้น มีหลากหลายรูปแบบ อาทิ การฝากธนาคาร ลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ เงินฝาก ทองคำ หุ้น ตราสารต่างๆ และการประกันชีวิต

ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคน ย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่แน่นอนและความเสี่ยง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถคาดเดาได้ เช่น อุบัติเหตุ การเจ็บป่วย ภัยธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น โดยเฉพาะในปัจจุบัน มนุษย์ต้องประสบกับปัญหา การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม มีการค้นพบโรคซึ่งอุบัติขึ้นใหม่อยู่เสมอ ๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมสร้างความเสียหายต่อตนเอง บุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง สังคม และประเทศชาติ การที่ครอบครัวสูญเสียรายได้ อันเนื่องมาจากสมาชิกในครอบครัว เสียชีวิต ทุพพลภาพหรือเป็นผู้สูงอายุ ย่อมส่งผลกระทบต่อครอบครัวที่ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน (กุลเชษฐ วัฒนผล, 2556: 1)

การประกันชีวิตคือการที่บุคคลผู้หนึ่งเรียกว่า “ผู้เอาประกันภัย” ได้จ่ายเงินจำนวนหนึ่ง เรียกว่า “เบี้ยประกันภัย” ตามจำนวนที่กำหนดไว้ในสัญญา (กรมธรรม์) ให้กับบริษัทประกันภัย เพื่อซื้อความคุ้มครองตามที่ระบุเป็นเงื่อนไขไว้ในกรมธรรม์ อาทิ ถ้าผู้เอาประกันภัยเสียชีวิตภายในเวลา ที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์หรือมีอายุยืนยาวจนครบกำหนดตามที่ระบุไว้ บริษัทประกันภัยจะจ่ายเงินจำนวนหนึ่งเรียกว่า “จำนวนเงินเอาประกันภัย” ให้แก่ผู้รับประโยชน์หรือผู้เอาประกันภัยแล้วแต่กรณี ทั้งนี้เงื่อนไขความคุ้มครองจะมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับการเลือกซื้อตามความเหมาะสมของผู้เอาประกันภัยเป็นหลัก โดยตัวแทนประกันชีวิตจะเป็นผู้ซึ่งบริษัทประกันชีวิตมอบหมาย ให้ทำการชักชวนให้บุคคลทำสัญญาประกัน

ชีวิตกับบริษัท ซึ่งตัวแทนเหล่านี้จะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับผู้เอาประกันภัยมากที่สุด และมีหน้าที่คอยให้บริการต่างๆ แก่ผู้เอาประกันภัย เริ่มตั้งแต่การแนะนำการกรอกข้อความในใบคำขอเอาประกันภัย การส่งมอบกรมธรรม์ประกันภัย การเก็บเบี้ยประกันภัยจากผู้เอาประกันภัยในแต่ละงวด รวมถึงการให้คำแนะนำต่างๆ ให้ผู้ประกันภัยปฏิบัติให้ถูกต้องตามเงื่อนไขในกรมธรรม์ประกันภัย การดำเนินการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน และการให้บริการในด้านอื่นๆ ด้วยหรือถ้าหากผู้เอาประกันภัยมีปัญหาหรือสงสัยประการใดเกี่ยวกับกรมธรรม์ที่ได้ทำประกันชีวิตไว้ก็สามารถสอบถามหรือขอคำแนะนำกับตัวแทนประกันชีวิตที่มาติดต่อกับท่านก็ได้ (เกรียงไกร ธนากรไพศาล, 2555 : 6)

ในปัจจุบันประเทศไทยมีผู้ถือครองกรมธรรม์ประมาณ ร้อยละ 36 ของประชากรทั้งหมด มีบริษัทประกันชีวิตในประเทศไทยทั้งสิ้น 24 บริษัท (สมาคมประกันชีวิตไทย, 2558: 11) จากการเพิ่มจำนวนของบริษัทประกันชีวิต ซึ่งบริษัทแต่ละแห่ง ต้องแข่งขันกับธนาคารพาณิชย์ ที่เข้ามาแย่งส่วนแบ่งทางการตลาดในธุรกิจ ทำให้ธุรกิจประกันชีวิตเกิดปัญหาต่างๆ ตามมา ได้แก่ การไม่จ่ายค่าสินไหม การจ่ายเงินผลตอบแทนไม่ครบตามโฆษณา การเปลี่ยนเงื่อนไขสัญญาในกรมธรรม์ตามสัญญาประกันชีวิตโดยไม่บอกกล่าว การปฏิเสธการต่อสัญญาประกัน การขายประกันพ่วงของธนาคารพาณิชย์ การทำบัตรเอทีเอ็ม บัตรเดบิตแบบแถมประกันพ่วง การกู้สินเชื่อแบบมีประกัน การซื้อประกันกับธนาคาร การโฆษณาเกินจริง พฤติกรรมของตัวแทนขายประกัน การบริการหลังการขาย การปฏิเสธการจ่ายค่าสินไหม (Esanbiz Community News, 2561: ออนไลน์) จากสภาพปัญหาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับประยุกต์เป็นแนวทางในการแก้ไขเพื่อยกระดับจริยธรรมของบริษัทประกันชีวิต ตัวแทนประกันชีวิต รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการประกันชีวิต ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะเป็นกรณีศึกษาเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในการประกอบธุรกิจประกันชีวิตและการพัฒนาส่งเสริมธุรกิจประกันชีวิตให้ได้รับการยอมรับในสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทและสภาพปัญหาทางจริยธรรมของธุรกิจประกันชีวิต
2. เพื่อศึกษาพุทธจริยธรรมที่สัมพันธ์กับธุรกิจประกันชีวิต
3. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์พุทธจริยธรรมในการประกอบธุรกิจประกันชีวิต

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับกลุ่มประชากรเป้าหมายที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวกับพุทธจริยธรรม และแนวคิดทฤษฎีของธุรกิจประกันชีวิต และหลักการประกันชีวิต จากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับแปลภาษาไทย ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และทุติยภูมิจากเอกสารชั้นรอง (Secondary Source) ได้แก่ อรรถกถา ตำรา หนังสือ บทความ นิตยสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ใช้ประชากรจำนวน 12 คน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย พระสงฆ์ นักวิชาการ และอาจารย์มหาวิทยาลัย จำนวน 3 ท่าน กลุ่มผู้บริหารที่ประกอบธุรกิจประกันชีวิต จำนวน 3 ท่าน กลุ่มตัวแทนประกันชีวิต จำนวน 3 ท่าน และกลุ่มลูกค้าผู้รับบริการ จำนวน 3 ท่าน เพื่อร่วมกันสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการประยุกต์หลักพุทธจริยธรรมในการประกอบการธุรกิจประกันชีวิต

3. การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 7 ท่าน จากการคัดเลือกในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มละ 1-2 คน เพื่อร่วมกันสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการประยุกต์พุทธจริยธรรมในการประกอบการธุรกิจประกันชีวิต

4. เครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือวิจัย จำนวน 2 ชุด คือ

1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ประกอบไปด้วย 5 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ มี 7 รายการ ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับธุรกิจการประกันชีวิตและบริบททางจริยธรรมของธุรกิจประกันชีวิต ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับพุทธจริยธรรมที่สัมพันธ์กับธุรกิจประกันชีวิต ตอนที่ 4 คำถามเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของการใช้เฉพาะจรรยาบรรณในธุรกิจการประกันชีวิต ตอนที่ 5 คำถามที่ต้องการแนวทางการประยุกต์พุทธจริยธรรมเพื่อแก้ปัญหาทางจริยธรรมของธุรกิจประกันชีวิตทั้ง 4 ตอน มีข้อคำถามตอนละ 3 คำถาม

เมื่อสร้างแบบสัมภาษณ์แล้ว ผู้วิจัยได้นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ได้ประเมินค่าความเที่ยงตรงของเนื้อหาและวัตถุประสงค์ (IOC) ได้ค่าเฉลี่ยที่ เกิน 0.6 ถือว่าแบบสอบถามมีคุณภาพ

2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้วิจัยจะได้คัดเลือกสรุปประเด็นสำคัญจาก คำตอบแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ตอนที่ 2 ถึงตอนที่ 5 นำมาเสนอในการประชุมกลุ่มเพื่อให้เกิดความคิดเห็นที่มีความสมบูรณ์และแนวทางการนำพุทธจริยธรรมมาบูรณาการในการประกอบธุรกิจประกันชีวิตที่สามารถปฏิบัติได้ในสังคมปัจจุบัน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จัดกลุ่มคำตอบ ประเมินคุณค่าและจัดลำดับความสำคัญของคำตอบที่สะท้อนทั้งสภาพการณ์ ปัญหา และทางออกทุกประเด็นอย่างมีความสมเหตุสมผล

6. สรุปผลการวิจัย และรายงานผลแบบพรรณนาเชิงบรรยาย

ผลการวิจัย

1. บริบท และสภาพปัญหาทางจริยธรรมของธุรกิจประกันชีวิต

การประกันชีวิตมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เพราะชีวิตต้องมีความมั่นคงและปลอดภัย การประกันชีวิตได้เปิดดำเนินธุรกิจมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา สภาพปัญหาการทำประกันชีวิตในประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำประกันชีวิต เพราะเหตุว่าธุรกิจประกันชีวิตยังขาดการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจประกันชีวิตให้กับประชาชนและสังคม การสร้างภาพพจน์ที่ดี และความศรัทธาที่มีต่อธุรกิจการประกันชีวิต ในส่วนของตัวแทนประกันชีวิต ถึงแม้จะมีจรรยาบรรณวิชาชีพ 10 ประการที่ต้องปฏิบัติตาม แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการสร้างความศรัทธาในวิชาชีพ ธุรกิจประกันชีวิตก็ต้องเผชิญกับปัญหาความเชื่อมั่นลดลง จากการขายประกันผ่านธนาคารที่เดินเกมรุกมากเกินไป ทำให้พนักงาน ซึ่งเป็นตัวแทนประกันชีวิตต่างเร่งทำยอดขายโดยไม่ระมัดระวังความถูกต้องของข้อมูลที่ให้กับลูกค้าเพื่อเพิ่มยอดขาย จนปีที่ผ่านมาสัดส่วนเบี้ยประกันชีวิตผ่านช่องทางธนาคารมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเป็น 43.95% ของเบี้ยรับรวม ทั้งที่เริ่มทำตลาดในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาเอง สัดส่วนดังกล่าวใกล้เคียงกับช่องทางการขายผ่านตัวแทนที่มีมากกว่า 60 ปี ซึ่งอยู่ที่ 49.33% ของเบี้ยรับรวม ขณะเดียวกัน ยังมีปัญหาการขายประกันผู้สูงอายุ ที่มีเนื้อหาโฆษณาคลุมเครือจนประชาชนเข้าใจผิด และเมื่อซื้อแล้วไม่สามารถเรียกร้องสินไหมทดแทนได้ตามที่เข้าใจ ก่อให้เกิดเรื่องราวร้องเรียนตามหน่วยงานต่างๆ ที่มีหน้าที่รับผิดชอบจำนวนมาก (โพสท์ทูเดย์, 2561: ออนไลน์) คณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย (คปภ.) ได้เปิดเผยเรื่องราวร้องเรียนยอดนิยม 5 อันดับที่เกี่ยวข้องกับประกันชีวิตในปี พ.ศ. 2558 ก็คือ

1) กรณีบริษัทปฏิเสธโดยอ้างว่าผู้เอาประกันปกปิดข้อเท็จจริงในใบคำขอ

2) กรณีคนกลาง (ตัวแทน นายหน้า ธนาคารพาณิชย์) บอกว่าเป็นโครงการพิเศษ หรือบอกว่าเป็นการฝากเงิน โดยไม่บอกให้ผู้เอาประกันรู้ว่าเป็นการทำประกันชีวิต

3) กรณีถูกรบกวนโดยการเสนอขายประกันภัยทางโทรศัพท์ หรือยังไม่ได้ตกลงทำประกันแต่บริษัทส่งกรมธรรม์มาให้ผู้เอาประกันและมีการหักเงินจากบัตรเครดิต

4) กรณีบริษัทจ่ายค่าสินไหมทดแทนไม่เป็นไปตามเงื่อนไข โดยอ้างว่าไม่มีความจำเป็นทางการแพทย์ หรือเกิดจากโรคที่เป็นมาก่อน

5) กรณีกรมธรรม์ที่บริษัทออกให้ไม่เป็นไปตามที่ตัวแทนเสนอขายตามที่ตกลงกับผู้เอาประกันภัย (ผู้จัดการออนไลน์, 2561: ออนไลน์)

อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย (คปภ.) ได้เน้นย้ำการกำกับดูแลพฤติกรรมทางการตลาดของบริษัทประกันภัยให้มากขึ้น ซึ่งจะให้ความสำคัญต่อการเปิดเผยข้อมูล และการปรับปรุงระบบการแจ้งเตือนภัยล่วงหน้าแก่บริษัทประกันภัย และจะมีการพัฒนามาตรการการตรวจติดตามอย่างเข้มข้น นอกจากนี้ได้ริเริ่มให้นำระบบใกล้เคียงข้อพิพาทด้านการประกันภัยมาใช้อย่างเป็นระบบและเต็มรูปแบบเพื่อรองรับข้อพิพาทด้านประกันภัย โดยเบื้องต้นจะเปิดศูนย์ใกล้เคียง รวมทั้งจะมีการขยายเครือข่ายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพระบบอนุญาโตตุลาการในส่วนภูมิภาคให้มีความเข้มแข็ง เนื่องจากเล็งเห็นว่า การประกันชีวิตมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติ ทั้งในด้านการสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัวผู้เอาประกัน การระดมเงินออมเพื่อพัฒนาประเทศ เกิดการลงทุนและการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น ถึงแม้ธุรกิจประกันชีวิตจะเป็นธุรกิจที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมอย่างมาก แต่เมื่อมองสัดส่วนการทำประกันชีวิตในประเทศแล้วยังมีสัดส่วนที่น้อยมาก เพราะส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำประกันชีวิต ดังนั้น เพื่อเป็นการพัฒนาธุรกิจประกันชีวิตให้เจริญเติบโต ตัวแทนประกันชีวิตจะต้องช่วยกันสร้างภาพพจน์และทัศนคติที่ดี เพื่อให้ประชาชนทั่วไปยอมรับและเชื่อมั่นในธุรกิจด้วยการตระหนักในจรรยาบรรณ หน้าที่ และความรับผิดชอบของตัวแทน ส่วนหนึ่งเพราะธุรกิจประกันชีวิตยังขาดการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจประกันชีวิตให้กับประชาชนและสังคม เพื่อสร้างภาพพจน์ที่ดีในธุรกิจประกันชีวิต และความศรัทธาที่มีต่อธุรกิจการประกันชีวิต บริษัทจะต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการประกันชีวิตเป็นอย่างดี พร้อมทั้งการสร้างศรัทธาให้เกิดแก่อาชีพตัวแทนประกันชีวิต ในส่วนของตัวแทนประกันชีวิต ถึงแม้จะมีจรรยาบรรณวิชาชีพ 10 ประการที่ต้องปฏิบัติตาม คือ ความซื่อสัตย์สุจริต การให้บริการที่ดี การรักษาความลับ การเปิดเผยข้อเท็จจริงต่อผู้เอาประกัน การไม่เสนอแนะผู้เอาประกันทำประกัน

เกินความสามารถในการชำระเบี้ยประกัน การไม่แนะนำให้ผู้อุปถัมภ์สละกรรมธรรม์เดิม เพื่อทำสัญญาใหม่ การไม่ลดหรือเสนอที่จะลดค่าเบี้ยประกัน เพื่อเป็นการจูงใจให้ผู้อุปถัมภ์ชีวิต การไม่กล่าวให้ร้ายทัณฑ์ตัวแทนประกันชีวิต หรือบริษัทอื่น หมั่นศึกษาหาความรู้ในวิชาชีพ เพิ่มเติมอยู่เสมอ การประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมประเพณีอันดีงาม ทั้งดำรงไว้ซึ่งเกียรติศักดิ์ศรี และคุณธรรมแห่งอาชีพะปฏิญาณ (โอฬาร จันทรคำ, 2556: 240-242) แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการสร้างความศรัทธาในวิชาชีพ

2. หลักพุทธจริยธรรมที่สัมพันธ์กับธุรกิจประกันชีวิต

การประกันชีวิต นอกจากจะมีหลักจรรยาบรรณของวิชาชีพแล้ว สิ่งหนึ่งที่เป็นเหตุสำคัญให้ธุรกิจประกันชีวิตได้รับความเชื่อถือจากประชาชนและสังคม คือ การมีหลักจริยธรรมในการประกอบวิชาชีพ โดยเฉพาะหลักพุทธธรรมนั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับธุรกิจประกันชีวิตได้เช่นเดียวกัน สามารถสรุปหลักพุทธจริยธรรมได้ดังนี้

ธุรกิจประกันชีวิต การสร้างหลักประกันให้แก่สังคม และเพื่อให้ธุรกิจประกันชีวิตมีการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้า ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องช่วยกันสร้างความเชื่อถือและศรัทธาให้เกิดขึ้น โดยใช้หลักปาปนิกรรม 3 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 20: 163-164) ดังนี้ 1) จักขุมา คือ การสร้างวิสัยทัศน์ทางธุรกิจประกันชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันและแนวโน้มของธุรกิจประกันชีวิตในอนาคต 2) วิรูโร คือ การสร้างศรัทธาต่อธุรกิจการประกันชีวิต บริษัทจะต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการประกันชีวิตเป็นอย่างดี 3) นิสสยสัมปันโน คือ การสร้างศรัทธาให้เกิดแก่อาชีพตัวแทนประกันชีวิต และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้า นอกจากนั้นแล้ว ธุรกิจประกันชีวิตก็ต้องประกอบด้วยหลักเบญจศีลเบญจธรรม คือ ข้อ 2 เว้นจากอทินนาทาน ไม่ลักทรัพย์ของผู้เข้ามาเป็นของตน ความประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์ และข้อ 4 เว้นจากมุสาวาท คำพูดที่ไม่เป็นความจริง ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จโกหกหลอกลวงตบตรอนประโยชน์หรือแกล้งทำลาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2552: 769-770)

ส่วนตัวแทนประกันชีวิต ในฐานะเป็นคนสำคัญในการสร้างภาพพจน์ที่ดีในธุรกิจประกัน จึงควรพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีจริยธรรมที่ดี ทั้งต่อตนเอง บริษัท เพื่อนร่วมอาชีพ และผู้อุปถัมภ์ชีวิต โดยมีหลักพุทธจริยธรรมสำคัญๆ คือ

1) จริยธรรมต่อตนเอง โดยใช้หลักปาปนิกรรม 3 ดังนี้ (1) จักขุมา (Conceptual Skill) คือ การชำนาญในการใช้ความคิด หรือ ทักษะทางด้านความคิด (2) วิรูโร (Technical Skill) คือ ความชำนาญการด้านเทคนิค หรือ ทักษะทางการปฏิบัติ

งาน (3) นิสสัยสัมปโน (Human Relation Skill) คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ หรือ ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549: 15) นอกจากนั้นแล้ว ตัวแทนประกันชีวิตก็ต้องประกอบด้วยหลักเบญจศีลเบญจธรรม เช่นเดียวกับเจ้าของธุรกิจประกันชีวิต คือ ข้อ 2 เว้นจากอกุทินนาทาน และข้อ 4 เว้นจากมุสาวาท โดยการประกอบ การงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

2) จริยธรรมต่อบริษัทประกันชีวิต โดยใช้หลักสุจริต 3 (พระไตรปิฎกภาษา ไทย เล่ม 11 ข้อ 201: 163-164) ดังนี้ (1) มโนสุจริต คือ มีความซื่อสัตย์ต่อบริษัท คือ ความ ไม่โลภอยากได้ของเขา และมีความเห็นชอบตามคลองธรรม (2) วจสุจริต คือ การพูดคำจริง ไม่โกหกหลอกลวง การไม่พูดเพื่อเจ้าไร้สาระ การไม่พูดส่อเสียด และการไม่พูดคำหยาบ (3) กายสุจริต คือ ไม่ยกยอกผลประโยชน์ของบริษัท ซึ่งถือเป็นการลักทรัพย์

3) จริยธรรมต่อเพื่อนร่วมอาชีพ โดยใช้หลักสุจริต 3 ดังนี้ (1) มโนสุจริต คือ ซื่อสัตย์ต่อเพื่อนร่วมอาชีพ ความไม่โลภอยากได้ลูกค้าของคนอื่น และก็ไม่พยายามพองร้าย และมีจิตคิดไม่ดีต่อเพื่อนร่วมอาชีพ คือ ความเห็นชอบตามคลองธรรม (2) วจสุจริต คือ การพูดคำจริงไม่โกหกหลอกลวง การไม่พูดเพื่อเจ้าไร้สาระ ด้วยเรื่องที่เกิดขึ้นความจริง และไม่ ให้ร้ายป้ายสีซึ่งกันและกัน คือ การไม่พูดส่อเสียด และการไม่พูดคำหยาบ (3) กายสุจริต คือ ประพฤติตนอยู่ในหลักเบญจศีลเบญจธรรม

4) จริยธรรมต่อผู้เอาประกันชีวิต โดยใช้หลักฆราวาสธรรม 4 (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 845: 316) ดังนี้ (1) สัจจะ คือ มีความซื่อสัตย์ต่อผู้เอาประกันชีวิต และ รักษาความลับของผู้เอาประกัน (2) ทมะ คือ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกหัดตนเสีย ปรับตัวเองให้ สามารถเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ในขณะที่ทำงานกับลูกค้า ฝึกหัดตัดนิสัย ปรับปรุงตนให้เจริญ ก้าวหน้าด้วยสติปัญญา การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ (3) ขันติ คือ มีความอดทนอดกลั้นใน การให้บริการและรักษาประโยชน์ต่อผู้เอาประกันชีวิตด้วยความเอาใจใส่ อดทนต่อคำพูดหรือ การกระทำของผู้เอาประกันชีวิตที่เราไม่พอใจ และยังต้องอดทนอดกลั้นต่อการบีบบังคับของ กิเลสหรือความโลภ (4) จาคะ คือ การเสียสละตนเอง ในการที่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือลูกค้า ด้วยความเต็มใจ หยิบยื่นเวลาและเสียสละตนในการสงเคราะห์ดูแลผลประโยชน์ต่างๆ ให้แก่ ลูกค้าอย่างเต็มที่ด้วยความมีเมตตากรุณา

จริยธรรมของผู้เอาประกันชีวิตเองที่ควรมีจริยธรรมของตนเองเช่นเดียวกัน ตาม หลักฆราวาสธรรม 4 ดังนี้ 1) สัจจะ ความจริง ซื่อตรง 2) ทมะ การฝึกฝน 3) ขันติ ความอดทน 4) จาคะ ความเสียสละ มีความซื่อสัตย์ในการเปิดเผยข้อความที่เป็นจริงเกี่ยวกับสุขภาพและรายได้ ของตนเอง เปิดเผยข้อความจริงเกี่ยวกับข้อมูลของตนให้ตัวแทนประกันชีวิตได้รับทราบทั้งหมด

3. แนวทางการประยุกต์พุทธจริยธรรมในการประกอบธุรกิจประกันชีวิต

พุทธจริยธรรมเน้นการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิต อันเป็นจุดมุ่งหมายที่หลุดพ้นจากโลกทางวัตถุเพื่อเข้าสู่การเสวยความสุขอย่าง ประมัตต์ คือ นิพพาน หลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งท่านผู้มีพระพุทเจ้า เป็นต้น ได้ทรงวางไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น ท่ามกลางและระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด การประกันชีวิตควรกำหนดมาตรฐานทางจริยธรรมขึ้น เพื่อให้บุคลากรใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ถึงแม้ว่ามาตรฐานที่กำหนดขึ้นนี้จะไม่ใช่การแก้ปัญหาทางจริยธรรมที่เป็นสากลก็ตาม แต่ถือเป็นวิธีการที่ช่วยให้บุคลากรสามารถตัดสินใจกับปัญหาทางจริยธรรมได้อย่างเหมาะสม และเข้าใจผลกระทบจากการปฏิบัติก่อนที่จะทำการตัดสินใจ องค์กรสามารถดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การกำหนดกรอบทางจริยธรรมและสร้างหลักความเชื่อถือในองค์กรธุรกิจประกันชีวิต องค์กรจะต้องพัฒนากรอบทางจริยธรรมให้ชัดเจน เป็นรูปธรรมและสามารถนำไปปฏิบัติได้ในแต่ละประเด็น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานขององค์กร การกำหนดกรอบทางจริยธรรมนั้นมีกระบวนการที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การรับรู้ทางจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ ก่อนที่องค์กรจะทำการตัดสินใจปัญหาใดทางจริยธรรมได้อย่างเหมาะสม ควรต้องรู้ถึงสถานการณ์ที่เป็นอยู่ องค์กรจะต้องกำหนดประเด็นทางจริยธรรมที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพราะองค์กรต่างๆ ส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจอย่างเพียงพอ ดังนั้นเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าว องค์กรต้องพิจารณาถึงปัญหาทางจริยธรรม ในแต่ละประเด็นไม่ว่าจะเป็นในด้านความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบต่อลูกค้า ความยุติธรรม ความเอาใจใส่ต่อชุมชน สิ่งแวดล้อม และอื่นๆ

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น เนื่องจากความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียขององค์กรมักจะขัดแย้งกัน เช่น พนักงานต้องการให้องค์กรปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานอย่างเคร่งครัด ลูกค้าต้องการผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพในราคาที่เหมาะสม ผู้ถือหุ้นต้องการผลตอบแทนระดับสูง ชุมชนต้องการให้องค์กรมีความเอาใจใส่ต่อสังคม เป็นต้น องค์กรจึงต้องรักษาดุลยภาพของเป้าหมายที่ขัดแย้งกัน และเลือกที่จะสร้างความพอใจให้กับกลุ่มใดและในระดับใดก่อนตัดสินใจ ผู้บริหารต้องพิจารณาผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่ากลุ่มใดมีความสำคัญในสถานการณ์นั้นๆ

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างทางเลือกในทางปฏิบัติโดยองค์กรต้องพิจารณาถึงทางเลือกที่เป็นไปได้ และผลกระทบที่เกิดขึ้นในแต่ละทางเลือกว่ามีต่อกลุ่มใดบ้างและในระดับใด จำแนกผลดีผลเสียในแต่ละทางเลือก

ขั้นตอนที่ 4 กำหนดทางเลือกที่ดีที่สุดและปฏิบัติ ซึ่งองค์กรควรคำนึงถึงความสะดวกคล่องกับเป้าหมายค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กร การตัดสินใจทางจริยธรรมจึงไม่ใช่ภาระงานที่ง่าย ดังนั้น กรอบทางจริยธรรมที่องค์กรกำหนดขึ้นนี้ จะทำให้ผู้เกี่ยวข้องรับรู้ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มต่างๆ

2) การหลักจรรยาบรรณ จรรยาบรรณ (Ethical) คือ ข้อความที่บ่งบอกถึงมาตรฐานเชิงพฤติกรรมอะไรบางอย่างที่คาดหวังไว้ใช้เป็นแนวทางที่เป็นรูปธรรมในการปฏิบัติ และหลักทางจริยธรรมที่องค์กรคาดหวังว่าจะได้รับจากบุคลากร แม้จรรยาบรรณจะไม่ให้หลักประกันเกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรมก็ตาม แต่จรรยาบรรณได้สร้างมาตรฐานเชิงพฤติกรรมให้กับองค์กร การจัดการด้านจริยธรรม โดยทั่วไปเกิดจากความต้องการของผู้บริหาร ไม่ว่าจะเป็นหลักความเชื่อและจรรยาบรรณ ดังนั้น การสร้างแบบอย่างทางจริยธรรมที่ดี ผู้บริหารจะต้องเน้นที่การประพฤติตัวเป็นแบบอย่างมากกว่าการใช้การพูดหรือการกำหนดแต่นโยบาย

3) การประกาศใช้หลักจรรยาบรรณ องค์กรจะต้องดำเนินการเมื่อพบว่ามีการกระทำที่ละเมิดหลักจรรยาบรรณ ถ้าบุคลากรภายในองค์กรเรียนรู้ว่าจะไม่ได้รับการลงโทษ เมื่อมีการละเมิดจรรยาบรรณ จรรยาบรรณที่สร้างขึ้นมาก็จะไม่มี ความหมาย การที่องค์กรกำหนดจรรยาบรรณเป็นสิ่งที่ดี แต่การที่จะคงไว้นั้นเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก ถ้าต้องนำมาใช้ใน ชีวิตประจำวัน

4) การฝึกอบรมการประพฤติปฏิบัติจริยธรรม การปลูกฝังจริยธรรมเพื่อสร้างเป็นวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการต่อจากการสร้างจรรยาบรรณและการประกาศใช้ องค์กรจะต้องแสดงให้เห็นว่าองค์กรได้ตกลงใจ ที่จะปฏิบัติตามหลักจริยธรรมที่องค์กรกำหนดอย่างมั่นคง ซึ่งวิธีการที่มีประสิทธิผลมากที่สุด คือ การฝึกอบรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องให้กับบุคลากรได้ทราบถึงระบบค่านิยมที่ยึดถือปฏิบัติ

5) การเลือกบุคลากรที่เหมาะสม จริยธรรมส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของพื้นฐานของแต่ละบุคคล ดังนั้น การเลือกบุคลากรที่มีหลักการและค่านิยมทางศีลธรรมที่ดีจะให้หลักประกันเกี่ยวกับปัญหาการละเมิดจริยธรรม เพราะการตัดสินใจทางจริยธรรมบุคลากรจะต้องมีข้อผูกพันต่อจริยธรรม เพื่อให้การแก้ไขปัญหาและทำในสิ่งที่ถูกต้องในสถานการณ์ต่างๆ

6) การตรวจสอบจริยธรรม เป็นวิธีที่ดีที่สุดวิธีหนึ่งในการประเมินประสิทธิภาพของระบบจริยธรรมเกี่ยวกับเรื่องข้อกำหนดต่างๆ ที่ระบุว่าสิ่งใดดีถูกต้อง และสิ่งใดไม่ดีไม่ถูกต้อง โดยองค์กรอาจตั้งคณะกรรมการจริยธรรม เพื่อทำการตรวจสอบติดตามผลและทบทวนความเข้าใจในทางปฏิบัติเกี่ยวกับจริยธรรม ตลอดจนการกำหนดหลักเกณฑ์ เพื่อแก้ไขปัญหาด้านจริยธรรม

7) การสร้างวัฒนธรรมการติดต่อสื่อสาร สภาพแวดล้อมทางจริยธรรมนั้นต้องเปิดโอกาสให้บุคลากรรายงานการละเมิดจริยธรรมที่พวกเขาได้พบเห็นผ่านช่องทางที่เหมาะสม

การสร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานทางจริยธรรม โดยการสนับสนุนให้เสนอข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับมาตรฐานทางจริยธรรมที่กำหนด ทั้งนี้เพราะผู้บริหารคงไม่สามารถเขียนจรรยาบรรณให้กับบุคลากรปฏิบัติได้อย่างครบถ้วน ดังนั้นบุคลากรควรมีส่วนในการกำหนดและปรับปรุงคุณภาพของมาตรฐานทางจริยธรรมให้กับองค์กรด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งจากผลการศึกษา พบว่า การจัดทำแนวทางการประยุกต์พุทธจริยธรรมเพื่อแก้ปัญหาทางจริยธรรมของธุรกิจประกันชีวิต โดยมีการนำเสนอนโยบายและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการส่งเสริมพุทธจริยธรรมของธุรกิจประกันชีวิต

แนวทางการประยุกต์พุทธจริยธรรมในการประกอบธุรกิจประกันชีวิต ตามหลักพรวาสธรรม 4

1) สัจจะ การมีสัจจะต่อกัน จัดให้มีการอบรมบรรยายธรรมตามโอกาสต่าง ๆ ในวันสำคัญทางศาสนาหรือโอกาสสำคัญๆ ในสถานที่ต่างๆ ตามความเหมาะสม ซึ่งบางองค์กรจะจัดให้มีการบรรยายธรรมทุกเดือน โดยให้ผู้บริหารและพนักงานของบริษัทประกันชีวิต และบุคคลทั่วไปที่สนใจสามารถเข้าร่วมได้โดยการสอดแทรกหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัจธรรมของวัฏจักรชีวิต และการดำรงชีวิตที่ดีในยุคปัจจุบัน

2) ทมะ การฝึกฝน การสนับสนุนให้ผู้บริหารและพนักงาน ได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม ตามสมควรแก่กาลเวลา และโอกาส ทั้งยังเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกได้เข้าปฏิบัติธรรมเช่นเดียวกัน โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ เพราะทางบริษัทฯ ถือว่าถ้าบุคคลผู้เข้าปฏิบัติธรรมแล้วนำธรรมะมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ นั่นถือว่าเป็นกำไรมหาศาล ที่จะหยิบยื่นให้กับสังคม

3) ขันติ ความอดทน จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องชีวิตดงามด้วยขันติธรรมและการนำหลักพุทธจริยธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต โดยการแจกสื่อธรรมะ เช่น หนังสือ ซีดีธรรมะ หรือสื่อออนไลน์ทุกครั้งที่มีการบรรยายธรรม หรือในโอกาสพิเศษต่างๆ และจัดทำสื่อธรรมะเพื่อสมนาคุณให้กับลูกค้า ถือเป็นการเผยแผ่ธรรมในอีกรูปแบบหนึ่ง

4) จาคะ ความเสียสละ การจัดทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ ได้มีนิมนต์พระมารับบิณฑบาตและแสดงธรรม วันครบรอบจัดตั้งบริษัท เพื่อให้ผู้บริหารและพนักงานได้ทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา และมีการให้ผู้บริหารและพนักงานประกอบพิธีรดน้ำขอพรจากผู้บริหารหรือพนักงานอาวุโส เพื่อเป็นการแสดงถึงความกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณ

5) การส่งเสริมบทบาทความรับผิดชอบต่อสังคม Corporate Social Responsibility (CSR) เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์องค์กร Corporate Image แก่กลุ่มคนต่างๆ ในสังคม โดยมีการจัดกิจกรรมแก่สังคมดำเนินธุรกิจตามหลักการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนใน 3 ด้าน ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้แก่เยาวชน การประกวดการวาดภาพ การให้ทุนการศึกษา กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่า เป็นต้น

อภิปรายผล

การประกันชีวิตได้เปิดดำเนินธุรกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 สภาพปัญหาการทำประกันชีวิต ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำประกันชีวิต เพราะเหตุว่าธุรกิจประกันชีวิตยังขาดการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจประกันชีวิตให้กับประชาชนและสังคมสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐฤทธิสร ศรีเพชร พบว่าถึงแม้ธุรกิจประกันชีวิตจะมีการเติบโตค่อนข้างสูงขึ้นกว่าในอดีต แต่อย่างไรก็ตาม จำนวนประชากรที่ทำประกันชีวิตในประเทศไทยยังมีจำนวนค่อนข้างน้อย มีเพียงร้อยละ 28 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ดังได้กล่าวไปแล้วว่า การประกันชีวิตเป็นธุรกิจด้านบริการประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากเป็นสถาบันการเงินที่เป็นแหล่งระดมเงินออมของประชาชน รวมทั้งยังเป็นเงินออมของบุคคลและครอบครัว จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทุกคนควรมีกรรมธรรม์ประกันชีวิต ที่ประกอบด้วยประกันชีวิต ประกันสุขภาพ และการออมเงินอย่างน้อยคนละ 1 กรมธรรม์ เพราะกรรมธรรม์ประกันชีวิตเป็นเครื่องมือทางการเงินที่สามารถรับรองยอดเงินสุดท้าย และสามารถตอบสนองความจำเป็นทางการเงินที่แท้จริง (Financial Needs) ของผู้ซื้อประกันชีวิตได้ ดังนั้น ผู้ที่ทำธุรกิจประกันชีวิตต้องจรรยาบรรณต่ออาชีพ ต้องทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้ร่วมอาชีพและสร้างให้เกิดการยอมรับบทบาทของตนให้เกิดขึ้นในสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ แนวทางการสร้างความไว้วางใจของลูกค้าในธุรกิจประกันชีวิตต้องเน้นในด้านความโปร่งใส ชัดเจน ปฏิบัติ

ตามสัญญา การจ่ายสินไหมทดแทนตามเงื่อนไข พัฒนาตัวแทนให้สร้างความสัมพันธ์ที่ดี และมีความซื่อสัตย์ต่อลูกค้า การใช้กลยุทธ์สร้างความพึงพอใจให้เกิดบ่อยๆ เพื่อให้เกิดความไว้วางใจ และต้องมีความรับผิดชอบต่อลูกค้าและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างเป็นธรรม (ณัฐฐอุสิร์ ศรีเพชร, 2558: 86)

การประยุกต์พุทธจริยธรรมในการประกอบธุรกิจประกันชีวิต ควรจัดให้มีการอบรมบรรยายธรรมแก่ผู้บริหารและพนักงานของบริษัทประกันชีวิต ลูกค้า และบุคคลทั่วไป สนับสนุนให้ผู้บริหารและพนักงานเข้าวัดปฏิบัติธรรม จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักพุทธจริยธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต จัดทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปลัดสุวัฒน เมธาคุณ พบว่า ปัจจุบันนักธุรกิจและองค์กรต่างๆ ให้ความสนใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมตลอดจนความรับผิดชอบต่อสังคมเพิ่มมากขึ้น แม้ว่าการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมและการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมจะทำให้ธุรกิจหรือองค์กรมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น แต่ทั้งสองสิ่งนี้ก็มีผลดีต่อธุรกิจเช่นกัน คือเป็นการสร้างภาพพจน์อันจะส่งผลให้ลูกค้าเกิดความรู้สึกที่ดีต่อองค์กร ซึ่งจะมีผลกระทบต่อยอดขายขององค์กรด้วย จริยธรรมไม่ใช่กฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับที่กำหนดขึ้นอย่างเป็นทางการ หากแต่เป็นคุณค่าและหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือคุณธรรมที่เกิดจากจิตสำนึกภายใน จริยธรรมธุรกิจจึงเป็นคนละสิ่งกับกฎหมายธุรกิจ ดังนั้น จริยธรรมธุรกิจจึงมีลักษณะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการตระหนักรู้ภายในของตนเอง คือปัจเจกบุคคลรับรู้และพัฒนาตนเองโดยหน้าที่ ไม่ต้องมีผู้อื่นมาบังคับให้กระทำ คือรู้หน้าที่ของตนว่าควรกระทำอะไร อย่างไรให้ถูกต้องเหมาะสมโดยไม่มีสิ่งใดหรือใครมาบังคับ เป็นการตัดสินใจกระทำอย่างมีอิสระภายในตนเอง หลักจริยธรรมจึงเป็นหลักแห่งการสำนึกรู้ในตนเอง ภายในจิตสำนึกรู้ของบุคคลที่จะรู้คุณ รู้โทษในการกระทำ รู้ว่าถ้าทำสิ่งใดแล้วเกิดโทษภัยแก่ตนเองแล้วก็ย่อมเกิดโทษภัยแก่ผู้อื่นเขาย่อมไม่ทำสิ่งนั้นลงไป เนื่องจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น เทคโนโลยี และการสื่อสารเพื่อให้เท่าทันกับโลกาภิวัตน์ที่เคลื่อนไปอย่างรวดเร็ว สิ่งเหล่านี้สร้างความเจริญให้กับคนไทยในด้านวัตถุอย่างต่อเนื่องแต่กลับสร้างความเสื่อมถอยทางด้านจิตใจ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาเชิงจริยธรรมมากมายในการดำเนินชีวิตของคนไทยสังคมปัจจุบันในทุกกลุ่มอาชีพ (พระครูปลัดสุวัฒน เมธาคุณ, 2555: บทคัดย่อ) และสอดคล้องกับงานวิจัยของธราพงศ์ ลิ้มสุทธิวันภูมิ พบว่า แนวทางประยุกต์พุทธจริยธรรมสำหรับผู้ประกอบการธุรกิจประกันชีวิตที่สำคัญ โดยเฉพาะการขายประกันชีวิตผ่านช่องทางตัวแทนประกันชีวิต ยังเป็นช่องทางการขายที่บริษัทประกันภัยต้องการเสมอ และคุณสมบัติของตัวแทนประกันชีวิตที่สร้างความได้เปรียบในการแข่งขันในอาชีพประกอบด้วย ต้องรู้จักนำเทคโนโลยีมาใช้ในการขาย ต้องเป็น

ตัวแทนเต็มเวลาและเป็นมืออาชีพ ต้องพัฒนาตัวเองตลอดเวลา และต้องมีความซื่อสัตย์ทั้งต่อตัวเอง บริษัทประกันภัย และผู้เอาประกัน (ธราพงศ์ ลิ้มสุทธิวันภูมิ, 2559: 63)

สรุป

หลักพุทธจริยธรรมกับการประยุกต์ใช้ในการประกอบธุรกิจประกันชีวิตมีความสอดคล้องกันธุรกิจที่ขาดจากหลักพุทธจริยธรรมนั้น จะอยู่ไม่ได้ในระยะยาว นักธุรกิจมีการประยุกต์ใช้พุทธจริยธรรมในการประกอบธุรกิจการประกันชีวิต โดยเฉพาะในการดำเนินธุรกิจนั้น นักธุรกิจมีความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา และมีบทบาทในการเลือกดำเนินธุรกิจที่ไม่ขัดต่อหลักศีลธรรม เพราะมีความรู้เกี่ยวกับ บาป บุญ คุณ โศภ ซึ่งมีผลจากความรู้เรื่องกรรม จึงส่งผลออกมาสู่พฤติกรรมการดำเนินธุรกิจอย่างมีจริยธรรม บริบทและสภาพปัญหาทางจริยธรรมของธุรกิจประกันชีวิต การประกันชีวิตได้เปิดดำเนินธุรกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 สภาพปัญหาการทำประกันชีวิตประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำประกันชีวิต หลักพุทธจริยธรรมที่สัมพันธ์กับธุรกิจประกันชีวิต การมีหลักจริยธรรมในการประกอบวิชาชีพ ได้แก่ หลักปาปนิกรธรรม 3 หลักเบญจศีล เบญจธรรม เว้นจากมธุสาวาท โดยใช้หลักสุจริต 3 จริยธรรมต่อผู้เอาประกันชีวิต โดยใช้หลักฆราวาสธรรม 4 หลักสัจจะและกายสุจริต แนวทางการประยุกต์พุทธจริยธรรมโดยการอบรมบรรยายธรรมแก่ผู้บริหารและพนักงานของบริษัทประกันชีวิต ลูกค้า และบุคคลทั่วไป การสนับสนุนให้ผู้บริหารและพนักงานเข้าวัด ปฏิบัติธรรม การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักพุทธจริยธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต การจัดทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนา และการส่งเสริมบทบาทความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์องค์กร แก่กลุ่มคนต่างๆ ในสังคม

บรรณานุกรม

- กิตติศักดิ์ ชินแสง. (10 ตุลาคม 2559). ปัญหาผู้บริโภคกับการทำธุรกิจประกัน. สืบค้นเมื่อ 27 มีนาคม 2561, แหล่งที่มา: <https://www.esanbiz.com/3290>.
- ณัฐภูอิสร ศรีเพชร. (2558). แนวทางการสร้างความไว้วางใจของลูกค้าในธุรกิจประกันชีวิตในประเทศไทย. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี. 3(2), 86.
- ธราพงศ์ ลิ้มสุทธีวันภูมิ. (2559). การศึกษาช่องทางการขายหลักของบริษัทประกันชีวิตผ่านตัวแทนประกันชีวิต. วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. 11(2), 63.
- นวลพรรณ ลำข้า. (2559). ความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทประกันภัยในสังคมประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- ผู้จัดการออนไลน์. (21 ธันวาคม 2561). คปภ.เผย 5 ปัญหาใหญ่ที่บริษัทประกันโดนร้องเรียนมากที่สุดในปี 58. สืบค้นเมื่อ 21 ธันวาคม 2561. แหล่งที่มา <https://mgronline.com/mutualfund/detail/9590000030858>.
- พระครูปลัดสุวัฒน เมธาคณ. (2555). ศึกษาการบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาพุทธศาสนมหาบัณฑิต. บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วารุณี อินวันนา. (9 มกราคม 2559). ธุรกิจประกันปี 59 ความเสี่ยงยังรุนแรง. สืบค้นเมื่อ 21 ธันวาคม 2561, <https://www.posttoday.com/finance/insurance/408302>.
- วรรณเพ็ญ มูลสุวรรณ. (2559). การขาดจริยธรรมในการดำเนินงานขององค์การธุรกิจ. วารสารรัชต์ภาคย์. 10(19), 23 - 34.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- _____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2549).
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมาคมประกันชีวิตไทย. (2558). รายงานสถิติธุรกิจประกันชีวิต ประจำปี 2553-2557.
กรุงเทพมหานคร: สมาคมประกันชีวิตไทย.
- โอฬาร จันทร์คำ. (2556). “จรรยาบรรณและแนวทางปฏิบัติที่ดีในการให้บริการ พร้อมทั้ง
กรณีศึกษา” คู่มือปฏิบัติงานสำหรับนายหน้าประกันชีวิต. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย (คปภ).

พระพุทธศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ Buddhism With Pa-O Ethnic Construction Identity

พระสมุห์อานนท์ อินทวิโส¹

พระครูสิริบรมธาตุพิทักษ์¹, พระอำนาจ พุทธอาสน์¹, อุเทน ลาพิงค์²,

Phrasamuh Anon Indavamso¹

Phrakhrusiriborromathatpitak¹, Phra Amnat Phutthaart¹, Uten Laping²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus¹

Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus²

Corresponding Author, E-mail: khunanonpu@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ภาษา การแต่งกาย การดำรงชีวิต พิธีกรรม ศิลปวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ 3) เพื่อวิเคราะห์ อิทธิพลของพระพุทธศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีจำนวน 15 คน จำแนกออกเป็น 3 กลุ่มช่วงวัย คือ วัยสูงอายุ วัยทำงาน และวัยเด็กและเยาวชน ในเขตพื้นที่ ๓ จังหวัด คือ เชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในการรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า 1) ด้านบริบททางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ในสถานการณ์ปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงตามกระแสของโลกภายนอก ผ่านกระแสบริโภคนิยม สื่อดิจิทัล 2) ด้านพระพุทธศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ พบว่า ชาวปะโอเชื่อและศรัทธาในผลของการทำความดี เชื้อกรรมและผลของกรรม ยึดมั่นในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างแท้จริง 3) ด้านอิทธิพลพระพุทธศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม

ชาติพันธุ์ปะโอ พบว่า พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อชีวิต ความเชื่อ และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอได้อย่างชัดเจน

คำสำคัญ : กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ; อัตลักษณ์; การสร้างอัตลักษณ์; พระพุทธศาสนา

Abstract

The purposes of this research were 3 items; 1) to explore brief history, language, dress, living, rituals, art and culture of Pa-O ethnic group, 2 to study the Buddhist principles and identification of Pa-O ethnic group, 3) to analyze the influence of Buddhism on Pa-O ethnic group. This is a study qualitative research. The 15key informants are divided into three aging groups; the lderly,the working,anf the children and youth group, all are living in 3 provinces: Chiang Mai, Chiang Rai and Mae Hong Son. It is activated with the in-depth interviews and the non-participatory observation.

The results were showed that : 1) The cultural context of the Pa O ethnic group, in the current situation is changing according to the current world, through the consumer trends and digital media. 2) On Buddhism and the creation of the Pa O ethnic identity, it was found that the Pa O people believed in doing the good deeds, the Karma and its resultant, strictly adheres to follow the Buddhist doctrine, and (3) On the Buddhist influence on creation, Pa-O ethnic identity, Buddhism has a profound influence on their lives, beliefs and socialization processes. This implies the profound influence on the creation of the Pa O ethnic identity.

Keywords : Pa-O Ethnic; Identity; Buddhism identity; Buddhism

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมหนึ่งที่ประกอบด้วยผู้คนหลากหลาย กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างกันทางด้านศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งอยู่ร่วมกันภายใต้การปกครองของรัฐบาล

แต่ในความหลากหลายทางชาติพันธุ์ดังกล่าวนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมดได้ถูกจัดให้เป็นคนชายขอบของสังคม ซึ่งรัฐชาติพยายามหลอมละลายความแตกต่างหลากหลาย โดยใช้นโยบายการสร้างชาติไทยให้เป็นหนึ่งของรัฐชาติ เช่น ชาวเขา และชาวมลายู เป็นต้น จนเป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยมีรูปแบบของความขัดแย้งและการต่อต้านที่แสดงออกของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น การลุกขึ้นมารื้อฟื้นวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของกลุ่ม หรือประกาศถึงความมีตัวตนแห่งอัตลักษณ์ดังกล่าว เพื่อเรียกร้องสิทธิและท้าทายต่อรองกับอำนาจครอบงำของรัฐ เป็นต้น (ประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าสาละวินฯ ในปี 2521 และปี 2524, 2558: ออนไลน์) อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรม ในช่วงเวลาหนึ่ง และวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งก่อสร้างทางสังคม นอกจากนี้วัฒนธรรมก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว หากแต่มีรูปแบบเป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” ดังนั้นอัตลักษณ์ทั้งหลาย จึงมีกระบวนการถูกผลิตให้เกิดขึ้น สามารถถูกบริโภคและถูกควบคุมจัดการอยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้น ทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายผ่านทางระบบต่างๆ ของการใช้หรือนำเอามาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา อัตลักษณ์ท้องถิ่น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เกิดจากสิ่งต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในแต่ละพื้นที่ และในบริบทที่แตกต่างกัน เช่น ตราสัญลักษณ์ คำขวัญ สัญลักษณ์ประจำจังหวัด ประเพณี การแต่งกาย ภาษาที่ใช้พูดหรือสื่อสาร อาหารที่รับประทาน สถานที่ท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมได้สร้างขึ้นเป็นวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของแต่ละจังหวัด พื้นที่ หรือชนเผ่าต่างๆ เป็นต้น (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2556: 125)

กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอที่สืบเชื้อสายมาจากเผ่าพันธุ์หรือเป็นชาติพันธุ์ที่เก่าแก่ดั้งเดิมอีกเผ่าพันธุ์หนึ่งที่มีอยู่หลายๆ เผ่าพันธุ์ในประเทศไทย ก็ได้นำเอาอิทธิพลของพระพุทธศาสนามาสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง และได้นำมาปฏิบัติด้วย เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาทางด้านเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และระบบความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เมื่อมีการอพยพกระจายตัวออกไปยังภาคต่างๆ เพื่อหาแหล่งที่อยู่และพื้นที่ทำกิน กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอก็ได้นำเอาหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวปะโอ ที่เคยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ที่แสดงถึงความเป็นชาติพันธุ์ที่เก่าแก่และเจริญรุ่งเรืองมานาน อันเป็นเอกลักษณ์ของชาวปะโอ และทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ สามารถดำรงเผ่าพันธุ์ของตนมาจนถึงปัจจุบัน ขนบธรรมเนียม หรือหลักปฏิบัติที่ว่านี้ ก็คือแนวทางพระพุทธศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ อันหมายถึงภาษา การแต่งกาย การดำรงชีวิต พิธีกรรม ศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ที่

มีกลุ่มชนชาติพันธุ์ชาวปะโอได้ปฏิบัติสืบต่อๆ กันมาในโอกาสต่างๆ ผ่านทางด้านอิทธิพลของพระพุทธศาสนา อันเป็นการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องพุทธและผี ตลอดจนพิธีกรรมทางการเกษตร เข้ากับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอย้ายถิ่นฐานมาอยู่ในพื้นที่ทางภาคเหนือของประเทศไทย ก็ได้นำเอาหลักจารีตประเพณีที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองด้วย โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระณัฐวัฒน์ ตั้งปฐมวงศ์ (ญาณูปโก) พบว่า “ชุดพื้นเมืองผู้หญิงปะโอจะมีผ้าคลุมหัวให้เหมือนพญานาค ส่วนชายคือ “วิจา” เป็นหนุ่มเก้งกล้ายอยู่บนสวรรค์ “ปะโอ” แปลว่า “ปอกออก” มีที่มาจากตอนที่นางพญานาคออกไข่ ขณะที่ไข่ของปะโอเพียงแคร์้าว ไม่ยอมแตก จึงต้องปอกออก “ปะโอ” อยู่ในพื้นที่แถบภาคเหนือมีภาษาพูด ภาษาเขียน ชุดประจำชนเผ่า และวัฒนธรรม เป็นของตนเอง กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นแบบกลุ่มที่ไม่เป็นทางการมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน มีเครือข่ายการสื่อสารแนวราบ มีการสื่อสารระหว่างบุคคล มีการสื่อสารแบบกระจายอำนาจแบบทุกช่องทาง มีอุดมการณ์หลัก “มงคลชีวิต 38 ประการ” ในทางพระพุทธศาสนา แนวคิดที่ผู้วิจัยได้ค้นพบใหม่เปรียบเป็นเสมือน “ต้นโพธิ์” ที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น คือ รูปแบบความเชื่อ มิติทางโลกและทางธรรม เอกลักษณ์ทางภาษาที่เฉพาะชัดเจน อัตลักษณ์การแต่งกายของชาติพันธุ์ที่เชื่อมโยงวิถีชีวิต ศักยภาพการปรับตัวของชาติพันธุ์ปะโอ วิถีชีวิตที่มีความยืดหยุ่นสูง ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ขนาดกลาง และการติดต่อสื่อสารแบบกัลยาณมิตร” (พระณัฐวัฒน์ ตั้งปฐมวงศ์ (ญาณูปโก), 2560: 5-6)

อัตลักษณ์ หมายถึงการกำหนดความเหมือน (similarity) และความต่าง (difference) ระหว่างคนและสิ่งของ ความเหมือนและความต่างเป็นเรื่องของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมหรือเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลรู้จักตนเองว่าเป็นใคร จะดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่น หรือสิ่งแวดล้อมอย่างไร เป็นสิ่งที่กำหนดทางเดินให้บุคคล และบ่งบอกว่าใครเป็นพวกเดียวกับเรา อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการรู้จักตนเอง และการรับรู้ตัวตนของเราจากบุคคลอื่น เมื่อบุคคลรวมกันเป็นสังคมสมาชิกในสังคม จะมีอัตลักษณ์ร่วมกัน (collective identity) มีการสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มในสังคม สำนึกร่วมกัน สร้างและปรับเปลี่ยนได้โดยใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ที่สร้างขึ้นในระบบวัฒนธรรมของกลุ่ม เช่น ประเพณีกิจกรรมประจำปีของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ประเพณีการบวช และประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น ดังนั้นชาวปะโอ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์ชัดเจนทั้งในความเป็นตัวตนของตนเอง และในการรับรู้ของผู้อื่น เป็นชนชาติที่มีความเป็นนามีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน หลักฐานสำคัญ คือภาษาปะโอ ที่จารและเก็บรักษาไว้ในวัดต่างๆ

บอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมชาวปะโอ แต่ละช่วงเวลา ร่วมกับการจัดสร้าง วัดทั้งอาคาร สิ่งปลูกสร้าง และพื้นที่ธรรมชาติ ที่บ่งบอกเอกลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ อัตลักษณ์สำคัญของชาวปะโอที่สืบทอดจากบรรพชนมาถึงปัจจุบัน

ดังนั้นการศึกษาถึงประวัติความเป็นมา ภาษา การแต่งกาย การดำรงชีวิต พิธีกรรม ศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ตลอดจนพระพุทธรูปศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ และอิทธิพลของพระพุทธรูปศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ควรจะต้องมีลักษณะบทบาทและบริบทอย่างไรในกระแสยุคสังคมปัจจุบัน กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอมีความตระหนักถึงคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมทางชาติพันธุ์และการสืบทอดอิทธิพลอัตลักษณ์ผ่านทางพระพุทธรูปศาสนาในรูปแบบใด ตลอดจนการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปเชื่อมโยงหรือเผยแพร่ไปสู่หน่วยงานของภาครัฐ เช่น สภาวัฒนธรรมประจำตำบล หมู่บ้าน ชุมชน และสถานศึกษา เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์กับกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน สังคม ประเทศชาติอย่างยั่งยืน และองค์ประกอบที่เป็นเชิงนามธรรม คือความหมายของพระพุทธรูปศาสนาที่สะท้อนความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ สามารถรวมกันอธิบายอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ปะโอ ซึ่งมีอัตลักษณ์สำคัญคือ วิถีชีวิตที่อิงอยู่กับพุทธศาสนา การนับถือผีมอญ การแต่งกาย อาหาร ภาษา พิธีกรรม ศิลปวัฒนธรรม และสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น พญานาคสัตว์สัญลักษณ์ของชาวปะโอ เจดีย์ปะโอ เป็นต้น วัดชาวปะโอ จึงเป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ของชุมชนชาติพันธุ์ปะโอ เป็นศูนย์กลางเผยแพร่อัตลักษณ์ชาวปะโอ และเป็นสถานที่สำคัญในการดำรงคุณค่าอัตลักษณ์ชุมชนปะโอ ให้อนุชนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจ ได้เรียนรู้ และสืบทอดต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ภาษา การแต่งกาย การดำรงชีวิต พิธีกรรม ศิลปวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาพระพุทธรูปศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลของพระพุทธรูปศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษา “พระพุทธรูปศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ” ตามกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ โดยวิเคราะห์และสังเคราะห์ ตามปรากฏการณ์ทางสังคม โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์คุณลักษณะ (Attribute Analysis) ใน

บริบทการสื่อสารอัตลักษณ์ เป็นต้น ระเบียบวิธีวิจัยที่ผู้ศึกษาเลือกนำมาใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) ตามรายละเอียดดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา คือ ตรวจสอบประวัติความเป็นมา ภาษา การแต่งกาย การดำรงชีวิต พิธีกรรม ศิลปวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน ตรวจสอบความเป็นพระพุทธรูปศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ และตรวจสอบอิทธิพลพระพุทธรูปศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ

ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ถือเป็นประชากรและกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในกลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน ในกลุ่มวัยทำงาน จำนวน 5 คน และในกลุ่มเด็กและเยาวชน จำนวน 5 คน รวมเป็นจำนวนทั้งสิ้น 15 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง

ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงราย และจังหวัดเชียงใหม่ โดยกำหนดพื้นที่ในการวิจัย ไว้จำนวน 3 จังหวัดข้างต้น

ผลการวิจัย

จากการวิจัยพบองค์ความรู้ใหม่ทางด้านภาษา หลักพุทธธรรมด้านไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ที่เน้นการ ฟัง พูด อ่าน เขียน จากสื่อบุคคล (พระสงฆ์) สื่อคำพูดหรือสื่อบุคคล ด้านการแต่งกายที่เคารพศรัทธาตระหนักในคุณค่าและความเชื่อ ด้านการดำรงชีวิตคือความไม่ประมาท ด้านอิทธิพลทางสังคมต่อพิธีกรรมที่ก่อให้เกิดหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ในการสร้างจิตสำนึก ตลอดจนด้านศิลปวัฒนธรรมที่น้อมนำหลักโลกธรรม 8 มาใช้ในการขัดเกลาทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ และรากเหง้าของอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและสังคมในกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ เกิดจากความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา องค์ประกอบทางพุทธศาสนาทั้ง 6 ประการ สร้างให้เกิดอัตลักษณ์ตามแนวทางวิถีพุทธที่เน้นการเชื่อมโยงไปสู่บุคคลและสังคม “พระพุทธศาสนากับการสร้าง อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ” จึงเป็นบุคลิกของการมีตัวตน มีจิตวิญญาณ มีชีวิตชีวาที่สะท้อนมาสู่การมีอัตลักษณ์แบบวิถีพุทธที่ชัดเจน : คุณสมบัติ คุณประโยชน์ คุณค่า วัฒนธรรม บุคลิกภาพและผู้ใช้

ประวัติความเป็นมา ภาษา การแต่งกาย การดำรงชีวิต พิธีกรรม ศิลปวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยทางด้าน ภาษา การแต่งกาย การดำรงชีวิต พิธีกรรม และศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวปะโอ ที่กำลังเปลี่ยนแปลงตามกระแสของโลกภายนอก ที่หลั่งไหลเข้าไปพร้อม กับยุคกระแสบริโภคนิยม

ตลอดจนนวัตกรรมจากสื่อดิจิทัล ที่เข้าไปเยี่ยมชม หรือจากการที่ชาวปะโอ ได้รับการศึกษา และเรียนรู้ ร่วมกับสังคมภายนอก เหล่านี้อาจทำให้วัฒนธรรมของชาวปะโอ สูญหายไป ซึ่งในเรื่องดังกล่าวสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณวราชนกดี สิริกิจการิณีพิรยพัฒน์ รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นห่วงความเป็นตัวตน ของชนเผ่าชาติพันธุ์ต่างๆ ทั่วประเทศ เกรงว่าจะสูญหาย และวัฒนธรรมของมนุษย์ยุคหิน ยุคสุดท้ายของโลกจะถูกทำลายและสูญสิ้น ไม่มีให้เห็นอีกต่อไป ดังนั้นพระองค์ จึงทรงพยายามหาแนวทางทำให้ชาติพันธุ์ต่างๆ มีวิถีชีวิตที่อยู่กับป่า และมีวิถีชีวิตดั้งเดิมอย่างรู้เท่าทันโลก และตามกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้ อัตลักษณ์เต็มไปด้วยความหลากหลาย ซับซ้อนไม่คงทนถาวร เปลี่ยนแปลงไปมาตลอดเวลา ทำให้บุคคลเกิดความพยายามที่จะทำความเข้าใจและทบทวนอัตลักษณ์ของตนเองอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ อัตลักษณ์ในปัจจุบันจึงถูกเน้นในฐานะเป็นกระบวนการทางสังคมมากกว่าเป็นแค่ลักษณะตายตัว เพราะเป็นผลกระทบมาจากชุดวาทกรรมที่หิบบยับบาทของตัวตนในแบบต่างๆ มาให้ โดยบทบาทเหล่านั้นยังสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ได้ตลอดเวลา นั้นแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เป็นตัวตนของเราจึงมีอยู่ในเฉพาะสถานการณ์เท่านั้น ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับความหลากหลาย และความแตกต่างของบุคคลอาจจะถูกมองว่าเป็นผลมาจากสถานะอ้อมตัวทางสังคม พวกเขาจึงต้องพยายามส่งสัญญาณเพื่อแสดงการมีอยู่ของตัวตน จากการเรียนรู้ ประสบการณ์ และการกระทำที่หลากหลายแตกต่างกันไป

พระพุทธศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ทางด้านภาษา ได้รับแนวทางตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ที่มีความเชื่อว่า ภาษาที่ดีต้องมีคุณสมบัติครบทุกองค์ประกอบทั้งผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด ทั้งการฟัง การพูด การเขียน และการอ่าน ศาสนามีส่วนช่วยให้เกิดความยั่งยืนต่อภาษา คือการได้รับความรู้ทางด้านภาษาผ่านทางพุทธศาสนา ด้วยการสื่อสารและเผยแพร่จากศาสนทายาทอย่างต่อเนื่อง เป็นสื่อที่ใช้สร้างความเข้าใจที่ตรงกัน และทำให้เกิดการเข้าใจร่วมกัน แสดงออกร่วมกัน และกระทำในสิ่งเดียวกันไปในทิศทางเดียวกัน ที่สามารถถ่ายทอดไปสู่กิจกรรมต่างๆ ในชีวิต เป็นเสมือนภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ที่มีความชัดเจนและมีเอกลักษณ์ที่เป็นภาษาของตนเอง ทางด้านการแต่งกาย ที่ได้มีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในเรื่องการแต่งกาย คือความเคารพในการมองเห็นคุณค่าและความสำคัญ แล้วปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ ด้วยความจริงใจ การเคารพนั้นจะทำให้ทั้งทางกาย วาจา และใจต่อวัตถุ ซึ่งการเคารพจะทำให้เห็นความสำคัญของสิ่งอื่นๆ และถือว่าเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม หรือความดีงามการร่วมมือกันสนับสนุน และส่งเสริมให้เกิดการสืบทอดต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น ตลอดจนการสร้าง

ตระหนักในคุณค่าของการแต่งกายตามแบบฉบับของกลุ่มชน เป็นการแสดงออกในด้านการเสริมสร้างพลัง ความสามัคคีจากกลุ่ม การแสดงความสามัคคี การให้เกียรติ และกระทำในสิ่งที่เป็นความเชื่อเดียวกัน สามารถสร้างความเป็นตัวตนได้ตรงกัน การแต่งกายสามารถสะท้อนตัวตนที่เป็นสื่อไปสู่ศาสนา เสมือนเครื่องแต่งกายประจำกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อมโยงกับความเคารพในพยานาคและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทางด้านการดำรงชีวิต (วิถีชีวิต) ที่มีความเชื่อว่าการเป็นผู้มีสติ รู้สึกตัวอยู่เสมอว่ากำลังทำอะไร กำลังพูดอะไร และกำลังคิดอะไร ไม่ปล่อยให้ล่องลอยไปตามเรื่องตามราว รู้จักระวังในสิ่งที่ควรระวัง มีความรอบคอบเตรียมตัวเตรียมใจไว้เผชิญเหตุการณ์ที่จะเกิดในอนาคต คือหลักการที่ตั้งมั่นอยู่ในความไม่ประมาทมีความสุขกับทุกซ์ความจริงข้อนี้ก็ปรากฏอยู่ทั่วไป เมื่อสมหวังคนก็มีความสุข เมื่อผิดหวังคนก็มีความสุข ไม่เคยมีใครสมหวังทุกเรื่อง และไม่เคยมีใครผิดหวังทุกเรื่อง ทุกคนไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ เศรษฐีหรือยากจนต่างก็รู้ความจริงข้อนี้ การรู้จักการปรับตัว และยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงมีผลต่อการดำรงชีวิต แต่ต้องไม่ล้มต้นกำเนิด การทำชีวิตให้มีความสุข การแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพชน คิดดี พูดดี และทำดี เสมือนการดำรงชีวิต (วิถีชีวิต) ประจำกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการเชื่อมโยงวิถีชีวิตประจำวันเข้ากับการดำเนินชีวิตในตลอดทั้งปี (12 เดือน) ทั้งการทำมาหากิน การสืบสานประเพณีและวัฒนธรรม การสืบทอดกิจการพระพุทธศาสนา ทางด้านพิธีกรรมโดยมีความเชื่อว่า คนเราควรมีที่ตั้งแห่งการทำความดี หรือหลักการทำความดีตามหลักพุทธศาสนา คือบุญกิริยาวัตถุ 3 ซึ่งในยุคที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลง การสืบทอดทางด้านพิธีกรรม ก็ต้องให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง และยอมรับในเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลง และปรับพิธีกรรมไปตามการเปลี่ยนแปลงแต่ยังคงหลักการที่ชัดเจน เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู และสามารถเชื่อมโยงไปสู่ความสัมพันธ์ต่อกันได้ เป็นการสร้างความเชื่อมโยงมาสู่กันเป็นจุดกำเนิดความสามัคคี สร้างความสัมพันธ์ในการกระทำในสิ่งเดียวกัน สามารถสร้างความเป็นตัวตน และความสุขกายสุขใจ สามารถสร้างตัวตนได้ชัดเจน และเชื่อมโยงไปสู่กันและกัน เสมือนพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอที่มีวิถีปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ที่มีความเชื่อว่าธรรมชาติของโลก เรื่องของโลก และสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับคนทั่วไปที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ตามหลักโลกธรรม 8 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ต้องปรับศิลปวัฒนธรรมตามไป แต่ยังไม่เปลี่ยนแปลงในความเชื่อและความศรัทธา เป็นการสร้างตัวตนได้ชัดเจน และเป็นการสื่อความหมายได้ดีที่สุด การแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์และตัวตนของกลุ่ม สามารถสร้างความเป็นตัวตน และมีจุดเชื่อมสัมพันธ์ไปสู่กัน เป็นเสมือนพฤติกรรมของชาวปะโอ

อิทธิพลของพระพุทธศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ทางด้านภาษา ซึ่งเชื่อว่าสื่อและเทคโนโลยี มีอิทธิพลต่อกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ โดยเฉพาะสื่อบุคคล (พระสงฆ์) ถือเป็นสื่อบุคคลที่จะช่วยในการธำรงและรักษาอัตลักษณ์ทางด้านภาษาให้คงอยู่ เพราะโดยพื้นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอจะให้ความเคารพและศรัทธาต่อองค์กรพุทธศาสนา เป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นการมีสื่อบุคคลที่ดี โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่ถือเป็นต้นแบบ ย่อมจะทำให้อัตลักษณ์ทางด้านภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ยังคงได้รับการสืบทอดสืบต่อๆ กันไปอย่างต่อเนื่อง แม้ภาษาจะเป็นแค่เสียงพูด หรือเป็นเครื่องหมายที่ใช้แทนเสียงพูด แต่ภาษากลับมีอิทธิพลต่อกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอมากมาย ไม่ใช่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ใช้แทนสิ่งต่างๆ เท่านั้น แต่กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอเชื่อว่า คำบางคำศักดิ์สิทธิ์ประกอบเป็นคาถาแล้วสามารถดลบันดาลสิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้นได้กับมนุษย์ หรือเชื่อว่าต้นไม้บางชนิดมีเชื้อพ้องกับสิ่งมีค่า มีมิ่งมงคล หรือคำบางคำใช้เรียกแล้วทำให้ดูดี มีคุณค่าขึ้น ในขณะที่บางคำกลับเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ ทางด้านการแต่งกาย ถือได้ว่าความเชื่อเป็นอิทธิพลที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ เกิดการยอมรับ เกิดความคิดที่เกี่ยวข้องไปถึงการดำเนินวิถีชีวิต เพราะความเชื่อมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ความเชื่อก็เปรียบเสมือน “หนทาง” หนึ่งที่จะคอยชี้ทางให้ได้ การแต่งกายมีตัวตนและสามารถเชื่อมโยงกับศาสนาอย่างแยกกันไม่ขาด ด้านการดำรงชีวิต (วิถีชีวิต) เป็นผลมาจากการที่พฤติกรรมของบุคคลหนึ่งๆ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและทัศนคติของบุคคลอื่นในลักษณะทางเดียว ส่วนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ก็เป็นการที่พฤติกรรมของบุคคลมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและทัศนคติซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่มีการโต้ตอบ และมีปฏิกิริยาต่อกันและกัน จึงถือได้ว่าอิทธิพลทางสังคม ส่งผลต่อพฤติกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอในด้านการดำรงชีวิต (วิถีชีวิต) ซึ่งอิทธิพลทางพุทธศาสนาถือเป็นอิทธิพลที่ส่งผลทางด้านดี เป็นการสร้างความเป็นตัวตนได้อย่างชัดเจน และความเชื่อ ความศรัทธา การทำดีไปในแนวทางเดียวกัน ด้านพิธีกรรม ถือว่าความเชื่อเป็นลักษณะความคิดอย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอที่มีอิทธิพล ความเชื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยว เพื่อความมั่นคงทางจิตใจ เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงให้มีชีวิตอยู่ได้ ความเชื่อที่เป็นระบบก่อให้เกิดพิธีกรรม ประเพณีเป็นส่วนเชื่อมโยงที่สำคัญในสังคม จึงเกิดเป็นพิธีกรรมคู่กับศาสนาสร้างความเป็นตัวตนได้อย่างชัดเจน และการใช้พิธีกรรมในแนวทางเดียวกันในเรื่องต่างๆ เช่น เวียนว้ายตายเกิด กรรม บาปบุญคุณโทษ บารมี และการอุทิศส่วนบุญกุศล เป็นต้น ด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นผลมาจากอิทธิพลการขัดเกลาทางสังคม การปลูกฝังระเบียบวินัย ระเบียบวินัยเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ การปลูกฝังความมุ่งมั่น ความมุ่งมั่นช่วยให้บุคคล มีกำลังใจทำตามระเบียบวินัยต่างๆ การสอน

ให้รู้จักบทบาทและทัศนคติต่างๆ เป็นการรู้จักแสดงบทบาทอย่างเหมาะสม ตามวาระและโอกาสต่างๆ และการสอนให้มีทักษะ เป็นการเตรียมบุคคลให้มีความชำนาญเฉพาะอย่าง ดำรงความชัดเจนต่อการแสดงออกทางศิลปวัฒนธรรม สร้างความเป็นตัวตนได้อย่างชัดเจน และการมีศิลปวัฒนธรรมไปในแนวทางเดียวกัน

อภิปรายผล

อัตลักษณ์ในปัจจุบันจึงถูกเน้นในฐานะเป็นกระบวนการทางสังคมมากกว่าเป็นแค่ลักษณะตายตัว เพราะเป็นผลกระทบมาจากชุดวาทกรรมที่หยิบยืมบทบาทของตัวตนในแบบต่างๆ มาให้ โดยบทบาทเหล่านั้นยังสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ได้ตลอดเวลา นั้นแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เป็นตัวตนของเราจึงมีอยู่ในเฉพาะสถานการณ์เท่านั้น ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับความหลากหลาย และความแตกต่างของบุคคลอาจจะถูกมองว่าเป็นผลมาจากสภาวะอึดตัวทางสังคม พวกเขาจึงต้องพยายามส่งสัญญาณเพื่อแสดงการมีอยู่ของตัวตน จากการเรียนรู้ ประสบการณ์ และการกระทำที่หลากหลายแตกต่างกันไป ศาสนาอาจจัดว่าเป็นวัฒนธรรมทางนามธรรม ที่มีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมทางรูปธรรม การทำความเข้าใจศาสนาเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก แรกเริ่มทีเดียวศาสนาและความเชื่อ ถือกำเนิดจากความกลัว ความต้องการความมั่นคงทางจิตใจ และความสงสัยในปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวมนุษย์ ในสมัยโบราณ มนุษย์ดำเนินชีวิตในท่ามกลางปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจได้ไม่ว่า จะเป็นความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว พายุฝน ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ภาวะเกิด แก่ เจ็บ ตาย ฯลฯ ทำให้เกิดความกลัวและเชื่อว่า ต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจลึกลับ อยู่เหนือปรากฏการณ์เหล่านี้ ซึ่งสามารถบันดาลคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ ฉะนั้นมนุษย์ จึงพยายามหาวิธีการอ่อนน้อมเอาใจ หรือต่อรองกับอำนาจลึกลับของธรรมชาติ ด้วยการบูชา บนบานหรือเซ่นไหว้

พระพุทธศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ทางด้านภาษา ได้รับแนวทางตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ที่มีความเชื่อว่า ภาษาที่ดีต้องมีคุณสมบัติครบทุกองค์ประกอบทั้งผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด ทั้งการฟัง การพูด การเขียน และการอ่าน ศาสนามีส่วนช่วยให้เกิดความยั่งยืนต่อภาษา คือการได้รับความรู้ทางด้านภาษาผ่านทางพุทธศาสนา ด้วยการสื่อสารและเผยแพร่จากศาสนทายาทอย่างต่อเนื่อง เป็นสื่อที่ใช้สร้างความเข้าใจที่ตรงกัน และทำให้เกิดการเข้าใจร่วมกัน แสดงออกร่วมกัน และกระทำในสิ่งเดียวกันไปในทิศทางเดียวกัน ที่สามารถถ่ายทอดไปสู่กิจกรรมต่างๆ ในชีวิต เป็น

เหมือนภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ที่มีความชัดเจนและมีเอกลักษณ์ที่เป็นภาษาของตนเอง โดยสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2538: 105) “การเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา มาจาก 2 คำ คือ คำว่า “ไตร” แปลว่า สาม ส่วน “สิกขา” แปลว่าการศึกษา การสำเนียง เมื่อรวมกันแล้วแปลว่า สิกขาสาม, หรือข้อที่จะต้องศึกษาสามประการ หรือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับการศึกษาสามประการ กล่าวคือศึกษาในอริสัจ อธิสมมติ และ อธิปัญญา ซึ่งเรียกง่าย ๆ ว่า ศีล สมมติ ปัญญา ดังนั้น ไตรสิกขา หมายถึงข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาหลักสำหรับฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด” ทางด้านการแต่งกาย ที่ได้มีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนา มาปรับใช้ในเรื่องการแต่งกาย คือความเคารพในการมองเห็นคุณค่าและความสำคัญ แล้วปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ ด้วยความจริงใจ การเคารพนั้นจะทำให้ทั้งทางกาย วาจา และใจต่อวัตถุ ซึ่งการเคารพจะทำให้เห็นความสำคัญของสิ่งอื่นๆ และถือว่าเป็นการอนุรักษ์ วัฒนธรรม หรือความดีงามการร่วมมือกันสนับสนุน และส่งเสริมให้เกิดการสืบทอดต่อกัน จากรุ่นสู่รุ่น ตลอดจนการสร้างคุณค่าในคุณค่าของการแต่งกายตามแบบฉบับของกลุ่มชน เป็นการแสดงออกในด้านการเสริมสร้างพลัง ความสามัคคีจากกลุ่ม การแสดงความสามัคคี การให้เกียรติ และกระทำในสิ่งที่เป็นความเชื่อเดียวกัน สามารถสร้างความเป็นตัวตนได้ตรงกัน การแต่งกายสามารถสะท้อนตัวตนที่เป็นสื่อไปสู่ศาสนา เหมือนเครื่องแต่งกายประจำกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อมโยงกับความเคารพในพยานาคและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า (ทวี ผลสมภพ และชัยวัฒน์ อัตพัฒน, 2531 : 27-29) “ในฐานะที่มนุษย์เป็นกายและจิต มีสัญชาตญาณและสติปัญญา มนุษย์ย่อมมีการตระหนักและตั้งคำถามเกี่ยวกับคุณค่า และความหมายของความจริงในศาสนา ที่มีความเชื่อศรัทธาเป็นพื้นฐาน ในขณะเดียวกันความเชื่อศรัทธาต่อความจริงในศาสนา จำเป็นต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบ อาศัย สติปัญญา การใช้เหตุผลของมนุษย์ เพื่อช่วยทำให้ความเชื่อศรัทธา สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของศาสนาอย่างแท้จริง ดังในสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า (อย่าเชื่อด้วยการฟังกันต่อๆ มา อย่าเชื่อเพราะอาศัยเหตุเป็นประเพณี อย่าเชื่อข่าวเล่าลือ อย่าเชื่อเพราะเป็นตำรา อย่าเชื่อเพราะการนึกเอาเอง อย่าเชื่อโดยการคาดคะเน อย่าเชื่อโดยการคิดนึกตรึกตรองตามอาการ อย่าเชื่อเพราะตรงกับความเห็นของตน อย่าเชื่อเพราะผู้พูดเป็นบุคคลที่น่าเคารพนับถือ อย่าเชื่อเพราะผู้นี้เป็นครูอาจารย์ของเรา)” ทางด้านการดำรงชีวิต (วิถีชีวิต) ที่มีความเชื่อว่าการเป็นผู้มีสติ รู้สึกตัวอยู่เสมอว่ากำลังทำอะไร กำลังพูดอะไร และกำลังคิดอะไร ไม่ปล่อยยให้ล่องลอยไปตามเรื่องตามราว รู้จักระวังในสิ่งที่ควรระวัง มีความรอบคอบเตรียมตัวเตรียมใจไว้เผชิญเหตุการณ์ที่จะเกิดในอนาคต คือหลักการที่ตั้งมั่นอยู่ในความไม่ประมาท

รู้ว่าสุขกับทุกข์ ความจริงข้อนี้ก็ปรากฏอยู่ทั่วไป เมื่อสมหวังคนก็มีความสุข เมื่อผิดหวังคนก็มีความทุกข์ ไม่เคยมีใครสมหวังทุกเรื่อง และไม่เคยมีใครผิดหวังทุกเรื่อง ทุกคนไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ เศรษฐีหรือยากจนต่างก็รู้ความจริงข้อนี้ดี การรู้จักการปรับตัว และยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงมีผลต่อการดำรงชีวิต แต่ต้องไม่ล้มต้นกำเนิด การทำชีวิตให้มีความสุข การแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพชน คิดดี พุดดี และทำดี เสมือนการดำรงชีวิต (วิถีชีวิต) ประจำกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการเชื่อมโยง เดือนเจียง (เดือนมกราคม) ช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวทางการเกษตร รวมถึงการลงแขกเกี่ยวข้าว และมีการรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน เดือนห้า (พฤษภาคม) ทำขนมห่อใบตอง สรงน้ำพระพุทธรูป ผู้สูงอายุและเล่นน้ำในหมู่บ้าน เดือนเก้า (เดือนกันยายน) เลี้ยงอาหารผู้อาวุโสที่จำศีลที่วัด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 143: 180) “ความไม่ประมาท คือการมีสติกำกับตัวอยู่เสมอ ไม่ว่าจะคิด จะพูด จะทำอะไร ไม่ยอมถลำลงไปในทางที่เสื่อม และไม่ยอมพลาดโอกาสในการทำความดี ตระหนักดีถึงสิ่งที่ต้องทำ ถึงกรรมที่ต้องเว้น ใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่ ไม่ปล่อยปละละเลย กระทำอย่างจริงจังและดำเนินรุดหน้าตลอดเวลา ความไม่ประมาทเป็นคุณธรรมที่สำคัญยิ่ง กล่าวได้ว่าคำสอนในพระพุทธศาสนาทั้งหมด เมื่อสรุปแล้วก็คือคำสอนให้เราไม่ประมาท ดังจะเห็นได้จากปัจฉิมโอวาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราจะเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”” ทางด้านพิธีกรรมโดยมีความเชื่อว่า คนเราควรมีที่ตั้งแห่งการทำความดี หรือหลักการทำความดีตามหลักพุทธศาสนา คือบุญกิริยาวัตถุ 3 ซึ่งในยุคที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลง การสืบทอดทางด้านพิธีกรรมก็ต้องให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง และยอมรับในเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลง และปรับพิธีกรรมไปตามการเปลี่ยนแปลงแต่ยังคงหลักการที่ชัดเจน เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู และสามารถเชื่อมโยงไปสู่ความสัมพันธ์ต่อกันได้ เป็นการสร้างความเชื่อมโยงมาสู่กันเป็นจุดกำเนิดความสามัคคี สร้างความสัมพันธ์ในการกระทำในสิ่งเดียวกัน สามารถสร้างความเป็นตัวตน และความสุขกายสุขใจ สามารถสร้างตัวตนได้ชัดเจน และเชื่อมโยงไปสู่กันและกัน เสมือนพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ที่มีวิถีปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง คือเดือนก่ำ (กุมภาพันธ์) จะมีพิธีใหม่สามคำ (การเลี้ยงเจ้าเมืองโดยนำข้าวหุงสุก ข้าวตอก ดอกไม้ ขนม รูปเทียนจัดเป็นขันโตก 3 ชุด) จัดพิธีหีบข้าวตอกรู่ – คี เดือนเจ็ด (กรกฎาคม) จะทำพิธีเลี้ยงเจ้าเมือง สวดมนต์หมู่บ้าน เดือนแปด (สิงหาคม) ประเพณีเข้าพรรษาสามเดือน ผู้เฒ่าผู้แก่ถือศีลอยู่ที่วัด เดือนเก้า (เดือนกันยายน) เลี้ยงอาหารผู้อาวุโสที่จำศีลที่วัด เดือนเก้า (เดือนกันยายน) เลี้ยงอาหารผู้อาวุโสที่จำศีลที่วัด เดือนสิบ (ตุลาคม) กิจกรรมต่างขอมต่อหลวง การ

ถวายเป็นธูปเทียน ผลไม้ต่างๆ สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551 : 183) “คำว่าบุญ หมายถึงเครื่องชำระสันดาน, ความดี, กรรมดี, ความประพฤติชอบ ทางกาย วาจา ใจ, กุศลกรรม, ความสุข, กุศลกรรม, ส่วนบุญกิริยาวัตถุ หมายถึงสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ, เรื่องที่จัดเป็นการทำบุญ, ทางทำความดี, บุญกิริยาวัตถุสาม คือ 1) ทานมัย ทำบุญด้วยการให้, 2) สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลและประพฤติดี, 3) ภวานมัย ทำบุญด้วยการเจริญภavana” ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ที่มีความเชื่อว่าธรรมดาของโลก เรื่องของโลก และสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับคนทั่วไปที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ตามหลักโลกธรรม 8 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ต้องปรับศิลปวัฒนธรรมตามไป แต่ยังไม่เปลี่ยนแปลงในความเชื่อและความศรัทธา เป็นการสร้างตัวตนได้ชัดเจน และเป็นการสื่อความหมายได้ดีที่สุด การแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์และตัวตนของกลุ่ม สามารถสร้างความเป็นตัวตน และมีจุดเชื่อมสัมพันธ์ไปสู่กัน เป็นเหมือนพฤติกรรมของชาวปะโอ คือเดือนสี่ (เมษายน) ประเพณีปอยส่างลอง เดือนหก (มิถุนายน) งานก่อเจดีย์ทราย งานบั้งไฟ เดือนสิบเอ็ด (พฤศจิกายน) ประเพณีออกพรรษา ทำและซ่อมแซมจองพารา (วัด) แข่งทำ ขนมหันบ้านไทใหญ่ ห่อข้าวกับผัก มีการรำนก รำโต เพื่อเฉลิมฉลอง เดือนสิบสอง (ธันวาคม) ประเพณีประดับไปเทียน คือการถวายเป็นเทียน ดอกไม้ สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538 : 78) “โลกธรรมทั้ง 8 ประการเหล่านี้ เป็นสิ่งที่เราต้องประสบพบเจอ เป็นเรื่องธรรมดาของสรรพสัตว์ในโลก อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และถือว่าเป็นสังขธรรมอย่างหนึ่งในโลก ที่มีสภาพเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป แต่ใครหลายๆ คน ก็ยังยึดมั่นถือมั่นอยู่ในโลกธรรมเหล่านี้ โลกธรรมทั้ง 8 ประการนี้ มีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปตามอำนาจ พระไตรลักษณ์แล้ว ก็จะคลายกำหนด คลายความยึดมั่นถือมั่น ในโลกธรรมทั้งหลาย เมื่อต้องประสบพบเจอกับโลกธรรมทั้ง 8 ประการ ก็ทำความเข้าใจมาแล้วว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ของตน เป็นเพียงสักว่า โลกธรรมอย่างหนึ่ง ไม่นานจะต้องจากเราไปเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อถึงเวลาสูญเสียไป ก็ไม่เศร้าโศกเสียใจ ดังนี้แล้วย่อมใช้ชีวิตอยู่อย่างสงบสุข เพราะไม่ถูกอำนาจทั้งหลายครอบงำให้จิตฟุ้งซ่านนั่นเอง”

อิทธิพลของพระพุทธศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ทางด้านภาษา ซึ่งเชื่อว่าสื่อและเทคโนโลยี มีอิทธิพลต่อกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ โดยเฉพาะสื่อบุคคล (พระสงฆ์) ถือเป็นสื่อบุคคลที่จะช่วยในการธำรงและรักษาอัตลักษณ์ทางด้านภาษาให้คงอยู่ เพราะโดยพื้นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอจะให้ความเคารพและศรัทธาต่อองค์กรพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นการมีสื่อบุคคลที่ดี โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่ถือเป็นต้นแบบ ย่อมจะทำให้อัตลักษณ์ทางด้านภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ยังคงได้รับการสืบทอดสืบต่อๆ กันไปอย่างต่อเนื่อง แม้ภาษาจะเป็นแค่เสียงพูด หรือเป็นเครื่องหมายที่ใช้แทนเสียงพูด แต่ภาษากลับมี

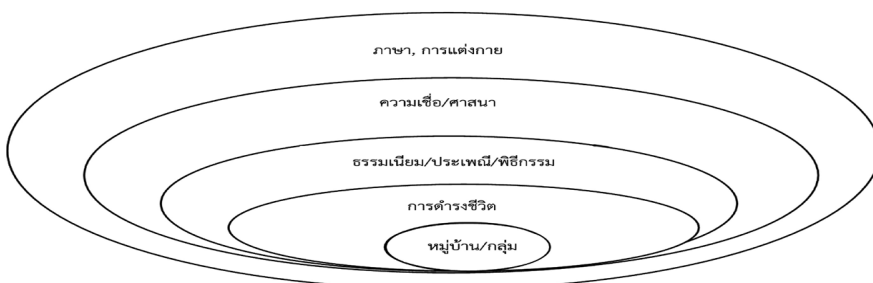
อิทธิพลต่อกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอมากมาย ไม่ใช่เพียงแค่เป็นสัญลักษณ์ใช้แทนสิ่งต่างๆ เท่านั้น แต่กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอเชื่อว่า คำบางคำศักดิ์สิทธิ์ประกอบเป็นคาถาแล้วสามารถดลบันดาลสิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้นได้กับมนุษย์ หรือเชื่อว่าต้นไม้บางชนิดมีเชื้อพ้องกับสิ่งมีค่า มีมงคล หรือคำบางคำใช้เรียกแล้วทำให้หูดมีคุณค่าขึ้น ในขณะที่บางคำกลับเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า (อรวรรณ ปิณฑน์โอวาท, 2562 : 59) “สื่อคำพูด หรือสื่อบุคคล (Spoken Words or Personal Media) หมายถึงบุคคลซึ่งองค์กรใช้เป็นพาหนะในการนำข่าวสารไปสู่กลุ่มประชาชนเป้าหมายกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์กร สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพสูงในการจูงใจ และการโน้มน้าวใจ ก่อให้เกิดการสร้าง และธำรงรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์กรกับกลุ่มประชาชนเป้าหมายขององค์กร เป็นเครื่องมือก่อให้เกิดการสื่อสารแบบยุคลวิธี และปฏิสัมพันธ์แบบทันทีทันใด” ทางด้านการแต่งกาย ถือได้ว่าความเชื่อเป็นอิทธิพลที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ เกิดการยอมรับ เกิดความคิดที่เกี่ยวข้องไปถึงการดำเนินวิถีชีวิต เพราะความเชื่อมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ความเชื่อก็เปรียบเสมือน “หนทาง” หนึ่งที่จะคอยชี้ทางให้ได้ การแต่งกายมีตัวตนและสามารถเชื่อมโยงกับศาสนาอย่างแยกกันไม่ขาด สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า (ยศ สันติสมบัติ, 2544 : 214) “ระบบความเชื่อ ย่อมรวมถึงศาสนาและความเชื่อในลัทธิต่างๆ ศาสนา ในความหมายกว้างๆ คือการบวงสรวงบูชา หรือการสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือวิถีทางของธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ ศาสนาตามทัศนะทางมานุษยวิทยา จึงบ่งบอกนัยถึงการขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ ออกไปสู่ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์และธรรมชาติ ดังนั้นศาสนาและความเชื่อทางศาสนา จึงเป็นสิ่งที่สากลที่เราพบเห็นได้ในทุกสังคมตลอดมาทุกยุคทุกสมัย” ด้านการดำรงชีวิต (วิถีชีวิต) เป็นผลมาจากการที่พฤติกรรมของบุคคลหนึ่งๆ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและทัศนคติของบุคคลอื่นในลักษณะทางเดียว ส่วนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ก็เป็นการที่พฤติกรรมของบุคคลมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และทัศนคติซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่มีการโต้ตอบ และมีปฏิริยาต่อกันและกัน จึงถือได้ว่าอิทธิพลทางสังคม ส่งผลต่อพฤติกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอในด้านการดำรงชีวิต (วิถีชีวิต) ซึ่งอิทธิพลทางพุทธศาสนาถือเป็นอิทธิพลที่ส่งผลทางด้านดี เป็นการสร้างความเป็นตัวตนได้อย่างชัดเจน และความเชื่อ ความศรัทธา การทำดีไปในแนวทางเดียวกัน สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า (House, J.S., 1981 : 129) “การสนับสนุนทางสังคม เป็นสิ่งที่ผู้รับได้รับแรงสนับสนุนทางสังคม ในด้านความช่วยเหลือ ทางด้านข้อมูลข่าวสาร วัตถุสิ่งของ หรือการสนับสนุนทางด้านจิตใจ จากผู้ให้การสนับสนุน ได้แบ่งประเภท การสนับสนุนทางสังคม ออกเป็น 4 องค์ประกอบ คือการสนับสนุนด้านอารมณ์

(Emotion Support) การสนับสนุนด้านการประเมินเปรียบเทียบพฤติกรรม (Appraisal Support) การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร (Information Support) และการสนับสนุนด้านวัตถุสิ่งของและการบริการ (Instrumental Support) จากการทบทวนทฤษฎีนี้ ผู้วิจัย เห็นว่าการสนับสนุนทางสังคมน่าจะมีอิทธิพลที่จะส่งผลต่อพฤติกรรมของนิสิตรอพินิจ ถ้าหากนิสิตรอ พินิจได้รับการสนับสนุนทางสังคมอย่างเหมาะสม ได้รับความรักการดูแลเอาใจ ใส่จากคนในครอบครัว ได้รับคำปรึกษา แก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง ได้รับคำแนะนำจากคณาจารย์ และการได้รับกำลังใจ ตลอดจนมิตรภาพที่ดีจากบุคคลรอบข้างซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่อาจ จะทำให้สภาพจิตใจของนิสิตที่ประสบปัญหาทางการเรียน ที่มีปัญหาทางด้านจิตใจมีกำลัง ในการต่อสู้เพื่อฝ่าฟันอุปสรรคที่เกิดขึ้นและดำเนินชีวิตต่อไปอย่างปกติสุขซึ่งอาจจะส่งผล ให้เกิดการฟื้นตัวในการเผชิญปัญหาความยากลำบากในชีวิตได้ดีขึ้น” ด้านพิธีกรรม ถือว่า ความเชื่อเป็นลักษณะความคิดอย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอที่มีอิทธิพล ความเชื่อเป็น ที่ยึดเหนี่ยว เพื่อความมั่นคงทางจิตใจ เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงให้มีชีวิตอยู่ได้ ความเชื่อที่เป็น ระบบก่อให้เกิดพิธีกรรม ประเพณีเป็นส่วนเชื่อมโยงที่สำคัญในสังคม จึงเกิดเป็นพิธีกรรมคู่ กับศาสนาสร้างความเป็นตัวตนได้อย่างชัดเจน และการใช้พิธีกรรมในแนวทางเดียวกันในเรื่อง ต่างๆ เช่น เวียนวายตายเกิด กรรม บาปบุญคุณโทษ บาปมี และการอุทิศส่วนบุญกุศล เป็นต้น สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า (พระบุญญฤทธิ์ รัตนโร (นุชเทียน), 2550: 5) “สภาวะทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ต้องใช้สัมมาทิฐิในการมองมิติทางจิตวิญญาณ (Spiritual) ซึ่งเป็นการเดินทางกลับสู่ภายใน เพื่อส่งออกภายนอก คุณค่าของตัวเองอยู่ที่ “ความสงบ ภายในของจิตใจ” สภาวะจิตอันเต็มแท้ของเรา คือการกลับสู่ตัวตนที่แท้จริงของเรา (peace of mind by yourself) เราไม่จัดการกับภายนอก เราจัดการกับตัวเองก่อน เราไม่ เปลี่ยนโลก แต่เราจะเปลี่ยนภายในตัวเอง “การจัดการจิตใจ” ต้องฝึกฝน “การตระหนักรู้ใน ตัวเอง” กำหนดพฤติกรรมและชีวิตของผู้คน การจัดการกับสภาพจิตใจของตนเอง เป็นความ รับผิดชอบของเราในการเข้าใจกลไกทางจิตของตนเอง โดยเฉพาะประเด็นของ “จิตใต้สำนึก” เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ และสะสมประสบการณ์มาตั้งแต่วัยเด็ก มีคำกล่าวว่า “จิตสำนึกสร้าง ความคิด ความคิดมาจากจิตใต้สำนึก” การจัดการกับอารมณ์ ต้องมาจากการสร้างความคิด คือการตั้งคำถามกับตัวเองให้ถูกต้อง คือการสร้างรูปแบบความคิดให้กับตนเอง เช่น สร้าง ความคิดเชิงบวก/จินตนาการเห็นภาพ/เห็นภาพ และรู้สึกด้วย หากความรู้สึกละยาวนานพอ จะสร้างอารมณ์และก่อให้เกิดการกระทำ สรุปในประเด็นนี้คือ คำสั่ง “ห้าม หรือ อย่า” จะ ไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ต้องสั่งให้เป็นภาพ ป้อนข้อมูลที่พึงปรารถนาในจิตใจ นั่นคือ ต้องคิด + รู้สึก จึงจะเปลี่ยนแปลง (Thinking + feeling = changing)” ด้านศิลป

วัฒนธรรม เป็นผลมาจากอิทธิพลการขัดเกลาทางสังคม การปลูกฝังระเบียบวินัย ระเบียบวินัยเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กลุ่มได้กำหนดไว้ การปลูกฝังความมุ่งมั่น ความมุ่งมั่นช่วยให้บุคคล มีกำลังใจทำตามระเบียบวินัยต่างๆ การสอนให้รู้จักบทบาทและทัศนคติต่างๆ เป็นการรู้จักแสดงบทบาทอย่างเหมาะสม ตามวาระและโอกาสต่างๆ และการสอนให้มีทักษะ เป็นการเตรียมบุคคลให้มีความชำนาญเฉพาะอย่าง ดำรงความชัดเจนต่อการแสดงออกทางศิลปวัฒนธรรม สร้างความเป็นตัวตนได้อย่างชัดเจน และการมีศิลปวัฒนธรรมไปในแนวทางเดียวกัน สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า (พระสวสดี เฉิดฉิม, 2548 : 6) “อิทธิพลทางสังคมนี้ เกิดขึ้นโดยที่บุคคลอื่นไม่ได้ตั้งใจให้เกิดขึ้น 1) การเร้าทางสังคม ถ้าเราสังเกตพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน จะพบว่า การปรากฏกายของบุคคลอื่นๆ โดยที่เราไม่ได้ทำอะไรเลยก็มีผลต่อพฤติกรรมของเรา 2) การเสริมแรงทางสังคม ก็เป็นวิธีหนึ่งที่บุคคลอื่นมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเรา ซึ่งมนุษย์ทำหน้าที่เป็นทั้งแหล่งที่ทำให้รางวัล และแหล่งของการลงโทษมนุษย์ด้วยกัน 3) การเสริมแรงทางภาษา เช่น พ่อแม่ มักจะการใช้การเสริมแรงภาษาในการอบรมสั่งสอนลูก ความพึงพอใจระหว่างบุคคล คือการศึกษาสาเหตุที่เราชอบหรือไม่ชอบผู้อื่น แนวความคิดส่วนใหญ่เชื่อว่ารางวัลที่บุคคลอื่นให้แก่เราทั้งโดยตรง และโดยทางอ้อม คือสาเหตุที่ทำให้เกิดความพึงพอใจระหว่างบุคคล ปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้เราชอบหรือไม่ชอบบุคคลอื่น ได้แก่ ความใกล้ชิด ความคุ้นเคย ความคล้ายคลึงกัน ความแตกต่างกันบ้างในบางกรณีเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับการเริ่มต้นความสัมพันธ์ แต่ความแตกต่างกันบ้างในบางกรณีเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการมีชีวิตอยู่อย่างราบรื่น”

องค์ความรู้ที่ค้นพบ

พระพุทธศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ

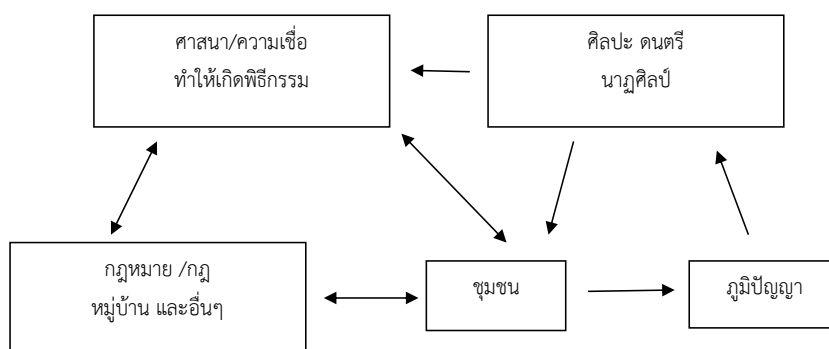

ภาษา: ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ฟัง พูด อ่าน เขียน สื่อบุคคล (พระสงฆ์)
สื่อคำพูดหรือสื่อบุคคล, การแต่งกาย: เคารพศรัทธาตระหนักในคุณค่า ; ความเชื่อ,

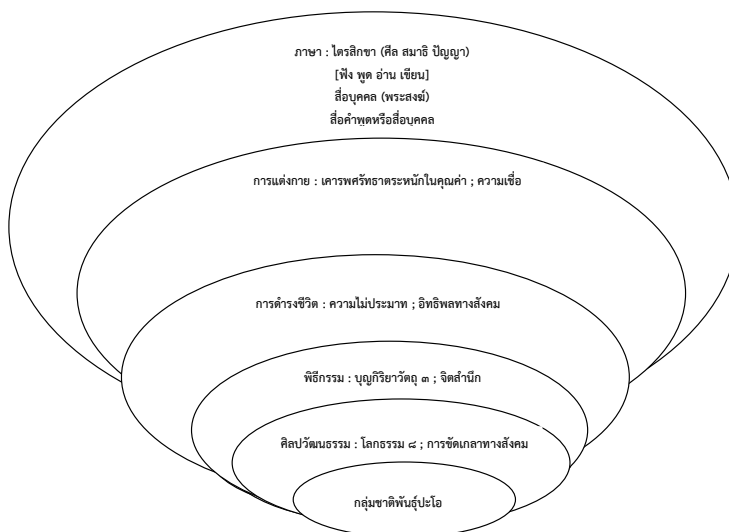
การดำรงชีวิต: ความไม่ประมาท ; อิทธิพลทางสังคม, พิธีกรรม: บุญกิริยาวัตถุ 3; จิตสำนึก, ศิลปวัฒนธรรม: โลกธรรม 8; การขัดเกลาทางสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อปฏิบัติสืบทอด ถ่ายทอดกันมา วัฒนธรรมมีบทบาทหน้าที่ ในการขัดเกลาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม กลุ่มชาติพันธุ์เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ซึ่งผ่านกระบวนการ ๒ ประการ คือ

- 1) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน
- 2) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

โครงสร้างวัฒนธรรมของชุมชน

พระพุทธศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ

พระพุทธศาสนาสร้างให้เกิดอัตลักษณ์; ภาษา, การแต่งกาย, การดำรงชีวิต, พิธีกรรม, ศิลปวัฒนธรรม

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดอัตลักษณ์; คำพูด-สื่อบุคคล (พระสงฆ์), ความเชื่อ, อิทธิพลทางสังคม, จิตสำนึก, การขัดเกลาทางสังคม

สรุป

1. การสร้าง การรักษาหรือการสืบทอดในลักษณะร่วมสมัยของอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ปะโอ ควรสร้างสรรค์รูปแบบการสร้างอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ปะโอที่ทันสมัย โดยเฉพาะอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่มีแกนทางด้านภาษาท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ควรอนุรักษ์ไว้ แต่จำเป็นต้องปรับให้เหมาะสม เพราะการใช้ภาษาท้องถิ่นที่เป็นภาษาโบราณ เป็นภาษาที่คนรุ่นใหม่ ไม่คุ้นเคยและอาจไม่เข้าใจความหมาย เนื่องจากไม่ได้ถูกสอนให้เรียนรู้ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับทางธรรม ดังนั้นควรแทรกภาษาที่เข้าใจง่าย และอาจมีมุขตลกให้เป็นที่น่าสนใจและน่าติดตาม

2. เนื่องจากความรู้ ความเข้าใจในอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ปะโอ เกี่ยวข้องกับบริบทท้องถิ่นในหลายมิติทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม ศิลปวัฒนธรรม การขับร้อง ดนตรี ภาษาและวรรณกรรมล้านนา ดังนั้นควรมีบรรจุให้มีการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาเรียน หรือเสริมหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะหลักสูตรของท้องถิ่น ให้ผู้เรียนได้รู้ และเข้าใจในคุณค่าและความหมายของอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ปะโอ และชาติพันธุ์อื่นๆ อย่างลุ่มลึก เพื่อประโยชน์ในการสร้างคุณภาพในอนาคต เป็นการสืบทอดคนรุ่นหลังที่จะเป็นผู้ศึกษาเส้นทางประวัติศาสตร์ที่ดูเป็น (smart education) และอาจขยับเป็นนักมานุษยวิทยาทางชาติพันธุ์ที่ดีต่อไป

3. ควรคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนของกลุ่มชาติพันธุ์ ในการนำอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ปะโอไปใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ด้วยวัตถุประสงค์ที่ถูกต้องของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนา การรณรงค์เผยแพร่ การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ หรือการส่งเสริมภาพลักษณ์ ทั้งนี้เพื่อให้ยังคงอัตลักษณ์ ความหมายและคุณค่า และรักษาความเป็นสมบัตীর่วมอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ปะโอ

4. ในการสืบทอดอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ปะโอ ให้ดำรงอยู่ต่อไปท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกนั้น ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการทำงานร่วมกันระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน ที่จะเข้ามาขยายเส้นขอบฟ้าให้ความรู้ในเชิงวิชาการด้านชาติพันธุ์ เพื่อให้การสืบทอดมีทิศทางที่ชัดเจนขึ้น

5. สนับสนุนให้มีกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัด และกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา สำหรับประชาชนทุกๆ กลุ่มอย่างเหมาะสมและทั่วถึง เพราะวัดถือเป็นจุดศูนย์รวมทางด้านจิตใจ

6. จัดตั้งกลุ่มชาติพันธุ์ วางโครงสร้าง รูปแบบ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่มีความชัดเจน เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคม และถูกต้องตามหลักสิทธิมนุษยชนต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. (30 เมษายน 2558). ประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าสาละวิน ในท้องที่ตำบลแม่มะแง อำเภอมะละเรียง จังหวัด แม่ฮ่องสอน ในปี 2521 และ ปี 2524. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2561. แหล่งที่มา: [http://www.forest.go.th/measareang/senter/ animal _salawin.htm](http://www.forest.go.th/measareang/senter/animal_salawin.htm). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2538). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: จันท์เพ็ญ.
- พระณัฐวัฒน์ ตั้งปฐมวงศ์ (ญาณปปโม).ดร. (2560). การสื่อสารเพื่อรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ปะโอ จังหวัดเชียงใหม่. สารนิพนธ์ศึกษานิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขา นิเทศศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- พระบุญญฤทธิ์ รตินโร (นุชเทียน). (2550). การศึกษาเปรียบเทียบวงจิตของพุทธปรัชญาเถรวาทกับจิตใต้สำนึกของซิกมันด์ฟรอยด์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสวัสดิ์ เฉิดนิม. (2548). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา. หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา วิชาจิตวิทยาชุมชน. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทวี ผลสมภพ และชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. (2531). หลักพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ยศ สันติสมบัติ. (2544). มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2506). ประวัติศาสตร์ศาสนา. กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น.
- อรรธรณ ปิณฑนโอบาท. (2011). การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2556). อัตลักษณ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

House, J.S. (1981). **Work Stress and Social Support**. Reading, MA: Addison-Westey.

Woodward. Kanthryn. (1997). **Identity and Difference**. London: SAGE.

แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4
วัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง
จังหวัดเชียงใหม่

Guideline for Vipassanākammatthāna Practice According to
the Four Satipatthānas, Wat Phradhātsrichomthong Varavihara,
Baanluang Sub-District, Chomthong District, Chiangmai Province

แม่อชินวรัตน์ ไชยวงศ์สา¹

พระครูสมุทรธโนชิตี จิระธมโม¹, ทรงศักดิ์ พรหมดี¹, พระมหาวิระเดช จะปา¹

Maechee Nuanrat Chaiwongsa¹

Phrakhrusamu Thanachot Ciradhammo¹, Songsak Promdi¹

Phramahaviradej Japah¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา¹

Mahamakut Buddhist University Lanna Campus¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้ 1) ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 2) ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 3) แนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ซึ่งทำการศึกษาวิจัยที่วัดพระธาตุศรีจอมทอง ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษวิจัยพบว่า ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมี 3 ขั้นตอน 1) ขั้นตอนการฝึก 2) ขั้นตอนการเข้าธัมมฐาน 3) ขั้นตอนการทวนญาณ ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติ โยคีส่วนใหญ่ไม่เข้าใจเกี่ยวกับการกำหนดการกราบสติปัฏฐาน การเดินจงกรม และการกำหนดอาการพอ อาการยุบ ตลอดถึงการเข้าธัมมฐาน และการทวนญาณ ประการสำคัญความอดทน ความเพียรและการกำหนดอย่างต่อเนื่องในอาการกำหนดอธิริยาบถต่างๆ ไม่สามารถกำหนดรู้ทันอารมณ์ปัจจุบันขณะได้ จึงส่งผลให้สภาวะญาณไม่เกิดขึ้นและไม่สามารถสัมผัสอารมณ์กรรมฐานที่ละเอียดอ่อนได้ นำไปสู่ความท้อแท้ โยคี

บางคนยังติดอยู่กับวิธีปฏิบัติเดิมที่ตนเคยปฏิบัติมา การปฏิบัติจึงไม่ก้าวหน้าและเห็นผลช้า ส่วนแนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานพบว่า ด้านหลักสูตรที่ใช้เป็นคู่มือสอนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้นเป็นหลักสูตรมาตรฐานแต่โดยคือส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษาคู่มือมาก่อน ไม่เข้าใจแนชัดในหลักการปฏิบัติ การเข้าอธิษฐาน และการทวนญาณ เพื่อให้การปฏิบัติได้ผลเร็วและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

คำสำคัญ : แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน; สติปัฏฐาน

Abstract

This is a qualitative research which its objectives are: 1) the procedure and methods of the insight meditation practice according to the four satipatthānas 2) the obstacles of the insight meditation practice according to the four satipatthānas 3) the guideline for the development of the insight meditation practice according to the four satipatthānas.

The results found that the procedure and methods of the insight meditation are divided into 3 steps: 1) the training process (the four satipatthānas prostrating model: training pay-attention on standing, walking, sitting, sleeping) 2) The austere training process (khao-athitthāna (strict self-indeep meditation training) 3) the process of perception reviewing.

The obstacles found that meditators have less pay-attention, patience and persistence continuously concentrate on rising–falling of abdomen phenomenon and are unable to determine the present moment. Thus, the results are uncovered slow and the indeep-sensitive emotions are far to be touched. Moreover, some are frustrated with the practice and also accustomed to the own former practice. This case, masters have tried studiously to confirm and give them more advices how to meditate right practice and comfort them in the practicing course. As a result, the meditators have better understanding the principles of the four trainings of mindfulness and are really able to focus clearly on the present moment touching body, sensations, mind and mind-objects.

The guideline for the development of meditation practice found that

the meditation manual being taught is useful and standard utilizing for all as the main guided manual. But it is not widely published and the most of meditators do not read it before coming to take the course. In addition, the masters should emphasize more clearly all of procedure and methods to meditators how to practice the insight meditation. The foresaid reason, they are able to apply it in their daily lives in the future.

Keywords: Insight-meditation; Satipatthānas.

บทนำ

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 เป็นกระบวนการวิธีการฝึกและพัฒนาจิตในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้จิตเข้มแข็งปลอดโปร่งโล่งเบาปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง มีสมาธิอันเป็นพลวัตรให้เกิดปัญญามองเห็นเข้าใจถึงเหตุปัจจัยตามความเป็นจริงของกฎไตรลักษณ์ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นไปตามพลังขับเคลื่อนตามเหตุปัจจัยทางธรรมชาติ มีความอิสระ ไม่ถาวรมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ยึดถือครอบครองอยู่ได้ชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น กระบวนการฝึกจิตให้สุขสงบและรู้เท่าทันปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะๆ ของจิตอย่างมีแบบแผนการทำงานที่เรียกว่า กรรมฐาน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นที่กำหนดจิตให้อยู่ในกรอบ ไม่ให้ฟุ้งซ่านเล่นไปตามอารมณ์กามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส กรอบแบบแผนที่ทำงานของจิต หรือกรรมฐานในพระพุทธศาสนามี 2 อย่าง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 231: 137; เล่ม 21 ข้อ 170: 137-138) คือ 1) สมถกรรมฐาน (Tranquil-Meditation), 2) วิปัสสนากรรมฐาน (Insight-Meditation)

สมถกรรมฐาน (Tranquil-Meditation) คือ กรอบแบบแผนที่ทำให้จิตสงบระงับจากสิ่งรบกวนที่ส่งผ่านทางอายตนะภายนอกและนิรณ 5 เมื่อฝึกจิตจนสงบเป็นขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ (พระพุทธโฆสเถระ, 2548: 254) ไปตามลำดับขั้นถึงที่สุดจะบรรลุมานสมาบัติ 8 ซึ่งเป็นผลสูงสุดเกิดจากการฝึกจิตตามกรอบสมถกรรมฐาน

วิปัสสนากรรมฐาน (Insight-Meditation) คือ กรอบแบบแผนที่ทำงานของจิตรู้แจ้งเงื่อนไขของกฎธรรมชาติทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตตามกฎไตรลักษณ์ ซึ่งมีเหตุปัจจัยพลังธรรมชาติผลักดันให้เกิดการอาศัยเชื่อมโยงกันและกันเกิดมีขึ้น เป็นขึ้น ตามกระบวนการ 5 (the five aspects of natural law) (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2543: 94) มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและนำไปสู่ความไม่มีตัวตนในที่สุด เมื่อจิตฝึกฝนคมชัดแล้ว

สามารถรับรู้เงื่อนไขจากกฎธรรมชาติอันลึกลับเช่นนี้ได้จนจิตหลุดพ้นต้นหาคความทะยานอยาก และอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นได้เด็ดขาดจนเกิดปัญญาเห็นแจ้งในกองสังขารทั้งหมดเรียกว่า บรรลุมรรคผลนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท

วิปัสสนากรรมฐาน (พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ), 2550: 19-26) คือ ฐานที่ทำงานหรือที่อบรมฝึกฝนจิตเพื่อให้จิตรับรู้เข้าใจถึงสภาวะความเป็นจริงของสิ่งต่างๆ เป็นไปตามเหตุปัจจัย เนื่องจากสภาวะธรรมชาติของจิต มีสภาพธรรมชาติที่แล่นไปคิดไปตามอารมณ์กามคุณ 5 ผ่านกระบวนการรับรู้สัมผัสทางอายตนะภายในและอายตนะภายนอก จิตที่แล่นไป คิดไปในทิศทาง หรือ อารมณ์ที่พึงประสงค์ ไม่ให้จิตตกอยู่ใต้อิทธิพลของกามคุณ 5 จิตจะต้องมีงานทำ และทำงานตามกรอบแบบแผนที่พระพุทธเจ้าจัดวาง ตั้ง จำแนกไว้แล้วเท่านั้น

วิปัสสนากรรมฐาน คือ กรอบแบบแผนที่ทำงานอบรมของจิตให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งในกองสังขารทั้งปวงในที่นี้หมายถึงสติปัฏฐาน 4 ซึ่งเป็นที่ตั้งของสติ การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นภาพความเป็นจริง คือ ตามที่สิ่งนั้นๆ มันเป็นของมัน (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พ.ศ.2546) ได้แก่ 1) พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ 2) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ 3) พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ 4) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ (พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่ม 10 ข้อ 373: 248; ข้อ 10 373: 301) สติปัฏฐาน 4 นี้คือกรอบเครื่องฝึกจิตให้หมดจดจากกิเลสอาสวะทั้งปวงในพระพุทธศาสนาตั้งพระพุทธพจน์ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นที่ไปอันเอกเพื่อความหมดจดพิเศษของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงเสียซึ่งความโศกและความรำไรรำพัน เพื่อความดับไปแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุลูญาธรรม เพื่อกระทำพระนิพพานให้แจ้ง ทางนี้คือสติปัฏฐาน 4” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 273: 209) จากพระพุทธพจน์นี้วิปัสสนา คือ หนทางที่จะนำสัตว์ให้พ้นจากกิเลสอาสวะทั้งปวง ก้าวล่วงความโศกรำไรรำพัน การดับทุกข์และโทมนัส การบรรลุลูญาธรรม และการกระทำพระนิพพานให้แจ้งได้นั้น จะต้องปฏิบัติตามหนทางคือ สติปัฏฐาน 4 เท่านั้น

การปฏิบัติถูกต้องในสติปัฏฐาน 4 อันเป็นข้อปฏิบัติทางสายเอกนำเวไนยสัตว์ให้พ้นจากวัฏฏทุกข์ให้บรรลุสำเร็จหรืออย่างน้อยเป็นปฏิปทาอุปนิสัยในอนาคตตามพระพุทธ

พจน์นี้จะต้องประกอบด้วย 1) ปรัตโธมสะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552: 621) 2) สถานที่ ปรัตโธมสะ คือ กัลยาณมิตรผู้มีความเพียรมีสติดำรงมั่นประกอบด้วยศีลสุตาธิคุณ สามารถชักนำโน้มน้าวชี้แจงให้โยคีเข้าใจถึงประโยชน์สูงสุดของการปฏิบัติสติปัฏฐานได้ และ สถานที่ คือ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ สัปายะ 7 (พระพุทธโฆสเถระ, 2548: 220) คือ อาวาสที่อยู่อาศัย การสัญจรไปมา วาจาสุภาสิต เพื่อน อาหารเหมาะสม อากาศดี และอิริยาบถสัปายะ ซึ่งเป็นคุณเครื่องหนุนให้บรรลุประโยชน์สูงสุดของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้จะต้องอาศัยทั้งสองประการนี้เป็นองค์คุณสำคัญในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกำจัดกิเลสอาสวะให้หมดจดจากจิต

สำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร สังกัดมหานิกาย ได้เปิดทำการสอนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน 4 มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 โดยพระสุพรหมญาณเถร วิ. (ปัจจุบัน: พระพรหมมงคล วิ. (ทอง สิริมงคล) จนถึงปัจจุบัน พ.ศ.2561 (พระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมงคล), 2556: 32-37) เป็นเจ้าสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 โดยมีหลักการ และวิธีการปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ คือ ปฐมวิภาค ระดับแรกฝึกการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจำนวน 21 วัน มัชฌิมวิภาค ระดับกลาง เป็นการเข้าอธิษฐานจิตเป็นการวัดผลจากการปฏิบัติมาเป็นเวลา 3 วัน และ ปัจฉิมวิภาค ระดับสูงสุดเป็นการกลับมาทวนญาณใช้เวลาปฏิบัติอยู่นาน 10 วัน และปัจจุบันมีผู้มาปฏิบัติเป็น จำนวนมากทุกระดับชั้นทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทั้งนี้ก็โดยมุ่งหมายเพื่อให้ พระสงฆ์เผยแผ่หลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 เป็นไปในแนวทางเดียวกันอย่างมี ประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ว่า “จรธ ภิกขเว จาริกัม พหุชนหิตาย พหุชนสุขाय โลกานุกมปาย” (พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่ม 4 ข้อ 32: 39) ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 32: 40)

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจจะศึกษาหลักการและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ตลอดถึงปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของวัด พระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

3. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของวัด พระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวทางทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 คือ กาย เวทนา จิต และธรรม ซึ่งเป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก (Deep Interview) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1) ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของวัด พระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

2) ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

3) แนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของ วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

2. ขอบเขตด้านข้อมูล

1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่

พระไตรปิฎกภาษาไทยและภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539, คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการเจริญสติปัฏฐาน

2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source)

งานเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา และนักวิชาการสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน 4 ตามพระไตรปิฎก ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในแนวสติปัฏฐาน 4 ของสำนักปฏิบัติธรรม วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พระวิปัสสนาจารย์ที่สอนการปฏิบัติ

ธรรม ณ สำนักปฏิบัติธรรมวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 6 รูป และผู้เข้าปฏิบัติ จำนวน 3 คน ในช่วงเดือนเมษายน 2560 ถึงเดือนสิงหาคม 2560 โดยการสัมภาษณ์ในช่วงเวลาที่กำหนดนี้

4. ขอบเขตพื้นที่การศึกษาวิจัย

ทำการวิจัยในพื้นที่สำนักปฏิบัติธรรมวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

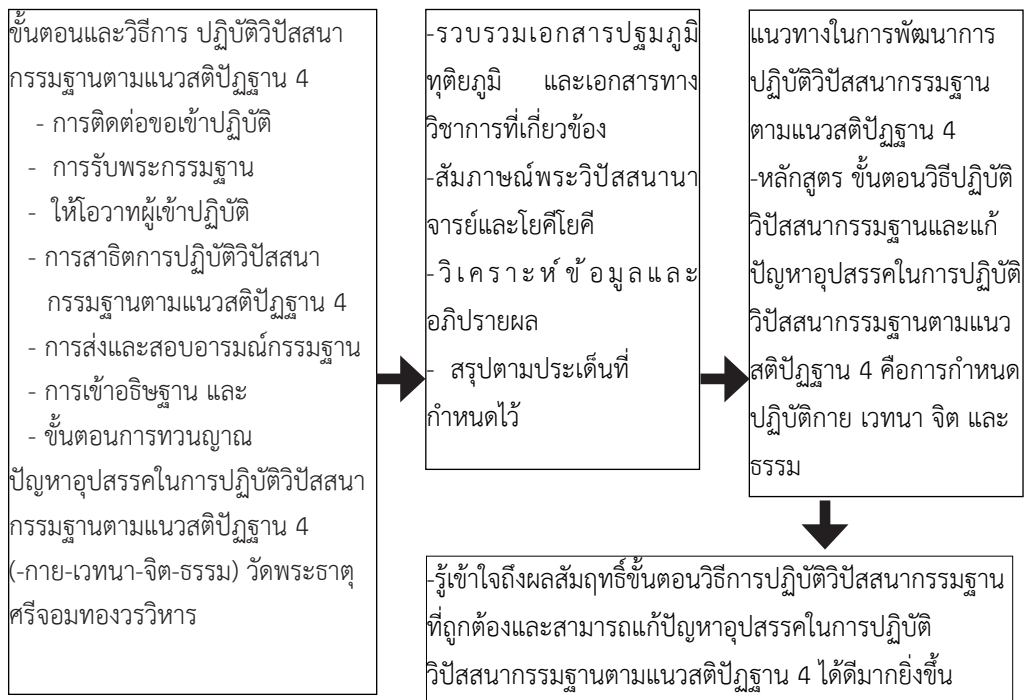
1) ขอบเขตเนื้อหาการศึกษาวิจัย

ศึกษาวิจัยขั้นตอน วิธีการ ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ตลอดถึงแนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งครอบคลุมถึงความเข้าใจในวิธีการปฏิบัติ ความเข้าใจในผลลัพธ์และประโยชน์ของการปฏิบัติ และแรงจูงใจในการนำการปฏิบัติไปฝึกด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

2) ขอบเขตระยะเวลาในการศึกษาวิจัย

การศึกษานี้ทำการวิจัยด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกในระยะเวลาตั้งแต่เดือนเมษายน 2560 ถึงเดือนสิงหาคม 2560

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

สำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร เป็นสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแบบ “พองหนอ-ยุบหนอ” (พระธรรมมังคลาจารย์ ทอง สิริมงคล, 2556: 89-97) ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับที่สำนักฯ กำหนดวางไว้ คือ การรับเข้าปฏิบัติ การรับกรรมฐาน รับฟังโอวาทการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การสาธิตการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การสอบอารมณ์กรรมฐาน การเข้าอธิษฐาน และ สดุดยั้งขั้นตอนการทวนญาณ เป็นไปตามลำดับ ซึ่งจัดเป็นหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 มี 3 หลักสูตรหลัก คือ 1) หลักสูตรระยะเวลา 7 วัน 2) หลักสูตรระยะเวลา 21 วัน (บุคคลทั่วไป) และ 3) หลักสูตร 45 วัน (หลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์) นอกจากนั้นยังเปิดโอกาสให้เข้ามาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้ตามระยะเวลาที่โยคีสะดวก ทั้งนี้โยคีทุกท่านจะได้รับกรรมฐานจากพระพรหมมงคล (หลวงปู่ทอง สิริมงคล) หรือพระวิปัสสนาจารย์ที่ได้รับมอบหมายจากพระพรหมมงคล จะให้โอวาท การสาธิต การเข้าอธิษฐาน และการทวนญาณการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นลำดับ ซึ่งมีหลักสำคัญในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ดังนี้ ต้องกำหนดให้ได้อารมณ์ปัจจุบันธรรมนั้นต้องทำต่อเนื่องไม่ขาดสายและประกอบด้วยองค์คุณ 3 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 90: 94; ข้อ 206: 273-274; ข้อ 299: 112-359) ได้แก่ อาตปปี เพียรตั้งใจทำจริง สติมา มีสติระลึกรู้ก่อนที่รูปนามจะเกิดขึ้น และสัมปชาโน มีสติกำหนดรู้อยู่ทุกขณะ และปรภินทริยพละให้เสมอกัน ทั้งหมดนี้จัดรวมอยู่ในขั้นปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน 3 ขั้นตอน (พระธรรมมังคลาจารย์ ทอง สิริมงคล, 2556: 98-110) คือ 1) ขั้นตอนการฝึก 2) ขั้นตอนการเข้าอธิษฐาน และ 3) ขั้นตอนการทวนญาณ

ขั้นตอนการฝึกประกอบด้วยกราบสติปัฏฐานสี่ การเดินจงกรม การนั่ง และการนอน โดยก่อนจะเริ่มปฏิบัติเดินจงกรม ยืน นั่ง และนอน จะต้องกราบสติปัฏฐานสี่ 3 หน ซึ่งได้แก่การกราบเบญจางคประดิษฐ์ เพื่อรวบรวมสติกำหนดรู้การเคลื่อนไหวของกายและส่งผลสติจดจ่ออยู่กับอาการเคลื่อนไหวปัจจุบันขณะนั้นๆ แล้วระลึกถึงคุณของพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์โดยมีวิธีปฏิบัติสติปัฏฐาน ดังนี้ เมื่อจะยกมือขึ้นกราบพระให้กำหนดรู้ต้นจิตก่อนทุกอิริยาบถอาการคู่ ยกแขน ขึ้น วาง ถูก สัมผัส แล้วเติมคำว่า หนอท้ายทุกอิริยาบถอาการ ก่อนก้มลงกราบครั้งแรกให้น้อมจิตระลึกถึงพระพุทธคุณ พร้อมทั้งกำหนดรู้ “ระลึก หนอ ๆ ” กราบลง กราบครั้งที่ 2 ระลึกถึง พระอัมมคุณ กราบครั้งที่ 3 ระลึกถึงพระสังฆคุณ (สยาดอภักทันทวิโรจนะ (มหาคณฤวจากบัณฑิต-กัมมัญฐานาจริยะ), 2553: 41-43) ซึ่งขั้นตอนการกราบแต่ละหนจะมี 37 ขั้นตอนตามอิริยาบถต่างๆ ของการกราบ ส่วนขั้นตอนอิริยาบถ

เดิน แบ่งการเดินจงกรมเป็น 6 ระยะ คือ “ขวาย่างหนอ-ซ้ายย่างหนอ” “ยกหนอ เหยียบหนอ” “ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ” “ยกสั่นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ” “ยกสั่นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ” “ยกสั่นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ กตหนอ” เมื่อเดินแต่ละระยะไปสุดถึงจุดหมายที่กำหนดไว้แล้วกำหนดยืน “ยืนหนอ 3 หน” แล้วกำหนดกลับ “กลับหนอ” กำหนดต่อเนื่องไปจนกว่าจะหมดเวลาตามที่กำหนดไว้

การนั่งเจริญวิปัสสนากรรมฐานมีท่านั่ง 3 ท่าได้แก่ 1) ท่านั่งพับขาซ้ายเข้าข้างใน 2) ท่านั่งขัดสมาธิ 3) ท่านั่งขัดสมาธิเพชร และมีการกำหนดในท่านั่ง 3 ขั้นตอน ได้แก่ “พองหนอ ยุบหนอ” “พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ” “พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ” การกำหนดเดินจงกรม การยืน การนั่ง และการนอน โดยมีวิธีปฏิบัติอย่างง่ายๆ ดังนี้ 1) เดินจงกรมใช้สติจับอยู่ที่เท้าขวาก่อน เวลายกเท้าขวาให้ภาวนาในใจว่า “ขวาย่างหนอ และซ้ายย่างหนอ” ให้สติระลึกรู้อยู่ตลอดเวลา 2) เดินแล้วให้นั่งลง ท่านั่งขัดสมาธิ ยกขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งตัวให้ตรงพอสมควร หลับตาให้เอาสติจับอยู่ที่ท้อง เวลาท้องพองขึ้นให้ภาวนาตามว่า “พองหนอ” เวลาท้องยุบให้ภาวนาว่า “ยุบหนอ” 3) ในขณะนั่งอยู่นั้น ถ้ามีเวทนาเกิดขึ้น เช่น เจ็บ ปวด เมื่อย คั้น ก็ให้ใช้สติกำหนดอาการนั้นๆ คือ ให้ทิ้งพอง ยุบ ก่อนแล้วกำหนดอาการเจ็บว่า เจ็บหนอๆ หรือ ปวดหนอๆ เมื่อยหนอ จนกว่าจะหายไป เมื่อเวทนาหายไปแล้วให้กลับมากำหนดพองหนอ ยุบหนอต่อไป นั่งให้ได้ประมาณสัก 10 นาที ถึง 1 ชั่วโมงแรกทำจะนั่งเพียงวันละ 5 นาทีก็ได้ 4) เวลาใจคิดไปถึงเรื่องต่างๆ เช่น นึกถึงบ้าน นึกถึงการทำงาน ลูกหลาน เป็นต้น ให้ใช้สติปลงไปที่ใจคิดพร้อมกับภาวนาว่า คิดหนอๆ จนกว่าจะหยุดคิดเวลาโกรธก็ให้กำหนดว่า โกรธหนอๆ จนกว่าจะหายโกรธ เวลาดีใจก็ให้กำหนดว่า ดีใจหนอๆ เวลาเสียใจก็ให้กำหนดว่า เสียใจหนอๆ เช่นกัน 5) เวลานอนให้เอาสติไปจับอยู่ที่ท้องภาวนาว่าพองหนอ ยุบหนอ จนหลับไปด้วยกันให้คอยสังเกตดูให้คิดว่า จะหลับไปตอนพองหรือยุบ เมื่อปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจบแต่วันตามที่พระวิปัสสนาจารย์ให้ปฏิบัติเสร็จแล้วมีการสอบอารมณ์ช่วงตอนเย็นทุกวันเพื่อรายงานข้ออุปสรรคและความก้าวหน้า พระวิปัสสนาจารย์ได้รับฟังแล้วปรับแก้อารมณ์หรือเพิ่มเติมบางอย่างที่ขาดหายไปกับโยคีแต่ละคนต่างกันตามอารมณียศนั้นๆ

ขั้นตอนการเข้าอธิษฐานวิปัสสนากรรมฐาน ถือว่าเป็นขั้นตอนการปฏิบัติที่เข้มงวดที่สุดติดต่อกันเป็นเวลา 3 วัน 3 คืน ข้อกำหนดคือ ไม่เอนหลังนอน ไม่พูดคุย ไม่อาบน้ำ ปฏิบัติอยู่เพียงในห้อง ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ จะมีคนส่งอาหารให้มือเข้า/กลางวัน มีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้ วันที่ 1 กำหนดให้เดินจงกรม 1 ชั่วโมง นั่งแล้วอธิษฐานว่า ธรรมวิเศษใดที่เกิดขึ้นแล้วอย่าได้เกิดขึ้นอีก ธรรมวิเศษใดที่ยังไม่เกิด ขอให้เกิดขึ้นภายใน 24 ชั่วโมงนี้ว่า 3 ครั้ง

เท่านั้นต่อไปเดินจงกรม นั่ง เดิน นั่ง เดิน นั่ง พักบ้าง ในขณะที่พักต้องมีสติกำหนดด้วยจะอยู่ในอิริยาบถใดก็ตาม และให้ตั้งเวลาปฏิบัติตั้งแต่เวลาไหนจะหมด 24 ชั่วโมงให้ครบ 24 ชั่วโมง วันที่ 2 กำหนดให้เดินจงกรม 1 ชั่วโมง นั่งแล้วอธิษฐานว่า ภายในนี้ ขอให้อาการเกิดดับจนบังเกิดขึ้นบ่อยๆ โดยสังเกตและบันทึกเป็นตัวเลขในช่องตารางว่าแต่ละครั้งที่ปฏิบัติ การดับเกิดขึ้นบ่อยเพียงใด เริ่มจากเดิน 1 ชั่วโมง นั่ง 1 ชั่วโมง นั่ง 30 นาที เดิน 1 ชั่วโมง นั่ง 25 นาที เดิน 1 ชั่วโมง นั่ง 20 นาที เดิน 30 นาที นั่ง 15 นาที เดิน 30 นาที นั่ง 10 นาที เดิน 30 นาที นั่ง 5 นาที วันที่ 3 กราบสตีปฏิฐานแล้วเดินจงกรม 1 ชั่วโมง นั่งลงแผ่เมตตาว่า ขอตนเอง จงมีความสุข ขอสัตว์ทั้งหลาย จงมีความสุข ถ้าสัตว์ทั้งหลายมีเวรแก่เรา เราจะอนุญาตให้ ถ้าเรามีเวรแก่สัตว์ทั้งหลาย ขอสัตว์ทั้งหลายอนุญาตให้เราแล้วอธิษฐานว่าภายใน 1 ชั่วโมง ขอให้ถึงความดับสงบนาน 5 นาที

ขั้นตอนการทวนญาณ เป็นขั้นตอนปฏิบัติทวนผลของปฏิบัติกรรมฐานที่ผ่าน มาบกพร่องและยกระดับจิตได้ถึงญาณที่เท่าไร ซึ่งเป็นขั้นตอนที่จำเป็นสำหรับนักปฏิบัติธรรม เพราะเป็นการทบทวนการปฏิบัติให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นการเก็บสิ่งที่บกพร่อง และตกหล่นจากการปฏิบัติครั้งแรกให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งขั้นตอน มี 8 ขั้นตอน ดังนี้ 1) เดิน จงกรม 3 ระยะเวลา “ยกหนอ อย่างหนอ เขยิบหนอ” เป็นเวลา 1 ชั่วโมงแล้วนั่งขัดสมาธิตั้งจิต อธิษฐานว่าภายใน 1 ชั่วโมงนี้ ขอให้อุทกขณญาณ จงบังเกิดขึ้น 2) เดินจงกรม 4 ระยะเวลา “ยกสั่นหนอ ยกหนอ อย่างหนอ เขยิบหนอ” เป็นเวลา 1 ชั่วโมงแล้วนั่งขัดสมาธิ ตั้งจิต อธิษฐานว่าภายใน 1 ชั่วโมงนี้ ขอให้ภังคญาณ จงบังเกิดขึ้นแล้วนั่งภาวนา (อุกถึงสะโพกขวา ซ้าย) 3) เดินจงกรม 4 ระยะเวลา “ยกสั่นหนอ ยกหนอ อย่างหนอ เขยิบหนอ” เป็นเวลา 1 ชั่วโมง แล้วนั่งขัดสมาธิตั้งจิตอธิษฐานว่าภายใน 1 ชั่วโมงนี้ขอให้ กายญาณ จงบังเกิดขึ้นแล้วนั่งภาวนา (อุกถึงก้นย้อยขวาซ้าย ขาพับขวาซ้าย) 4) เดินจงกรม 4 ระยะเวลา “ยกสั่นหนอ ยกหนอ อย่างหนอ เขยิบหนอ” เป็นเวลา 1 ชั่วโมงแล้วนั่งขัดสมาธิตั้งจิตอธิษฐานว่าภายใน 1 ชั่วโมงนี้ขอให้ อากาณิณญาณ จงบังเกิดขึ้นแล้วนั่งภาวนา (อุกถึงตาตุ่มขวาซ้าย) 5) เดินจงกรม 4 ระยะเวลา “ยกสั่น หนอ ยกหนอ อย่างหนอ เขยิบหนอ” เป็นเวลา 1 ชั่วโมงแล้วนั่งขัดสมาธิตั้งจิตอธิษฐานว่า ภายใน 1 ชั่วโมงนี้ขอให้ นิพพิทาญาณ จงบังเกิดขึ้นแล้วนั่งภาวนา (อุกถึงหลังเท้าขวาซ้าย) 6) เดินจงกรม 4 ระยะเวลา “ยกสั่นหนอ ยกหนอ อย่างหนอ เขยิบหนอ” เป็นเวลา 1 ชั่วโมงแล้ว นั่งขัดสมาธิตั้งจิตอธิษฐานว่าภายใน 1 ชั่วโมงนี้ขอให้ มุญจितุกัมมตาญาณ จงบังเกิดขึ้นแล้ว นั่งภาวนา (อุกถึงเข้าขวาซ้าย) 7) เดินจงกรม 5 ระยะเวลา “ยกสั่นหนอ ยกหนอ อย่างหนอ ลงหนอ” เป็นเวลา 1 ชั่วโมงแล้วนั่งขัดสมาธิตั้งจิตอธิษฐานว่าภายใน 1 ชั่วโมงนี้ขอให้ ปฏิสังขยาญาณ จงบังเกิดขึ้นแล้วนั่งภาวนา (อุกถึงกลางขาขวาซ้าย โคนขาขวาซ้าย) 8) เดินจงกรม 5

ระยะ “ยกสั่นห่อ ยกหน่อ ย่างหน่อ ลงหน่อ ถูหน่อ กดหน่อ” เป็นเวลา 1 ชั่วโมงแล้วนั่งขัดสมาธิตั้งจิตอธิษฐานว่าภายใน 1 ชั่วโมงนี้ขอให้ สังขารเปกขาญาณ จงบังเกิดขึ้นแล้วนั่งภาวนา (ถูกถึงไขว้หน้า และไขว้หลัง)

ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 คือ โยคีที่เข้ามาปฏิบัตินั้นมีหลากหลายสาขาอาชีพ บางคนเคยปฏิบัติ บางคนไม่เคยปฏิบัติ บางคนเคยปฏิบัติกรรมฐานสายอื่นมา บางท่านอาจต้องใช้เวลาในการปรับตัวเข้ากับหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่นี่ นี่คือสภาพปัญหาอุปสรรคทางกายภาพในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จากการสัมภาษณ์พระวิปัสสนาจารย์พบว่าปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ไม่ได้ผลเท่าที่ควร เนื่องจากโยคีส่วนใหญ่มีความกังวลเกี่ยวกับเรื่องครอบครัว เพื่อน ที่ทำงานเป็นต้น บางท่านไม่สามารถระบอสติกำหนดพันอารมณ์ปัจจุบันขณะในอิริยาบถย่อยและอิริยาบถหลักซึ่งเป็นอิริยาบถหยาบได้ บางท่านเคร่งครัดมากเกินไป กำหนดอารมณ์เวทนา จิต ธรรมไม่ตรงจุดเรียกว่าเกาผิดที่คัน เช่น รู้สึกเจ็บปวดที่ขาแต่กำหนดพองหน่อ-ยุบหน่อ ซึ่งตรงข้ามกับสภาวะที่เกิดขึ้นจริง ณ ขณะนั้นทำให้อารมณ์กรรมฐานขาดช่วงไม่ต่อเนื่องก่อให้เกิดความฟุ้งซ่าน เปื้อน่ายกระสับกระส่าย ถูกนิรณครอบงำโดยไม่รู้ตัว บางท่านมีความเพียรมาก บางท่านมีความเพียรน้อย มีความเพียรมากก็ง่วงเหงาหาวนอนถิ่นมิตะครอบงำ มีความเพียรน้อยก็ฟุ้งซ่านมีวิจิกิจฉา ครอบงำ ส่วนโยคีที่มีความรู้ด้านปริยัติมากมีศรัทธาแน่นก็ตั้งหน้าตั้งตาสอบสวนทางปริยัติ จึงทำให้การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเห็นผลช้า บางท่านแทบจะไม่ได้อะไรจากปฏิบัติวิปัสสนา เนื่องจากขาดความเพียรขาดความอดทนในการกำหนดรู้ทันสภาวะจริงที่เกิดขึ้น เช่น เจ็บ ปวด หิว ฟุ้งซ่าน หดหู่ จิตมีราคะ โทสะ โมหะหลง อิจฉา ริษยา เชื้องซึม ไม่พอใจ ฯลฯ เรียกว่าสติที่ถูกฝึกลอยนัยยังไม่แก่กล้าฉับไวพอที่จะรับรู้ทันอารมณ์ต่างๆ ที่ผุดขึ้นในใจได้ ดังนั้น ควรจะต้องมีความเพียรอดทน มุ่งมั่นตั้งสติกำหนดให้ทันต่ออารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงที่กาย เวทนา จิต และธรรมทั้งขณะอิริยาบถนั่ง นอน ยืน เดิน กิน และอิริยาบถเคลื่อนไหวย่อยต่างๆ อย่างหนักแน่นตามองค์คุณกำหนด คือ อาตปปี สติมา และสัมปชาโน เมื่อกำหนดตามสภาวะตามเป็นจริงได้จนสภาวะนั้นหายไปแล้วค่อยมากำหนดอาการพอง-ยุบ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานก็เกิดปรากฏผลแก่โยคีเอง

ส่วนแนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร มีคู่มือปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสติปัฏฐานเป็นแบบแผนในการปฏิบัติทั้งพระวิปัสสนาจารย์และโยคี ซึ่งมีขั้นตอน 3 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการฝึกมีการกราบสติปัฏฐาน 4 การเดินจงกรม การยืน การนั่ง การนอน และการกำหนดพองหน่อ-ยุบ

หนอ ขั้นตอนการเข้าอธิษฐานมี 3 วัน และการทวนญานมี 8 ขั้นตอนนั้น พบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษาขั้นตอนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาก่อน จึงไม่ทราบขั้นตอนการปฏิบัติมากนัก บางรายทราบบ้างแต่เกิดอาการไม่แน่ใจ ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทั้งการเดินจงกรม นั่งสมาธิ การเข้าอธิษฐาน และการทวนญานไม่ได้ผลเท่าที่ควร ทั้งนี้เกิดจากความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ไม่แน่ใจ และไม่มีความมั่นใจ มีแต่ความสงสัยใจ ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ควรมี 1) ข้อปฏิบัติทั้งการกราบสติปัฏฐาน และการเดินจงกรมตั้งแต่วาระที่ 1- 6 ควรสอนเน้นย้ำให้ละเอียดทุกขั้นตอนมากขึ้นหรือให้โยคีสาธิตการกราบและการเดินจงกรมจนแน่ใจและมั่นใจในการปฏิบัติจึงปล่อยให้ไปปฏิบัติเอง เพื่อแก้ปัญหาอาการฟุ้งซ่านในการปฏิบัติการเดิน ยืน และนั่ง 2) การสอนการกำหนดอาการฟอง-ยุบที่ถูกต้องให้โยคีเข้าใจชัดซึ่งมีวิธีการกำหนดอาการฟองหนอและยุบหนอเป็นอย่างไร ควรกำหนดอาการฟองหนอ อาการยุบหนอต่อนไหน ช่วงไหนกำหนดฟอง-ยุบ และช่วงไหนกำหนดใส่ “หนอ” 3) ขั้นตอนการเข้าอธิษฐานถือว่าสำคัญยิ่งและยากที่สุดในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน 4) สุดท้ายคือการทวนญาน คือ การทบทวนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตลอดระยะเวลาในหลักสูตร ควรอธิบายวิธีการทวนญานให้โยคีเข้าใจเกี่ยวกับการทวนญานมีความสำคัญอย่างไร ญานหมายถึงอะไร เป็นต้น โดยแต่ละขั้นตอนการปฏิบัติควรอธิบายให้ละเอียดชัดเจนจนโยคีผู้ปฏิบัติหายสงสัยขั้นตอนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและนำไปปฏิบัติด้วยตนเองได้

อภิปรายผล

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารนั้น มีขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐานมี 3 ขั้นตอน คือ 1) การฝึก 2) การเข้าอธิษฐาน และ 3) การทวนญาน ซึ่งแต่ละขั้นตอนส่งผลต่อการพัฒนาจิตไปสู่อีกขั้นตอนหนึ่งจนถึงขั้นการทวนญาน ขั้นตอนการฝึกนั้นเป็นขั้นตอนการปูพื้นฐานหรือปรับระดับสภาพจิตให้คุ้นเคยกับอาการการเคลื่อนไหวของกายปัจจุบันให้ห่างไกลจากสภาพความเคยชินของจิตในชีวิตประจำวันของโยคี มีการกราบสติปัฏฐาน 4 ยืน เดินจงกรม นั่ง และนอนวิปัสสนากรรมฐาน

การเริ่มต้นการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารทุกครั้ง จะเริ่มต้นปฏิบัติที่การกราบสติปัฏฐาน 4 ยืน เดิน นั่ง ไปตามลำดับจนกว่าหมดเวลาที่กำหนดของแต่ละวัน ที่สำคัญข้อปฏิบัติที่โยคีจะต้องใส่ใจมีความเพียรต่อเนื่องคือการกำหนดให้ได้อารมณ์ปัจจุบันมีสติอยู่กับทุกอิริยาบถทั้งอิริยาบถใหญ่ และอิริยาบถย่อย เมื่อโยคีปฏิบัติ

ได้ต่อเนื่องเป็นเวลา 3 วัน แล้วเข้าสู่ขั้นตอนที่ 2 คือ ขั้นตอนการเข้าอธิษฐาน ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนปฏิบัติโดยไม่อนุญาตให้นอน ปฏิบัติอิริยาบถยืน เดิน นั่งตลอด 24 ชั่วโมง เมื่อครบกำหนดการเข้าอธิษฐานแล้วก็เข้าสู่ขั้นตอนที่ 3 คือ การทวนญาณ ได้แก่ ญาณ 16 ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นการสำรวจสภาพจิตว่า จิตสามารถกำหนดอิริยาบถน้อยใหญ่มากน้อยอย่างไร สามารถกำหนดพิจารณาจิตแยก रूपนามได้หรือไม่อย่างไร กำหนดพิจารณาเหตุปัจจัยแห่งนามและรูป ความตั้งอยู่และเสื่อมไปแห่งนามรูป เห็นเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตาจนจิตเกิดเบื่อหน่ายในนามรูปหรือไม่อย่างไร กำหนดพิจารณาไปลำดับญาณจนรู้ว่าสามารถกำหนดพิจารณาเห็นจิตได้ระดับญาณกี่ญาณ

ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร โยคีส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจวิธีการกำหนดปฏิบัติอิริยาบถ ย่อยและอิริยาบถใหญ่ตามแนวสติปัฏฐาน 4 เมื่อไม่เข้าใจการกำหนดอิริยาบถก็เป็นเหตุให้กำหนดไม่ทันอารมณ์ปัจจุบัน เมื่อไม่ทันอารมณ์ปัจจุบันจิตก็ถูกปล่อยไปตามอิทธิพลของการปรุงแต่ง ฟุ้งซ่าน เบื่อหน่าย กระวนกระวายวุ่นงาหาหาวนอนเป็นต้น เนื่องจากขาดความอดทนและกำลังใจในการปฏิบัติ มีความอยากมากไป ซึ่งปฏิบัติแล้วอยากได้ความสุขสงบ ทันด่วน บางรายเคร่งครัดมากไป บางรายยังเคยชินกับการปฏิบัติรูปแบบเดิมไม่ยอมสละข้อปฏิบัติเดิมเปิดใจเรียนรู้ตามแนวสติปัฏฐาน 4 ก็ยากต่อการกำหนดพิจารณา รู้จิตมีราคะ โทสะ โมหะ หดหู่ เชื่องซึม ฟุ้งซ่าน และติดในอารมณ์สุข สงบ เฉยๆ ปัญหาการทั้งหมดนี้มาจากการกำหนดรู้อารมณ์ ไม่ตรงจุด ไม่ทันอารมณ์ปัจจุบัน บางท่านเกิดอาการแน่น อึดอัด เครียด เหนื่อย เมื่อพองยุบหายไป จึงเบ่งลมหายใจให้มีการพองยุบ เพราะเข้าใจว่าต้องมีพองยุบ ตลอดเวลา ถึงจะปฏิบัติถูก มีอาการเพ่ง จี๋ บังคับ เกร็ง ตึง ในขณะที่ปฏิบัติมากเกินไป อยากนั่งสมาธินานๆ จนเกิดเวทนาเป็นทุกข์

แนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารนั้นมีหลักสูตรคู่มือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่อธิบายขั้นตอนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไว้ชัดเจน ตั้งแต่ขั้นตอนการฝึก การเข้าอธิษฐาน และการทวนญาณไปตามลำดับขั้น หากโยคีได้ศึกษาทำความเข้าใจรายละเอียดของหลักสูตรก่อนเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ก็จะส่งผลให้ปฏิบัติก้าวหน้าและพึงพอใจต่อการปฏิบัติได้ และสามารถกำหนดทันอารมณ์ของกาย เวทนา จิต ธรรมได้ต่อเนื่องก็จะเป็นกำลังใจต่อโยคีกรรมฐานสามารถปฏิบัติขั้นสูงต่อไปได้

ผลลัพธ์ของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ของวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารนี้ที่เกิดแก่โยคีคือ สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดีมากขึ้น ใจปล่อยวาง

ได้มากเนื่องจากเข้าใจเหตุปัจจัยให้เกิดและดับของนามและรูป มีสติกำหนดรู้ทันไวต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ปัจจุบันได้ดี ที่สำคัญที่สุดคือการปฏิบัติกรรมฐานส่งผลให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีจิตอาสามากยิ่งขึ้น มีความกตัญญูเมตตาเอื้ออาทรเข้าใจต่อเพื่อนมนุษย์และเห็นประโยชน์ส่วนรวม

สรุป

สำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร เป็นสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ที่มีรูปแบบวิธีการปฏิบัติที่ดีมีประสิทธิภาพมีคู่มือปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสติปัฏฐาน 4 มีการจัดหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานออกเป็น 3 หลักสูตร เหมาะกับยุคสมัยสังคมปัจจุบัน โยคีสามารถเลือกหลักสูตรเข้าปฏิบัติได้ตามความโอกาสเวลาเอื้ออำนวย นอกจากนั้นทางสำนักปฏิบัติฯ ยังเอื้อกับผู้ที่สนใจมีเวลาจำกัดสามารถเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้ตลอดปี เนื่องจากสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารมีองค์ประกอบพร้อมทั้งกัลยาณมิตรผู้เป็นพระวิปัสณาจารย์มีความรู้ดีปฏิบัติดี และสถานที่ปฏิบัติก็เหมาะสมสะดวกเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมอย่างยิ่งตามหลักสัปปายะ 7 คือ อาวาสที่อยู่อาศัยดี การสัญจรไปมาสะดวก วาจาสุภาสิต เพื่อนดี อาหารเหมาะสมดี อากาศดี และอิริยาบถสัปปายะดี ดังนั้น สำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร จึงได้รับความสนใจจากโยคีทั้งชาวไทยและต่างประเทศและเข้ามาปฏิบัติตลอดปี

บรรณานุกรม

- พระเทพสิทธิมนี ญาณสิทธิเถร (โชดก ญาณสิทธิ). (2546). **วิปัสสนากรรมฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศรีอนันต์การพิมพ์ จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2539). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล). (2556). **หลักปฏิบัติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แม่กษพรินติ้ง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2552). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2548). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค แปลและเรียบเรียงโดยสมเด็จพระพุทธาจารย์ (อจ อาสภมหาเถร)**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนาเพรส จำกัด.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สยาดอภักทนต์วิโจจนะ. (2553). **วิธีเจริญมหาสติปัฏฐาน แนวทางแห่งการปฏิบัติ เล่ม 1**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี.

แนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีเชิงพุทธล้านนา ของจังหวัดลำปาง

The Guidelines to Promote the Identity of Lanna Buddhist Traditional Culture of Lampang Province

กัตัญญ เรือนตุ่น¹

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์¹, พระมหาอังคาร ญาณเมธี¹

ปุระวิชญ์ วันตา¹, ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์¹

Katanyou Reantum¹

Phisit Kotsupho¹, Phramaha Angkan Yanamethi¹

Tipaporn Yesuwan¹, Purawich Wanta¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangmai Campus¹

Corresponding Author, E-mail: aaaa260620@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของวัฒนธรรม ประเพณีล้านนา 2) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีล้านนาของจังหวัดลำปาง 3) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีเชิงพุทธล้านนาของจังหวัดลำปาง ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผลการวิจัยพบว่า

1) ความเป็นมาและความสำคัญของวัฒนธรรม ได้แก่ ด้านภาษาพูด ภาษาเขียน ได้แก่ “คำ เมือง” หรือ “ล้านนา” อาหารการกิน การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย วิถีชีวิต เดิมเป็นแบบเรียบง่าย เมื่อนับถือพระพุทธศาสนา ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ได้พัฒนาขึ้นมา เป็นสังคมที่มีความเอื้อเฟื้อ อ่อนน้อม มีไมตรี 2) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำปาง พบได้ในหลายประเพณี เช่น ประเพณีแห่สลุกลงหลวง เป็นความร่วมมือ

ของชุมชน, ประเพณีล่องสะเปา ถือเป็นต้นกำเนิดของการลอยกระทงล้านนา ประเพณีดี
ก่องปู่จามีการจัดแข่งขันอย่างจริงจัง ประเพณียอคุณแม่น้ำวัง เพื่อบูชาและขอขมาแม่น้ำ
วังที่ให้ชีวิตและความสมบูรณ์ ซึ่งไม่เคยพบในท้องถิ่นใด 3) แนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์
วัฒนธรรมประเพณีเชิงพุทธล้านนา จังหวัดลำปาง กำหนดไว้ 7 ด้าน ดังนี้ ด้านการจัดการ
และวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมของล้านนา, ด้านการทํานุบำรุงและส่งเสริมวัฒนธรรม
ประเพณีท้องถิ่น, ด้านการสืบทอดวัฒนธรรม, ด้านการพัฒนาวัฒนธรรม, ด้านการจัดทำ
ข้อมูลสารสนเทศ, ด้านการศึกษา, และด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวทางทั้ง 7 ด้าน
ล้วนได้รับความเห็นชอบและความร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน

คำสำคัญ: อัตลักษณ์, วัฒนธรรมประเพณีเชิงพุทธล้านนา

Abstract

This research is of 3 objectives: 1) to study the history and importance of Lanna traditional culture, 2) to study the identity of Lanna traditional culture of Lampang Province, 3) to study the guideline to promote the identity of Lanna Buddhist traditional culture of Lampang Province. It's methodology is the qualitative research.

The results were found that: 1) The history and importance of Lanna traditional culture implies to the spoken and written language that is “Muang” or “Lanna” language. The food, clothing, shelters, and the original way of life were the folk level. Having followed Buddhism, their traditions, rituals, beliefs, and way of life have developed to be a humble and friendly society. 2) The identity of Lanna traditional culture of Lampang Province is found in various traditions such as; the “Sa Lung Luang” procession which is a collaboration of the community, the “Long Sa Pao” is regarded as the origin of Lanna Kra thong floating festival, “Tee Klong Pu Ja” that is a seriously competition., the “Yor Khun Mae Nam”; the tradition focuses to praise of Wang River that offered them the living lives and prolificness and never found in any place), 3) the guidelines to promote

the identity of Lanna Buddhist traditional culture of Lampang Province are set in 7 ways and follows: the Lanna culture management and transferring methods, the local tradition's reservation and promotion, the cultural inheritance, the cultural development, the informative preparation, the educational and the cultural tourism. All 7 guidelines have been approved and cooperated from all parties, both Official and the Private organizations.

Keywords: The identity, Lanna Buddhist Traditional Culture

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่โบราณกาล จนตราบเท่าถึงทุกวันนี้ คนไทยสมัยโบราณมีความใกล้ชิดสนิทกับวัดมาก และวัดก็ทำหน้าที่ที่สำคัญเพื่อชาวบ้านมาโดยตลอด เช่น พิธีเข้าพรรษา พระพุทธองค์ทรงบัญญัติให้ภิกษุจำพรรษาในฤดูฝน ตลอด 3 เดือน คือ ตั้งแต่ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 4 : 205) และพิธีออกพรรษา เป็นคำเรียกที่เข้าใจกันทั่วไป หมายถึง กาลสิ้นสุดแห่งกำหนดอยู่จำพรรษาของพระภิกษุตามพระวินัยบัญญัติ มีพิธีเป็นสังฆกรรมพิเศษโดยเฉพาะ เรียกโดยภาษาพระวินัยว่า ปวารณากรรม คือ การทำปวารณาของพระภิกษุอยู่ร่วมกันมาตลอด 3 เดือน บัญญัติให้พระสงฆ์ทำปวารณา คือ ยินดีให้วาทกล่าวตักเตือนกัน ไม่ต้องเกรงกันว่าเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย เมื่อใครมีข้อข้องใจใครในเรื่องการรักษาพระวินัยแล้ว ไม่พียงนี้ไว้ พึงเปิดเผยชี้แจงกันได้ และในการวาทกล่าวตักเตือนกันตามที่ปวารณานี้ จะถือมาเป็นโทษชู้้นแค้นกันไม่ได้ ปวารณากรรมนี้ ต้องทำในวันสุดท้ายที่ครบ 3 เดือน นับแต่วันเข้าพรรษาจนถึงวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกๆ ปี วันนี้ พระสงฆ์ไม่ต้องทำอุโบสถกรรม คือ ไม่ต้องสวดปาติโมกข์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 4 : 205) ปีหนึ่งๆ ในวัดหนึ่งจะมีปวารณากรรมได้เพียงครั้งเดียว ฉะนั้น ปวารณากรรมจึงนับเป็นสังฆกรรมพิเศษ เป็นหน้าที่ที่บังคับให้พระภิกษุทุกรูปต้องทำ เพราะเหตุที่พระภิกษุผู้ทำปวารณากรรมแล้ว พันข้อผูกพันที่ต้องอยู่ประจำ อาจไปไหนมาไหนตามความปรารถนา จึงนิยมเรียกปวารณากรรมนี้อย่างเข้าใจง่ายๆ ว่า ออกพรรษา ประเพณีจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในทางพระพุทธศาสนา มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในแบบล้านนาที่มีคุณค่าและมีความสำคัญ เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมที่สำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว

เที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศให้เข้ามาชื่นชมกับวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะต่างชาติ ชื่นชมความเป็นล้านนาของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบนเป็นอย่างยิ่ง จึงเห็นควรได้มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมในการอนุรักษ์ ดูแล และชื่นชม ใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบ อาทิ การเสนอชื่อเป็นมรดกโลก วัฒนธรรมประเพณีที่มีรากเหง้ามาจากวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ให้เป็นที่รู้จักและร่วมกันสืบทอด รักษาไว้สืบไป

ประเพณีของแต่ละอำเภอที่เกิดจากความเชื่อ ตำนานที่มีมานาน ประกอบด้วย ประเพณีตานข้าวใหม่ อำเภอเมืองปาน ลำปาง จัดขึ้นหลังจากเสร็จสิ้นฤดูการทำนาเกี่ยวข้าว โดยชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกที่ได้เข้ายุ้งฉางแล้ว นำข้าวขึ้นไปถวายพระสงฆ์ถือเป็นการทำบุญตานข้าวใหม่เพื่ออุทิศส่วนกุศลถึงเทวดาขุนน้ำ ปูย่า ตายาย และบรรพบุรุษที่เป็นเจ้าของไร่นามาแต่เดิม พิธียานข้าวใหม่จะเริ่มในวันสี่เป้ง หรือวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เหนือ

1) ประเพณีเดือนห้าเป้ง สรงน้ำพระธาตุเสด็จ อำเภอเมือง ลำปาง สรงน้ำพระธาตุเสด็จ เป็นประเพณีที่สำคัญและมีชื่อเสียงของวัดพระธาตุเสด็จ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ที่มาของประเพณีนี้ ปรากฏอยู่ในตำนานพระธาตุเสด็จว่า พระยาละว้า เจ้าเมืองศรีนครชัยพร้อมทั้งพระสงฆ์สมเด็จพะสังฆราชเป็นประธานได้ทำการบูรณะองค์พระธาตุที่ทรุดลงมาจากเหตุการณ์แผ่นดินไหวในปี พ.ศ.2349 หลังจากนั้นได้ประกาศเชิญชวนประชาชนมาฉลองสมโภชกัน 7 วัน 7 คืน (เป้ง เป็นภาษาล้านนาตรงกับคำว่า “เพ็ญ” หรือพระจันทร์เต็มดวง)

2) ประเพณีฟังธรรมเดือนหกเป้ง หรือ การฟังเทศน์มหาชาติ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เทศนาเวสสันดรชาดก เทศมหาชาติ หรือ เวสสันดรชาดก ประเพณีฟังธรรมเดือนหกหรือการฟังเทศน์มหาชาติ ในเดือนหกเป้ง หรือในช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี

3) ประเพณีตุงชาววา อำเภองาว จากตำนานและคำบอกเล่า ชาวบ้านได้ตั้งเสาเพื่อปักตุงชาววาขึ้นที่บ้านน้ำจ้ำ โดยมีความเชื่อว่า เป็นการสะเดาะเคราะห์ให้แก่เจ้าแม่สัปปะกิ เจ้าผู้ครองเมืองจ้าวเงิน (ปัจจุบันคืออำเภองาว) ตำนานว่า เจ้าแม่เคยช่วยหอยทาก 2 ตัว หอยทากได้ไปเกิดเป็นเทพธิดาบนสวรรค์ และได้ส่งตุงลงมาช่วยให้เจ้าแม่สาวขึ้นหนีจากภยันตราย ประเพณีตานตุงชาววา ตรงกับวันที่ 17 เมษายนของทุกปี

4) ประเพณีทำบุญรอยพระพุทธบาท ขุนห้วยแม่พริก อำเภอแม่พริก เมื่อประมาณ 70 ปีก่อน ตามตำนานที่ได้เขียนไว้ในคัมภีร์ไบเบิลและหนังสือตำนานสังข์เดิน (เดือน) เมืองเถินว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเคยทรงเสด็จมายังบริเวณขุนห้วยแม่พริก และประทับรอยพระพุทธบาทไว้ให้ชาวลัวะสักการะบูชาแทนพระเกศา

5) ประเพณีสงฆ์น้ำบ่อโข่ง อำเภอสบปราบ หรือบางไคคนก็เรียกว่า บ่อคัง สันนิษฐานว่า บ่อคัง คือ มุ่งเป็นภาษาเหนือซึ่งแปลว่า หลุมบ่อ สมัยพุทธกาลพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จจุติเพื่อโปรดสัตว์ได้มีสัตว์หลายชนิดได้ติดตามพระองค์มา เมื่อมาถึงสถานที่บ่อโข่งในปัจจุบัน บรรดาสัตว์ทั้งหลายหิวน้ำ พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้พระอังกฐ (นิ้วหัวแม่มือ) กดลงบนแผ่นหินขนาดใหญ่ปรากฏเป็นบ่อน้ำ มีน้ำทิพย์พุ่งออกมาจนเต็มบ่อ

6) ประเพณีแห่ครัวตาน อำเภอเกาะคา ขบวนครัวตานจะประกอบด้วย สิ่งของเครื่องอุปโภค บริโภค ถวายเป็นจตุปัจจัยไทยทานแด่วัด ในวันแห่ครัวตานชาวบ้านจะมีการจัดขบวนตกแต่งอย่างสวยงาม มีการฟ้อนรำนำหรือตามขบวนแห่ครัวตานและขับร้องเป็นท่วงทำนองเสนาะเป็นที่ไพเราะ สนุกสนาน

7) ประเพณีตานก๋วยสลาก อำเภอแม่ทะ หรือประเพณีสลากภัตของอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง จัดขึ้นช่วงก่อนออกพรรษา เดือน 12 เหนือถึงเดือนยี่ หรือช่วงเดือนกันยายนถึงเดือนพฤศจิกายนของทุกปี ตามความเชื่อของคนล้านนาว่า การตานหรือทานสิ่งของข้าวสารอาหารแห้งไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยไม่เจาะจงพระภิกษุซึ่งเชื่อว่ามีอันสงฆ์มาก

8) ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ อำเภอแจ้ห่ม หรือตักบาตรเทโว จัดขึ้นในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 หรือหลังวันออกพรรษา 1 วัน ตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนว่าเป็นวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หลังจากเทศนาอภิธรรมปิฎกโปรดพุทธมารดาเมื่อเหล่าเทพบุตร เทพธิดา เทวดานางฟ้า มนุษย์ภูตผีปีศาจ อสุรกาย วันทำบุญตักบาตรในเทศกาลวันออกพรรษา อำเภอแจ้ห่มได้จัดประเพณีตักบาตรเทโว ณ วัดอภัยไชยคีรี โดยมีพระสงฆ์เดินลงจากบันไดนาถจำนวน 227 ขั้น

9) ประเพณียี่เป็งแห่โคมบอก อำเภอเสริมงาม คำว่า “ยี่เป็งแห่โคมบอก” เป็นภาษาคำเมืองของภาคเหนือ “ยี่” หมายถึง สอง “เป็ง” หมายถึง เพ็ญ เป็นประเพณีพระจันทร์เต็มดวงในเดือนสอง มีขบวนแห่โคมยี่เป็ง บอกถึงการแสดงศิลปวัฒนธรรมของล้านนา การแห่โคมเข้าวัดถือได้ว่าเป็นงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของคนในชุมชน เป็นประเพณีหนึ่งซึ่งสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ

10) ประเพณีตานหลวงหิงไฟพระเจ้า อำเภอแม่เมาะ คือ การนำเอาฟืนมาเผาเพื่อให้พระพุทธเจ้าได้ผิงไฟ จัดขึ้นในช่วงเดือน 4 (เหนือ) เป็นช่วงที่มีอากาศหนาวเย็น พระภิกษุสามเณร และชาวบ้านจึงร่วมกันหาไม้ฟืนมาเผาไฟผิงให้เกิดความอบอุ่น

11) ประเพณีแห่ไม้ค้ำสะหลี อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง จัดขึ้นตรงกับวันที่ 16 เมษายนของ ทุกปี ชาวบ้านจากทุกหมู่บ้านในตำบลปงยางคกต่างร่วมกันตกแต่ง จัด

ขบวนแห่ไม้ค้ำศรีอย่างงดงาม เพื่อร่วมประกวดขบวนแห่ เมื่อการประกวดแห่ไม้ค้ำศรีเสร็จสิ้นแล้ว ชาวบ้านจะร่วมกันนำไม้ค้ำศรีไปค้ำต้นโพธิ์ของวัดตามหมู่บ้านของตนเอง กลายเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นไป

12) ประเพณีบวชป่า อำเภอวังเหนือ (ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าจัดขึ้นครั้งแรก ปีใด) แหล่งต้นน้ำวัง แม่น้ำสายสำคัญของจังหวัดลำปาง มีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และมีผืนป่ากว่า 1,500 ไร่ ประเพณีบวชป่าของอำเภอวังเหนือเป็นต้นแบบในการขยายเครือข่ายของป่าชุมชน ป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า/วิถีของชาวบ้านที่เคยหากินกับป่าจะหมดไป เป็นการปลูกฝังให้ชาวบ้านมีความรักป่า หวงแหนป่า ชาวบ้าน เชื่อว่า ผืนป่าที่ผ่านพิธีบวชถือเป็นเสมือนดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าผู้ใดก็ไม่อาจบุกรุกเข้าไปทำลายได้ ทำให้ต้นไม้มีโอกาสดิบโตและสายน้ำที่เกิดจากป่าต้นน้ำก็จะฟื้นคืนชีวิต

จังหวัดลำปาง มีชื่อเรียกอย่างหลากหลายตั้งแต่เขลางค์นคร เวียงละกอน นครลำปาง ฯลฯ ในภายหลังเป็นที่รู้จักกันดีอีกชื่อหนึ่งว่า เมืองรถม้า ที่สัมพันธ์กับเอกลักษณ์ของลำปาง ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดลำปางทั้ง 13 อำเภอ มีความหลากหลาย ความเป็นตัวตนของชุมชนแต่ละอำเภอ สะท้อนให้เห็นถึง แนวความคิด ความเชื่อ และวิถีการดำเนินชีวิต ความเป็นมาในอดีตของท้องถิ่นที่สอดคล้องประสานกับฤดูกาลและธรรมชาติ มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนกลายเป็นเอกลักษณ์

จากการเข้ามาของโลกาภิวัตน์ (ในราว ค.ศ.1991) ทำให้เกิดปรากฏการณ์ทันสมัย (Modernization) ครอบคลุมทุกอำเภอ ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ก่อให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้บางสิ่งบางอย่างเลือนหายไปจากจิตสำนึกของบุคคล อาทิ ความรู้สึกสงบ ความต่อเนื่องมั่นคงความผูกพันที่ลึกซึ้งกับผู้อื่น รวมถึงความผูกพันกับเวลาและสถานที่ได้ทำให้สายใยแห่งการพึ่งพากันของชุมชนคลายตัวลง เกิดความเหลื่อมล้ำของสังคมในหลายๆ ด้าน ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ ระบบการผลิต ค่านิยมการบริโภค ระบบทุนนิยม อุตสาหกรรม บริโภคนิยม วัตถุนิยม การแปรเปลี่ยนของจิตสำนึกที่มีต่อท้องถิ่น และประเพณีดั้งเดิม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง ความสัมพันธ์กับชุมชนทางสังคมแตกสลาย ต่างคนต่างอยู่ ค่านิยมไทยกลายเป็นแบบตัวใครตัวมันเยาวชนสมัยใหม่เริ่มไม่ให้ความสนใจ ใส่ใจในวัฒนธรรมประเพณี และคุณค่าทางศาสนา เพราะค่านิยมที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย (ภมรรัตน์ สุธรรม, 2545 : 68-70) ค่านิยมทางวัฒนธรรมต่างถิ่นทุกภาค เป็นเสมือนดาบ 2 คม ก่อให้เกิดทั้งประโยชน์และผลกระทบ ปัญหาการส่งมอบอำนาจหน้าที่ของผู้รับผิดชอบดูแล ประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ได้รับความสนใจน้อยลง เพราะ

ขาดกระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น ทุกภาคส่วนได้แก่ ภาครัฐ คณะสงฆ์ ชุมชน จะต้องให้ความสำคัญกับการถ่ายทอด/สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของทุกอำเภอ หากประเพณีและวัฒนธรรมไม่ได้รับการสืบสานและอนุรักษ์ ฟื้นฟู มีแนวโน้มที่จะทำให้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีเลือนหายไป

ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีเชิงพุทธล้านนาของจังหวัดลำปาง เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม มิให้สูญหายไปตามกาลเวลาหรือตามค่านิยมที่เปลี่ยนไป ซึ่งจะได้ศึกษาวิเคราะห์เชิงประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของจังหวัดลำปางต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีล้านนา
2. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีเชิงพุทธล้านนาของจังหวัดลำปาง
3. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีเชิงพุทธล้านนาของจังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีเชิงพุทธล้านนาของจังหวัดลำปาง เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาด้านวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 รวมถึงอรรถกถา ฎีกา และที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ จากห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้แก่ ผลงานวิทยานิพนธ์ เอกสาร หนังสือ บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ศึกษา
3. ศึกษาความหมายและความเป็นมาของวัฒนธรรมประเพณีล้านนาเพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี
4. ศึกษาวิเคราะห์อัตลักษณ์ วัฒนธรรมประเพณีล้านนา ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนของจังหวัดลำปาง

5. ออกแบบเครื่องมือในลักษณะให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (interview guide) ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคำถามจากปัญหาขอบเขต วัตถุประสงค์ และคำถามของการวิจัย การสร้างคำถามจะมีลักษณะเป็นเค้าโครงและยืดหยุ่นได้ โดยหัวข้อคำถามใหญ่ประกอบด้วย หัวข้อย่อย เพื่อให้ได้คำตอบที่ชัดเจน ลักษณะของคำถามมีความต่อเนื่องกันและเป็นคำถามปลายเปิด ไม่ถามนำหรือเสนอแนะภาษาที่ง่ายและคำถามเข้าใจง่าย หลังจากจัดทำแนวคำถามแล้ว ผู้วิจัยได้ให้ผู้เชี่ยวชาญจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

6. ผู้วิจัย อธิบาย วัตถุประสงค์ของการวิจัย สร้างสัมพันธภาพ และขอความร่วมมือในการวิจัย และทำการสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 33 รูป/คน เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีล้านนาของจังหวัดลำปาง

7. ร่วมกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีเชิงพุทธล้านนาของจังหวัดลำปาง เช่น ประเพณี ยอกคุณแม่น้ำ จังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2561 ณ ริมตลิ่งสวนสาธารณะบ้านเหล่า อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง และประเพณีล่องสะเปา จังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2561 ณ สวนสาธารณะริมน้ำวัง จังหวัดลำปาง

8. เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (informants or participants) จำนวน 33 รูป/คน โดยจำแนกประเภท ดังนี้

- 1) เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสในพื้นที่ รวมจำนวน 12 รูป
- 2) ผู้นำองค์กรภาครัฐ แต่ละพื้นที่ จำนวน 5 คน
- 3) นักวิชาการ จำนวน 6 คน
- 4) ผู้นำท้องถิ่น 4 คน
- 5) ประชาชนท้องถิ่น/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3 คน
- 6) มรรคนายก จำนวน 3 คน

9. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สอบถาม จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

10. นำผลการศึกษาและสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์และใช้เป็นแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำปาง

11. เรียบเรียงและเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยจะศึกษาเนื้อหาของเอกสารโดยละเอียดรอบคอบและสอบทานนัยสำคัญของเนื้อหาอีกครั้ง พร้อมทั้งนำเสนอให้คณะกรรมการควบคุมดูแลนิพนธ์พิจารณา ก่อนนำมาเรียบเรียงและสรุปผลให้ข้อเสนอแนะแนวทางต่อไป

ผลการวิจัย

วัฒนธรรมประเพณี เป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์ และมีความสำคัญ ต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็น ประเพณีท้องถิ่น ประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ ผลการศึกษาวิเคราะห์ มีดังนี้

1. ความเป็นมาและความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีล้านนา พบว่า วัฒนธรรมประเพณีเกิดจากพื้นฐานความเชื่อที่ชาวพุทธประพฤติแต่ความดีงาม ปฏิบัติแต่สิ่ง ที่เป็นมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ซึ่งวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ก่อกำเนิดตั้งแต่สมัย พุทธกาล ดังเช่น ชาวพุทธที่เป็นฆราวาส ได้นำเอาหลักการปวารณาของพระสงฆ์มาปฏิบัติใน ครอบครัว เช่น สามิภรรยา ปวารณาต่อกันให้อีกฝ่ายหนึ่งว่ากล่าวตักเตือนตนได้เมื่อเห็นข้อ บกพร่อง เมื่อครอบครัวนำเอาหลักการปวารณาของพระสงฆ์มาปฏิบัติ ก็จะมีแต่ความสุข สงบ ร่มเย็นไม่มีปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ ที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายขึ้น วัฒนธรรมคือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มีใช้สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัจยชาติญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์ วัตถุสิ่งของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมหรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือ ระบบการทำงาน ฉะนั้นวัฒนธรรมก็คือ ระบบในสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น มีใช้ระบบที่เกิดขึ้น โดยสัญชาติญาณ (อมรา พงศาพิชญ์, 2547: 25) วัฒนธรรม มีความหมายครอบคลุมทุกสิ่ง ทุกอย่าง ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคม หนึ่ง ในการจัดระเบียบตลอดจนความเชื่อ ความนิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ ในการ ควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ (สุพัตรา สุภาพ, 2536:107) ส่วนคำว่า “อัตลักษณ์” ไม่มีบันทึกไว้ในพจนานุกรม แต่มีตำราหลายเล่มให้ความหมายคำว่า “อัตลักษณ์” ไว้ว่า คุณลักษณะเฉพาะตัวซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะตัวบุคคล สังคม ชุมชน หรือประเทศ นั้นๆ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติอันล้ำค่า ที่บันดาลคุณภาพชีวิตให้มีพลัง สร้างชีวิต ความภาคภูมิใจในความสำเร็จอันสูงส่ง เท่าที่มนุษย์จะสามารถทำได้ เป็นการจูงใจให้ทุก ชนชาติและทุกกลุ่มชนพากันแสวงหาความเป็นมาของเผ่าพันธุ์ในอดีต เพื่อเป็นกรอบใน การนำวิทยาการสมัยใหม่จากภายนอก ที่เห็นว่างลมกลืน สอดคล้องกับคุณสมบัติดั้งเดิม เป็นการช่วยเสริมสร้างกระบวนการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีดั้งเดิมให้ดำเนินต่อ ไป (ขวัญนภา สุขคร, 2549: 116-117)

ความสำคัญของวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นเครื่องสร้างระเบียบแก่สังคมมนุษย์ ทำให้เกิดความสามัคคีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรมในสังคมเป็นตัวกำหนดรูปแบบ เช่น ความสัมพันธ์ทางเพศ ก่อนแต่งงานเป็นสิ่งที่ดีหรือเป็นเรื่องขัดต่อศีลธรรม วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือช่วยแก้ปัญหา และสนองความต้องการของมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์ต้องแสวงหาความรู้จากประสบการณ์ที่ตนได้รับการประดิษฐ์คิดค้นวิธีการใช้ทรัพยากรนั้นให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตและถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นต่อไป วัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับเทศกาลต่างๆ ที่จัดขึ้น ต่างมีความผูกพันกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ ขณะเดียวกัน งานเทศกาลแต่ละท้องถิ่น บอกให้รู้ว่าในรอบปีนั้นๆ สังคมไทยจะมีการรวมกลุ่มเพื่อแสดงออกในด้านกิจกรรมต่างๆ อย่างไร ก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวรักใคร่กันไปในทางใด สิ่งเหล่านี้เป็นเพราะทำงานร่วมกัน มีการวางแผนร่วมกัน ประเพณีเกี่ยวข้องกับเทศกาลเท่าที่ปฏิบัติกันจะมีประเพณีนี้ขัดแย้งกับประเพณีนิยม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม บรรทัดฐาน วิถีชีวิต จารีต ซึ่งวัฒนธรรมมีความหลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอยู่เสมอ วัฒนธรรมเป็นรากฐานสำคัญทางสังคมเป็นตัวบ่งบอกถึงชาตินั้นๆ วัฒนธรรมไทยสมควรแก่การรักษาไว้

2. อัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีเชิงพุทธล้านนาของจังหวัดลำปาง วัฒนธรรมประเพณีที่โดดเด่นและเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้สนใจ ได้แก่ 1) ประเพณี แห่สรงหลวง เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของชุมชน ที่ไม่มีท้องถิ่นใดจัดขึ้น 2) ประเพณีล่องสะเปา ถือเป็นต้นกำเนิดของประเพณีล่องสะเปาของล้านนา แม้จะมีท้องถิ่นใดในล้านนามีการจัดประเพณีขึ้น หากแต่กิจกรรม พิธีกรรมไม่เหมือนการจัดพิธีกรรมของจังหวัดลำปาง 3) ประเพณีตักทองปูजा จังหวัดลำปาง มีการจัดประเพณีตักทองปูจาอย่างจริงจัง มีการสอนเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้เรียนรู้และสามารถนำไปประกวดเวทีระดับโลก 4) ประเพณียอกุณแม่น้ำ (วัง) ชาวจังหวัดลำปางถือว่าแม่น้ำวังเป็นสายเลือดของการดำรงชีวิต บูชาและขอขมาเสมือนเป็นการขอขอบคุณแม่น้ำวังที่ให้อาหารและเลือดเนื้อ ซึ่งทั้ง 4 ประเพณีนี้ ไม่พบในท้องถิ่นหรือในประเทศใด ถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดลำปางอย่างแท้จริง ผลการศึกษาวิเคราะห์ สรุปได้ดังนี้

1) ประเพณีแห่สรงหลวง

ประเพณีแห่สรงหลวง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น โดยมีแห่งเดียวในประเทศไทย เกิดจากความร่วมมือร่วมใจกันของชุมชนชาวจังหวัดลำปาง ที่จัดสร้างสรงหลวง ซึ่งทำจากโลหะเงิน ขนาดใหญ่ ด้วยช่างเทคนิคการตีเงินแบบโบราณ จารึกภาษาพื้นเมืองล้านนาไว้บนขอบด้านนอกของสรงหลวง มี

ข้อความว่า “สลุแก่่นี่ จาวเมืองลำปางแปงตานไว้ใส่น้ำอบ น้ำหอม ขมิ้นสัปปย สะสงองค์พระเจ้าแก้วมรกตตอนเต้า เวียงละกอนในวันปีใหม่เมือง เพื่อค้ำจุนพระ ศาสนา ฮอดเติงห้าปันวรรษา” สะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีของชุมชนชาวลำปางและ เป็นการสร้างจุดเด่นและเอกลักษณ์ของจังหวัดลำปาง จึงควรรักษาวัฒนธรรมสืบไป

ประเพณีแห่สลุหลวง นับเป็นประเพณีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของชาว จังหวัดลำปาง เป็นประเพณีประจำท้องถิ่นที่มีอายุกว่า 20 ปี และเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่สำคัญและเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวจังหวัดลำปาง ที่แสดงถึงพลังแห่งความ ศรัทธาในพระพุทธศาสนา แสดงออกถึงความสามัคคีของชุมชนจังหวัดลำปาง และ สร้างจุดเด่นของอัตลักษณ์ให้แก่เมืองลำปาง ให้เป็นสมบัติประจำเมือง ปัจจุบัน ได้รับความสนใจน้อยลง เพราะเกิดกระแสภายนอกที่มากระทบ ส่งผลให้ชุมชนเห็ดมรดก เขลางค์ ส่งมอบอำนาจให้แก่จังหวัดและเทศบาลรับผิดชอบดูแล ภายหลังไม่ประสบ ผลสำเร็จ จึงได้เชิญอาจารย์วิถี พานิชพันธ์ ในฐานะผู้ก่อตั้งประเพณีอันดีงามนี้ เข้า ทำหน้าที่ดูแลขบวนแห่สลุหลวง อาจารย์วิถี พานิชพันธ์ และคุณกมลทิพย์ กาวิตะ ผู้ก่อตั้งประเพณีแห่สลุหลวง (กมลทิพย์, 2549: 21-45) ได้ส่งเสริมในลักษณะ ความร่วมมือ โดยหน่วยงานราชการควรให้การสนับสนุน ส่งเสริมกิจกรรม ประเพณีแห่สลุหลวง เพื่อร่วมสืบสานอนุรักษ์ประเพณีให้คงอยู่ตลอดไปอย่าง เหมาะสม จังหวัดลำปางควรให้ความสำคัญกับประเพณีแห่สลุหลวงให้มากที่สุด เพราะเป็นกิจกรรมที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

2) ประเพณีตีก้องปูลาเขลางค์นคร ประเพณีการตีก้องปูลาของจังหวัด ลำปาง มีลักษณะโดดเด่นจากจังหวัดอื่นๆ กล่าวคือ ลีลาของจังหวะการตีก้องปูลา (Melodic Rhythm) ลีลาของจังหวะหรือทำนองในการตีก้องปูลา เรียกแบบชาวเหนือว่า “ระบำกลอง หรือเพลงกลอง” ลีลาของจังหวะกลองแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างทั้งการตีกลองหลวง และลีลาสอดแทรกของกลองลูกคู่บ ส่วนสว่าและฆ้องจะตีเป็นจังหวะยืนพื้น เพื่อให้คนตีกลอง ได้ใส่ลีลาของจังหวะลูกคู่บ การนำเอาคำต่างๆ มาสร้างเป็นประโยคแทนเสียงกลองเพื่อถ่ายทอด การท่องและจดจำ ซึ่งมักมีชื่อเรียกที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัด หรือระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน (อนุกุล ศิริพันธ์, 2559 : 66)

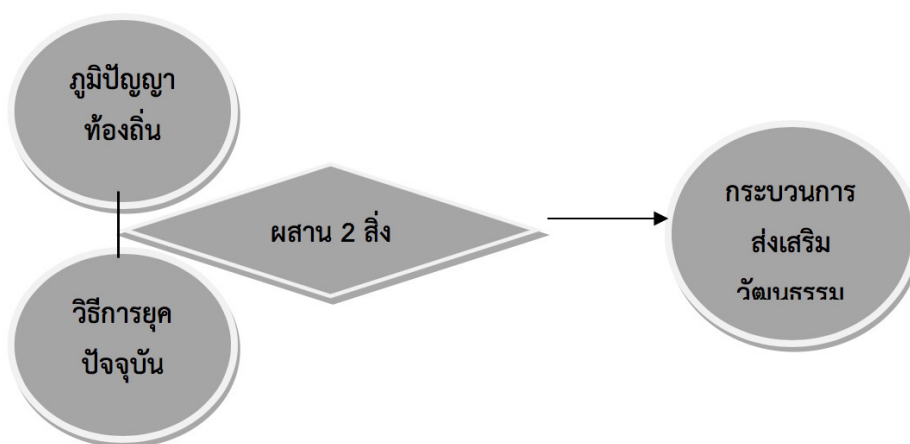
3) ประเพณีล่องสะเปาจาวละกอน ประเพณีล่องสะเปา เป็นประเพณีดั้งเดิม ของจังหวัดลำปาง ซึ่งคล้ายกับประเพณีลอยกระทงของจังหวัดอื่นๆ ในเมืองไทย การล่องสะ เปา เป็นวัฒนธรรมอันเก่าแก่ที่เฉพาะจังหวัดลำปาง การล่องสะเปาของชาวลำปาง ไม่ปรากฏ หลักฐานเด่นชัดนักว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด แต่ปรากฏในสมัยเจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิต (พ.ศ.

2440 – 2465) เจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้าย ได้แต่งดา สะเปาหลวง กระทำพิธีสระเกล้าดำหัว ลงในสระปาก่อน หลังจากนั้นข้าราชการและชาวเมืองนำ สะเปาน้อย ตามแท่นเป็นขบวน จากคุ้มหลวงลงที่หน้า ทำช้างเผือก ราษฎรฝั่งแขวงเวียงเหนือต่างก็ถือสะเปาน้อย ร่วมลอย พร้อมกันสองฝั่งแม่น้ำ ล่องสะเปา เป็นประเพณีที่มาจากความเชื่อว่าเป็นการนำสิ่งของเดินทางไปด้วยเรือสำเภา เพื่อเตรียมไว้ใช้สำหรับภพหน้า และยังถือว่าเป็นการฝากกุศลไปหาดวงวิญญาณผู้ล่วงลับ ชาวล้านนาเชื่อว่า การสร้าง“สะเปา”จะก่อให้เกิดอานิสงส์ หรือ สร้างขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับ หรือ อุทิศส่วนบุญส่วนกุศล เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองในภพหน้า และจังหวัดลำปางเป็นจังหวัดเพียงแห่งเดียวที่ยังคงอนุรักษ์ ยึดถือ และเรียกประเพณีลอยกระทงของไทยว่า งานประเพณี “ล่องสะเปาจากละคอน” (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง, 2559)

4) ประเพณียอคุณแม่น้ำ (วัง) ประเพณียอคุณแม่น้ำ (วัง) ในอดีตกาล ยามลำน้ำเหือดแห้ง น้ำแล้ง หรือสัตว์น้ำลดลง ชุมชนที่พึ่งพาสายน้ำในการดำรงชีพ ชาวบ้านก็ลงแรงปลูกหญ้าแฝกตามแนวตลิ่งไว้ป้องกันดินพังทลาย ชุมชนร่วมกับภาครัฐ ภาคเอกชน ได้ร่วมกันจัดพิธีสืบชะตา ยอคุณแม่น้ำวัง อันเป็นหนึ่งกิจกรรมภายใต้ โครงการอนุรักษ์แม่น้ำวัง ลำน้ำหลักของจังหวัดลำปาง พิธีสืบชะตาแม่น้ำวังมีทั้งพิธีพราหมณ์และพิธีสงฆ์ โดยก่อนทำพิธี ชาวบ้านจะมาช่วยกันทำความสะอาดแม่น้ำ เก็บกวาดผักตบ ชุดลอกแม่น้ำ จนสะอาดแล้วทำพิธีสืบชะตา ขอขมาแม่คงคา และขอขอบคุณแม่น้ำก่อนแล้วจึงมาทำพิธียอคุณ ซึ่งจะจัดในช่วงหน้าฝนของทุกปี ปัจจุบันได้เพิ่มกิจกรรมการปล่อยปลาและปลูกหญ้าแฝก ส่งเสริมให้มีการปลูกหญ้าแฝกเพื่อรักษาน้ำดิน และป้องกันการพังทลายของดินริมแม่น้ำ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง, 2548) ปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทันสมัย วิถีชีวิตในการประกอบอาชีพ การทำมาหากิน แม้ว่าจะได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในท้องถิ่น แต่ชุมชนตั้งแต่ผู้สูงอายุลงมาถึงเยาวชนคนรุ่นใหม่ ไม่ให้ความสนใจในพิธีกรรมการสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเสมือนเลือดเนื้อ ทั้งต้นน้ำ และปลายน้ำ

3) แนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีเชิงพุทธล้านนาของจังหวัดลำปาง พบว่า เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการภาครัฐ เพราะอะไรจึงมาจากภาครัฐเป็นสำคัญ เนื่องจากทุกกิจกรรมจำเป็นต้องอาศัยอำนาจรัฐ เช่น งบประมาณในการดำเนินงาน เทคโนโลยีการสื่อสาร เครือข่ายความร่วมมือ เป็นต้น โดยประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมของกระผมมีความเห็นว่า จิตสำนึกมาจากหลายปัจจัย และชุมชน คือ การเล็งดูหล่อหลอม มีส่วนสำคัญด้วยคือ ทำให้คนรุ่นใหม่รู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรม ประเพณีที่ยังมีประโยชน์ต่อชีวิต

ของเรา ทั้งนี้ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ต้องปรับสภาวะของประเพณีที่มีให้เข้ากับสังคมยุคใหม่ ได้มากกว่าอนุรักษ์ ซึ่งนับเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนทางการบริหารจัดการปัจจุบัน กล่าวได้ว่า กระแสแห่งการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ได้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย ประเพณีที่สำคัญและโดดเด่นของจังหวัดลำปางก็เช่นเดียวกัน เนื่องจาก เป็นประเพณีที่ยั่งยืนในวัตถุประสงค์ของการเกิดขึ้นอย่างชัดเจน จึงทำให้ประเพณีที่สำคัญและมีอัตลักษณ์โดดเด่นของจังหวัดลำปางได้รับแรงกระตุ้นจากส่วนราชการและส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องดังกล่าว

รูปภาพที่ 1 : การประยุกต์กระบวนการส่งเสริมวัฒนธรรม

ในการส่งเสริมกิจกรรม ทั้งด้านการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิม ความเชื่อ ความศรัทธาแบบโบราณ รวมถึงด้านการส่งเสริมและเพิ่มเติมเสน่ห์ในการท่องเที่ยวอย่างมีมิติมากขึ้น ซึ่งผู้วิจัย ได้ประยุกต์กระบวนการส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีเชิงพุทธล้านนาของจังหวัดลำปาง จำแนกตามความโดดเด่นของประเพณีในรูปแบบของ KHWANLANNA Model ดังนี้

1) K : Knowledge of Local Culture องค์ความรู้ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หมายถึง การดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรม คือ ความรู้ ทั้งความรู้ที่อยู่ในตำรา เอกสาร จัดวางเพื่อให้ชุมชนเข้าถึงและศึกษาได้โดยสะดวก อาจจะเป็นห้องสมุดประชาชน วัด หรือศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ และความรู้ที่อยู่ในตัวของผู้นับถือ ประชาชนชาวบ้านซึ่งเป็นความรู้ที่มีคุณค่า ที่สามารถสืบค้นได้จากเหตุการณ์จริงและจากประสบการณ์ แสดงถึงความยั่งยืนของวัฒนธรรมจากประชาชนผู้นั้นเอง

2) H : Human Resources Uphold ทรัพยากรมนุษย์ด้านวัฒนธรรม หมายถึง บุคลากร ต้องมีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง สามารถทำงานตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างสมบูรณ์

3) W : Wisdom and Value การเห็นคุณค่าและความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ต้องให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของการจัดการของชุมชน และท้องถิ่นเจ้าของวัฒนธรรมที่มีกระบวนการและแนวทางในการจัดการวัฒนธรรมของตนเอง

4) A : Authority Awareness of Locality Significance ผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายต้องเห็นความสำคัญของท้องถิ่น หมายถึง ต้องเน้นและให้ความสำคัญเห็นคุณค่าของความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผน วัฒนธรรม และกระบวนการจัดการวัฒนธรรม

5) N : Necessity of Perceptivity ทุกภาคส่วนต้องเห็นความจำเป็นในงานวัฒนธรรม หมายถึง ต้องปลูกฝังให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงความจำเป็น และความสำคัญในการที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมให้คงอยู่

6) L : Local Participation Link การมีส่วนร่วมของเจ้าของวัฒนธรรม หมายถึง ต้องเน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น หรือเจ้าของวัฒนธรรมในทุกด้าน โดยให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดกรอบทิศทาง ในการจัดการวัฒนธรรมของตนเอง รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการดำเนินการศึกษา วิจัย และการจัดการความรู้ของตนเอง

7) A : Assorted Activities กิจกรรมหลากหลายและต่อเนื่อง หมายถึง ต้องมีกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งด้านการจัดทำข้อมูลสารสนเทศ การศึกษาค้นคว้าวิจัย การปลูกฝัง เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การทำนุบำรุงรักษาวัฒนธรรม การสืบทอดทางวัฒนธรรม

8) N : Networking and Nurturing of Cultural Mindset การสร้างเครือข่าย หมายถึง ต้องมีกระบวนการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา รวมทั้งการฟูมฟักจิตสำนึกของทุกภาคส่วน

9) N : Noble Notion ความรู้ ความเชื่อที่ถูกต้อง หมายถึง ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของตนเอง มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

10) A : Attributable Action การแสดงออก หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมของตนเอง เข้าใจวัฒนธรรมของผู้อื่น รู้จัก รู้เลือก รู้ใช้ รู้คุณค่า รู้รักษา จะนำไปสู่การแสดงออกในระดับบุคคลคือการแสดงออกถึงความรัก ความหวงแหน ความภูมิใจ และอยากปกป้อง

อภิปรายผล

แนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์เชิงพุทธผ่านวัฒนธรรมประเพณีของล้านนาจังหวัดลำปาง จะต้องได้รับความร่วมมือจากคณะสงฆ์ องค์กรภาครัฐ เพราะอะไรจึงมาจากภาครัฐเป็นสำคัญ โดยเฉพาะประสบการณ์ด้านวัฒนธรรม กระผมมีความเห็นว่า จิตสำนึกน่าจะมาจากหลายปัจจัย และชุมชน คือ การเลี้ยวหลอหลอม มีส่วนสำคัญทำให้คนรุ่นใหม่รู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีที่ยังมีประโยชน์ต่อชีวิตของเขา ทั้งนี้ ผู้นำชุมชน พระ ปราชญ์ชาวบ้าน ต้องปรับสภาวะของประเพณีที่มีให้เข้ากับปัจจุบัน รัฐใช้สังคมยุคใหม่ได้มากกว่าการอนุรักษ์เพียงรูปแบบ (ยกเว้นเรื่อง ยอคุณแม่น้ำวัง คือ หัวใจของการสืบประเพณี) องค์กรภาคเอกชน ผู้นำชุมชน ประชาชน ประกอบด้วย แนวทางด้านการจัดการวัฒนธรรมและวิถีการถ่ายทอดวัฒนธรรมของล้านนาด้านการทำนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ด้านการสืบทอดวัฒนธรรม ด้านการพัฒนาวัฒนธรรม ด้านการจัดทำข้อมูลสารสนเทศ ด้านการศึกษา และ ด้านการท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญและอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดลำปางสืบไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ ไพรินทร์ ณ วนนา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ คุณค่าและความสำคัญของสลากย้อมที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมลำพูน ผลการวิจัยพบว่า สลากย้อมในสมัยพุทธกาลมีความเป็นมาจากการอนุญาตให้ทาส 7 ของพระพุทธเจ้า หนึ่งในนั้นคือ สลากย้อม และเรื่องราวของนางยักษิณีที่มีเวรต่อนางกุก

มาริกา จนกลายเป็นที่มาของการถวายนสลากภัตในสมัยพุทธกาล สลากภัตได้พัฒนาการมาเป็นลำดับและเข้าสู่ประเทศไทยตามการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในภาคเหนือเรียกว่า ตานก้วยสลาก ภาคกลาง เรียกว่า สลากภัต ภาคใต้ เรียกว่า ชิงเปรต และภาคอีสาน เรียกว่า บุญข้าวสาก ซึ่งในการถวายนสลากภัตนั้นได้ปรากฏหลักธรรมอยู่ด้วย ได้แก่ หลักศรัทธา หลักทาน หลักศีล หลักกตัญญู หลักสามัคคีธรรม และหลักการใช้ทรัพย์ ในภาคเหนือ นั้น มี ประเพณีสลากภัตที่มีความโดดเด่น โดยเฉพาะที่จังหวัดลำพูน คือ สลากย้อม และงานวิจัยของสุทัศน์ คล้ายสุวรรณ เรื่อง คำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดเชียงราย พบว่า การบวงสรวงมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในจังหวัดเชียงรายอย่างยิ่ง เป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สร้างความสงบสุขร่มเย็นให้เกิดขึ้นในชุมชนและท้องถิ่น ส่งเสริมสิริมงคล ความสามัคคี และกำลังใจให้แก่ประชาชน และชุมชน พระครูปลัดพิศิษฐ์ เมตตจิตโต (พล ชานวพงศ์) ได้ศึกษาวิจัย วิเคราะห์ประเพณี จุลลทินของชาวพุทธล้านนา : กรณีศึกษาวัดอนาลโยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ผลการศึกษาพบว่า งานจุลลทินของวัดอนาลโยทิพยารามมีคุณค่าในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ซึ่งได้ก่อให้เกิดความสามัคคีในทุกภาคส่วน การจัดพิธีปลุกฝ้ายและพิธีรดน้ำดูแลต้นฝ้ายล่วงหน้าถึง 6 เดือน ก่อนจะจัดพิธีจุลลทินใหญ่ เป็นบ่อเกิดแห่งความร่วมมือในด้านต่างๆ ในเวลาต่อมา นอกจากนี้ ยังมีคุณค่าด้านการศึกษา คือ ให้ผู้ที่มาร่วมงานรวมถึงเยาวชนได้เห็นถึงวิธีการ ขั้นตอนการทำผ้าจุลลทิน ส่วนการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น กาดหมั้ว การแสดงดนตรี การฟ้อนรำแบบล้านนา ก็ถือเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ที่ดีงามแก่นักท่องเที่ยว ทั้งยังเป็นการส่งเสริมเยาวชนในท้องถิ่นให้แสดงออกในสิ่งที่ดีงามเหมาะสม นอกจากนี้ ยังเป็นการส่งเสริม เศรษฐกิจชุมชนสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านจากการขายของที่ระลึก ประเพณีจุลลทินวัดอนาลโยทิพยาราม ยังช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยาอีกด้วย

สรุป

ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของล้านนาอยู่คู่กับสังคมของชุมชนล้านนามาช้านาน แต่ปัจจุบัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ กลับเลือนหายไปพร้อมกับมีเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาแทนที่ จึงทำให้ผู้คนไม่เห็นความสำคัญ ผู้วิจัย ในฐานะที่เป็นคนในท้องถิ่น ในชุมชนคนหนึ่งที่ไม่อยากให้ประเพณีเหล่านั้นสูญหาย โดยขอเสนอแนะวิธีการส่งเสริมคือ ให้ส่งเสริม อนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึก

ของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ

บรรณานุกรม

- กมลทิพย์ กาวิเต. (2559). **รูปแบบและกระบวนการจัดงานสลุกลง จังหวัดลำปาง**.
วิทยานิพนธ์ ศิลปมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ขวัญภา สุขคร. (2557). ประเพณี อารยธรรมล้านนา คุณค่าศรัทธาและความเชื่อ.โครงการ
ส่งเสริมและปรับแต่งอัตลักษณ์ (Identity) เพื่อสร้างเสน่ห์การท่องเที่ยว การค้า
และการลงทุน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กิจกรรม ตามรอยอารยธรรมล้านนา.
ดุสิตบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- พระครูปลัดพิศิษฐ์ เมตตจิตโต (พลขานวพงศ์). (2554). วิเคราะห์ประเพณีจุลกฐินของชาว
พุทธล้านนา: กรณีศึกษาวัดอนาลโยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไพรินทร์ ณ วันนา. (2559). ศึกษาวิเคราะห์ คุณค่าและความสำคัญของสลากย้อมที่มีต่อสังคม
และวัฒนธรรม ลำพูน. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุสิตบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
- มณี พยอมยงค์. (2533). **วัฒนธรรมล้านนาไทย**. พระนคร: สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- มณี พยอมยงค์. (2547). **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 5 ฉบับปรับปรุงเพิ่ม
เติม. เชียงใหม่: ทรัพย์การพิมพ์.
- ศรีเลา เกษพรหม. (2539). **ประเพณีชีวิตคนเมือง**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง. (16 พฤษภาคม 2560). **โครงการมรดกโลกล้านนา**.
สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2561, [http://www.m-culture.go.th/lampang/
ewt_news.php?nid=990&filename-index](http://www.m-culture.go.th/lampang/ewt_news.php?nid=990&filename-index).
- หอประวัติศาสตร์นครลำปาง. (29 กันยายน 2558). **ประวัติความเป็นมา**. สืบค้นเมื่อ 10
ธันวาคม 2561, <http://www.lampang.go.th/history>
- อนุกุล ศิริพันธ์. (2559). **ประเพณีสิบสองเดือนนครลำปาง**. เชียงใหม่: สำนักงานศิลปะและ
วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.

ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรลักษณ์กับหลักความ ผาสุกทางจิตวิญญาณ

A Study of Relationship Between the Tilakkhana and Spiritual Well-Being of Life

นายบุญมี แก้วต¹

พระมหารังสี ฐานวุฑโฒ², วิโรจน์ วิชัย¹, พระครูศรีปริยัตยารักษ์¹,

ประเสริฐ บุญผาสุ¹, Boonmee Kaewta¹

Phramaha Rangsey Thanavuddho², Virot Vichai¹

Phrakrusripariyattayarak¹, Prasert Buppasuk¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus¹

Mahamakut Buddhist University²

Corresponding Author, E-mail: boonmee.kaew@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาเรื่องความผาสุกทางจิตวิญญาณ และ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรลักษณ์กับความผาสุกทางจิตวิญญาณ เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร

ผลการศึกษาพบว่า

1) ไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ลักษณะสามประการ หรือ อาการที่เป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ถึงความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย ที่เป็นอย่างนั้นๆ คือ (1) ความเป็นของไม่เที่ยง (2) ความเป็นทุกข์ หรือ ความเป็นของคงทนอยู่ไม่ได้ และ (3) ความเป็นของมิใช่ตัวตน 2) ความผาสุกทางจิตวิญญาณเป็นลักษณะภายในของบุคคลที่แสดงออกถึงความสมบูรณ์พร้อมของร่างกายและจิตใจ เป็นพลังอำนาจที่นำไปสู่การมีความหมาย เป้าหมายและความหวังในการดำเนินชีวิต มีกำลังใจในการเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น 3) หลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกันและเป็นคำสอนสากลใช้กับทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในโลก พระพุทธเจ้าทรงสอนไตรลักษณ์เพื่อให้มนุษย์

เกิดความเข้าใจในเรื่องชีวิตของมนุษย์ว่า ชีวิต มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตาตามกฎของไตรลักษณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรลักษณ์กับความผาสุกทางจิตวิญญาณของมนุษย์เกิดจากการที่มนุษย์มีความรู้แจ้งและเข้าใจ รวมทั้งเกิดการยอมรับว่าชีวิตมนุษย์ทุกคนล้วนตกอยู่ใต้กฎไตรลักษณ์

คำสำคัญ: ไตรลักษณ์, ความผาสุกทางจิตวิญญาณ

Abstract

The Research objectives of the study were 1) to study three Characteristic principles in Buddhism, 2) to study spiritual well-being, and 3) to study the relationship between three Characteristic principles and spiritual well-being. It is a documentary research.

The results were found that:

1) Tilakkhana in Buddhism means three characteristics or the appearances that determine to realize the truth of all Dharma having the nature of (1) impermanence, (2) suffering or unbarability, and (3) non-being. 2) The Spiritual well-being is an internal characteristic of a person expressed through the physical and mental complete well-being. It is the power leading to meaning, goal and hope in living the life and to encourage one facing against the occurring various situations. 3) The principle of three characteristics is the Impermanence, Suffering, and Soulless. They are interconnected to each other and regarded as the universal doctrine that apply to everything in the World. The Buddha taught three characteristics to human beings for their understanding the nature of life: arising, existing and ceasing. Whatever is impermanent is subject to suffer and has none Self. according to the rules of three characteristics. The relationship between three Characteristic principles and spiritual well-being of human beings arises from having known and understood and accepted that all human lives fall under the law of three Characteristics.

Keywords: three Characteristics, spiritual well-being

บทนำ

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่มุ่งสอนให้มนุษย์มีการดำเนินชีวิต ที่เรียกว่า “พรหมจรรย์” เพื่อพัฒนามนุษย์ให้ไปสู่เป้าหมาย คือ ความพ้นทุกข์ ดังคำกล่าวสรุปการตรัสรู้ของ พระพุทธองค์และการบรรลุความเป็นพระอรหันต์ของพระสาวกว่าชาติสิ้นไปแล้ว พรหมจรรย์เสร็จสิ้นลงแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำแล้ว กิจอื่นๆ จะต้องทำเพื่อการนี้ ย่อมไม่มีอีก ภิกษุใดเป็นพระอรหันตชีนาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้วทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ ได้โดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 186: 145)

พระพุทธพจน์นี้แสดงถึงวัตถุประสงค์ของชีวิตมนุษย์ คือ การบรรลุพระนิพพาน ได้แก่ การหลุดพ้นอย่างสิ้นเชิงจากทุกสิ่งทุกอย่างทั้งรูปธรรมนามธรรม คือ “ความสิ้น ราคะ โทสะ โมหะ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 18 ข้อ 314: 331) “และ ความสิ้นตัณหา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 34: 45) คือจุดจบแห่งทุกข์ เมื่อไม่มีทุกข์บีบคั้นจึงเป็นภาวะแห่งความผาสุกที่แท้จริง ทั้งฝ่ายรูปธรรมและจิตวิญญาณ

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์เพื่อไปสู่ประโยชน์ระดับสูงสุดในการดำเนินชีวิตและสังคมโดยรวมที่เรียกว่า “สังคมอุดมปัญญา” ซึ่งเป็นความผาสุกทั้งกายและจิต ในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2542: 3) โดยมีแนวคิดที่ว่าความจริงมีอยู่ตามธรรมชาติ พระพุทธเจ้าได้มาค้นพบความจริงและได้นำมาเปิดเผยชี้แจงแสดงอธิบายให้เข้าใจได้ง่าย ซึ่งความจริงนี้เรียกว่า สัจธรรมหรือกฎธรรมชาติ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2542: 24) ชีวิตมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และเป็นไปตามความจริงหรืออยู่ใต้กฎนี้ด้วย จึงควรปฏิบัติและดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับความจริงของธรรมชาตินี้ เพื่อให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากสัจธรรมที่พระพุทธองค์ทรงประกาศ พระศาสนาและเพื่อต้องการขยายปัญญาให้แก่สังคมมนุษย์ สามารถแบ่งได้ 2 ชั้น คือ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2542: 26)

- 1) ปัญญาขั้นรู้หลักความจริง ได้แก่รู้ความจริงของธรรมชาติ
- 2) ปัญญาขั้นจัดสรรดำเนินการ ได้แก่ความสามารถในการประพฤติปฏิบัติต่อธรรมชาติหรือความจริงนั้นได้อย่างถูกต้องดีงาม

นอกจากนี้ก็มีจุดหมายที่อีกชั้นหนึ่งที่เรียกว่าจุดหมายหรือเป้าหมายขั้นบุคคล

ได้แก่ พระนิพพาน ซึ่งเป้าหมายแห่งนิพพานขั้นบุคคลนี้ จะไปสัมพันธ์กับเป้าหมายแห่งการบำเพ็ญประโยชน์สุขเพื่อชาวโลกเพราะผู้ใดไม่นิพพาน ผู้นั้นก็ไม่สามารถบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลกได้อย่างเต็มที่ บุคคลที่จะนิพพานก็ต้องเข้าถึง อนัตตลักษณะ ดับได้แม้กระทั่งตัวตน (ความนึกคิดถึง) เพราะไม่มีตัวตน (ที่ยึดถือไว้) มีความสุขหรือผาสุกเต็มเปี่ยมบริบูรณ์แล้ว ท่านผู้นี้แหละ จึงจะบำเพ็ญประโยชน์สุขเพื่อชาวโลกได้เต็มที่ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2545: 12) ซึ่งในทางวิชาการสมัยใหม่ คำว่า “ความผาสุกทางจิตวิญญาณ” มีความหมายแตกต่างกันมาก และมีความซับซ้อนในการตีความ เช่น “ความผาสุกทางจิตวิญญาณ เป็นตัวบ่งชี้ของระดับจิตวิญญาณที่สำคัญอย่างหนึ่งของสุขภาพ เป็นความรู้สึกของความเกี่ยวพันเชื่อมโยงที่มีความกลมกลืนระหว่างตนเอง ผู้อื่น ธรรมชาติและสิ่งสูงสุด” (Hungelmann, J., 1987: 35) เป็นการแสดงออกถึงความมั่นคงของชีวิตที่มีความสัมพันธ์ กับตนเอง ชุมชน สิ่งแวดล้อม และสิ่งสูงสุด ซึ่งจะช่วยพุ่มพักและสร้างความเป็นองค์รวมให้แก่ชีวิต (Burkhardt, M.A., 1989: 69-77) ความผาสุกทางจิตวิญญาณเป็นสิ่งที่ได้มาเมื่อบุคคลค้นพบความสมดุลระหว่างคุณค่าในชีวิต เป้าหมาย ความเชื่อ และความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและผู้อื่น อันจะทำให้บุคคลมีความรัก ความศรัทธา ความหวัง และมีการค้นหาความหมายในชีวิต รวมทั้งทะนุบำรุงสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น การมีความหมายและเป้าหมายในชีวิต เป็นการรับรู้ถึงความผาสุกว่าชีวิตมีเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมาย รู้ว่าตนเองต้องการจะทำสิ่งใด เพื่ออะไร อะไรคือความเหมาะสมกับตนเองในปัจจุบัน รวมทั้งมีความพึงพอใจในชีวิตทั้งในปัจจุบัน และในอดีต มองโลกในแง่ดี มองเห็นชีวิตและวันเวลาเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีความพึงพอใจที่จะมีสัมพันธ์ภาพกับบุคคลรอบข้าง และมีความภาคภูมิใจในตนเอง (Potter. P.A., & Perry, A.G., 1999: 56-62) รวมทั้งความผาสุกทางจิตวิญญาณ ยังเป็นความสุข ความสงบ ที่เกิดจากความดี ความไม่เห็นแก่ตัว ปราศจากสิ่งรบกวนจิตใจ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีสติ สมาธิ ปัญญา มีการเข้าถึงสิ่งสูงสุด เช่น พระรัตนตรัย พระนิพพาน

การศึกษาแนวคิดเรื่องหลักไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา และแนวคิดเรื่องความผาสุกทางจิตวิญญาณ รวมทั้งได้มีการศึกษาประเด็นความสัมพันธ์ระหว่าง หลักไตรลักษณ์กับความผาสุกทางจิตวิญญาณ มีความสัมพันธ์กันอย่างไร เพื่อนำเสนอพุทธวิธีในการสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีงามแก่บุคคลและมวลมนุษยในสังคมเกิดความสุขในการดำรงชีวิตในโลกปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหลักไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา

2. เพื่อศึกษาเรื่องความผาสุกทางจิตวิญญาณ
3. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรลักษณ์กับความผาสุกทางจิตวิญญาณ

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีดำเนินการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ จากแหล่งข้อมูลต่างๆ โดยศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูล คือ ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด และสังเคราะห์ข้อมูล เขียนงานวิจัยพร้อมนำเสนอแนวคิดผู้วิจัย โดยให้เป็นไปตาม วัตถุประสงค์และตอบปัญหาที่ต้องการทราบ
3. ค้นหาการศึกษาวิจัยและจัดข้อมูลให้เป็นระบบเพื่อสะดวกต่อการเขียนงานวิจัย
4. สรุปผลการวิจัยและนำเสนองานวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาหลักไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา พบว่า สิ่งทั้งปวงทั้งที่เป็น นามธรรม รูปธรรมนั้น ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพราะมีการเกิดขึ้น (อุปาทะ) ฐิติ (ตั้งอยู่) ภังคะ (ดับไป) ด้วยเหตุที่บุคคลยังไม่เข้าใจในเรื่องไตรลักษณ์ อย่างแท้จริง เพราะเหตุว่ามีอวิชชาและสิ่งที่มาปิดบัง ไตรลักษณ์เอาไว้ จนทำให้ไม่เห็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องไตรลักษณ์ ทั้ง 3 อย่าง ดังนี้คือ 1) สันตติปิดบัง อนิจจลักษณะ 2) อิริยาบถ ปิดบังทุกข ลักษณะ 3) ขณสัญญา ปิดบัง อนัตตลักษณะ ที่ เป็นความจริงของสังขาร คือขันธ์ 5 ซึ่งได้แก่รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน วิปัสสนาหรือปัญญาก็จะเจริญขึ้นและเมื่อปัญญาเกิดขึ้น อวิชชาก็จะดับไป จากนั้นเราก็สามารถมองเห็นธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายด้วยเหตุนี้ การรู้แจ้งในไตรลักษณ์ไปสู่ ความหลุดพ้น (วิมุตติ) ความบริสุทธิ์ (สุทธิ) ปัญญา (ปญญา) สันติ (สนติ) และความดับทุกข์ (นิพพาน) ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

การศึกษาเรื่องไตรลักษณ์จะทำให้เกิดความรู้และเข้าใจความเป็นไปของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป เห็นอำนาจการควบคุมขึ้นอยู่กับเหตุและปัจจัย ดังนั้นคุณค่าของการศึกษาจนรู้แจ้งชัดในหลักไตรลักษณ์จึงสามารถนำมาปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท เว้นจากทำชั่ว มุ่งทำความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์เป็นอิสระปลอดจากกิเลส ก็จะพบกับความสุขในชีวิต

2. ความผาสุกทางจิตวิญญาณ พบว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณเป็นลักษณะภายในของบุคคลที่แสดงออกถึงความสมบูรณ์พร้อมของร่างกายและจิตใจ เป็นพลังอำนาจที่นำไปสู่การมีความหมาย เป้าหมายและความหวังในการดำเนินชีวิต มีกำลังใจในการเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น จิตวิญญาณมีคุณสมบัติเป็นพลังงานที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ เชื่อว่ามีอำนาจเฉพาะตัวที่จะสามารถรู้สึก รู้คิด รู้จดจำ รู้แสดงออกทางพฤติกรรมหรือการกระทำใดๆ ของปัจเจกชน ของหมู่คณะ ของสังคม และมนุษย์ ทั้งมิติกายภาพและมิติทางพลังงาน จิตวิญญาณมีหน้าที่ในการควบคุมจิตใจ จิตใจควบคุมร่างกายและทำให้เกิดการผสมผสานกันระหว่างร่างกาย จิต สังคมและจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างเป็นองค์รวม หากสุขภาพจิตดี จะช่วยให้สุขภาพกายดีด้วยและมีส่วนสำคัญในการป้องกันตนเองจากภาวะคุกคาม เป็นขุมพลังของชีวิตที่ช่วยในการดำรงไว้ซึ่งความสมดุลของสภาวะในทุกมิติ ความสุขที่แท้จริงมาจากภายในจิตใจหรือจิตวิญญาณที่มีความหลุดพ้นจากกิเลส ตัณหาทั้งปวง

ดังนั้นความผาสุกทางจิตวิญญาณ จึงเป็นจิตใจที่โน้มไปทางความดี ความมีสิริมงคลเชื่อว่าจิตใจที่เปี่ยมด้วยความเมตตา กรุณา ที่อยากให้คนอื่นมีความสุข ความผาสุกทางจิตวิญญาณทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วยการให้ทาน รักษาศีล การเจริญสติ ภาวนา การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ใจเป็นสุข สามารถพิจารณาไตร่ตรองถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างถ่องแท้ ส่งผลทำให้สามารถพัฒนาตนเองให้มีความเข้มแข็ง มีพลังใจในการมีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย มีความสุข สงบและมีสติ การปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาทำให้มนุษย์ค้นพบความหมายของจิตวิญญาณทำให้ความผาสุกของจิตวิญญาณ

สาระที่แท้จริงอันเป็นประโยชน์สูงสุดที่แท้จริงของมนุษย์ คือ จิตใจที่ผาสุกอย่างยั่งยืนเท่านั้น นอกนั้นไม่ใช่สาระแท้จริง ไม่ใช่ประโยชน์แท้เลย จิตใจที่ผาสุกแท้ คือ จิตใจที่มีปัญญารู้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่บนโลกไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต ดินน้ำลมไฟ กิจกรรมการงาน ความดี ความชั่ว ความเหมาะ ความไม่เหมาะ ความถูกต้อง ความไม่ถูกต้อง ความเจ็บป่วย ความไม่เจ็บป่วย ปัญหาต่าง ๆ ทั้งหมดในโลก ไม่ใช่สุข ไม่ใช่ทุกข์ในใจเรา แต่เป็นเพียงวัตถุสสาร พลังงาน ที่เป็นกลาง ๆ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วก็ดับไป หมุนวนอยู่ในโลก トラบชั่วกาลนาน ไม่มีหมดไปอย่างถาวร และไม่มีตั้งอยู่อย่างถาวร มีเพียงผู้ที่

ฝึกฝนจนได้จิตวิญญาณที่ผาสุกอย่างยั่งยืนแท้จริงเท่านั้นที่เลือกจะเกิดก็ได้ เลือกจะดับก็ได้

3. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรลักษณ์กับความผาสุกทางจิตวิญญาณพบว่า หลักไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกันและเป็นคำสอนสากลใช้กับทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในโลก พระพุทธเจ้าทรงสอนไตรลักษณ์เพื่อให้มนุษย์เกิดความเข้าใจในเรื่องชีวิตของมนุษย์ว่าชีวิตว่า มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตามากฎของไตรลักษณ์ ความผาสุกทางจิตวิญญาณในทุกระดับสัมพันธ์กับหลักไตรลักษณ์ในแง่ที่ว่า ไม่ว่าความผาสุกระดับใดล้วนตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ ความผาสุกระดับปัจเจกคือความสุขที่เกิดจากการใช้ปัญญาพิจารณาและพัฒนาตัวตนจากภายในของตัวบุคคลที่มีการเข้าใจถึงหลักไตรลักษณ์ แล้วก่อให้เกิดความผาสุกจากภายใน และแสดงออกสู่ภายนอก ไปสู่สังคม สู่สิ่งแวดล้อม และสังคมกับสิ่งแวดล้อมก็ย้อนกลับมาให้ตัวบุคคลนั้นได้รับความสุขจากที่ได้

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่องหลักไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา ได้ศึกษาจากพระไตรปิฎก และ คัมภีร์ในพระพุทธศาสนา หนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนาทั้งตามรูปศัพท์ และอรรถกถา เพื่อแสดงให้เห็นถึงความหมายของไตรลักษณ์ คำอธิบายไตรลักษณ์ในเชิงพรรณนาความให้พิสดาร ตามแนวแห่งพระอรรถกถาจารย์ พร้อมแสดงตัวอย่างให้เห็นความสัมพันธ์และเชื่อมโยงในหลักไตรลักษณ์ คำว่า ไตรลักษณ์ มาจาก คำ 2 คำ คือ คำว่า ไตร + ลักษณะ ภาษาบาลีว่า ตติ+ลกขณานิ คำว่า ไตร หรือ ตติ แปลว่า 3 คำว่า ลักษณะ หรือ ลกขณานิ แปลว่า อาการ หรือ ลักษณะ เมื่อนำเอาคำทั้งสองมารวมเข้ากันแล้วก็ได้ คำว่า ไตรลักษณ์ หรือ ตติลกขณานิ ซึ่งแปลว่า ลักษณะ 3 อย่าง คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความเป็นทุกข์ อนัตตา ความไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Three Characteristics of Existence แปลว่า ลักษณะ 3 อย่าง ซึ่งหมายถึง ลักษณะของสิ่งทั้งหลาย ทั้งที่เป็นสังขตธรรม และอสังขตธรรม สอดคล้องกับ บุญสืบ อินสาร (บุญสืบ อินสาร, 2555: 341)

ไตรลักษณ์เป็นลักษณะที่มีที่ปรากฏแก่สิ่งทั่ว ๆ ไป จะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม มีสภาพที่เป็นสามัญ เช่นเดียวกัน คือ ไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความเปลี่ยนแปลง ความไม่คงที่ ไม่คงอยู่สภาวะเดิม เป็นทุกข์ความทนได้ยาก ความลำบาก ความคับแค้น เป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน บังคับไม่ได้ ไม่อยู่ในอำนาจของใคร ไม่ตกอยู่ในอิทธิพล

หรือภายใต้การบังคับบัญชาของใครผู้ใดผู้หนึ่ง แต่หากต้องเป็นอย่างนั้นเสมอกัน ดังนั้นคุณค่าของหลักไตรลักษณ์ในด้านต่างๆ

1. คุณค่าทางด้านจริยธรรมมี 2 ประการ ดังนี้คือ

1) สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ความสงบบางแห่งสังขารเหล่านั้น เป็นสุขซึ่งคุณค่าในด้านการวางใจต่อสังขาร คือโลกและชีวิตให้รู้เท่าทันว่า สิ่งทั้งหลาย ซึ่งเป็นสภาพปรุงแต่งล้วนไม่เที่ยงแท้ยั่งยืน ต้องเปลี่ยนแปลงแปรปรวนไป ไม่อาจคงสภาพเดิมอยู่ได้

2) สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม (หรือจงบำเพ็ญกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ซึ่งถึงคุณค่าในด้านการปฏิบัติกิจหน้าที่เพื่อชีวิตที่เรียกว่าเป็นอยู่หรือดำเนินไปอย่างถูกต้องตามโลกอันเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น และเพื่อให้เข้าถึงบรมธรรมที่เป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต โดยให้รู้ตามความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงทั้งชีวิตและโลกล้วนเกิดจากองค์ประกอบทั้งหลายประสมพลกันขึ้น ดำรงอยู่ได้ชั่วคราว ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน มีความบีบคั้น กดอัดขัดแย้งแฝงอยู่ทั้งภายนอกและภายใน จะต้องทรุดโทรมแตกสลายเปลี่ยนแปลงกลายรูปไป ไม่อยู่ในอำนาจของความและจิตใจของตน คุณค่าข้อนี้เน้นด้านความไม่ประมาทเร่งรัดทำกิจ เป็นระดับโลกียะ เรียกว่า คุณค่าด้านการทำกิจ ซึ่งสอดคล้องกับ ประยุทธ์ ปยุตโต (ประยุทธ์ ปยุตโต, 2534: 87-88)

ปัจเจกชนใดหรือบุคคลบุคคลหนึ่งมีความเข้าใจถึงหลักไตรลักษณ์นั้น เขาจะมีความสุขที่ดีหรือก่อให้เกิดความผาสุกได้อย่างแท้จริง การประสบความสำเร็จในชีวิตทุกๆ ด้าน ที่มีเหตุปัจจัยให้ในความหวังของแต่ละบุคคลมีไม่เหมือนกัน และเมื่อเขามีความสุขก็ทำให้บุคคลรอบข้าง ครอบครัว สังคม มีความสุขไปด้วย เพราะตัวปัจเจกชนคือจุดเริ่มต้นของครอบครัว สังคม และโลก เพราะในระดับปัจเจกชน ถ้ามีความเข้าใจในหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความเป็นทุกข์ และอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน อย่างถ่องแท้แล้ว ก็จะนำไปสู่ความสุข ก่อเกิดความสัมพันธ์ไปสู่ความผาสุกทางจิตวิญญาณ หรือหากจะมีความสุขทางจิตวิญญาณก็ต้องรับรู้หรือเข้าใจในหลักไตรลักษณ์ว่าทุกสิ่งล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นของไม่มีตัวตน สอดคล้องกับ สุจิตรา อ่อนค้อม (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2540: 15)

ความผาสุกทางจิตวิญญาณในทุกระดับสัมพันธ์กับหลักไตรลักษณ์ในแง่ที่ว่า ไม่ว่าความผาสุกระดับใดล้วนตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ ความผาสุกระดับปัจเจกคือความสุข

ที่เกิดจากการใช้ปัญญาพิจารณาและพัฒนาตัวตนจากภายในของตัวบุคคลที่มีการเข้าใจถึงกฎไตรลักษณ์ แล้วก่อให้เกิดความผาสุกจากภายใน และออกสู่ภายนอกไปสู่สังคมสู่สิ่งแวดล้อม และสังคมกับสิ่งแวดล้อมก็ย้อนกลับมาให้ตัวบุคคลนั้นได้รับความสุขจากที่ได้รับรู้และสัมผัสจนนำไปสู่ความผาสุกที่อยู่เหนือผัสสะ ยากที่จะหาเหตุผลรองรับ แต่ท้ายที่สุดแล้วก็กลับเข้ามาในจิตวิญญาณของตัวบุคคล มนุษย์เรานั้นมีศักยภาพที่จะเรียนรู้และเข้าถึงความจริง ความดี ความงาม ที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติของตนเอง ขอเพียงแค่เราตระหนักรู้ใช้ชีวิตอยู่บนหนทางของพัฒนาจิตทางจิตวิญญาณ ผ่านการเจริญสติ ปฏิบัติภาวนา ทำสมาธิ หรือปฏิบัติตามตามหลักศาสนา เราจะสามารถปลดปล่อยตนเองให้หลุดพ้นจากความคับแคบยึดติดในตัวตน เป็นอิสระ เข้าถึงความสุขภายในและค้นพบคุณค่าในตนเอง เกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ การที่เรามีความสุขทางจิตวิญญาณจะส่งผลให้เรามีสุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิต และเกิดสุขภาวะทางสังคมและสุขภาวะทางสังคมนั้นก็จะส่งผลย้อนกลับมาเป็นปัจจัยให้เราเกิดการพัฒนาทางจิตวิญญาณไปสู่ความสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้มีความเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว การพัฒนาทางจิตวิญญาณของเรานั้นจึงมิได้หมายถึงการกระทำเพื่อตนเองฝ่ายเดียว หากแต่หมายถึง การกระทำเพื่อส่วนรวมเพื่อความสุขสงบ ความรัก ความสมานไมตรีของสังคมรวมทั้งตัวเราเอง

ภาวะที่ก่อให้เกิดความผาสุกนั้น คือ สุขภาวะทางกาย เป็นความสุขที่สัมผัสได้จากประสาททั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และผิวหนัง เรียกว่า “กามคุณ 5” จัดว่าเป็นฝ่ายรูปหรือความสุขที่เกิดจากผัสสะ มีร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บป่วย ไม่ได้รบกวนวันตรราย มีเศรษฐกิจพอเพียง มีสิ่งแวดล้อมดี, สุขภาวะทางจิต คือความสุขที่สัมผัสได้จากจิต คือ ความสบายใจ ความสุขใจ ความอึดใจ ความพอใจ อันเกิดจากจิตใจที่สงบและเย็น จัดว่าเป็นฝ่ายนาม อันเป็นความสุขที่สะอาด มีจิตใจดี มีเมตตา มีสติ มีสมาธิ มีความหย่อนคลายสบายใจ, สุขภาวะทางสังคมคือมีครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีศีล ไม่เบียดเบียนกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการงานชอบ มีความยุติธรรมในสังคม, สุขภาวะทางจิตวิญญาณ คือ จิตวิญญาณหมายถึงมีจิตสูง กล่าวคือมีความดี ลดละความเห็นแก่ตัว มีปัญญา มีการเข้าถึงสิ่งสูงสุด สิ่งสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาคือพระนิพพาน ในศาสนาอื่นหมายถึงพระผู้เป็นเจ้า ความสุขทั้งทางกายและทางใจ ย่อมมีส่วนสัมพันธ์กัน ไม่อาจจะแยกให้ขาดจากกันได้ เพราะต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน จะขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งหาได้ไม่ การปฏิบัติได้เกิด “ความพอดี” ไม่มากและไม่น้อยเกินไป ไม่ว่าในส่วนกายหรือใจก็ตาม ก็ย่อมจะเกิดความสุขโดยปราศจากความทุกข์ ที่แอบแฝงตามมา

ในความทุกข์ทั้งสองฝ่ายนี้ ความสุขทางใจ นับว่าเป็น “ยอมแห่งความสุข” ทั้งหมด ถ้าเรากระทำการใดแล้วจิตใจไม่มีความสุข แม้ว่าเราจะมีวัตถุมากมายครบถ้วน คอยอำนวยความสะดวกทุกรูปแบบ ก็หาได้ก่อให้เกิดความสุขที่สมบูรณ์หรือแท้จริงไม่ แต่ในทางตรงกันข้าม แม้ว่าทางร่างกายจะขาดแคลนวัตถุ ที่จะอำนวยความสะดวก แต่จิตใจใจมั่นมีปิติหล่อเลี้ยง มีความพอใจ มีความสงบใจ คนก็ย่อมจะประสบความสุขได้ กล่าวสั้นๆความสุขก็คือความสบายกาย และสบายใจ ในสองอย่างนี้ ความสุขใจ นับว่าเป็นยอดแห่งความสุขในโลก และทุกคนก็สามารถที่จะบรรลุความสุขใจนี้ได้ตลอดเวลา

การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรลักษณ์กับความผาสุกทางจิตวิญญาณนั้นผู้วิจัยเห็นว่าจะต้องมีความเข้าใจกับประเด็นเหล่านี้ก่อนคือสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนและมีความสุขในพุทธศาสนา ก่อนที่จะวิเคราะห์ลงไปในรายละเอียดของประเด็นสำคัญๆ ต่อไป

1. พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นเมื่อ ก่อนพุทธศักราช 45 ปี โดยมีพระบรมศาสดา สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบหลักสัจธรรมด้วยการตรัสรู้ สิ่งที่พระองค์ได้มาจากการตรัสรู้คือธรรมะ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่ถูกต้องอันมีอยู่ตามธรรมชาติ พระองค์มิได้สร้างขึ้น หรือเป็นเจ้าของ เพียงแต่เป็นผู้ค้นพบ แล้วนำมาเผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไป ให้เกิดมีปัญญาเห็นแจ้งสามารถทะลุผ่านความมืดมนแห่งอวิชชาได้ และมองเห็นเป้าหมายของชีวิตอย่างชัดเจนสามารถปฏิบัติตามเป้าหมายนั้นอย่างได้ผล

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาเพื่อขจัดความทุกข์ให้แก่มนุษย์อย่างแท้จริง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ตถาคตจะพูดแต่เรื่องทุกข์ กับความดับทุกข์เท่านั้น เรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องแก้ปัญหาความทุกข์ของมนุษย์ พระพุทธองค์จะไม่ตรัส ทรงเปรียบความรู้ (ธรรมะ) ที่พระองค์ตรัสรู้มีมากมายเหมือนใบไม้ที่อยู่ในป่า แต่ธรรมะที่มีความจำเป็นในการนำมาสอนเพื่อขจัดทุกข์นั้น เหมือนกับใบไม้ที่อยู่ในกำมือ ปัจจุบันนี้เป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร ปรากฏมีข่าวสารที่ไม่มีประโยชน์มากมาย อันเป็นพิษภัยแก่ผู้คน ก็เหมือนใบไม้ที่อยู่ในป่า เป็นข่าวสารที่ไม่มีประโยชน์ในการแก้ปัญหาสำหรับมนุษย์ เป้าหมายของพุทธศาสนาคือการดับทุกข์ มีอยู่สามระดับ ได้แก่

1) เป้าหมายระดับต้น อันเป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ได้แก่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสมบูรณ์ทางด้านร่างกายและความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีสถานภาพที่ดีในสังคม มีเกียรติ การจะบรรลุถึงเป้าหมายระดับนี้ จะต้องประกอบด้วยหลักธรรมสำคัญได้แก่ ความขยันหมั่นเพียรไม่เกียจคร้านในการทำงาน, ความประหยัด อดออม รู้จักรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้มิให้เสื่อม, การรู้จักพบปะ

คบหาสมาคมกับคนดีแล้วนำเอาคุณสมบัติของคนดีมาเป็นแบบอย่าง, และรู้วิธีหาทรัพย์สิน เงินทอง และรู้จักทางเสื่อมของ เงินทอง แล้วใช้จ่ายทรัพย์ตามความจำเป็น ผู้ที่จะบรรลุเป้าหมายของชีวิตในขั้นนี้จะต้องปฏิบัติตามแนวทางแห่งธรรมอย่างถูกต้อง ก็จะได้รับผลคือความสุขความสำเร็จในชีวิตประจำวัน

2) เป้าหมายระดับกลาง อันเป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องต้น (สัมปรายิกัตถะ) ได้แก่การมีคุณธรรมความดีงามทางด้านจิตใจ มีความสุขสงบใจ มีสุขภาพจิตที่ดี อันเป็นความสุขทางด้านจิตใจที่เกิดจากการประกอบคุณงามความดี การจะบรรลุถึงเป้าหมายในระดับนี้ จะต้องประกอบด้วยธรรม 4 ประการ คือ ศรัทธา เชื่อมั่นในพระพุทธเจ้าและคำสอน, ศีล ประพฤติตนตามศีล 5, จาคะ มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ, และปัญญา รู้แจ้งในสิ่งต่างๆ ตามจริง เป้าหมายระดับนี้นอกจากจะทำให้บุคคลมีความสุขทางด้านจิตใจแล้ว ยังส่งผลให้บุคคลได้พบกับความสุขในโลกหน้า คือสุคติโลกสวรรค์ ภายหลังจากตายไปแล้ว

3) เป้าหมายระดับสูง อันเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุด (ปรัตถะ) การบรรลุถึงความหลุดพ้น คือพระนิพพานอันเป็นความสุขอย่างยิ่ง (นิพพาน ปรม สุข) วิธีการที่จะบรรลุถึง เป้าหมายสูงสุดได้จะต้องปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิ มีความเห็นชอบ, สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ, สัมมาวาจา เจรจาชอบ, สัมมากัมมันตะ การงานชอบ, สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ, สัมมาวายามะ พยายามชอบ, สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ, และสัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ เมื่อบุคคลฝึกฝนอบรมตนเองตามอริยมรรคมีองค์ 8 นี้แล้ว ย่อมบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

2. ไตรลักษณ์เป็นหลักคำสอนที่ชาวพุทธรู้จักคุ้นเคยมากที่สุดอีกเรื่องหนึ่ง เมื่อสถานการณ์บางอย่างเกิดขึ้นแล้วไม่เป็นไปตามที่เราคาดหวัง จึงมักจะได้ยินได้ฟังคำพูดว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่แน่นอน เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และที่ว่าความแน่นอนก็คือความไม่แน่นอน ความเข้าใจอย่างนี้ล้วนสะท้อนถึงเรื่องไตรลักษณ์นั่นเอง พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีลักษณะที่เหมือนกันอยู่ 3 ประการ คือ

1) อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลง ซึ่งเกิดขึ้นอยู่ทุกวันทุกเวลา ดังที่เราเคยได้ยินว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และแตกสลายไป ไม่ยั่งยืน เช่น ตัวเราแก่ลง ทุก ๆ วินาที เนื้อหนังก็เหี่ยวลง แต่เรามักมองข้ามลักษณะเหล่านี้ไปเพราะมีสิ่งปิดบังเอาไว้ คือ การสืบทอด (สันตติ) อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายจนดูเหมือนไม่มีการเปลี่ยนแปลง เช่น การเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องของเด็ก ถ้าเราเห็นเด็กคนนั้นอยู่ทุกวัน เราก็มักค่อยตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงคือความเจริญเติบโตของเขา ทั้งที่เขาเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อย่างนี้เรียกว่า ความสืบทอดปิดบังอนิจจัง

2) ทุกข์ ความทุกข์ หรืออาการที่ทนอยู่ในสภาวะเดิมไม่ได้ สิ่งทั้งหลายจะค่อย ๆ สลายตัวไป ไม่คงอยู่ในสภาพเดิม เหมือนกับเสื้อผ้าที่ซื้อใหม่ ๆ เราเก็บเอาไว้อย่างดี แม้จะไม่เคยสวมใส่เลย แต่มันก็เก่า คล้าหมอง สีสน้ำจาง อาการเช่นนี้เรียกว่าเสื้อผ้าเป็นทุกข์แล้ว ความหมายก็คือมันทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ความทุกข์ที่ปรากฏชัดเจนในสิ่งมีชีวิต เช่น พืชและสัตว์มีเกิด แก่และตาย เป็นทุกข์ตามสภาวะธรรม ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา

3) อนัตตา หมายถึง ลักษณะที่ไม่เป็นไปตามอำนาจบังคับบัญชา จะควบคุมสั่งการไม่ได้เลย กล่าวคือ เราไม่สามารถสั่งให้รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นไปตามความต้องการของเรา เช่น เราไม่สามารถสั่งร่างกายไม่ให้เจ็บป่วยได้ อนัตตลักษณะในที่นี้จึงได้แก่ลักษณะความไม่เป็นไปในอำนาจบังคับบัญชา

หากเข้าใจเรื่องไตรลักษณ์แล้วจะแก้ปัญหาชีวิตได้อย่างมากมาย ไตรลักษณ์สอนให้เรา รู้เท่าทันยอมรับความจริง เป็นวิธีการวางท่าที่ต่อสิ่งทั้งหลายให้สอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ เป็นท่าที่แห่งปัญญา ความเป็นอิสระ ไม่ถูกมัดตัว และสอนให้เราแก้ไข ทำการไปตามเหตุปัจจัย เป็นขั้นปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นการปฏิบัติด้วยปัญญา เช่น เมื่อผมของเราร่วงออกขาว เนื้อหนังเหี่ยวยุ่น ซึ่งเป็นอาการเบื้องต้นของความแก่ชรา ถ้าไม่ยอมรับปรากฏการณ์นี้ สิ่งที่จะเกิดขึ้นคือความทุกข์ ทุกข์เพราะไม่อยากจะแก่ ไม่ยอมรับความจริงนี้ แต่ทำที่สุดแล้วเราย่อมพ่ายแพ้ต่อความจริง หากเรา ยอมรับว่า ผมร่วงเป็นเรื่องธรรมดา ไม่ได้เกิดขึ้นกับเราคนเดียว ทุกๆ คนก็เป็นเช่นเดียวกัน จะช้าหรือเร็วเท่านั้นเอง ถ้าคิดได้อย่างนี้จะหายจากความทุกข์ หรืออย่างน้อยก็ทำให้ทุกข์นั้นเบาบางลง จางคลายไปได้ ทำที่สุดแล้วเมื่อความทุกข์นั้นเบาบางลงสิ่งที่ได้มากก็คือความสุข ซึ่งความสุขนั้นในพระพุทธศาสนาเองก็มีกล่าวไว้เช่นกัน ความสุขตามทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นมีความหมายในสามมิติ คือ

1) ความสุขที่เป็นสภาวะแห่งความสุข ความสบาย เมื่อความสุขเกิดแก่ผู้ใด บุคคลผู้นั้นย่อมมีความสุข เช่น มีความสนุกสนาน ร่าเริง เบิกบาน แจ่มใสยินดี มีสุข สบาย กายสบายใจ เป็นต้น

2) ความสุข คือสภาวะที่สามารถทนต่อความทุกข์ได้ง่ายหมายถึงเป็นสภาพที่ทนได้ง่ายซึ่งตรงข้ามกับคำว่า “ความทุกข์” คือ สภาพที่ทนได้ยากเป็นสภาพที่บีบคั้นให้ผู้คนไม่สบายกายไม่สบายใจ ความสุขในความหมายนี้มีได้หมายถึงการปฏิเสธความทุกข์โดยสิ้นเชิง แต่หมายถึงสภาวะที่สามารถอยู่ร่วมกับทุกข์ได้ สามารถทนอยู่กับความบีบคั้นได้ สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางสภาวะที่ทนได้ยากได้

3) ความสุข คือ สภาวะที่ปราศจากความทุกข์ ไม่มีความทุกข์ ขจัดหรือทำลายความทุกข์ เป็นสภาวะที่สิ้นกิเลสทั้งปวงหรือภาวะที่ปราศจากต้นหาความอยากทั้งปวง พระพุทธศาสนาเรียกความสุขชนิดนี้ว่า “นิพพานสุข” การมีความสุขย่อมส่งผลให้บุคคลสดชื่นแจ่มใส เบิกบาน มีกำลังใจที่จะประกอบกิจการที่มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ตรงข้ามกับคนที่มีความทุกข์ย่อมไม่มีชีวิตที่สดใส ร่าเริง ดังนั้น ความสุขจึงมีประโยชน์และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพียงแต่ว่าความสุขที่มีนั้นจะเป็นความสุขในระดับใด จะเป็นระดับความสุขของมนุษย์โลกทั่วไปหรือในระดับอริยบุคคลโดยพระพุทธศาสนาระบุว่าการที่บุคคลจะมีความสุขได้นั้น สามารถมีได้ตั้งแต่การเริ่มต้นด้วยการทำความดี หรือการทำบุญ ซึ่งมีพระพุทธพจน์ว่า “บุญเป็นเชื้อของความสุข” หมายความว่า การกระทำในสิ่งที่เป็นบุญทำให้บุคคลมีความสุข ส่วนในเรื่องการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือการเจริญภาวนาความสุขก็เป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้จิตของผู้บำเพ็ญภาวนาเกิดสมาธิได้ง่ายดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้มีสุข จิตย่อมตั้งมั่น” สาเหตุที่ความสุขทำให้ผู้บำเพ็ญเพียรเจริญภาวนาเกิดสมาธิเพราะว่าเมื่อความสุขเกิดกับผู้ใด ผู้ผู้นั้นย่อมมีจิตมั่นคงไม่ฟุ้งซ่าน ทำให้ผู้บำเพ็ญเพียรเจริญภาวนาเกิดสมาธิขึ้น และเมื่อจิตเป็นสมาธิและบรรลุลุทธิธรรมแล้วความสุขก็เกิดขึ้นเป็นองค์ประกอบของฌานหรือธรรมที่ได้อริ

ดังนั้นความผาสุกในพระพุทธศาสนาเป็นเพียงความสุขในระดับของความมีปัจจัย 4 อันมีอัตราแ่งอยู่ ซึ่งยังไม่ใช่ความสุขในขั้นหลุดพ้นหรือนิพพานสุข ส่วนความสุขที่แท้จริงตามหลักพระพุทธศาสนา จึงหมายถึงสภาวะที่ชีวิตจิตใจหลุดพ้นจากกิเลสและตัณหาทั้งปวงหรือมีความเป็นอิสระแห่งจิตเป็นอย่างยิ่ง เป็นความสุขที่เกิดจากการบำเพ็ญทางจิต จนเกิดสมาธิและปัญญา มีจิตที่เป็นอิสระจากการครอบงำของสรรพสิ่งเข้าถึงธรรมและนิพพาน ฉะนั้น จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตตามทัศนะของพระพุทธศาสนาก็คือ การเข้าถึงนิพพานสุข ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ด้วยการฝึกจิตให้เป็นสมาธิจนเกิดปัญญา หรือด้วยการปฏิบัติในแนวทางที่ทำให้จิตปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง

สรุป

ความสุขทั้งทางกายและทางใจ ย่อมมีส่วนสัมพันธ์กัน ไม่อาจจะแยกให้ขาดจากกันได้ เพราะต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน จะขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งหาได้ไม่ การปฏิบัติได้เกิด “ความพอดี” ไม่มากและไม่น้อยเกินไป ไม่ว่าในส่วนกายหรือใจก็ตาม ก็ย่อมจะเกิดความสุขโดยปราศจากความทุกข์ ที่แอบแฝงตามมา กล่าวสั้นๆ ความสุขก็คือความสบาย

กาย และสบายใจ ในสองอย่างนี้ ความสุขใจ นับว่าเป็นยอดแห่งความสุขในโลก และทุกคนก็สามารถที่จะบรรลุความสุขใจนี้ได้ตลอดเวลา

ดังนั้นจึงควรดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับความเป็นจริง เพื่อนำชีวิตไปสู่ความพ้นทุกข์ที่เรียกว่า พระนิพพาน คือจุดหมายสูงสุดของชีวิตในพระพุทธศาสนา ความเป็นจริงของชีวิตตามหลักไตรลักษณ์คือ ชีวิตต้องมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาไม่มีใครต้านกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงได้ ในโลกนี้ไม่มีอะไรคงที่ ไม่มีอะไรเที่ยงแท้ นอกจากความเปลี่ยนแปลง ซึ่งกฎไตรลักษณ์สอดคล้องกับการยอมรับตามทฤษฎีของนักปรัชญาตะวันตกที่ได้ยืนยันความเปลี่ยนแปลงว่าเป็นลักษณะที่แท้จริงของสรรพสิ่ง ทุกสิ่งเป็นอนิจจังคือเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปเป็นธรรมดา เมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น สิ่งนั้นจะเปลี่ยนสภาพหนึ่งไปสู่สภาพหนึ่ง จึงได้มีการยอมรับว่าความเปลี่ยนแปลงมีจริงตามกาลเวลา

ได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรลักษณ์กับความผาสุกทางจิตวิญญาณของมนุษย์เกิดจากการที่มนุษย์มีความรู้แจ้งและเข้าใจ รวมทั้งเกิดการยอมรับว่าชีวิตมนุษย์ทุกคนล้วนตกอยู่ใต้กฎไตรลักษณ์

บรรณานุกรม

- บุญสืบ อินสาร. (2555). **พจนานุกรมบาลี-ไทย ธรรมบทภาค 1-4**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2540). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2542). **เพื่อชุมชนแห่งการศึกษาและบรรยากาศแห่งวิชาการ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2545). **การศึกษา กับ เศรษฐกิจ ฝ่ายไหนจะรับใช้ฝ่ายไหน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2546). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สุจิตรา อ่อนค้อม. (2540). **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ.
- Burkhardt, M.A., (1999) Spiritual : An analysis of the concept. **Holistic Nursing Practice**, 3 (3), 69-77.
- Hungelmann, J., et al. (1987). **Development of the JAREL Spiritual Well-Being Scale**. Philadelphia : J.B. Lippincott.
- Potter. P.A., & Perry, A.G. (1999). **Basic Nursing : A critical thinking approach and non terminally ill hospitalized adults and well adults**, (4th), Philadelphia : Mosby.

การเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถานผ่านการผลิตสื่อ แบบมีส่วนร่วมของเยาวชน

The Buddha Dhamma Learning in Sattamahāsātān Based on the Youths Participatory Medias Creation.

พลสรรค์ สิริเดชนนท์¹

พระครูประวิตรวรานุกูต¹, พระครูธรรมธัชชัยวิชิต ชยาภินนุโท¹,
สยาม ราชวัตร², ณรงค์ศักดิ์ ลุนสํารอง³

Ponsan Siridechanont¹

Phrakrupavitravarānuyut¹, Phrakhrū dhammathorn Chaiwichit Chayabhinundho¹

Sayam Ratchawat², Narongsak Lunsamrong³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่²

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus¹,

Chiang Mai University², Mahamakut Buddhist University³

Corresponding Author, E-mail: ponwon@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของสัตตมหาสถาน 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถานและการผลิตสื่อวีดิทัศน์แบบมีส่วนร่วมของเยาวชน 3) เพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถานผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน เป็นงานเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัย คือ แบบทดสอบก่อนเรียน-หลังเรียน แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลแล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความเป็นมาและความสำคัญของสัตตมหาสถาน เป็นเรื่องหลังการตรัสรู้ 7 สัปดาห์ เป็นสถานที่ยิ่งใหญ่ 7 แห่ง 2) หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถานและการผลิตสื่อวีดิทัศน์แบบมีส่วนร่วมของเยาวชน จำแนกตามสถานที่แต่ละแห่งดังนี้

โพธิบัลลังก์ อริยสัจ 4, อนิมิสเจตีย์ กัตถัญญกตเวที, รัตนจกกรมเจตีย์ สติปัฏฐาน 4, รัตนขรรเจตีย์ พระอภิธรรม, อชปาลนิโครธ บัว 4 เหล่า, สระมุจลินท์ ความสงัด ความสุข นิพพาน, ราชายตนะ ทานศีล ภาวนา และ 3) วิเคราะห์การเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถาน ผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน (1)ด้านความคิดสร้างสรรค์ (2)ด้านเนื้อหา (3)ด้านเทคนิคการเล่าเรื่อง (4)ด้านการใช้ภาษาและดนตรี (5)ด้านคุณภาพในการผลิต สรุป 5 ด้าน ค่าเฉลี่ยรวม 3.78 อยู่ในระดับมาก เป็นเครื่องยืนยันว่า การเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถานผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน เป็นเทคนิคการสร้างความรู้ในเชิงลึกได้จริง

คำสำคัญ : การเรียนรู้; หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถาน; การผลิตสื่อวิถีทัศน์

Abstract

This dissertation is of three objectives: 1) to study the background and importance of the Sattamahāsathān. 2) to learn the Buddha Dhamma in the Sattamahāsathān, and create the medias by the youth's participation and 3) to analyze the learning Buddha Dhamma in Sattamahāsathān based on the youths' Participatory Medias Creation. This work is done by the Participatory Action Research-PAR with the Experimental Design.

The findings are that: 1) On the background and importance of the Sattamahāsathān, it is closely concerned with the situations in 7 weeks after the Buddha enlightened known as the 7 Great Places. 2) The Buddha Dhammas as found in the Sattamahāsathān, and create the medias by the youth's participation are classified in each place such as, the Four Noble Truth, in Bodhiballanga, the gratitude in Animissacetiya, the Four Foundations of Mindfulness in Rattanakamakacetiya, the 7 Abhidhamma, in Rattanagharacetiya, the four Kinds of Human Beings in Ajapalanigrodha, the Calmness, Happiness and Nibbana in Muccalinda, and giving, morality and mental development in Rajayatana. 3) On the analysis on learning Buddha Dhamma in Sattamahāsathān based on the youths' Participatory Medias Creation was evaluated into 5 aspects : 1) On the creativity, 2) On the

creative content, . 3) On the story telling technique, 4) On the use of language and music and 5) On the production quality, the average totally at 3.8 at the high level. This ensures that the learning Buddha Dhamma in Sattamahāsathān based on the youths' Participatory Medias Creation is the actually technique to create in-depth knowledge.

keywords: Learning, Buddha Dhamma in Sattamahāsathān, Video production

บทนำ

พระพุทธเจ้าแรกตรัสรู้ ณ ควางตันโพธิพฤกษ์ เรื่องทรงมนสิการปฏิจจนุปบาท สมัยนั้นพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควางตันโพธิพฤกษ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 1-4: 93-96) ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบลอุรุเวลา ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคได้ประทับนั่งโดยบัลลังก์เดียว (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 2 ข้อ 1: 108) เสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ควางตันโพธิพฤกษ์เป็นเวลา 7 วัน ที่นั่น พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการปฏิจจนุปบาท (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 3 ข้อ 1: 3) โดยอนุโลมและปฏิโลมตลอดปฐมยามแห่งราตรีกว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 3 ข้อ 1: 3) อชปาลกถา ว่าด้วยเหตุการณ์ขณะประทับอยู่ ณ ควางตันอชปาลนิโครธ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 3 ข้อ 4: 8) ทรงมีพระดำริว่า เราบำเพ็ญ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี จึงบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ อันยอดเยี่ยม หลังตรัสรู้ธรรมยังทรงปริวิตกว่าธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้เป็นธรรมที่สุขุมลุ่มลึก ยากที่จะเห็นและล่วงรู้ด้วยปัญญาที่จะนำมาพิจารณาเองได้ หากพระองค์ไม่ทรงแสดงธรรมที่ได้ตรัสรู้ ก็ผู้ใดเล่าจักเป็นที่พึ่งแก่ชาวโลกได้ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีอุสณียังมีอยู่ เมื่อไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ถึงธรรมย่อมมี (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 1-2 ข้อ 32: 34-159-160-130-131)

ชมพูทวีป คือ ดินแดนถิ่นกำเนิดพระพุทธศาสนา มีสังเขปนียสถาน 4 แห่ง ได้แก่ สถานที่ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่แสดงปฐมเทศนา และ สถานที่ปรินิพพานของพระพุทธองค์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 202: 151-151) เป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมศรัทธา ปสาทะของพุทธศาสนิกชนที่ไปนมัสการ สังเขปนียสถาน 4 แห่งนี้เป็นสถานที่ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ซึ่งเมื่อไปดูด้วยจิตที่เลื่อมใสทำกาละลง คนเหล่านั้นทั้งหมดจักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

โพธิมณฑล เป็นสถานที่แห่งหนึ่งในสังเวชนียสถาน 4 คือ เป็นสถานที่ที่พระมหาโพธิสัตว์สิทธัตถะได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปัจจุบันนี้เรียกว่าพุทธคยา ซึ่งอยู่ในรัฐพิหารของประเทศอินเดีย ในกาลังคโพธิชาดกมีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ตรัสรู้ที่มณฑลสะตือแผ่นดิน ณ ชมพูทวีปนี้เท่านั้น ดังที่พระอรธกถาจารย์กล่าวไว้ในคัมภีร์ อรรถกถาว่า “โพธิมณฑล คือภูมิภาคอันเป็นมณฑลสะตือแผ่นดิน หรือปฐวีนาภิมณฑล มีชัยบัลลังก์ของพระพุทธเจ้าทั้งปวง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 60 ข้อ 255) และต้นพระศรีมหาโพธิ์ คือต้นโพธิ์ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นต้นไม้อีกชนิดหนึ่ง ตามหลักฐานที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกขุททกนิกาย พุทธวงศ์ กล่าวว่า พระพุทธเจ้าในอดีต ประทับนั่งตรัสรู้ที่ต้นไม้อีกต้นนั้นก็ได้ชื่อว่า “ต้นโพธิ์” (อรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎกภาษาบาลี เล่ม 73: 579) และต้นพระศรีมหาโพธิ์ยังเป็นสหชาติกับพระพุทธองค์ด้วย และพระพุทธเจ้าได้อาศัยประทับอยู่ ณ โพธิมณฑลเป็นเวลา 49 วัน ขณะนั้นทรงเสวยวิมุตติสุขภายหลังตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

วัดเจ็ดยอดสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์องค์ที่ 9 แห่งราชวงศ์มังรายทรงสถาปนาพระธรรมเทศนาเรื่องอานิสงค์การปลุกต้นศรีมหาโพธิ์และโปรดฯให้นำต้นโพธิ์มาจากลังกาปลูกไว้ในอรัญญิกของเมือง สร้างเป็นวัดโดยถ้อยต้นมหาโพธิ์เป็นโพธิ์บัลลังก์ อันเป็นสัญลักษณ์ของการตรัสรู้ของพุทธองค์และถือเป็นศูนย์กลางของวัด ดังนั้นวัดเจ็ดยอดจึงมีชื่อเรียกว่า “วัดมหาโพธาราม หรือโพธารามมหาวิทยาลัย” ครั้นนั้นได้โปรดสร้างสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ 7 แห่ง เรียกว่าสัตตมหาสถาน, (สมโซติ อ่องสกุล, 2562: 78) นอกจากกรณีกระเช้าลอยฟ้าดอยสุเทพในปี 2529 แล้ว ยังพบว่า การขยายตัวของเมืองเชียงใหม่เนื่องจากความเป็นเมืองท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดการต่อต้านและการตื่นตัวเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่มีศูนย์กลาง ความเคลื่อนไหวอยู่ที่เชียงใหม่ เช่น การบูรณะพระธาตุวัดเจ็ดยอดหลวง (2536- 2540) (วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2540: 156-158) การตัดถนนทางหลวงคุกคามพื้นที่วัดเจ็ดยอด (2536-2537) (สมโซติ อ่องสกุล, 2537: 77-88)

กระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งเป้าหมายให้ ประชาชนได้รับการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยยึดหลักคุณธรรม นำความรู้สร้างความตระหนัก สำนึกในคุณค่า ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธีวิถีประชาธิปไตย โดยเน้นการร่วมคิด ร่วม ทำ เชื่อมโยงและเสริมสร้างความเข้มแข็งใน ๓ สถาบันหลัก คือ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา เพื่อให้เกิดพลังในการ ขับเคลื่อนการศึกษาที่ใช้คุณธรรมนำความรู้โดย กำหนดกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ นักเรียน นิสิต นักศึกษา ครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา ประมาณ 15 ล้านคน เพื่อขยายผลสู่สังคมวงกว้าง ซึ่งรวมถึงประชาชนที่ อยู่ในการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อรรถาณัติ

โดยมียุทธศาสตร์การเสริมสร้างคุณธรรม ในระบบการศึกษาไทย ซึ่งองค์หลักในกระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำแผนงาน/โครงการรองรับ ยุทธศาสตร์อย่างต่อเนื่อง (รายงานประจำปี 2552 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552: 56) วิชาพระพุทธศาสนามีความมุ่งหมายและเนื้อหาหลักเพื่อสร้างความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และมีการปรับตัวให้เข้ากับนโยบายของรัฐบาลในสมัยต่าง ๆ การเรียนรู้พระพุทธศาสนามีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเยาวชน ได้เรียนรู้ จดจำและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและสังคมได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับการเรียนการเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถาน ผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน ที่เรียกว่า “ธรรมะสัตตมหาสถาน” หลังจากการตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงเสวยวิมุตติสุข หรือสมาธิอันบรมสุขที่เกิดขึ้นจากการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร (วิมุตติ = หลุดพ้น) การเสวยวิมุตติสุขตลอด 7 สัปดาห์นั้น พระองค์ทรงทำสมาธิในอิริยาบถต่างๆ กัน ทั้งประทับนั่ง ประทับยืนและดำเนิน “สัตตมหาสถาน” แปลว่า สถานที่ที่ยิ่งใหญ่เจิดจ้าแห่งที่พระพุทธองค์เสวยวิมุตติสุข (สุขจากการหลุดพ้น) หลังจากการตรัสรู้ที่พุทธคยา แต่ในพระวินัยปิฎกกล่าวไว้เพียง 4 แห่ง คือ สัปดาห์ที่ 1 เหตุการณ์แรกตรัสรู้ ณ ควางตันโพธิ์พฤกษ์ สัปดาห์ที่ 2 เหตุการณ์ขณะประทับอยู่ ณ ควางตันขอपालนิโครธ สัปดาห์ที่ 3 เหตุการณ์ขณะประทับอยู่ ณ ควางตันมุจลินท์ สัปดาห์ที่ 4 เหตุการณ์ขณะประทับอยู่ ณ ควางตันราชายตนะ และสัปดาห์ที่ 5 ทรงเสด็จกลับมาประทับที่ควางตันขอपालนิโครธ ท้าวสหัมบดีพรหมอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 67: 131) การเสวยวิมุตติสุขในแต่ละสัปดาห์ล้วนแต่มีชื่อภาษาบาลีกำหนด ซึ่งชื่อที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในบรรดาผู้นับถือพุทธศาสนาเถรวาทในเอเชียอาคเนย์ หลังพุทธศตวรรษที่ 19 ลงมานั้น ล้วนเป็นชื่อที่ได้รับการระบุไว้ในคัมภีร์ สมันตปาสาทิกาและนิทานกถา ในบทนำของอรรถกถาชาดกซึ่งแต่งขึ้นในศรีลังกาสสมัยอนุรธปุระราวพุทธศตวรรษที่ (เชษฐ ติงสยูลี, 2555: 13)

การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสเด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมตั้งแต่การศึกษาปัญหา การวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา และการประเมินร่วมกัน เพื่อขับเคลื่อนให้กิจกรรมนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม คือ หลักร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับผิดชอบ (ธนสาร บัลลังก์ปัทมา, 2551: 30) สื่อวีดิทัศน์แบบเสมือนจริงมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนในวิชาจริยศึกษาและประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากสื่อประเภทนี้สามารถสร้างจินตนาการของผู้เรียนให้เป็นรูปธรรมได้ดีกว่าสื่อประเภทอื่นๆ อีกทั้งภาพและเสียงยังมีความใกล้เคียงกับประสบการณ์ของผู้เรียน จึงทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้สูงสุด เมื่อเทียบกับสื่ออื่นๆ แต่มีข้อด้อยในเรื่องขั้นตอนในการผลิตที่ซับซ้อนและต้องใช้งบประมาณสูง ส่วนสื่อวีดิทัศน์แบบสัญลักษณ์นั้นให้ผลดีมากในการใช้อธิบายขั้นตอนและลำดับเนื้อหาของ

บทเรียนอีกทั้งยังสามารถผลิตได้ง่ายและรวดเร็ว

งานวิจัยนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่าการเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสังฆมณฑลสถาน ผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน มีความน่าสนใจที่จะศึกษาในประเด็นสำคัญๆ คือ ประเด็นความเป็นมาและความสำคัญของสังฆมณฑลสถาน และประเด็นหลักพุทธธรรมในสังฆมณฑลสถานและการผลิตสื่อวีดิทัศน์แบบมีส่วนร่วมของเยาวชน ซึ่งเป็นปัญหาที่ควรค่าแก่การศึกษาวิจัย เพราะเป็นหลักการคำสอนที่สำคัญของพระพุทธเจ้าที่สอนมนุษย์และสัตว์ให้เห็นความจริงอันประเสริฐ เห็นในอริยสัจ 4 และหาวิธีแก้ปัญหาในเชิงวิชาการต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของสังฆมณฑลสถาน
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในสังฆมณฑลสถานและการผลิตสื่อวีดิทัศน์แบบมีส่วนร่วมของเยาวชน
3. เพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสังฆมณฑลสถาน ผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR)
 ประเด็นวิจัย ได้แก่ แนวคิด หลักการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้หลักพุทธธรรม
 ในสังฆมณฑลสถาน ผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน เป็นการเรียนรู้แล้วลงมือปฏิบัติและวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้ ตามแผนงาน/โครงการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของวิจัย

2. ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) มีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

- 1) แผนงาน/โครงการเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสังฆมณฑลสถาน ผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน ตามวัตถุประสงค์ของวิจัย
- 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังเรียน จำนวน 1 ชุด 3 ตอน จำนวน 60 ข้อ
- 3) แบบสังเกตการณ์พฤติกรรมการเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสังฆมณฑลสถาน

ผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน มีหลักเกณฑ์ในการสังเกตพฤติกรรมตั้งแต่เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมจนถึงสิ้นสุดการเข้าร่วมกิจกรรม โดยสังเกตจาก

- (1) การสังเกตพฤติกรรมด้านกาย
- (2) การสังเกตพฤติกรรมด้านวาจา
- (3) และการสังเกตพฤติกรรมด้านใจ

4) แบบอภิปรายกลุ่มเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถาน ผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน

กำหนดโครงสร้างแบบอภิปราย จำนวน 2 ตอน 7 กลุ่ม เยาวชน จำนวน 200 คน เป็นแบบอภิปราย ปลายเปิด

5) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อกิจกรรมอบรมโครงการเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถาน

กำหนดโครงสร้างแบบสอบถาม จำนวน 5 ตอน จำนวน 18 ข้อ ดังนี้
ตอนที่ 1 ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ และระดับการศึกษา

ตอนที่ 2 ความเป็นมาและความสำคัญของสัตตมหาสถาน เป็นอย่างไร
จำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 3 ความเป็นการเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถาน จำนวน 8 ข้อ

ตอนที่ 4 ด้านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน จำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

6) แบบสอบถามการประเมินการผลิตสื่อวีดิทัศน์หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถาน จำนวน 1 ชุด 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ และระดับการศึกษา

ตอนที่ 2 หัวข้อการประเมิน

- 1) ความคิดสร้างสรรค์
- 2) เนื้อหา
- 3) เทคนิคการเล่าเรื่อง
- 4) การใช้ภาษาและดนตรี
- 5) คุณภาพในการผลิต

ผลการวิจัย

1. ความเป็นมาและความสำคัญของสัตตมหาสถาน เป็นเหตุการณ์แรกตรัสรู้ ณ

ควงตันโพธิพฤกษ์ เรื่องทรงมนสิการปฏิจสมุปาบท สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควงตันโพธิพฤกษ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 1-4: 93-96) ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบลอรุเวลา ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคได้ประทับนั่งโดยบัลลังก์เดียว (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 2 ข้อ 1: 108) เสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ควงตันโพธิพฤกษ์เป็นเวลา 7 วัน ที่นั่น พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการปฏิจสมุปาบท (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 3 ข้อ 1: 3) โดยอนุโลมและปฏิโลมตลอดปฐมยามแห่งราตรีเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ภายหลังการตรัสรู้ เป็นช่วงระยะที่พระพุทธองค์ทรงเสวยวิมุตติสุขตลอด 7 สัปดาห์ ในอิริยาบถต่าง ๆ กัน ทั้งประทับนั่ง ประทับยืน และดำเนิน ตำแหน่งของการเสวยวิมุตติสุขทั้งเจ็ดแห่ง เรียกว่า สัตตมหาสถาน แปลว่า สถานที่อันยิ่งใหญ่ 7 แห่ง ใน 7 สัปดาห์ ได้แก่ สัปดาห์ที่ 1 โพธิบัลลังก์ สัปดาห์ที่ 2 อนิมิสเจตีย์ สัปดาห์ที่ 3 รัตนจกกรมเจตีย์ สัปดาห์ที่ 4 รัตนฆรเจตีย์ สัปดาห์ที่ 5 อชปาลนิโครธ สัปดาห์ที่ 6 สระมุจลินท์ และสัปดาห์ที่ 7 ราชายตนะ ส่วนในพระพระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะของเถรวาทนั้นมีเพียง 4 สัปดาห์ ได้แก่ 1) โพธิกา 2) อชปาลกา 3) มุจลินทกา 4) ราชายตนา เป็นการเสวยวิมุตติสุข สุขจากการหลุดพ้นหลังตรัสรู้ธรรม ณ ควงตันโพธิ และทรงพิจารณาทบทวนธรรมที่ตรัสรู้ “ปฏิจสมุปาบท” ส่วนในอรรถกถา ได้อธิบายขยายความสัตตมหาสถานจากพระวินัยปิฎก มหาวรรค ขันธกะ เพิ่ม 3 ตำบล คือ อนิมิสเจตีย์ รัตนจกกรมเจตีย์ และรัตนฆรเจตีย์ อีก 3 สัปดาห์ เป็น 7 สัปดาห์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 3 ข้อ 4-6: 8-12) ความสำคัญของสัตตมหาสถาน สำหรับผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา คงจะคุ้นเคยกับพุทธประวัติของพระพุทธองค์ นับตั้งแต่ตอนประสูติเป็นเจ้าชายสิทธิตถะ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา จนถึงเสด็จปรินิพพาน ทั้งนี้เรื่องราวการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นว่าเป็นพุทธประวัติสำคัญตอนหนึ่ง แต่เรื่องราวการเสวยวิมุตติสุขตลอด 7 สัปดาห์หลังที่ทรงตรัสรู้นั้นกลับไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก ซึ่งทั้งที่มีเรื่องราวบันทึกไว้คัมภีร์หลายเล่ม และถ่ายทอดออกมาในรูปแบบงานศิลปกรรม ทั้งในงานจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ตั้งแต่สมัยหลังพุทธกาลในดินแดนพุทธภูมิอย่างประเทศอินเดีย และส่งต่อคติความเชื่อนี้มาสู่หลายดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาจนถึงปัจจุบันนี้

2. หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถานหลักพุทธธรรม ในสัตตมหาสถานได้พบหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในสัตตมหาสถาน หลายหมวดจำแนกได้ ดังนี้

โพธิบัลลังก์ คือ ปฏิจสมุปาบท พระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ โพธิกา ว่าด้วยเหตุการณ์แรกตรัสรู้ ณ ควงตันโพธิพฤกษ์ เรื่องทรงมนสิการปฏิจสมุปาบท สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควงตันโพธิพฤกษ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย

ไทย เล่ม 25 ข้อ 1-4: 93-96) โกลีผิงแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบลอรุเวลา ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคได้ประทับนั่งโดยบัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ คงคันทโฑพิพุกษ์เป็นเวลา 7 วัน ที่นั้น พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการปฏิจจำสมุปปาต โดยอนุโลมและปฏิโลมตลอดปฐมยามแห่งราตรีว่า

อนิมิสเจติย คือ กตัญญูกตเวที ในพระไตรปิฎกได้ยกย่องคนกตัญญูไว้ดังนี้ 1) เป็นสัตบุรุษ ได้แก่ คนดี มีคุณธรรม เป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา เพราะความกตัญญูกตเวทีเป็นภูมิของสัตบุรุษ 2) เป็นบุคคลที่หาได้ยากเพราะบุคคลที่มีความกตัญญูกตเวที ต้องฝึกฝนตนมา ดี สามารถยกจิตใจของตนให้สูงส่งได้ ซึ่งมีใช้จะเกิดขึ้นกับคนทุกคนได้ 3) ประสบแต่ความสุข (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 33: 77) เนื่องจากประพฤติตนถูกต้อง ชีวิตจึงมีแต่ความเจริญ และยังนำความสุขมาให้แก่บุคคลอื่นๆ ด้วย 4) ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ เพราะเป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง ประกอบด้วย คุณธรรมอันดี และเป็นแบบอย่างแก่คนอื่นๆ ได้ จึงสมควรได้รับการยกย่องชมเชย 5) ประพฤติสิ่งที่เป็นอุดมมงคลแก่ชีวิต เพราะความกตัญญูเป็นข้อปฏิบัติที่ ก่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ชีวิต เป็นอุดมมงคลในชีวิต

รัตนจกรมเจติย คือ สติปิฎกฐาน 4 หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ซึ่งก็คือ หลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นหนทางเดียวเท่านั้นที่เป็นทางดำเนินไปสู่จุดหมายคือพระนิพพาน ผู้สูงวัย พึงรู้จักพิจารณาและปฏิบัติตามวิปัสสนาที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เพื่อให้จิตใจรู้จักปล่อยวางภาระต่างๆ อันเป็นหน้าที่ทางสังคมของมนุษย์ทั่วไป และหันมาสนใจต่อภาระที่ตนพึงปฏิบัติในแต่ละวัน เพื่อให้จิตมีสภาพที่บริสุทธิ์ปลอดโปร่ง ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง และเป็นแนวทางไปสู่การพ้นจากสภาวะแห่งทุกข์ทั้งปวง แบ่งเป็นการปฏิบัติ ออกเป็น 4 อย่างได้แก่ 1) กายานุปัสสนาสติปิฎกฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากายให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นเพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ทานจำแนกปฏิบัติไว้หลายอย่าง คือ 2) เวทนานุปัสสนาสติปิฎกฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนาให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดเวทนาอันเป็นสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี เฉยๆ ก็ดี ทั้งที่เป็นสามิส และเป็นนิรามิสตามที่ไปอยู่ในขณะนั้นๆ 3) จิตตานุปัสสนาสติปิฎกฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดจิตของตนที่มีราคะ ไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ เศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว พุ่งชานหรือเป็นสมาธิ เป็นต้น อย่างไรก็ตามที่ไปอยู่ในขณะนั้นๆ 4) อัมมานุปัสสนาสติปิฎกฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรมให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดธรรมทั้งหลาย ได้แก่ นิเวธ 5 ชั้น 5 आयตนะ 12 โพชฌงค์ 7 อริยสัจ

4 ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร มีในตนหรือไม่ เกิดขึ้น เจริญบริบูรณ์ และดับไปได้อย่างไร เป็นต้น ตามที่เป็นจริงของมันอย่างนั้นๆ

รัตนขจรเจติย คือ พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ หรือเรียกสั้นๆ ว่า พระอภิธรรม เป็นหมวดที่ประมวลพุทธพจน์อันเกี่ยวกับหลักธรรมที่เป็นวิชาการว่าด้วยเรื่องของปรมัตถธรรม (มี 4 ประการ อันได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน) (สภาวะธรรม) ล้วนๆ ยกตัวอย่าง เช่นเมื่อกล่าวถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทางพระอภิธรรมถือว่าบุคคลนั้นไม่มี มีแต่สิ่งซึ่งเป็นประมุขรวมกันของ จิต เจตสิก รูป เท่านั้น ส่วนที่เรียกชื่อว่า นาย ก นาย ข นั้นเรียกโดยสมมุติโวหารเท่านั้น ดังนั้น ธรรมะในหมวดนี้จึงไม่มีเรื่องราวของบุคคล เหตุการณ์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสิ่งสมมุติเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเลย พระอภิธรรมปิฎกมีอยู่ทั้งสิ้น 42,000 พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น 7 คัมภีร์ เรียกโดยย่อว่า สัง วิ ธา ปุ กะ ยะ ปะ (หัวใจพระอภิธรรม)

อชปาลนิโครธ คือ บัวสี่เหล่า 4 เหล่า คือ 1) อุคฆฏิตัญญู ดอกบัวที่ยังอยู่พ้นน้ำ คือ บุคคลผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลัน เพียงแต่พอยกหัวข้อขึ้นแสดงเท่านั้น เรียกว่า “อุคฆฏิตัญญู” เทียบกับบัวพ้นน้ำแต่พอรับสัมผัสสัมผัสวันก็จะบาน ณ วันนั้น 2) วิปจิตัญญู ดอกบัวที่ยังอยู่ปรึมน้ำ คือ บุคคลผู้สามารถรู้เข้าใจได้ ต่อเมื่อท่านอธิบายความพิสดารออกไป เรียกว่า “วิปจิตัญญู” เทียบกับบัวปรึมน้ำจักบานต่อวันรุ่งขึ้น 3) เนยยะ ดอกบัวที่ยังอยู่เสมอน้ำ คือ บุคคลผู้พอจะหาทางคอยชี้แจงแนะนำใช้วิธีการยกเยื้องให้เข้าใจได้ต่อไป เรียกว่า “เนยยะ” เทียบกับบัวงามได้พ้นน้ำจักบานในวันต่อไป 4) ปทปรมะ ดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ คือ บุคคลผู้แก้ปัญหาไม่ดวงตามืดมิด ยังไม่อาจให้บรรลุคุณวิเศษได้ในชาตินี้เรียกว่า “ปทปรมะ” เทียบกับบัวจมใต้น้ำจักเป็นภักษาแห่งปลาและเต่า

สระมุจลินท์ คือ ฆราวาสธรรม 4 หมายถึง ธรรมสำหรับฆราวาสธรรมสำหรับการครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ประกอบด้วย (1) สัจจะ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง พูดจริง ทำจริง จงใจต่อกัน เป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิด ความไว้วางใจและไมตรีจิตสนิทต่อกันขาดสัจจะเมื่อใดย่อมเป็นเหตุให้เกิดความระแวงเคลงใจกัน เป็นจุดเริ่มต้นแห่งความริาฉันทาน ซึ่งยากนักที่จะประสานให้คืนดีได้ดังเดิม (2) ทมะ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว ฝึกหัดตัดสินใจ ปรับปรุงตนให้ เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่อง ของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืน ประสานเข้าหากันได้ ไม่เป็นคนถือด้านเอาแต่ใจและอารมณ์ของตน คนที่ขาดธรรมข้อนี้ ย่อม ปล่อยให้อัชฏางค์แตกต่างปลีกย่อยทางอุปนิสัยและการอบรม กลายเป็นเหตุแตกแยกสามัคคีใหญ่โต จนไม่สามารถแก้ไขได้ (3) ขันติ ความอดทน อดกลั้น ต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลาย ตั้งหน้าทำ หน้าที่การงานด้วยความขยัน

หมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย นอกจากมีข้อแตกต่างขัดแย้งทางอุปนิสัย การอบรม และยังจะต้องมีความอดทนต่อความลาบกาตรากตรำ และเรื่องหนักใจต่างๆ ในการประกอบกิจการงานอาชีพเป็นต้น มีสติดอกกลิ่น คิดอุบายใช้ ปัญญาหาทางแก้ไขเหตุการณ์ให้ลุล่วงไปด้วยดี (4) จาคะ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนให้ใจ กว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือ ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัวเอง ความเผื่อแผ่ แบ่งปัน ตลอดถึง ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน จะต้องรู้จักความเป็นผู้ให้ด้วย และยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่กันการ แสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ตลอดจนการเสียสละความพอใจและความสุขส่วนตัวได้

ราชายตนะ คือ พุทธานุสสติ (การระลึกถึงพระพุทธเจ้า) ธรรมอันเป็นเอกนี้แลที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ธรรมอันเป็นเอกที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 296-297: 37) พระคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นมีเป็นเอกประการ สุดที่จะพรรณนา แต่เมื่อรวบรัดกล่าวโดยย่อแล้วก็มี 9 ประการ คือ (1) อรหะ เป็นผู้ไกลจากข้าศึก คือ กิเลส อีกนัยหนึ่งว่า เป็นผู้ที่ไม่มียี่โรฐาน หมายความว่า แม้แต่ในที่ลับก็ไม่กระทำความบาป (2) สมมาสมพุทโธ เป็นผู้ที่ตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 29 ข้อ 103: 320) (3) วิชชาจรณสมปนโน เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ (4) สุกโต แปลว่า ทรงไปแล้วด้วยดี ซึ่งในที่นี้มีความหมายถึง 4 นัย คือ (5) โลกวิทู พระพุทธองค์ทรงรู้โลกอย่างแจ่มแจ้งด้วยประการทั้งปวง คือ ทรงรู้จักโลก รู้จักเหตุเกิดของโลก รู้จักธรรมที่ดับของโลก และรู้จักทางปฏิบัติให้ถึงธรรมที่ดับของโลก (6) อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ ทรงสามารถฝึกอบรมสั่งสอนแนะนำผู้ที่สมควรฝึกได้เป็นอย่างดีเลิศไม่มีใครเสมอเหมือน ทั้งนี้เพราะทรงทราบอภัยภัยของสัตว์นั้นๆ (7) สตถา เทวมนุสสานิ ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งไม่มีศาสดาใดจะเทียมเท่า เพราะทรงนำสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากกองทุกข์ได้ (8) พุทโธ ทรงเห็นทุกอย่าง (สัพพทสฺสาวี), ทรงรู้ทุกสิ่ง (สัพพญญู) ทรงตื่น ทรงเบิกบานด้วยธรรม (9) ภควา ทรงเป็นผู้ที่มีบุญที่ประเสริฐสุด ทรงสามารถจำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ตามควรแก่อดีตสภาพของสัตว์นั้นๆ

3. การวิเคราะห์การเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถานผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน พบว่า คะแนนทดสอบก่อนเรียน 20.85 คะแนน และคะแนนหลังเรียน 40.08 คะแนน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ก่อนเรียน 5.48 และหลังเรียน 5.70 คะแนน

เมื่อเปรียบเทียบค่า D. 6.38 และค่า t. 52.61 ผลคะแนนสอบหลังเรียนของเยาวชนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 Six

ด้านความเป็นมาและหลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถาน ก่อนเรียนหลังเรียน (pre-test -post-test) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์หลักสูตรการบัญชี ชั้นปีที่ 1 (กลุ่มเรียนรู้ที่ 1) โดยใช้กิจกรรมเรียนรู้ พบว่า คะแนนทดสอบก่อนเรียนมีค่าคะแนนเฉลี่ย 28.46 คิดเป็นร้อยละ 49.65 คะแนน และ คะแนนหลังเรียนมีค่าคะแนนเฉลี่ย 49.65 คิดเป็นร้อยละ 56.33 แสดงว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

1) ผลสัมฤทธิ์ของการอภิปรายกลุ่มระหว่างเรียนรู้การเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถานของเยาวชนหลักสูตรการบัญชี ชั้นปีที่ 1 (กลุ่มเรียนรู้ที่ 1) แบ่งกลุ่มอภิปราย 7 กลุ่ม พบว่าผลสัมฤทธิ์ของการอภิปรายกลุ่มเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถาน 7 กลุ่ม เรียนรู้ของเยาวชนกลุ่มควบคุม พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2) ผลวิเคราะห์การสังเกตพฤติกรรมของเยาวชนระหว่างร่วมกิจกรรมหลักสูตรการบัญชี ชั้นปีที่ 1 (กลุ่มเรียนรู้ที่ 1) โดยวิธีใช้สังเกตพฤติกรรมเยาวชนที่เข้าเข้าร่วมกิจกรรมโครงการเรียนรู้ 3 ด้าน คือ สังเกตพฤติกรรมด้านกาย สังเกตพฤติกรรมด้านวาจา และ สังเกตพฤติกรรมด้านจิตใจ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ มีพฤติกรรมก่อนเข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้ ทั้ง 3 ด้าน ก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มกิจกรรมจนถึงสิ้นสุดกิจกรรม เยาวชนมีพฤติกรรมในทางบวกทั้ง 3 ด้าน

3) ผลวิเคราะห์ประเมินความพึงพอใจที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้ หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถานมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในระดับมาก

4) ผลสัมฤทธิ์ของการประเมินการผลิตสื่อวีดิทัศน์หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถาน ผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชนกลุ่มทดลอง โดยเกณฑ์การประเมิน 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านความคิดสร้างสรรค์ 2. ด้านเนื้อหา 3. ด้านเทคนิคการเล่าเรื่อง 4. ด้านการใช้ภาษาและดนตรี 5. ด้านคุณภาพในการผลิตจากกลุ่มทดลองทั้ง 7 กลุ่ม ดังนี้

แสดงผลโดยรวมผลสัมฤทธิ์ของการประเมินการผลิตสื่อวีดิทัศน์หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถาน กลุ่มเรียนรู้ที่ 2 ตามเกณฑ์การประเมินสื่อทั้ง 5 ด้านดังนี้ 1. ด้านความคิดสร้างสรรค์ ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.76 และค่า SD ที่ 0.71 อยู่ในระดับมาก 2. ด้านเนื้อหา ด้านความคิดสร้างสรรค์ ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.76 และ ค่า SD ที่ 0.68 อยู่ในระดับมาก 3. ด้านเทคนิคการเล่าเรื่อง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.82 และค่า SD ที่ 0.71 อยู่ในระดับมาก 4. ด้านการใช้ภาษาและดนตรี ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.76 และค่า SD ที่ 0.73 อยู่ในระดับมาก 5 ด้านคุณภาพในการผลิต ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.79 และค่า SD ที่ 0.71 อยู่ในระดับมาก ในภาพรวมทั้ง 5 ด้าน

ค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด 3.78 ค่า SD ที่ 0.71 ในระดับมาก

โดยแยกแสดงผลรวมทั้ง 5 ด้าน ของความเป็นมาและความสำคัญของสัตตมहाสถาน 7 ฐานเรียนรู้ ได้แก่ ฐานเรียนรู้สัตตมहाสถาน สัปดาห์ที่ 1 โพธิบัลลังก์ มีค่าเฉลี่ย 3.89 ฐานเรียนรู้สัตตมहाสถาน สัปดาห์ที่ 2 อนิมิสเจดีย์ มีค่าเฉลี่ย 3.97 ฐานเรียนรู้สัตตมहाสถาน สัปดาห์ที่ 3 รัตนจกกรมเจดีย์ มีค่าเฉลี่ย 4.43 ฐานเรียนรู้สัตตมहाสถาน สัปดาห์ที่ 4 รัตนขรเจดีย์ มีค่าเฉลี่ย 3.61 ฐานเรียนรู้สัตตมहाสถาน สัปดาห์ที่ 5 อชปาลนิโครธ มีค่าเฉลี่ย 3.48 ฐานเรียนรู้สัตตมहाสถาน สัปดาห์ที่ 6 มุจลินท์ มีค่าเฉลี่ย 3.54 ฐานเรียนรู้สัตตมहाสถาน สัปดาห์ที่ 7 ราชายตนะ มีค่าเฉลี่ย 3.5

อภิปรายผล

ในการศึกษาวิจัยประเด็นความเป็นมาและความสำคัญของสัตตมहाสถาน เป็นเหตุการณ์แรกตรัสรู้ ณ คเวศน์โพธิพฤกษ์ เรื่องทรงมนสิการปฏิจกสมุปาบท สอดคล้องกับงานวิจัยของวิชาการณ ขานิกاجر เรื่องการออกแบบผังบริเวณสัตตมहाสถาน และสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ณ วัดวังปลาโต อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า มีแนวคิดในการออกแบบมาจากคติพุทธตามแบบฉบับพุทธคยา ได้นำเอาการสมมุติสัตตมहाสถาน และสังเวชนียสถาน 4 แห่ง มาจัดวางผังบริเวณในพื้นที่วัด โดยมีการสัตตมहाสถานทั้ง 7 แห่ง ได้แก่ โพธิบัลลังก์ อนิมิสเจดีย์ รัตนจกกรม รัตนขรเจดีย์ อชปาลนิโครธเจดีย์ มุจลินท์เจดีย์ ราชายตนะเจดีย์ ซึ่งมีการจัดวาง รายล้อมพระพุทธรูปตามมหาเจดีย์ ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางของสัตตมहाสถาน การวางสถานที่เสวยวิมุตติสุขของพระพุทธรูปเจ้าเป็นแบบสี่เหลี่ยมรายล้อมรอบศูนย์กลาง โดยมีการวางผังตามข้อจำกัดของพื้นที่ โดยมีการนำต้นโพธิ์มา ปลุกเพิ่มบริเวณโพธิบัลลังก์ทางทิศตะวันตกของพุทธคยาและยังคงสระน้ำดั้งเดิมไว้ด้านทิศตะวันตกตามคติพุทธ ส่วนอาคารหลังอื่นๆ ในพื้นที่วัดยังคงไว้ใช้สอยตามหน้าที่เดิม ด้านการออกแบบสังเวชนียสถาน 4 แห่งนั้น ได้สมมุติอาคารทางด้านทิศเหนือเป็นอาคารซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการตรัสรู้เรียกว่า ศาลากัปวนสูตรและจากลงเป็นพื้นที่ประสูติเป็นอาคารด้านทิศตะวันออก โดยอยู่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งการวางผังบริเวณกุสินาราเพื่อเป็นสถานที่ปรินิพานไว้ทางด้านทิศตะวันตกของเจดีย์ ซึ่งการวางผังนั้นมีข้อจำกัดเรื่องขนาดของพื้นที่มีขนาดเล็ก ผลของการศึกษา พบว่า ผู้วิจัยเสนอให้วัดวังปลาได้ขยายพื้นที่วัดออกไปทางด้านทิศตะวันตกเนื่องจากเป็นที่โล่งว่างไม่มีการเพาะปลูกเหมาะกับการวางผัง เพื่อเชื่อมต่อกับพื้นที่สัตตมहाสถานและสังเวชนียสถานในอนาคตด้านข้อเสนอแนะ พบว่า ควรเพิ่มกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกครั้ง ที่มีการประชุมเพื่อเป็นการพัฒนาด้านสังคม วิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมบริเวณพื้นที่พุทธบูชาและเสริมสร้างให้ชุมชนเข้ม

แข่งในอนาคต (วิชาการณ์ ชานิกำจร, 2556: บทคัดย่อ)

จากการศึกษาการเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถานผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน ซึ่งเยาวชนที่เรียนรู้จากแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสัตตมหาสถาน ผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน สอดคล้องกับงานวิจัยของศรีไพร จันทรเขียว เรื่องการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาโดยพุทธวิธีบูรณาการพบว่า 1. ผลการหาประสิทธิภาพของหน่วยการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตด้วยแนวคิดตะวันตกกับพุทธวิธี พบว่า ประสิทธิภาพของหน่วยการเรียนรู้ มีประสิทธิภาพ E_1/E_2 เท่ากับ 90.91/87.60 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80/80 2. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างการเรียนโดยวิธีสอนพุทธวิธีบูรณาการกับวิธีสอนแบบปกติพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองที่เรียนโดยวิธีสอนพุทธวิธีบูรณาการ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่เรียนโดยวิธีสอนแบบปกติ โดยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3. ผลการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียน พบว่านักเรียนกลุ่มทดลองมีความคิดเห็นที่มีต่อการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาโดยวิธีสอนพุทธวิธีบูรณาการในภาพรวมอยู่ที่ระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง (มีค่าเท่ากับ 4.57) ในเรื่องการใช้นิทานชาดกประกอบการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีบูรณาการ ทำให้เกิดความคิดอย่างมีเหตุผลและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตและสังคมได้ (ศรีไพร จันทรเขียว, 2559: บทคัดย่อ)

และสอดคล้องกับงานวิจัยของฐิติรัตน์ วลีษฐ์พลพงศ์ เรื่องผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้อย่างมีความสุขเชิงพุทธบูรณาการในการสอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษา พบว่า แนวคิดและหลักการสำคัญของการเรียนรู้อย่างมีความสุข สอดคล้องตรงกับหลักสิกขา 3 ซึ่งหมายถึงการเรียนรู้ และหลักภาวนา 4 หมายถึง การพัฒนา ซึ่ง หลักการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา 3 และหลักภาวนา 4 นั้น เป็นกระบวนการเดียวกัน สามารถ สังเคราะห์เข้าด้วยกันได้ เป็นกายภาวนา และศีลภาวนา จัดเข้าในอภิสีลสิกขา ส่วนจิตภาวนาจัดเข้าใน อภิจิตสิกขา และปัญญาภาวนาจัดเข้าในอภิปญญาสิกขา จากผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้อย่างมีความสุขเชิงพุทธบูรณาการ ประกอบด้วย หน่วย การเรียนรู้ 6 หน่วย 10 แผนการเรียนรู้ ใช้เวลาในการทดลอง จำนวน 22 ชั่วโมง ภายในเวลา 11 สัปดาห์ มีกระบวนการเรียนรู้อย่างมีความสุขเชิงพุทธบูรณาการ 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 กระบวนการเรียนรู้อย่างมีความสุขตามหลักอิทธิบาท 4 รูปแบบที่ 2 กระบวนการเรียนรู้อย่างมีความสุขตามหลักกุศลธรรม 4 และรูปแบบที่ 3 กระบวนการเรียนรู้อย่างมีความสุขตามหลักอริยสัจ 4 กระบวนการเรียนรู้เหล่านี้เมื่อศึกษาสังเคราะห์และประยุกต์เข้ากับการ

พัฒนาผู้เรียน ทำให้ได้ กระบวนการเรียนรู้ 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ปลุกใจใฝ่รู้ขั้นที่ 2 เพียร
รู้บากบั่นขั้นที่ 3 ตั้งมั่นใส่ใจขั้นที่ 4 ใช้ดุลยพินิจแลกเปลี่ยนความคิดเห็นขั้นที่ 5 เน้นลงมือ
ปฏิบัติ และขั้นที่ 6 วัดผลประเมินงาน ประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้ที่มีความสุข
เชิงพุทธบูรณาการที่ใช้กับนักเรียน กลุ่มทดลอง พบว่า มีประสิทธิภาพ 86.25/82.08 สูงกว่า
เกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ และจากผล การศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ที่มีความสุขของกลุ่ม
ทดลองหลังเรียน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก ($\bar{x} = 4.33$) และจากผลการศึกษาความ
พึงพอใจของผู้เรียนของกลุ่มทดลองหลังเรียน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.43$)
และจากผลการจัดกิจกรรมนอกชั้นเรียนในชื่อว่า “โครงการหอมคุณธรรมวิถีพุทธ วิถีพอเพียง
วิถีเวียงสวนดอก” ได้นำไปสู่การจัดส่งผลงานเข้าร่วม ประกวดโครงงานคุณธรรม ป.4 - ป.
6 ของกระทรวงศึกษาธิการ ได้รับรางวัลชนะเลิศเหรียญทอง อันดับ 1 ของโรงเรียนใน 17
จังหวัดภาคเหนือ และเป็นตัวแทนเข้าร่วมประกวดในระดับประเทศ ได้รับรางวัลรองชนะเลิศ
เหรียญทอง อันดับ 1 ของประเทศ งานศิลปหัตถกรรมนักเรียน ระดับชาติ ครั้งที่ 64 ประจำปี
การศึกษา 2557 จากผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ระหว่างก่อน
กับหลังการใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่มีความสุขเชิงพุทธบูรณาการของกลุ่มทดลอง พบว่า
นักเรียนมีคะแนนสอบ ครั้งสุดท้ายสูงกว่าครั้งแรกโดยมีคะแนนเฉลี่ยครั้งแรกร้อยละ 50.97
และคะแนนเฉลี่ยครั้งสุดท้าย ร้อยละ 82.08 คะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นร้อยละ 31.11 แสดงให้เห็น
ว่า คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนหลังเรียนสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการ
เรียนก่อนเรียนที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และจากผลการศึกษาคะแนนเฉลี่ยผล
สัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนของกลุ่มทดลองสูงกว่า คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
หลังเรียนของกลุ่มควบคุมที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่า หลังการจัดการเรียน
การสอนรูปแบบการเรียนรู้ที่มีความสุขเชิงพุทธบูรณาการของกลุ่ม ทดลองมีผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุม (จิตติรัตน์ วชิษฐ์พลพงศ์, 2559: บทคัดย่อ)

สรุป

การศึกษาวิจัยนี้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้และมีความเข้าใจ ความเป็น
มาและหลักพุทธธรรมในสัทตมหาสถาน สามารถนำความรู้มาผลิตสื่อหลักพุทธธรรมในสัท
ตมหาสถานผ่านการมีส่วนร่วมของเยาวชนได้ วิเคราะห์เยาวชนมีความเข้าใจได้จาก แบบ
วัดความรู้ แบบสังเกตพฤติกรรม แบบสอบถาม และแบบอภิปรายกลุ่มเรียนรู้แบบประเมิน
การผลิตสื่อวิถีทัศน์ในครั้งนี้ ซึ่งพบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ได้รับความรู้และ

มีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในสังคัมภีร์เพิ่มเติมทุกด้าน ในส่วนของกระบวนการผลิตสื่อวีดิทัศน์ พบว่า เยาวชนสามารถเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสังคัมภีร์ และสามารถนำหลักธรรมมาผลิตสื่อวีดิทัศน์แบบมีส่วนร่วมของเยาวชนได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้จากผลสัมฤทธิ์เยาวชนผลิตสื่อวีดิทัศน์หลักพุทธธรรมในสังคัมภีร์ 7 แห่ง เพื่อเป็นสื่อวีดิทัศน์หลักพุทธธรรมสร้างสรรค์และเกิดประโยชน์ต่อสังคม และสามารถนำมาเป็นสื่อการเรียนรู้อาจารย์สอนทางพระพุทธศาสนาได้ ดังนั้น การเรียนรู้หลักพุทธธรรมในสังคัมภีร์ผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน โดยใช้กิจกรรมโครงการฯ หรือ กิจกรรมเป็นฐานเรียนรู้ นั้น ทำให้เยาวชนมีความรู้ เกิดความเข้าใจในหลักพุทธธรรมในสังคัมภีร์ได้ง่ายขึ้นกว่าการเรียนรู้ในชั้นเรียน และที่สำคัญเยาวชนได้มีส่วนร่วมเรียนรู้ทั้ง ทฤษฎีและปฏิบัติ ณ แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า “สังคัมภีร์” ที่เป็นศูนย์กลาง เรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเยาวชน ที่สำคัญเยาวชนได้ถอดหลักธรรมจากหลักฐานที่ปรากฏตั้งอยู่เป็นนามธรรม และถอดหลักธรรมออกมาเป็นรูปธรรมผ่านช่องทางการผลิตสื่ออย่างสร้างสรรค์สังคม ถือว่าเป็นการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้หลักพุทธธรรมแบบมีส่วนร่วมของเยาวชนที่สร้างสรรค์ เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมได้ ด้วย และทำให้เยาวชนเกิดความรักและหวงแหนวัฒนธรรม เกิดจิตเลื่อมใสศรัทธาหลักธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า นำไปสู่การปฏิบัติบูชาสืบต่อไปและเกิดความภูมิใจที่สามารถผลิตสื่อสร้างสรรค์ได้

บรรณานุกรม

- เชษฐ ติงสฺยชลฺธิ์. (2555). **สัตตมหาสถาน : พุทธประวัติตอนเสวยวิมตฺตัสกับศิลปกรรมอินเดียและเอเชียอาคเนย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- จิตรัตน์ วชิษฐ์พลพงศ์. (2559). ผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้อย่างมีความสุขเชิงพุทธบูรณาการในการสอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธนสาร บัลลังก์ปัทมา. (2551). บทบาทประชาชนในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา. **The City Journal**. 4(85), 30.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รายงานประจำปี 2552 (2552). **สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2540). **สัมมนาที่วัดเจติยหลวง จังหวัดเชียงใหม่ ทิศทางการปฏิสังขรณ์และอนุรักษ์พระเจติยหลวง**. เมืองโบราณ 23(1), 156-158.
- วิชากรณ์ ชานิกำจร . (2556). **ศึกษาเพื่อออกแบบผังบริเวณสัตตมหาสถาน และสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ณ วัดวังปลาโต อำเภอบรบือ มหาสารคาม**. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศรีไพร จันทรเขียว. (2559). **การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาโดยพุทธวิธีบูรณาการ**. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมโชติ อ่องสกุล. (2562). **ชุมชนรอบวัดในเชียงใหม่:ประวัติศาสตร์ชุมชน**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ศูนย์ล้านนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมโชติ อ่องสกุล. (2537). **การอนุรักษ์เมืองโบราณเชียงใหม่และเชียงทอง**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.

ผลการใช้รูปแบบการสอนการคิดแก้ปัญหอนาคตที่มีต่อความสามารถในการคิดแก้ปัญหาวិชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

Effectiveness of the Future Problem- Solving Instructional Model in Science On Problem Solving Thinking Ability of Students in Matthayom Suksa 3 Students

ศิริขวัญ เบ็ญจกรรณ์

Sirikhwan Benjakan

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Faculty of Education Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: joyly_cool@windowslive.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความสามารถในการคิดแก้ปัญหาวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบการคิดแก้ปัญหอนาคต 2) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบการคิดแก้ปัญหอนาคต ใช้ระเบียบวิธีวิจัย เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) ประชากรสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านดอนปิน อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561

ผลการวิจัยพบว่า

1) นักเรียนได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบการคิดแก้ปัญหอนาคต มีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดแก้ปัญหาวิชาวิทยาศาสตร์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน 2) นักเรียนได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบการคิดแก้ปัญหอนาคต มีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ หน่วยการเรียนรู้เรื่อง มนุษย์และสิ่งแวดล้อม หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

การสอนโดยใช้รูปแบบการสอนการคิดแก้ปัญหาอนาคตสามารถพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ให้สูงขึ้นได้

คำสำคัญ: การคิดแก้ปัญหาอนาคต; ความสามารถในการคิดแก้ปัญหา; ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

Abstract

The purposes of this research were to: 1) study the problem solving ability of students in Matthayom Suksa 3 after learning science through the future problem solving model. 2) study the science learning achievement of students in Matthayom Suksa 3 after learning science through the future problem solving model. Population for this research consisted in Matthayom Suksa 3 at Bandonpin School in Mueng Chingmai district, Chingmai province of first semester, academic year 2018.

The findings were summarized as follows: 1) The students' problem solving ability score with the future problem solving model after learning were higher than before learning. 2) The students' science learning achievement with the future problem solving model were higher than before.

Concluded that teaching by using the future problem solving model was able to develop the students' problem solving ability and the students' science learning achievement was higher.

Keywords: the future problem solving; the problem solving; achievement

บทนำ

การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ในหมวดที่ 4 ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการศึกษาว่าต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนต้องมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้

เรียนทุกคนต้องมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545: 13) บทบัญญัตินี้แสดงให้เห็นว่า กระบวนการศึกษาในปัจจุบันต้องให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนมากขึ้นด้วย

วิทยาศาสตร์เป็นวัฒนธรรมของโลกสมัยใหม่ซึ่งเป็นสังคมแห่งความรู้ (Knowledge based society) มีบทบาทสำคัญในสังคมโลกปัจจุบันและอนาคต มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและอุตสาหกรรม ในปัจจุบันความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นไปอย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้น ความรู้วิทยาศาสตร์ยังช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาเศรษฐกิจให้สามารถแข่งขันกับนานาชาติประเทศและดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมโลกได้อย่างมีความสุข การที่จะสร้างความเข้มแข็งทางด้านวิทยาศาสตร์นั้น องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งคือ การจัดการศึกษาเพื่อเตรียมคนให้อยู่ในสังคมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551: 92) สอดคล้องกับ พูนสุข อุดม (พูนสุข อุดม, 2553: 62) ที่กล่าวว่า การพัฒนาประเทศในอนาคตต้องพึ่งพาบุคลากรที่มีความสามารถด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยต้องปลูกฝังความสนใจใฝ่รู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องสำคัญที่สุด เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ของไทยในปัจจุบัน นั่นคือ การเตรียมประชาชนให้คิดเป็นเหตุเป็นผล คิดสร้างสรรค์ วิพากษ์วิจารณ์ มีทักษะที่สำคัญในการค้นคว้าหาความรู้ มีความสามารถในการแก้ปัญหาและความสามารถในการตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลที่หลากหลายและมีประจักษ์พยานที่พิสูจน์ได้ (สสวท, 2545 : 1) แต่ละประเทศจึงมีการกำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาการศึกษาวิทยาศาสตร์ เพื่อเตรียมกำลังคนด้านวิทยาศาสตร์ให้สามารถสนองต่อความต้องการด้านต่างๆ ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมวิทยาศาสตร์ ทุกคนจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้รู้วิทยาศาสตร์ (Scientific Literacy for All) สามารถเสาะแสวงหา ติดตามและให้ข้อมูลข่าวสารทางวิทยาศาสตร์เพื่อเพิ่มโอกาสในการเลือกวิถีชีวิตที่เหมาะสมและสามารถก้าวทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว (กระทรวงศึกษาธิการ 2551: 92 ; สสวท, 2546: 1 ; นันทิยา บุญเคลือบ, 2540: 7) ซึ่งทักษะที่มีความจำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคตโดยเฉพาะทักษะการคิดและการแก้ปัญหาค่อนข้างมีความสำคัญต่อการพัฒนาคนของประเทศ เพราะฉะนั้นความสามารถในการคิดแก้ปัญหาจึงเป็นทักษะที่มีความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต เพราะสภาพสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จะต้องปรับเปลี่ยนแนวทางในการ

ดำรงชีวิตเพื่อให้อยู่ในสังคมยุคใหม่ คนที่มีความสามารถในการคิดและแก้ปัญหาที่ดีจะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข คนยุคใหม่จะต้องมีพื้นฐานความรู้ที่ดี รู้จักคิดรู้จักแก้ปัญหาในหลายๆ รูปแบบ ต้องติดตาม รับรู้ปัญหาของสังคม มีความสำนึกต่อสังคม และร่วมกับผู้อื่นในการคิดแก้ปัญหา

จากการที่ได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ นักการศึกษาหลายท่านพบว่า รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดของทอร์แรนซ์ (Torrance's Future Problem Solving Instructional Model) รูปแบบการเรียนการสอนนี้พัฒนามาจากรูปแบบการคิดแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดของทอร์แรนซ์ (Torrance, 1962: 16 ; ทิศนา แหมมณี, 2553: 254) ซึ่งได้นำองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ 3 องค์ประกอบ คือ การคิดคล่องแคล่ว การคิดยืดหยุ่น การคิดริเริ่ม มาใช้ประกอบกับกระบวนการคิดแก้ปัญหาและการใช้ประโยชน์จากกลุ่มซึ่งมีความคิดหลากหลาย โดยเน้นการใช้เทคนิคระดมสมอง เกือบทุกขั้นตอนมุ่งช่วยพัฒนาผู้เรียนให้ตระหนักรู้ในปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและเรียนรู้ที่จะคิดแก้ปัญหาร่วมกัน ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดจำนวนมาก โดยมีขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอนดังนี้ ขั้นที่ 1 การนำสภาพการณ์อนาคตเข้าสู่ระบบการคิด นำเสนอสภาพการณ์อนาคตที่ยังไม่เกิดขึ้น หรือกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้การคิดคล่องแคล่ว การคิดยืดหยุ่น การคิดริเริ่มและจินตนาการ ในการทำนายสภาพการณ์อนาคตจากข้อมูล ข้อเท็จจริง และประสบการณ์ของตน ขั้นที่ 2 การระดมสมองเพื่อค้นหาปัญหา จากสภาพการณ์อนาคตในขั้นที่ 1 ผู้เรียนช่วยกันวิเคราะห์ว่าอาจจะเกิดปัญหาอะไรขึ้นบ้างในอนาคต ขั้นที่ 3 การสรุปปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ผู้เรียนนำปัญหาที่วิเคราะห์ได้มาจัดกลุ่มหรือจัดความสัมพันธ์เพื่อกำหนดว่าอะไรเป็นปัญหาหลัก อะไรเป็นปัญหารองและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ขั้นที่ 4 การระดมสมองหาวิธีแก้ปัญหา ผู้เรียนร่วมกันคิดวิธีแก้ปัญหา โดยพยายามคิดให้ได้ทางเลือกที่แปลกใหม่จำนวนมาก ขั้นที่ 5 การเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด เสนอเกณฑ์หลายๆ เกณฑ์ที่ใช้ในการเลือกวิธีการแก้ปัญหา แล้วตัดสินใจเลือกเกณฑ์ที่มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในแต่ละสภาพการณ์ ต่อไปจึงนำเกณฑ์ที่คัดเลือกไว้มากใช้ในการเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด โดยพิจารณาถึงน้ำหนักความสำคัญของเกณฑ์แต่ละข้อด้วย ขั้นที่ 6 การนำเสนอวิธีการแก้ปัญหาอนาคต ผู้เรียนนำวิธีการแก้ปัญหาอนาคตที่ได้มาเรียบเรียง อธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมข้อมูลที่จำเป็น คิดวิธีการนำเสนอที่เหมาะสมและนำเสนออย่างเป็นระบบน่าเชื่อถือ

โดยจากผลการประเมินคุณภาพการศึกษาโดยสำนักรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) พบว่า นักเรียนมีทักษะการคิดอย่างเป็นระบบ

คิดริเริ่มสร้างสรรค์ แสวงหาความรู้และแก้ปัญหาด้วยตนเองอยู่ในเกณฑ์ต่ำ และการจัดการศึกษาที่ผ่านมาไม่เน้นกระบวนการคิดเท่าที่ควร

ทำนองเดียวกับโรงเรียนบ้านดอนปิน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 1 จัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 3 ในปีการศึกษา 2552 ได้รับการประเมินคุณภาพภายนอกจากสำนักรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) พบว่า มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์อยู่ในระดับคุณภาพพอใช้ สอดคล้องกับคำที่กล่าวว่า “...วิกฤตของเด็กวัยเรียนขณะนี้ไม่ใช่ทำข้อสอบได้คะแนนน้อย แต่เกิดจากการที่เด็กคิดอะไรไม่เป็น จึงก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่าง ๆ”...(สายพิน แก้วงาม ประเสริฐ, 2551: 2 อ้างใน ศิวตล กุลฤทธิกร, 2554: 3) และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในการทดสอบทางการศึกษาชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ในสาระชีวิตกับสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยคะแนนต่ำกว่าระดับประเทศและเป็นสาระที่ต้องปรับปรุง ผวนกับการสังเกตและทำการสอนในช่วง 5 ปี รายวิชาวิทยาศาสตร์ หน่วยการเรียนรู้มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นักเรียนไม่สามารถคิดแก้ปัญหาในการตอบคำถาม รวมไปถึงบอกสาเหตุและแนวทางในการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในอนาคตได้

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนวิทยาศาสตร์ เห็นว่าการสอนคิดหรือสอนให้เกิดทักษะการคิดให้ตัวผู้เรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นปัญหาสำคัญ ครูผู้สอนต้องตระหนักและร่วมมือกันคิดหาแนวทางพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อสร้างให้นักเรียนคิดเป็น แม้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนคิดเป็นและมีกระบวนการคิดจะเป็นเรื่องยาก แต่ก็เป็นที่พัฒนาฝึกฝนได้โดยกระบวนการทางการศึกษา (ชัยวัฒน์ วรรณพงษ์ และคณะ, 2543: 1) จึงเป็นหน้าที่ของครูผู้สอนแต่ละคนที่ต้องแสวงหา คิดหาวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนคิดเป็นต่อไป รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของทอแรนซ์จึงเป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่น่าสนใจและน่าจะสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดแก้ปัญหาได้อย่างดีต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบการคิดแก้ปัญหาอนาคต

2. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบการคิดแก้ปัญหาอนาคต

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) โดยผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย (Research Process) ไว้ ดังต่อไปนี้

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านดอนปิน อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561 จำนวนทั้งหมด 35 คน

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) ที่มีรูปแบบการวิจัยทดลองแบบกลุ่มเดียว (One-group Pretest-Posttest Design) (Tuckman, 1999)

ทดสอบการก่อนทดลอง	การสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบการคิดแก้ปัญหา	ทดสอบหลังการทดลอง
O ₁	X	O ₂

โดยที่	O ₁	แทน	การสอบก่อนการทดลอง (Pre-test)
	X	แทน	การสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบการคิดแก้ปัญหา
	O ₂	แทน	การทดสอบหลังการทดลองสอน (Post-test)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561 โดยมีวิธีการดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ 2) แบบวัดความสามารถในการคิดแก้ปัญหา 3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
2. ผู้วิจัยทำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัยจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ถึงโรงเรียนบ้านดอนปิน
3. ผู้วิจัยแนะนำวิธีการจัดการเรียนการสอนรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการสอนแบบการคิดแก้ปัญหาอนาคต
4. ให้นักเรียนกลุ่มประชากร คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 35 คน ทำแบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียน จำนวน 30 ข้อ
5. ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้การสอนด้วยวิธีสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบการคิดแก้ปัญหาอนาคต ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หน่วยการเรียนรู้ เรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จำนวน 8 แผน ใช้เวลาทั้งหมด 15 ชั่วโมง
6. เมื่อเสร็จสิ้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยทำการทดสอบกับประชากรหลังเรียน (Post-test) โดยใช้แบบวัดความสามารถในการคิดแก้ปัญหา ในวิชาวิทยาศาสตร์และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

- 1) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาความสามารถในการคิดแก้ปัญหา โดยคำนวณหาค่าเฉลี่ย (μ) ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\mu_{\text{ร้อยละ}}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ของคะแนนความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์ก่อนและหลังเรียนของประชากร แล้วนำคะแนนมาแปลผลเทียบเป็นระดับความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์
- 2) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หน่วยการเรียนรู้เรื่องมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยใช้รูปแบบการสอนการคิดแก้ปัญหาอนาคต โดยคำนวณหาค่าเฉลี่ย (μ) ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\mu_{\text{ร้อยละ}}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ)

ผลการวิจัย

จากการวิจัย เรื่อง ผลการใช้รูปแบบการสอนการคิดแก้ปัญหาอนาคตที่มีต่อความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สามารถ

สรุปผลวิจัยได้ดังนี้

1. ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบความสามารถในการคิดแก้ปัญหา ก่อนและหลังเรียน โดยการใช้รูปแบบการสอนการคิดแก้ปัญหาอนาคตที่มีต่อความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 35 คน จากแบบวัดความสามารถในการคิดแก้ปัญหา เรื่อง มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 1 สรุปผลจำนวนและร้อยละของนักเรียนที่มีคะแนนความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80 ของคะแนนเต็ม จากตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของนักเรียนที่มีคะแนนความสามารถในการ

จำนวนนักเรียนทั้งหมด	การกำหนดเกณฑ์		จำนวนนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80 ของคะแนนเต็ม	ร้อยละของนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์
	จำนวนนักเรียน	ร้อยละ		
35	25	71.43	27	77.14

คิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80 ของคะแนนเต็ม พบว่ามีนักเรียนที่มีคะแนนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80.00 ของคะแนนเต็ม จำนวน 27 คน จากจำนวนนักเรียนทั้งหมด 35 คน คิดเป็นร้อยละ 77.14 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด

จากการศึกษาความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการคิดแก้ปัญหาอนาคตในรายวิชาวิทยาศาสตร์ หน่วยการเรียนรู้เรื่อง มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สรุปได้ว่านักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการคิดแก้ปัญหาอนาคต มีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในรายวิชาวิทยาศาสตร์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

2. ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน โดยใช้รูปแบบการสอนการคิดแก้ปัญหาอนาคตที่มีต่อความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในรายวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 35 คน

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ยร้อยละของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบ

พฤติกรรมการเรียนรู้	คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน					
	ก่อนเรียน			หลังเรียน		
ความรู้ (คะแนนเต็ม 3)	1.51	0.56	50.33	2.63	0.49	87.67
ความเข้าใจ (คะแนนเต็ม 13)	5.91	1.54	45.46	10.63	1.11	81.77
กระบวนการทาง วิทยาศาสตร์ (คะแนนเต็ม 7)	2.40	0.74	34.29	5.29	0.75	75.57
การนำไปใช้ (คะแนนเต็ม 7)	3.00	1.03	42.86	5.60	0.78	80.00
ผลคะแนนรวม (คะแนนเต็ม 30)	12.83	3.24	42.77	24.14	2.14	80.47

การคิดแก้ปัญหาอนาคต (คะแนนเต็ม 30 คะแนน)

สรุปได้ว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนทั้งนี้เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2555: 22) พบว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 12.83 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 42.77 ซึ่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์อยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนด และนักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 24.14 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 80.47 ซึ่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์อยู่ในระดับดี แสดงให้เห็นว่า นักเรียนที่เรียนในรายวิชาวิทยาศาสตร์ หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ที่ได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการคิดแก้ปัญหาอนาคต มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย เรื่อง ผลการใช้รูปแบบการสอนการคิดแก้ปัญหาอนาคตที่มีต่อความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สามารถอภิปรายผลได้ใน 2 ประเด็น คือ 1) ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์ และ 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาวิทยาศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยดังต่อไปนี้

ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสอนแบบคิดแก้ปัญหาอนาคตสามารถพัฒนาให้นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์หลังเรียนสูงขึ้นกว่าก่อนเรียน ทั้งนี้อาจเป็นผลเนื่องมาจากนักเรียนได้รับการฝึกโดยการสอนแบบคิดแก้ปัญหาอนาคต ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาความสามารถด้านการคิดแก้ปัญหาของบุคคล เพราะมีรูปแบบการคิดแก้ปัญหาอย่างมีระบบ มีขั้นตอนที่ชัดเจน ซึ่งประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การนำเสนอภาพการณ์อนาคตเข้าสู่ระบบการคิด ผู้วิจัยได้นำเสนอภาพหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้การคิดคล่องแคล่ว การคิดยืดหยุ่น การคิดริเริ่มและจินตนาการ ในการทำนายสถานการณ์อนาคตจากข้อมูล ข้อเท็จจริง และประสบการณ์ของตน เมื่อนักเรียนได้รับการกระตุ้นจากสถานการณ์ที่กำหนดทำให้นักเรียนเกิดความตื่นตัว สนใจที่จะเรียนรู้จึงทำให้นักเรียนสามารถคิดวิธีการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ขั้นที่ 2 การระดมสมองเพื่อค้นหาปัญหา เพื่อหาวิธีการแก้ปัญหา ในขั้นนี้นักเรียนได้ฝึกคิดอย่างอิสระได้อย่างหลากหลายเกี่ยวกับสถานการณ์ที่จะเรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถและสร้างความสนใจของนักเรียนให้เกิดจุดร่วมในการคิดปัญหา นักเรียนได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเพื่อนในกลุ่ม ซึ่งวิธีการนี้เป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยให้ให้นักเรียนได้พัฒนาความสามารถในการคิดแก้ปัญหาได้อย่างมีระบบ สอดคล้องกับ David (David, 1984: 363-367) ขั้นที่ 3 การสรุปปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ขั้นตอนนี้ นักเรียนจะได้ฝึกการคิด การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นการฝึกอภิปรายเชิงเหตุผล การวิเคราะห์แยกแยะจัดลำดับความสำคัญและใช้เกณฑ์เพื่อช่วยในการตัดสินใจเลือกปัญหาที่คิดว่าสำคัญที่สุด พร้อมทั้งบอกสาเหตุของปัญหาสำคัญนั้นๆ ทำให้นักเรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็นเพื่อนำไปสู่การหาวิธีการแก้ปัญหาในขั้นต่อไป ลักษณะการคิดดังกล่าวเป็นอีกขั้นหนึ่ง ที่จะช่วยให้การแก้ปัญหานั้นสำเร็จลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพ (ปิยานี จิตรเจริญ, 2543: 25-26) ขั้นที่ 4 ระดมสมองเพื่อหาแนวทางและวิธีการแก้ปัญหา การหาข้อมูลเพื่อทำให้กระจ่าง รวบรวมข้อมูล หาข้อเท็จจริง สามารถตั้งคำถามเพื่อนำความคิด ประมวลผลข้อมูล เพื่อหาสาเหตุของปัญหาหรือข้อเท็จจริงของสิ่งนั้น แล้วจึงหาแนวคิดในการแก้

ปัญหา ระดมสมองรวบรวมความคิดเพื่อหาคำตอบหรือวิธีการแก้ปัญหาที่มีความแปลกใหม่ มีความหลากหลาย ในขั้นตอนนี้ นักเรียนได้ฝึกความสามารถในการคิดและตัดสินใจโดยการ เชื่อมโยงเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของข้อมูลที่มีอยู่แล้วแสดงออกมาในรูปของวิธีการแก้ปัญหา เป็นความสามารถที่จำเป็นต้องใช้ในการเรียนรู้ทักษะการคิดวิธีการเพื่อแก้ปัญหา การระดม ความคิดหาวิธีการแก้ปัญหา กระบวนการคิดจะเหมือนกับขั้นตอนที่ 1 ซึ่งกระบวนการนี้ได้ ส่งเสริมให้นักเรียนคิดวิธีการแก้ปัญหาอย่างหลากหลาย ขั้นที่ 5 การเลือกวิธีการแก้ปัญหา ที่ดีที่สุด ด้วยวิธีการระดมสมองหาเกณฑ์และทำการคัดเลือกเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องเหมาะสมกับ ประเด็นวิธีการแก้ปัญหา เพื่อใช้ในการประเมินเพื่อหาวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด โดยเกณฑ์ที่ คิดขึ้นเองสามารถนำไปใช้เป็นเหตุผลในการตัดสินใจเลือกหรือไม่เลือกวิธีการแก้ปัญหาที่คิด ได้จากขั้นที่ 4 นักเรียนทำการประเมินผลเพื่อหาวิธีการคิดแก้ปัญหาที่ดีที่สุดโดยการใช้ตาราง ประเมินผลเพื่อความสะดวกในการประเมิน อภิปรายความคิดเชิงเหตุผลถึงจินตนาการคิด แก้ปัญหาของตน ให้ค่าคะแนนน้ำหนักวิธีการคิดแก้ปัญหาของแต่ละข้ออย่างมีหลักเกณฑ์ รู้วิธีการใช้ตารางในการประเมินเพื่อการตัดสินใจเลือกวิธีการใดวิธีการหนึ่งเป็นการฝึกการ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและยอมรับผลแห่งการตัดสินใจร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้ได้มาซึ่ง วิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด ในขั้นนี้นักเรียนจะได้อภิปรายความคิดเชิงเหตุผล เป็นการพัฒนา ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาแบบมีหลักการ มีเหตุผลสามารถตรวจสอบได้หรือสา มารถนำมาวิเคราะห์และแยกแยะประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งตรงกับคำกล่าวของ Osborn (Osborn, 1963 : 1-114) กล่าวว่า การจินตนาการประยุกต์สิ่งที่มนุษย์คิดขึ้นขึ้น เพื่อแก้ปัญหานั้นไม่ใช่เป็นการจินตนาการแบบฟุ้งซ่านเลื่อยลอย แต่เป็นลักษณะของการคิด แก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ขั้นที่ 6 การนำเสนอวิธีแก้ปัญหาอนาคต ในขั้นนี้นักเรียนได้ร่วม กันระดมสมองเพื่อหาวิธีการนำเสนอวิธีการคิดแก้ปัญหาที่ดีที่สุด นักเรียนได้ฝึกคิดอยู่เสมอ มีอิสระในการคิดรูปแบบการนำเสนอ ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งของการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนได้ใช้กระบวนการเหล่านี้ในการแก้ปัญหาทำให้นักเรียนมีการคิดแก้ ปัญหาในสถานการณ์ที่หลากหลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่ง Bruner และคณะ (Bruner and other, 1971: 201) กล่าวว่า การคิดแก้ปัญหาเป็นความสามารถในการใช้ประสบการณ์ เดิมจากการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นการแสดงความรู้ ความคิดของสถานการณ์ ที่เป็นปัญหาในปัจจุบันโดยนำมาจัดเรียงใหม่ เพื่อผลความสำเร็จในจุดมุ่งหมายเฉพาะอย่าง นักเรียนจึงเกิดความรู้จากการเรียนรู้ด้วยเทคนิคการแก้ปัญหาอนาคตร่วมกับแผนผังความคิด ซึ่งการที่นักเรียนนำเสนอความคิดของตนเองโดยให้แผนผังความคิด ทำให้นักเรียนได้เชื่อมโยงตั้งแต่การระบุปัญหา การเลือกปัญหาที่สำคัญที่สุด การหาแนวทางในการแก้ปัญหาและ

เกณฑ์การประเมินวิธีการแก้ปัญหาทำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจในบทเรียน ช่วยพัฒนาทักษะการคิดส่งผลให้ผลการเรียนรู้สูงขึ้นสอดคล้องกับ พิทยา ณ พัทลุง (พิทยา ณ พัทลุง, 2554: 117-118) ได้วิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นบูรณาการ โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดของทอว์แรนซ์กับรูปแบบการเรียนการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีระดับความสามารถทางการเรียนต่างกัน พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ระบบในร่างกายในมนุษย์และสัตว์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดของทอว์แรนซ์พบว่า คะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนและหลังเรียนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน วัดดูประสงค์ของการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคการคิดแก้ปัญหาอนาคต

จะเห็นได้ว่า จากการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบคิดแก้ปัญหาอนาคตเป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ช่วยให้นักเรียนเกิดความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์ และทำให้นักเรียนได้มีโอกาสนำความรู้ที่ตนเองสร้างขึ้น ไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบการคิดแก้ปัญหาอนาคต สามารถพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์ได้ เนื่องจากการจัดประสบการณ์เรียนการสอนให้นักเรียนได้เรียนรู้สิ่งใดก็ตาม ถ้ามีการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เป็นระบบ มีลำดับขั้นตอนการสอนที่ชัดเจน ทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาได้ง่าย ทำให้เกิดการคิดอย่างเป็นระบบ คิดอย่างถี่ถ้วน โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม มีการเข้าสู่บทเรียนและทบทวนขั้นตอนกระบวนการคิดอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ขอบข่ายของระบบการคิดมีความสัมพันธ์กับเรื่องที่จะเรียนรู้และจดจำได้ง่ายขึ้น กระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตมีลักษณะเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้และจดจำขั้นตอนของกระบวนการคิดแก้ปัญหา เนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของกระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตมีการฝึกกิจกรรมที่สอดแทรกทักษะและวิธีการคิดพื้นฐานที่ต่อเนื่องกัน เพื่อให้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้แบบซ้ำ ๆ ทำให้นักเรียนเกิดความชำนาญในการนำขั้นตอนกระบวนการคิดที่สำคัญ เช่น การระดมสมอง การจัดระดับความคิด การคิดวิเคราะห์ การจินตนาการ เป็นต้น โดยฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้สภาพโดยทั่วไปจากพื้นฐานปัจจุบัน แล้วนำเข้าสู่ระบบการคิดแก้ปัญหาอนาคตอีกทีละขั้นตอนของกระบวนการคิดแล้วนำเข้าสู่กระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตที่ต่อเนื่องทั้ง 6 ขั้นตอน ซึ่งแต่ละขั้นตอนของกระบวนการคิดให้มีความสัมพันธ์กับเนื้อหา จุด

ประสงค์การเรียนรู้ และสื่ออุปกรณ์ต่าง ๆ มีการใช้กิจกรรมที่หลากหลายและเอื้อต่อการคิดแก้ปัญหาอนาคตอย่างเหมาะสม นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงในการทำกิจกรรมและมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างเต็มที่ ส่งผลให้เกิดความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า การสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบการคิดแก้ปัญหาอนาคต สามารถพัฒนาให้นักเรียนที่ได้รับการสอนแบบคิดแก้ปัญหาอนาคต มีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน ทั้งนี้เนื่องมาจากรูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบการคิดแก้ปัญหาอนาคต เป็นรูปแบบการสอนที่เน้นให้นักเรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง นักเรียนเข้าใจหลักการของสิ่งที่ได้เรียนรู้อย่างถูกต้อง ด้วยวิธีการคิดแก้ปัญหาอนาคตกล่าวคือ จากกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้สอน มีการกระตุ้นนักเรียนให้ได้คิดตลอดเวลาจากสถานการณ์ผู้สอน จัดขึ้นฝึกให้นักเรียนได้คิดแก้ปัญหา ตลอดจนมีสื่อการสอนเพื่อทำให้นักเรียนเข้าใจปัญหาที่ยากได้เข้าใจง่ายและชัดเจนขึ้น ทำให้นักเรียนเกิดกระบวนการคิดในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ที่ศึกษามาแล้ว มาจัดเป็นระบบระเบียบเป็นลำดับขั้นตอน สามารถจำแนกแยกแยะสิ่งต่างๆ ได้ตามความเป็นจริง อย่างมีเหตุผลและสามารถนำไปแก้ปัญหาได้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้นั้น ครูจะเน้นให้นักเรียนทำงานแบบร่วมมือทำงานเป็นกลุ่มเพราะนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนบ้านดอนปินนั้นมีความหลากหลาย นักเรียนมีต้นทุนทางสังคมที่แตกต่างกันออกไป จึงต้องมีการปูพื้นฐานความรู้ใหม่ นักเรียนบางคนมีปัญหาในการเรียนรู้ซ้ำ จึงทำให้ศักยภาพในการเรียนรู้ของนักเรียนแตกต่างกัน ครูจึงมีการแก้ไขปัญหานักเรียนแต่ละกลุ่มกันในการทำกิจกรรมการเรียนการสอน โดยให้นักเรียนกลุ่มเก่ง ปานกลางอยู่กลุ่มเดียวกับนักเรียนกลุ่มอ่อนเพราะจะได้ช่วยเหลือกัน จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่มทำให้นักเรียนมีการระดมสมองแบ่งปันความคิดเห็น อภิปรายภายในกลุ่ม ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์และขยายความรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น เมื่อนักเรียนทุกคนได้รับการฝึกฝนในการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการคิดแก้ปัญหาอนาคต จึงสามารถนำเอาองค์ความรู้ที่ตนเองได้สร้างขึ้นไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่หลากหลาย เกิดความรู้ความเข้าใจยิ่งขึ้น ส่งผลให้นักเรียนสามารถทำแบบทดสอบได้ดี จึงทำให้นักเรียนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนในแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยมีการจำแนกตามพฤติกรรมที่ต้องการวัด ตามแนวคิดของ คลอปเฟอร์ (Klopfer, 1971: 574-580) จากผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมีผลคะแนนด้านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ต่ำที่สุด สาเหตุนี้ เนื่องมาจากการ

จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในรายวิชาวิทยาศาสตร์ เรื่อง มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จะเน้นไปในด้านเนื้อหาความรู้ ไม่นับกิจกรรมการทดลอง จึงทำให้นักเรียนไม่ได้รับการฝึกทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เท่าที่ควร ดังนั้น เมื่อนักเรียนทำแบบทดสอบจึงมีผลคะแนนด้านนี้ต่ำที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม ผลจากการที่นักเรียนได้เรียนรู้ตามแนวทาง การสอนโดยใช้รูปแบบการคิดแก้ปัญหาอนาคต ทำให้มีการคิดพิจารณาสภาพการณ์ เหตุการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอย่างรอบคอบต่อเนื่องเป็นลำดับตามเหตุและผล ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจที่สมเหตุสมผล มีลักษณะการคิดที่สำคัญ คือ คิดถูกวิธี คิดต่อเนื่องเป็น คิดอย่างมีเหตุผล และคิดเร้ากุศล ซึ่งจะช่วยพัฒนาให้นักเรียนเกิดปัญญาและตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม (สุนน อมรวิวัฒน์, 2530 : 25) จึงทำให้คะแนนผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน จากก่อนเรียนคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์อยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนด แต่หลังเรียนพบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์อยู่ในระดับดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ มิ่งขวัญ ศิริบุญ (มิ่งขวัญ ศิริบุญ, 2545 : 44) ทำงานวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบผลของการฝึกคิดแบบมีประสิทธิภาพของโบนและการคิดแบบแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดของทอแรนซ์ ที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนวิสุทธิกษัตรี อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” พบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกคิดแบบแก้ปัญหาอนาคตของทอแรนซ์มีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าก่อนทดสอบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่ได้รับการฝึกคิดแบบมีประสิทธิภาพของเดอโบน และนักเรียนที่ได้รับการฝึกคิดแบบแก้ปัญหาอนาคตของทอแรนซ์มีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สรุป

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเพื่อศึกษาความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์และศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบคิดแก้ปัญหาอนาคต สรุปผลได้ดังนี้

1. นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบคิดแก้ปัญหาอนาคต มีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดแก้ปัญหาวิชาวิทยาศาสตร์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน
2. นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบคิดแก้ปัญหาอนาคต มีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- ทิตินา แคมมณี. (2544). **ศาสตร์การสอนเพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.
- ทิตินา แคมมณี. (2553). **ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นันทิยา บุญเคลือบ. (2540). มาตรฐานการศึกษาวิทยาศาสตร์. **สสวท.** 25 (99): 7-12.
- ประพันธ์ศิริ สุเสาวัง. (2551). **การพัฒนาการคิด**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประพันธ์ศิริ.
- พิทยา ญ พัทลุง. (2554). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นบูรณาการ โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดของทอร์แรนซ์กับรูปแบบการเรียนการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีระดับความสามารถทางการเรียนต่างกัน. **ปริญญาศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- พูนสุข อุดม. (2553). ครูผู้สอน : การจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. **สสวท.** 38(165), 60.
- ภาวินี บุญธิมา. (2553). การจัดกิจกรรมแนะแนวด้วยเทคนิคการคิดแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดของ ทอร์แรนซ์เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. **ปริญญาศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา และการแนะแนว**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- มิ่งขวัญ ศิริบุญ. (2554). การเปรียบเทียบผลของการฝึกคิดแบบมีประสิทธิภาพของเดอโบโนและการคิดแบบแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดของทอร์แรนซ์ ที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนวิสุทธิกษัตริย์ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. **ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาเอกจิตวิทยาการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรี นครินทรวิโรฒ.
- วัชรรา เล่าเรียนดี. (2547). **เทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครูมืออาชีพ**. นครปฐม:

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศิวตล กุลฤทธิการ. (2554). การคิดเชิงวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่เรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมโครงงานวิทยาศาสตร์. **วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์การศึกษและการสอน**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกระทรวงศึกษาธิการ. (2545). **คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการสอน.

Bruner, J. (1971). **The relevance of education**. New York. NY : Norton & Co.

Klopper, L.E. (1971). **Evaluation of Learning in Science, Handbook on Formative and Summative Evaluation of Student Learning**. New York : McGraw - Hill Book Company.

Osborn, A.F. (1963). **Creative Imagination**. 3rd ed. New York : Charles Scridners Sons.

Piaget, J. (1962). **The Origins of Intelligence in Children**. New York : W.W. Norton.

Torrance. Palue E. (1969). **Guiding Creative Talent**. New Delhi : Prentice – Hall of India Private Limited.

Torrance. Palue E. (1972). **Creative Learning Talent**. New York : Macmillan.

Tuckman. Bruce W. (1999). **Conducting Educational Research**. 5th ed. U.S.A. : Harcourt Brace Collage.

ความสามารถในการคิดในวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ศึกษา โดยใช้วิธีการสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูง Thinking Abilities in Sciences of Primary School Students Through Inquiry Method Enhanced the Higher-order Questions

อภิษฐา คำวัน

Apichaya Kamwan

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูงที่มีต่อความสามารถในการคิด ซึ่งประกอบด้วย การคิดวิเคราะห์และการคิดสังเคราะห์ 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2561 โรงเรียนบ้านใหม่สารภี จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 16 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูง เรื่อง แรงและความดัน จำนวน 6 แผน แบบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ ($KR-20 = 0.75$) และแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ของนักเรียน ($KR-20 = 0.73$) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติค่าเฉลี่ยร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และความสามารถในการคิดสังเคราะห์ของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูงสูงขึ้น 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง แรงและความดันของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูงมีค่าเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

คำสำคัญ : ความสามารถในการคิด; การสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูง

Abstract

The objectives of this research are to 1) study the Result of Learning Management by Pursuing the additional knowledge from advanced questions go through the ability of thinking. There are Critical Thinking and Synthesis Thinking. 2) Science achievement of 16 students, Prathom Suksa 5 of Banmai Sarapee School, Chiang Mai. It was held on the semester of academic year 2018. Research instruments were the lesson plans by pursuing the additional knowledge from advanced questions in totally 6 plans of Force and Motion. The ability of critical thinking and synthesis thinking ($KR-20 = 0.75$) and the effectiveness index of learning in Science for students ($KR-20 = 0.73$) analyzed data by Statistics for Mean averages and Standard deviation.

The results of this research were 1) the ability of critical thinking and the ability of synthesis thinking of students who have got learning management by pursuing the additional knowledge from high level questions, 2) also Force and Motion achievement of students who received learning management by pursuing the additional knowledge from advanced questions found the average after class is higher than before taking class.

Keywords: thinking abilities; inquiry method enhanced the higher-order gestions

บทนำ

โลกยุคศตวรรษที่ 21 เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ผู้ที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมดังกล่าวได้อย่างสมดุล ต้องเป็นผู้ที่มีการคิดเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการจัดกระทำกับข้อมูล แสวงหาความรู้ และเรียนรู้โลกทั้ง ในปัจจุบันและอนาคต การจัดการศึกษานับว่าเป็นบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอมนักเรียนให้เป็นผู้มีการคิดเพื่อเตรียมนักเรียนให้ก้าวเข้าสู่สังคมแห่งความรู้และข้อมูล พร้อมทั้งสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีความซับซ้อนนี้ได้อย่างมีความสุข ดังที่ Robinson (1987 cited in Cotton) และ Fisher (2007) (อ้างใน มยุรี บิลหิรม, 2554) กล่าวว่า “การสอนให้นักเรียนเป็น นักคิดที่มีประสิทธิภาพนับเป็นเป้าหมาย

หมายเร่งด่วน ของการจัดการศึกษา เนื่องจากการคิดเป็นเครื่องมือสำคัญที่นักเรียนจะนำไปใช้ในการดำเนินการกับข้อมูล ในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา รวมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้ ซึ่งประเทศต่างๆ ทั่วโลก ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมนักเรียนให้มีศักยภาพและพร้อมที่จะดำเนินชีวิตในโลกอนาคตที่มีอาจคาดเดาได้ เนื่องจากเห็นว่าความรู้ที่มีอยู่อาจไม่เพียงพอสำหรับการใช้ประโยชน์ต่อไปได้”

สำหรับประเทศไทยนั้นก็ได้มองข้ามในเรื่องการพัฒนาการคิด โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของคนไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องดังกล่าวเช่นกัน ดังเช่น องค์กรด้านการจัดการศึกษา ซึ่งมีบทบาทโดยตรงในการพัฒนาศักยภาพของคนไทย ก็มีได้วางเฉยต่อเรื่องดังกล่าวได้ให้ความสำคัญกับ การพัฒนาการคิด ดังปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) ที่สรุปได้ว่า นอกจากการ จัดกระบวนการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนมีโอกาสดำเนินการในสิ่งที่สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดแล้ว ยังต้องส่งเสริมให้นักเรียนให้รู้จักคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาด้วยตนเอง เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสามารถ นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) รวมถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2545) ในหมวด 4 แนวทางการ จัดการศึกษา มาตราที่ 24 วรรค 2 และ 3 สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ต้องฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ฝึกให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนที่สะท้อนให้เห็นคุณภาพของผู้เรียนด้านการคิด สรุปได้ว่า มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน รักการค้นคว้า มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิดและวิธีการทำงาน ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ มีทักษะกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิดแล การสร้างปัญญา พร้อมกันนี้แนวการจัดการเรียนรู้ก็มุ่งปลูกฝังด้านปัญญา และพัฒนาการคิดของผู้เรียน (กรมวิชาการ, 2555) ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงเป็นกลไกสำคัญในการเตรียมความพร้อมให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตสำหรับโลกแห่งอนาคตได้อย่างมีความสุข

สำหรับการจัดการเรียนการสอนวิชาวิทยาศาสตร์ของโรงเรียนบ้านใหม่สารภี อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ผู้วิจัยปฏิบัติหน้าที่สอนอยู่นั้น พบว่า การสอนแบบบรรยาย ประกอบการสาธิต นั้น นักเรียนก็คงไม่ได้ฝึกกระบวนการคิดมากนัก และทำความเข้าใจเนื้อหาได้ยากกว่าการได้เรียนรู้จากการลงมือทดลอง สัมผัส ไม่สามารถนำสิ่งที่เรียนไปใช้ได้

ถูกต้อง และการเรียนรู้ของนักเรียนเกิดขึ้นน้อยและไม่คงทน นอกจากนี้ การที่นักเรียนแต่ละคนขาดประสบการณ์ตรงต้องอาศัยจินตนาการของตนเองเพื่อทำความเข้าใจในเรื่องที่เรียน มีส่วนทำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในเรื่องนั้นๆได้ง่าย ซึ่งหากเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนย่อมส่งผลกระทบต่อการนำความเข้าใจนั้นไปใช้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้นหรือการทดสอบต่าง ๆ จากการสังเกตและผลคะแนนการทดสอบจากรายงานการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า นักเรียนมีความถนัดเฉพาะเนื้อหาที่เป็นการวัดความรู้ ความจำ แต่ในส่วนของเนื้อหาที่เป็นการวัดการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินค่าในเนื้อหาได้ จึงส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนลดต่ำลง เช่น รายงานการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานด้านผู้เรียน มาตรฐานที่ 4 ด้านความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจารณ์ญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ มีสถานศึกษาที่มีคุณภาพอยู่ในระดับดีเพียงร้อยละ 11.1 (สำนักงานรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา(องค์กรมหาชน, 2557) เมื่อผู้วิจัยศึกษารายงานผลการจากการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติ ขั้นพื้นฐาน (O-NET) ของแต่ละปีค่าเฉลี่ยของคะแนนวิชาวิทยาศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทดสอบของแต่ละปีอย่างละเอียด จึงได้พบว่า สารที่ 4 เรื่องแรงและการเคลื่อนที่ จะต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ ซึ่งปีการศึกษา 2559 พบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ 9 มาตรฐาน และจำนวนนักเรียนที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าขีดจำกัดล่าง มีถึงร้อยละ 61.54 (สถาบันการทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, 2559) อย่างไรก็ตาม ซึ่งผลการประเมินสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาด้านคุณภาพการคิดของนักเรียนซึ่งกระตุ้นให้ผู้วิจัยจะต้องหาแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความคิดจึงเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และความสามารถในการคิดสังเคราะห์ เนื่องจากความสามารถ ในการคิดทั้ง 2 ประเภทจะช่วยส่งเสริมให้การคิดซึ่งมีลักษณะเป็นกระบวนการที่มีลำดับขั้นตอน เช่น กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ กระบวนการคิดแก้ปัญหา เป็นต้น มีประสิทธิภาพและบรรลุจุดหมายของการคิดในเรื่องนั้น ๆ ได้ ผู้วิจัยเลือกการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามขั้นสูง เพื่อช่วยเสริมสร้างความสามารถทางความคิดให้แก่แก่นักเรียนเพื่อช่วยกระตุ้นความสนใจในการเรียน ก่อให้เกิดการอภิปรายอย่างต่อเนื่อง ทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ใช้เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงระหว่างความรู้เดิมกับความรู้ใหม่

จากสภาพปัญหาดังกล่าว และความสำคัญของการใช้คำถามในการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาผลของการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะโดยการใช้คำถามระดับสูงเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และความสามารถในการคิดสังเคราะห์ และผู้วิจัยคาดหวังว่าผลจากการวิจัยจะเป็นแนวทางสำหรับครูวิทยาศาสตร์ที่จะนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการคิดสังเคราะห์ของนักเรียนให้สูงขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้โดยวิธีสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูงที่มีต่อความสามารถในการคิดของนักเรียนชั้นประถมศึกษา
2. เพื่อศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้โดยวิธีสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูงที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษา

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่องผลของการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะโดยใช้คำถามระดับสูงที่มีต่อความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการคิดสังเคราะห์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ผู้วิจัยได้แสดงขั้นตอน การดำเนินการวิจัยเป็นหัวข้อตามลำดับ ดังนี้

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561 โรงเรียนบ้านใหม่สารภี อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 6 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 16 คน

ระยะเวลาและเนื้อหาของการวิจัย

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย คือ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561 โดยทำการจัดการเรียนรู้โดยวิธี สืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูง ในเนื้อหาเรื่องแรงและความดัน จำนวน 6 แผนการเรียนรู้

เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย คือ ความสามารถในการคิดในวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โดยวิธีสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูงและเนื้อหาที่ใช้สอนได้แก่ เนื้อหาในรายวิชาวิทยาศาสตร์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2551 สารการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง แรงและความดัน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ตามตัวชี้วัดการเรียนรู้ 4.1 ป 5/1 -ป 5/2 เรื่อง แรงและความดัน

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) ซึ่งดำเนินการทดลองโดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบ One Group Pre – Post test Design โดยมีแบบแผนการทดลอง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รูปแบบการวิจัยแบบ One Group Pre – Post test Design

ก่อนการทดลอง	ตัวแปรต้น	หลังการทดลอง
T ₁	X	T ₂

ความหมายของสัญลักษณ์

- T₁ แทน การทดสอบก่อนการทดลอง
- X แทน การจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูง
- T₂ แทน การทดสอบหลังการทดลอง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ
- เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ แผนการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะหาความรู้
 - เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ
 - แบบวัดความสามารถในการคิด
 - แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ เรื่องแรงและความดัน

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

สถิติที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ

1. แบบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ หาคุณภาพของแบบวัดรายข้อจากการคำนวณค่าความยาก (Difficulty) และอำนาจจำแนก (Discrimination) และหาคุณภาพของแบบวัดทั้งฉบับจากการคำนวณค่าความเที่ยงโดยใช้สูตร KR-20 ของคูเดอร์-ริชาร์ดสัน
2. แบบวัดความสามารถในการคิดสังเคราะห์ หาคุณภาพแบบทดสอบทั้งฉบับจากการคำนวณค่าความเที่ยงโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (- Coefficient) ของบรอนบัก
3. แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์หาคุณภาพของแบบวัดรายข้อจากการคำนวณค่าความยาก (Difficulty) และอำนาจจำแนก (Discrimination) และหาคุณภาพของแบบวัดทั้งฉบับจากการคำนวณค่าความเที่ยงโดยใช้สูตร KR-20 ของคูเดอร์-ริชาร์ดสัน

สถิติในการใช้วิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบคะแนนที่ได้จากแบบวัดความสามารถในการคิดและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะโดยใช้คำถามระดับสูงที่มีต่อความสามารถในการคิด จากการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์

การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และความดัน ก่อนและหลังเรียนของนักเรียน ได้ผลดังตาราง 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($X_{\text{ร้อยละ}}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องแรงและความดัน ก่อนและหลังเรียน

คะแนน	$X_{\text{ร้อยละ}}$	SD	$X_{\text{ร้อยละ}}$	SD
	ก่อนเรียน		หลังเรียน	
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	33.10	16.44	60.26	12.16

จากตารางที่ 2 พบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องแรงและความดันในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยหลังเรียนมากกว่าก่อนเรียน คือ คะแนนเฉลี่ยคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องแรงและความดันของนักเรียนก่อนได้รับการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะโดยใช้คำถามระดับสูงมีค่าเท่ากับ 33.10 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 16.44 ภายหลังได้รับการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะโดยใช้คำถามระดับสูงแล้วมีค่าเท่ากับ 60.26 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 12.16

ความสามารถในการคิดวิเคราะห์

การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ระหว่างก่อนและหลังเรียนของนักเรียน รวมทุกองค์ประกอบของการคิดวิเคราะห์ ได้ผลดังตาราง 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($X_{\text{ร้อยละ}}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ของคะแนนความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนกลุ่มทดลอง ระหว่างก่อนและหลังการทดลอง

คะแนน	ก่อนการทดลอง		หลังการทดลอง	
	$X_{\text{ร้อยละ}}$	SD	$X_{\text{ร้อยละ}}$	SD
ความสามารถในการคิดวิเคราะห์	40.10	9.91	60.71	10.45

จากตารางที่ 3 พบว่า คะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนกลุ่มทดลอง ก่อนได้รับการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะโดยใช้คำถามระดับสูงมีค่าเท่ากับ 40.10 และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 9.91 ภายหลังได้รับการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะโดยใช้คำถามระดับสูงแล้ว มีค่าเท่ากับ 60.71 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 10.45

ความสามารถในการคิดวิเคราะห์

การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดสังเคราะห์ ระหว่างก่อนและหลังเรียน ของนักเรียน รวมทุกองค์ประกอบของการคิดสังเคราะห์ ได้ผลดังตาราง 4.4

ตารางที่ 4 ค่าคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ของความสามารถในการคิดสังเคราะห์ ของนักเรียน ก่อนและหลังเรียน รวมทุกองค์ประกอบของการคิดสังเคราะห์

คะแนน	ก่อนเรียน		หลังเรียน	
	$X_{\text{ร้อยละ}}$	SD	$X_{\text{ร้อยละ}}$	SD
ความสามารถในการสังเคราะห์	57.6	6.91	82.5	7.74

จากตารางที่ 4 พบว่า คะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดสังเคราะห์รวมทุกองค์ประกอบของการ คิดสังเคราะห์ หลังเรียนนักเรียนมีระดับความสามารถในการคิดสังเคราะห์เพิ่มขึ้นจากระดับพอใช้เป็นระดับดีมาก โดยนักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดสังเคราะห์ก่อนเรียนเท่ากับ 57.6 คะแนน และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 6.91 จัดอยู่ในระดับพอใช้ ส่วนภายหลังได้รับการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะโดยใช้คำถามระดับสูงแล้ว นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดสังเคราะห์หลังเรียน มีค่าเท่ากับ 82.5 คะแนน และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 7.74 คะแนน จัดอยู่ในความสามารถในการ คิดสังเคราะห์ระดับดี

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่า หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูงคะแนนผลสัมฤทธิ์ทาง การเรียนวิทยาศาสตร์ของนักเรียนเรื่องแรงและความดัน ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ย หลังเรียนมากกว่าก่อนเรียน แสดงให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีสืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูงช่วยให้นักเรียนมีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ดีขึ้น เพราะการที่นักเรียนพฤติกรรมทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยใช้คำถามระดับสูงร่วมกับเทคนิคสนับสนุนการใช้คำถาม ในช่วงสองสัปดาห์แรกของการเรียน เมื่อครูถามคำถามเพื่อให้นักเรียนตอบ พบว่า นักเรียนไม่ตอบคำถามที่ครูถามส่งผลให้ครูไม่สามารถพัฒนา การคิดและการเรียนรู้ของนักเรียนได้ ซึ่งการที่นักเรียนไม่ตอบคำถามอาจเป็นเพราะนักเรียนไม่คุ้นเคยกับครูผู้สอนและการเรียนการสอนโดยใช้คำถามระดับสูงที่ต้องใช้การคิดระดับสูงในการตอบคำถาม อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การเรียนการสอนโดยใช้คำถามระดับสูงนี้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการคิดของนักเรียน ครูได้เตรียมวิธีการกระตุ้นการคิดและการตอบคำถามของนักเรียนโดยใช้เทคนิคสนับสนุนการใช้คำถาม คือ 1)

การกระตุ้นการตอบคำถาม (Prompting) เป็นเทคนิคที่ครูใช้เมื่อนักเรียนตอบคำถามไม่ได้หรือตอบคำถามไม่ถูกต้อง ซึ่งครูช่วยนักเรียนในการตอบคำถามโดยการปรับคำถามให้เข้าใจง่ายขึ้น หรือ พยายามล้วงการตอบคำถามของนักเรียนให้ยาวขึ้น ซึ่งช่วยให้นักเรียนตอบคำถามของครูได้ 2) การกระจายคำถาม (Redirection) ซึ่งช่วยให้นักเรียนมีโอกาสดำเนินการตอบคำถามเดียวกันนี้จำนวนมากขึ้น นับได้ว่าเป็นเทคนิคที่ช่วยเพิ่มจำนวนนักเรียนในการมีส่วนร่วมในการเรียนให้มากขึ้น นักเรียนจึงได้รับการพัฒนาการคิดอย่างทั่วถึง 3) เวลารอคอยคำตอบ (Wait-time) ช่วยให้นักเรียนมีเวลาในการคิดหาคำตอบ เนื่องจากคำถามระดับสูง จำเป็นที่จะต้องให้เวลานักเรียนในการใช้ความคิด ซึ่งท้ายที่สุดแล้วจะทำให้คำตอบของนักเรียนมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การใช้เทคนิคสนับสนุนการใช้คำถามแล้ว ครูใช้วิธีการทำความเข้าใจกับนักเรียนเกี่ยวกับการตอบคำถามเพื่อให้นักเรียนตอบนั้น คำตอบของนักเรียนไม่จำเป็นต้องถูกต้อง แต่ความสำคัญของคำถามคือการกระตุ้น การคิดและการค้นหาคำตอบของนักเรียน 2) รวมถึงใช้การเสริมแรงทางบวกเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนตอบคำถามอีกในครั้งต่อไป คือ ไม่ตำหนินักเรียนแม้ว่าจะตอบผิดและให้กำลังใจนักเรียนเสมอ รวมถึงชมเชยเมื่อนักเรียนตอบคำถามได้ถูกต้อง และใช้การเรียกชื่อนักเรียนให้ตอบคำถามทีละคน เพื่อกระตุ้นให้นักเรียน ที่ไม่ตอบคำถามได้ตอบมากยิ่งขึ้น ซึ่งภายหลังจากผ่านการกระตุ้นการคิดและการตอบคำถามโดยใช้เทคนิคสนับสนุนการใช้คำถามและวิธีการอื่นๆข้างต้น ผู้วิจัยสังเกตพบว่า พฤติกรรมทางการเรียนของนักเรียน มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน คือ จำนวนนักเรียนที่ให้ความร่วมมือในการตอบคำถามและ ร่วมอภิปรายแสดงความคิดเห็นมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้คุณภาพของคำตอบที่ได้มีคุณภาพขึ้น นักเรียนตอบคำถามได้ยาวขึ้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่า นักเรียนได้ใช้ความคิดในระดับที่สูงขึ้น

สรุป

จากการศึกษาความสามารถในการคิดในวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โดยใช้วิธีสืบเสาะ

หาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูงสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

คะแนนความสามารถในการคิดวิเคราะห์ในวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาโดยใช้วิธี สืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูงของนักเรียนในภาพรวมมี คะแนนเฉลี่ยความสามารถ ในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนกลุ่มทดลองก่อนได้รับการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะโดยใช้คำถามระดับสูง มีค่าเท่ากับ 40.10 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 9.91 ภายหลังได้รับการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะโดย

ใช้คำถามระดับสูงแล้ว มีค่าเท่ากับ 60.71 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 10.45 เมื่อพิจารณาระดับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน แยกตามองค์ประกอบของการคิดวิเคราะห์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการวิเคราะห์องค์ประกอบ พบว่า ก่อนเรียน มีค่าเท่ากับ ร้อยละ 46.20 ส่วนหลังเรียน มีค่าเท่ากับร้อยละ 59.78 ในด้านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า ก่อนเรียนมีค่าเท่ากับ ร้อยละ 44.29 ส่วนหลังเรียน มีค่าเท่ากับร้อยละ 58.70 ในด้านการวิเคราะห์หลักการ พบว่า ก่อนเรียนมีค่าเท่ากับ ร้อยละ 38.32 ส่วนหลังเรียนพบว่า มีค่าเท่ากับร้อยละ 51.22

คะแนนความสามารถในการคิดสังเคราะห์ในวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาโดยใช้วิธี สืบเสาะหาความรู้เสริมด้วยคำถามระดับสูงของนักเรียนในภาพรวมมีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการ คิดสังเคราะห์รวมทุกองค์ประกอบของการคิดสังเคราะห์ หลังเรียนนักเรียนมีระดับความสามารถในการ คิดสังเคราะห์เพิ่มขึ้นจากระดับพอใช้เป็นระดับดีมาก โดยนักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการ คิดสังเคราะห์ก่อนเรียนเท่ากับ 57.6 คะแนน และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 6.91 จัดอยู่ในระดับพอใช้ ส่วนภายหลังได้รับการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะโดยใช้คำถามระดับสูงแล้ว นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดสังเคราะห์หลังเรียน มีค่าเท่ากับ 82.5 คะแนน และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 7.74 คะแนน จัดอยู่ในความสามารถในการคิดสังเคราะห์ระดับดี เมื่อพิจารณาความสามารถในการ คิดวิเคราะห์แยกตามองค์ประกอบของการคิดสังเคราะห์ทั้ง 3 ด้าน พบว่าหลังเรียนนักเรียนมีระดับความสามารถในการคิดสังเคราะห์ด้านการสังเคราะห์ข้อความเพิ่มจากระดับดีเป็นระดับดีมาก ส่วนด้าน การสังเคราะห์แผนงานหรือปฏิบัติการ และด้านการสังเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงนามธรรม พบว่า นักเรียนมีระดับความสามารถเพิ่มขึ้น จากระดับพอใช้เป็นระดับดีมากนักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการ คิดสังเคราะห์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และเมื่อพิจารณาระดับความสามารถในการคิดสังเคราะห์ของนักเรียน แยกตามองค์ประกอบของการคิดสังเคราะห์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการสังเคราะห์ข้อความ พบว่า ก่อนเรียนนักเรียนร้อยละ 48.78 มีความสามารถอยู่ในระดับดี ส่วนหลังเรียน นักเรียนร้อยละ 63.41 มีการพัฒนาความสามารถเพิ่มขึ้นมาอยู่ในระดับดีมาก ในด้านการสังเคราะห์แผนงานหรือแผนปฏิบัติการ พบว่า ก่อนเรียนร้อยละ 56.79 มีความสามารถอยู่ในระดับพอใช้ ส่วนหลังเรียน นักเรียนร้อยละ 48.78 มีการพัฒนาความสามารถมาอยู่ในระดับดีมาก ในด้านการสังเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงนามธรรม พบว่า ก่อนเรียนนักเรียน ร้อยละ 65.83 มีความสามารถมาอยู่ในระดับพอใช้ ส่วนหลังเรียนพบว่า นักเรียนร้อยละ 51.22 มีการพัฒนาความสามารถมาอยู่ในระดับดีมาก

บรรณานุกรม

คณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงาน และวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2549).

รายงานการสังเคราะห์แนวคิดและวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริม
ทักษะการคิดวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. สำนักงาน. (2545). แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-
2559). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ. 2542 และ ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร:
พรินทวนกราฟฟิค.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2546). ภาพอนาคตและคุณลักษณะของคน
ไทยที่พึงประสงค์. กรุงเทพมหานคร: วิ.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.

วิชาการ. กรม. (2545). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

สถานการณ์ความมั่นคงของมนุษย์ในประเทศไทย

The human's security situation in Thailand

พระครูสมุห์วัลลภ จิตส่วโร¹

ฟองจันทร์ สุขสวัสดิ์ ณ ออยุธยา¹, ประไพศิริ สันติทฤษฎีกร¹

Phrakru Samuha Wanlop Teetasawalo¹,

Fongchan Sooksawat Na Ayudhya¹, Prapaisiri Santitissadeekorn¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus¹

บทคัดย่อ

ความคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ เริ่มเป็นที่สนใจอย่างจริงจังในประเทศไทย เมื่อมีการปฏิรูประบบราชการ และจัดตั้งกระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ ขึ้นในปี 2545 แต่ในทางปฏิบัติแล้ว มีการเคลื่อนไหวในด้านนี้มานาน ตั้งแต่การเสนอหลัก 6 ประการ ของคณะราษฎรในปี พ.ศ.2475 แนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิตของ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ (2516) และการส่งเสริมการสร้างระบบสวัสดิการ สุขภาพดีถ้วนหน้า ภูมิปัญญาชาวบ้าน และชุมชนเข้มแข็ง ไปจนถึงสิทธิมนุษยชน ในช่วงทศวรรษ 2530 และ 2540 ประกอบขึ้นเป็นองค์ความรู้ที่มากพอสำหรับการศึกษา ในระยะใกล้หลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 และการประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ ประเทศไทยได้มีนวัตกรรมทางสังคมการเมือง ที่ส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ในระดับหนึ่ง

โดยสรุปความมั่นคงของมนุษย์จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจถึงสภาพทางสังคม และวัฒนธรรมของประชากรในพื้นที่นั้นๆ อาทิเช่น สถานการณ์ความมั่นคงของมนุษย์ทางเศรษฐกิจการเมืองการปกครอง ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สุขภาพสุขภาพอนามัย ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดถึงแนวทางในแก้ไขปัญหา และการวางแผนนโยบายเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์ให้สามารถแก้ไขปัญหาได้จริง

คำสำคัญ: ความมั่นคง; มนุษย์

Abstract

The human's security notion begin to strongly interesting in Thailand since B.E.2545 when has Bureaucracy reform and establish the ministry of social development and human security, but in practical there have a long time movement since the 6 article of board representatives was present in B.E.2475. The notion of life's quality from dr.Puay Ungpakorn (B.E. 2516) and the promoting of welfare system to health for all, indigenous knowledge, strong community up to human rights between B.E. 2530-2540. All of this knowledge enough to bring for practice and improvement. in the time before the end of B.E.2540 economic crisis situation and the promulgating of new constitution. Thailand has the social innovation and politic that enhance human's security.

In summary, the situation of human security issues is absolutely necessary to understand the social and cultural conditions of the population in that area, such as the situation of human security, economy, politics, administration. Natural resources and environment, food and health, health conditions, individuals, households and communities, which will be an important part in determining guidelines for solving problems and planning human security policies to be able to solve real problems.

Keywords: Security Situation; Human being

บทนำ

แนวคิดเรื่องความมั่นคงมนุษย์ เสนอขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายต่างๆ เป็นทั้งเรื่องการเมือง เป็นทั้งเรื่องวิชาการ และเป็นทั้งเรื่องการรณรงค์ สำหรับประเทศไทยนั้น ความมั่นคงของมนุษย์ มีความสำคัญในฐานะเป็นอีกดัชนีหนึ่ง เพื่อวัดทิศทางและผลการพัฒนาว่า ด้วยเรื่องความมั่นคงมนุษย์ ทำให้เกิดความเข้าใจ และการประเมินผลที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศในอนาคตได้

ความคิดเรื่องความมั่นคงมนุษย์ เริ่มเป็นที่สนใจอย่างจริงจังในประเทศไทย เมื่อมีการปฏิรูประบบราชการ และจัดตั้งกระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ ขึ้นในปี 2545 แต่ในทางปฏิบัติแล้ว มีการเคลื่อนไหวในด้านนี้มานาน ตั้งแต่การเสนอหลัก 6 ประการ ของคณะราษฎรในปี พ.ศ.2475 แนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิตของ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ (2516) และการส่งเสริมการสร้างระบบสวัสดิการ สุขภาพดีถ้วนหน้า ภูมิปัญญาชาวบ้าน และชุมชนเข้มแข็ง ไปจนถึงสิทธิมนุษยชน ในช่วงทศวรรษ 2530 และ 2540 ประกอบขึ้น เป็นองค์ความรู้ที่มากพอสำหรับการศึกษา ในระยะใกล้เคียงหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 และการ ประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ ประเทศไทยได้มีนวัตกรรมทางสังคมการเมือง ที่ส่งเสริมความ มั่นคงมนุษย์ในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ทางสังคมที่เป็นอยู่จริง (Existing situation) เป็นการ ฉายภาพปรากฏการณ์ทางสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ หรืออาจเรียกว่าเป็นการมองแบบตัด ขวาง (Cross section) การพิจารณาว่าประเด็นใดมีความสำคัญหรือไม่อย่างนั้น อาจม อกจากความสนใจของสาธารณชนที่มีต่อเรื่องนั้น ๆ ในแต่ละช่วงเวลาที่เราเรียกว่าเป็นประเด็น ร้อน (Hot issue) และอาจมีบางประเด็นที่เกิดขึ้นเป็นประจำอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็น ปัญหาพื้นฐาน (Basic issue) ก็ได้ การพิจารณาปรากฏการณ์ทางสังคมนั้นมีข้อจำกัดหลาย ประการ โดยเฉพาะความสนใจของสาธารณชนมักเกิดจากอิทธิพลของสื่อมวลชนในการให้ ความสำคัญที่เรียกว่าการสร้างกระแส อันมักนำไปสู่การแก้ไขปัญหาแบบเฉพาะหน้า หรือ บรรเทาความเดือดร้อนเบื้องต้นแทนที่จะแก้ที่สาเหตุของปัญหา ดังนั้น ในเชิงวิชาการจึงมัก หลีกเลี่ยงการนำกระแสความ รู้สึกมาเป็นตัวนำในการแก้ปัญหา

ดังนั้น ในบทความนี้จะประมวลการศึกษา และการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับความมั่นคง มนุษย์ในประเทศไทย เพื่อปูพื้นฐานของความเข้าใจในสถานการณ์ความมั่นคงมนุษย์ใน ประเทศ และที่สำคัญเพื่อหาคำตอบว่า ในปัจจุบันควรถือความมั่นคงของมนุษย์ว่ามีแกน กลางอยู่ที่ประเด็นหรือมิติด้านใดเป็นสำคัญ

เนื้อเรื่อง

ความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวพุทธ

ความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวพุทธ มาจากความไม่มั่นคง คือ ความทุกข์ คำว่า ทุกข์ มาจาก พุ บทหน้า แปลว่า ชั่ว, ยาก ขม ธาตุ ในความอดทน ลง กวี ปัจจัย ลบที่สุดธาตุ ซ้อน ก เข้าไป สำเร็จรูปเป็นทุกข์ มีรูปวิเคราะห์ ตามหลักบาสิว่า ทุกฺเคน ขมิตพฺพนติ = ทุกข์ ทุกข์ แปลว่า ธรรมชาติใด อันบุคคล พึงทนได้โดยยาก ธรรมชาตินั้นชื่อว่าทุกข์ (สิ่งอันบุคคล

พึงทนได้โดยยาก) (สัททนิติปกรณ์ ธาตุมาลา, 2523: 26) และในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระเทพเวที ยังได้ระบุความหมายของคำว่าทุกข์ไว้ 2 ประเด็น คือ

1) สภาพที่ทนอยู่ได้ยาก, สภาพที่คงทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นด้วยความเกิดขึ้นและความดับสลาย เนื่องจากต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ไม่ขึ้นต่อตัวมันเอง

2) สภาพที่ทนได้ยาก, ความรู้สึกไม่สบาย ได้แก่ ทุกขเวทนา

โดยรวมแล้วกล่าวได้ว่า ทุกข์ หมายถึง การยึดมั่นถือมั่นในชั้น 5 ดังที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า “ข้อนี้เป็นทุกข์ข้อริยสัจ คือ แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์ แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ แม้ความเจ็บก็เป็นทุกข์ แม้ความตายก็เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาเป็นทุกข์ โดยย่ออุปาทานชั้น 5 เป็นทุกข์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 14: 21, เล่ม 10 ข้อ 387: 325, เล่ม 12 ข้อ 120: 118)

สรุปได้ว่า ความทุกข์หรือความไม่มั่นคงในพระพุทธศาสนาหมายถึงสภาพที่แย้งต่อความสุขถูกบีบคั้นอยู่ตลอดเวลาด้วยภาวะที่เป็นไปตามธรรมชาติที่ครอบคลุมสรรพสิ่งทำให้สรรพสิ่งทั้งหลายไม่สามารถที่จะรักษาสภาพเดิมไว้ได้เนื่องจากสิ่งต่างๆ เหล่านี้ไม่มีความเป็นใหญ่ของตนเองต้องอาศัยปัจจัยอื่นเกิดขึ้นในรูปของกระแสต่อเนื่องด้วยการยึดมั่นในชั้นห้าจึงมีสภาพเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์

ความทุกข์ในพระพุทธศาสนามีหลายประเภท ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกได้แสดงไว้ ณ ที่ต่างๆ ต่างกรรมต่างวาระกัน ซึ่งสามารถจัดได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. ความไม่มั่นคงทางกาย

ความทุกข์ทางกาย ความไม่สำราญทางกาย ความสวैयाรรมณ์ที่ไม่สำราญ เป็นทุกข์ อันเกิดแต่กายสัมผัส (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 126: 119, เล่ม 10 ข้อ 393: 326)

- 1) อับปฏิจฉันนทุกข์ ทุกข์ไม่ปิดบัง หรือทุกข์เปิดเผย
- 2) อาหารปริเยฐิทุกข์ คือ ทุกข์ในการหากิน
- 3) วิปากทุกข์ หรือผลกรรม เป็นต้น

2. ความไม่มั่นคงทางใจ

ความไม่มั่นคงทางใจหรือทุกข์ทางใจ หมายถึง ความไม่สำราญทางใจ ความสวैयाรรมณ์ที่ไม่สำราญ เป็นทุกข์ อันเกิดแต่มนโสมผัส (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 394:

326, เล่ม 12 ข้อ 127: 119) เกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์ทำให้จิตใจห่อเหี่ยวหดหู่

1) สันตปาทุกข์ คือความร้อนรุ่ม หรือทุกข์ร้อน

2) โสกะ คือความโศกเป็นทุกข์ ทุกคนต้องประสบกับสิ่งที่ผิดหวังในการทำงาน

บ้าง ฯลฯ

3) ปริเทวะ คือความคร่ำครวญเป็นทุกข์ เนื่องจากการยึดมั่นถือมั่น เกิดความโศกเศร้าคร่ำครวญรำพัน เป็นต้น

ปัญหาความมั่นคงของมนุษย์

ดังที่เป็นที่ทราบกันว่า ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) เป็นแนวคิดใหม่ กล่าวได้ว่าเพิ่งเสนอเป็นระเบียบวาระโลก ในรายงาน “การพัฒนามนุษย์ 1994” ของแผนงานพัฒนาองค์การสหประชาชาติ (United Nations Development Program-UNDP) รายงานนี้ได้เสนอแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาที่ถือประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People Centered) ซึ่งส่งอิทธิพลในระดับหนึ่ง เช่น ในประเทศไทยก็ได้มีแผนพัฒนาที่ถือ “ประชาชนเป็นศูนย์กลาง” นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงความมั่นคงมนุษย์ในแง่ของเสรีภาพจากความหวาดกลัว (Freedom from Fear) และเสรีภาพจากความต้องการ (Freedom from Want) ซึ่งก็ยังใช้กันมากเมื่อพูดถึงความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งเป็นพื้นฐานของชาติ และจากความมั่นคงทางแสนยานุภาพสู่ความมั่นคงทางการพัฒนา ในปี 1999 หลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียที่ส่งผลกระทบไปทั่วโลก

รายงาน “การพัฒนามนุษย์ 1999” ของยูเอ็นดีพี ได้กล่าวถึงความมั่นคงของมนุษย์อีกครั้ง และรายงานชิ้นนี้ได้กล่าวถึงความมั่นคงของมนุษย์ในเชิงลบไว้ด้วย โดยชี้ว่า มนุษย์ทั้งในประเทศพัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา ได้เผชิญกับความไม่มั่นคงอะไรบางอย่างในกระบวนโลกาภิวัตน์ ซึ่งได้จำแนกออกเป็น 7 ประการได้แก่

1) ความผันผวนทางการเงินและความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ

2) ความไม่มั่นคงทางอาชีพและรายได้

3) ความไม่มั่นคงทางสุขภาพ

4) ความไม่มั่นคงทางวัฒนธรรม

5) ความไม่มั่นคงส่วนบุคคล เช่น การเผชิญกับอาชญากรรม การค้ายาเสพติด และการค้ามนุษย์

6) ความไม่มั่นคงทางสิ่งแวดล้อม

7) ความไม่มั่นคงทางการเมืองและชุมชน ได้แก่ การเกิดความตึงเครียดทาง

สังคม เช่น ในรูปของสงครามทั้งระหว่างประเทศและสงครามกลางเมือง อันก่อผลกระทบ ต่อเสถียรภาพทางการเมือง และความเป็นปึกแผ่นของชุมชน (โครงการข่าวสารทิศทาง ประเทศไทย (TTMP), 2548)

เป็นที่น่าสังเกตก็คือ นี่เป็นรายงานทางการระดับโลกที่เชื่อมโยงความมั่นคง และความไม่มั่นคงของมนุษย์เข้ากับกระบวนการโลกาภิวัตน์ และเรียกร้องให้ปรับเปลี่ยนให้ กระบวนการนี้มีโฉมหน้าเป็นมนุษย์ (Globalization with a Human Face) จึงกลายเป็นว่า เครื่องมือหรือกลไกแห่งการพัฒนาหรือการสร้างความสำเร็จ ได้ส่งผลวกกลับด้านหนึ่งในการ สร้างความไม่มั่นคงแก่มนุษย์ขึ้น และกลายเป็นปัญหาที่เด่นชัดขึ้นทุกที

ความมั่นคงของมนุษย์ทางเศรษฐกิจ

แรงงานชนบทผูกพันกับตลาดมากขึ้น ในระยะสี่ห้าปีมานี้เนื่องจากนโยบาย หลายอย่างของรัฐบาล พบว่ากิจกรรมภาคเกษตรผูกพันกับระบบตลาดมากขึ้น ที่เด่น ได้แก่

1) โครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นการต่อยอดการส่งเสริมหัตถกรรมพื้น บ้านที่กระทั่มาหลายรัฐบาลในอดีต โดยจัดทำให้ครบวงจร ตั้งแต่การหาทุน เทคโนโลยี การ จัดการ ไปจนถึงการตลาด ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้หัตถกรรมพื้นบ้านมีความเข้มแข็งขึ้น แต่ก็ มีอันตรายจากการลงทุนมากเกินไปในบางสาขา เช่น กรณีสุราพื้นบ้าน และความผันผวนจาก ตลาด ที่ชุมชนไม่อาจจะควบคุมได้

2) โครงการยกระดับกองทุนหมู่บ้านขึ้นเป็นธนาคารชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชน บริหารแหล่งทุนของตนเอง เป็นเงื่อนไขหนึ่งในการยืนได้ในตลาด 3) โครงการจัดตั้งบริษัท จำกัดหรือนิติบุคคลเฉพาะกิจ (เอสพีวี) เช่น โค ยางพารา เพื่อบริหารความเสี่ยงของเกษตรกร การจัดหาทุนและตลาด กระทรวงการคลังเป็นผู้จัดตั้ง กระทรวงเกษตรเป็นผู้กำกับดูแล (มติ ชน, 2548: 37)

รายงานเพิ่มเติมการจัดตั้งบริษัทส่งเสริมธุรกิจเกษตรกรไทย ทุนจดทะเบียน 1 พันล้านบาท ชำระจริง 250 ล้านบาทจากกระทรวงการคลัง ธนาคารเพื่อการเกษตรและ สหกรณ์ (ธ.ก.ส.) เป็นผู้บริหาร คณะกรรมการมาจากหลายกระทรวง เช่น กระทรวงการคลัง กระทรวงเกษตรฯ กระทรวงอุตสาหกรรม และองค์กรเอกชน เช่น ตัวแทนหอการค้าไทย จะ เข้ามาบริหารโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคเนื้อล้านครอบครัวเป็นโครงการแรก

โดยแบ่งเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่เลี้ยงโคเนื้อเพื่อผลิต ลูกโคเนื้อ หรือกลุ่มแม่พันธุ์ กลุ่มเกษตรกรที่ทำการผสมเทียม 2 หมื่นครอบครัว และกลุ่มที่ เลี้ยงโคเนื้อหลังหย่านม หรือกลุ่มโคขุน

ในอีกด้านหนึ่งรัฐบาลได้สนับสนุนวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีปรัชญาที่จะใช้องค์ความรู้พื้นบ้านผสมกับระดับสากล การใช้ทรัพยากรบุคคลและธรรมชาติจากในท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง วิสาหกิจชุมชนนี้ หากมีการจัดการอย่างดี ก็จะมีบรรเทาผลกระทบด้านลบจากการที่แรงงานในชนบทเข้าไปผูกพันกับตลาดมากได้

การถือครองที่ดินและการทำเกษตร จากการทำสำมะโนเกษตร พ.ศ.2546 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติโดยการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนทุกครัวเรือน พบว่า มีผู้ถือครองที่ดินทำการเกษตรทั้งสิ้น 5.79 ล้านราย ครัวเรือนผู้ถือครองคิดเป็นร้อยละ 33.5 ของครัวเรือนทั่วประเทศ ผู้ถือครองทำการเกษตรอยู่นอกเขตเทศบาลถึงร้อยละ 93.1 ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 94.0) ทำการเพาะปลูก/เลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 0.8 เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่น้ำจืด ร้อยละ 5.2 ทำทั้งการเพาะปลูก/เลี้ยงสัตว์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด เป็นแบบไร่นาสวนผสม ผู้ถือครองเกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 45.6) อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาอยู่ในภาคเหนือ (ร้อยละ 23.6) ภาคกลางและภาคใต้มีผู้ถือครองทำการเกษตรใกล้เคียงกัน คือร้อยละ 15.6 และร้อยละ 15.2 ตามลำดับ

การแก้ปัญหาความยากจนอันแก้ไขได้ยากนั้น เกี่ยวข้องกับกิจกรรมจำนวนมาก และหลายด้าน มีทั้งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การเสริมความเข้มแข็งแก่ชุมชน การใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสม การศึกษา นโยบายการพัฒนาประเทศ ความโปร่งใสในการบริหารบ้านเมืองและทำธุรกิจ โครงสร้างตลาดโลก โครงสร้างการเงินของโลก สงครามและการก่อการร้าย ไปจนถึงการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติ

หลายเรื่องอยู่นอกเหนือการควบคุม แต่หากมีความเพียรและความอดทนที่จะแก้ไข อย่างน้อยก็อาจจะทำให้ผู้คนจำนวนพอสมควรที่รู้สึกว่าคุณชีวิตมีความสุขขึ้นหรือดีขึ้น ซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศสังคมแห่งความสุขและความดี (บทความพิเศษ โครงการข่าวสารทิศทางประเทศไทย (TTMP) โดยการสนับสนุนของ สกว, 2548: 37)

ความมั่นคงมนุษย์ทางการเมืองการปกครอง

โดยทั่วไปกล่าวได้ว่า สถานการณ์ความมั่นคงมนุษย์ทางการเมืองการปกครองของไทยดีขึ้น เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ซึ่งประกันสิทธิเสรีภาพ การมีส่วนร่วม และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สูงกว่ารัฐธรรมนูญก่อนหน้านี้ มีการเคลื่อนไหวที่น่าจับตามองนี้

1) การเมืองค่อนข้างมั่นคง มีรัฐบาลและรัฐสภาอยู่ครบวาระเป็นครั้งแรก แม้ว่าจะมีการเคลื่อนไหวปลุกกระดมเพื่อโค่นล้มรัฐบาลอยู่บ้าง แต่กล่าวได้ว่าอันตรายจากการก่อ

รัฐประหาร ล้มเลิกรัฐธรรมนูญ และละเมิดสิทธิประชาธิปไตยอย่างง่าย ๆ ดังที่เคยปรากฏมาก่อนลดลงมาก

2) ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกว้างขวาง เช่น ตัวเลขผู้มาลงคะแนนเลือกตั้งทั่วไปปี 2001 สูงราวร้อยละ 70 แม้ในกรุงเทพฯ ที่อัตราผู้มาลงคะแนนค่อนข้างต่ำในการเลือกตั้งครั้งนี้ ก็มีผู้มาลงคะแนนถึงเกือบร้อยละ 67 ใกล้เคียงกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีตัวเลขร้อยละ 67.4 ภาคที่มีผู้มาลงคะแนนมากที่สุด ได้แก่ ภาคเหนือและใต้ ตกร้อยละ 72.0 และ 74.8 ตามลำดับ

3) การปกครองส่วนท้องถิ่นมีความมั่นคงขึ้น มีการเลือกตั้งโดยตรงตั้งแต่ระดับตำบลไปจนถึงจังหวัด มีการเลือกตั้งนายก อบจ. โดยตรงครั้งแรกในเดือนมีนาคม 2547 จำนวนนักการเมืองท้องถิ่นกว่า 1 แสนคน ทั้งยังมีการรวมตัวกันเป็นสมาคมในหลายระดับ เป็นการเพิ่มพลังและความเหนียวแน่นของการปกครองระดับนี้ยิ่งขึ้น

4) การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นยังคงดำเนินต่อไปแม้ว่าจะมีอุปสรรคอยู่บ้าง รวมทั้งมีความรู้สึกทับซ้อนระหว่างอำนาจของนายก อบจ. กับผู้ว่าซีอีโอ

นโยบายที่ได้คลี่คลายไปตามกาลเวลานี้ก็จะชี้ว่าเป็นเรื่องประชานิยมหรือถือประชาชนเป็นศูนย์กลาง แต่ในเฉพาะหน้าดูเหมือนว่ามันได้สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนฐานรากในระดับหนึ่ง (โครงการข่าวสารทิศทางการประเทศไทย (TTMP) โดยการสนับสนุนของ สกว., 2548)

ความมั่นคงมนุษย์ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สถานการณ์ทั่วไปพบว่า

1) ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของไทยได้ถูกนำมาใช้อย่างหนักเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจในระยะหลายสิบปีมานี้ ตั้งแต่ป่าไม้ ดิน น้ำ ทะเลและชายฝั่ง แร่ธาตุพลังงาน ดังนั้น จึงอยู่ในสภาพทรุดโทรม ต้องการการฟื้นฟูใหญ่ และมีระบบจัดการที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2) การตั้งถิ่นฐานของไทยนั้น ประชากรส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 60 อาศัยอยู่ในชนบท จำนวนมากทำการเกษตรขนาดเล็ก และขนาดกลาง ใช้เทคโนโลยีเบื้องต้น ต้องพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์และฤดูกาลทางธรรมชาติสูง มีครัวเรือนจำนวนมาก อาศัยความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อม ได้แก่ แหล่งน้ำและป่าไม้ รวมทั้งทำการประมงชายฝั่ง เพื่อการดำรงชีพ เหล่านี้ทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติมีความละเอียดอ่อนมากขึ้น เนื่องจากไม่

สามารถคิดในด้านเป็นตัวเงินได้อย่างเดียว หากยังต้องคิดในมิติของวิถีดำเนินชีวิตของผู้คน ด้วย ความขัดแย้งทางด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนจำนวนไม่น้อยเกิดขึ้นจากการมองปัญหาต่างมิติกัน เช่น ภาครัฐมองเห็นการแก้ผลกระทบจากโครงการของรัฐ อย่างเช่น การสร้างเขื่อน การวางท่อก๊าซ และอื่นๆ จากด้านพื้นที่ หรือด้านมูลค่าที่คิดเป็นตัวเงิน และการจ่ายค่าชดเชยแก่ชาวบ้านที่ประสบผลด้านลบเป็นตัวเงิน ขณะที่ชาวบ้านที่คุ้นกับวิถีดำเนินชีวิต ก็คำนึงถึงด้านนี้มากกว่า ว่าต่อไปจะทำอะไรกิน จะอยู่กันอย่างไรร

3) เมืองที่ขยายตัวเร็วขึ้นในระยะหลัง ได้เกิดเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เด่นขึ้นทุกที การสร้างเมืองให้น่าอยู่ กำลังเป็นปัญหาหลักปัญหาหนึ่งในศตวรรษที่ 21 นี้ ปัญหาสิ่งแวดล้อม เมืองที่กล่าวถึงกันมาก ได้แก่ ก) มลพิษทางอากาศและเสียง ข) ขยะ ซึ่งมีผลกระทบไปถึงชนบทที่กลายเป็นที่ทิ้งขยะ ค) ปัญหาอาชญากรรม ส่วนหนึ่งเกิดจากภาวะที่ไม่มีใครรู้จักกันจริงจัง หรือขาดลักษณะชุมชน ง) ปัญหาความเครียดที่เกิดจากการเคลื่อนไหวมาก และเร็ว การแข่งขันสูงและอื่นๆ ทั้งหมดกระทบต่อสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ

4) นโยบายรัฐบาลที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม การกระจายอำนาจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน มีความสำคัญมาก ต่อความมั่นคงทางทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของชาวไทย ทั้งนี้ เป็นไปตามบัญญัติของรัฐธรรมนูญปัจจุบัน ซึ่งกำหนดให้รัฐกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเอง และตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นได้เอง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความมั่นคงของมนุษย์ด้านสุขภาพอนามัย

ประเด็นที่น่าสนใจของความมั่นคงทางด้านสุขภาพอนามัย คือ

1) ประชาชนได้รับหลักประกันสุขภาพสูงถึงร้อยละ 95.4 เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 78.2 ในปี 2543 เนื่องจากนโยบายประกันสุขภาพ (ข่าวสด 110548) ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นตัวชี้วัดสำคัญที่แสดงถึงความมั่นคงในทางสุขภาพ อนึ่ง นโยบายนี้มีหนทางดำเนินไปอยู่ 2 ขั้ว ขั้วหนึ่งเป็นการต่อยอด มีการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นความพยายามของฝ่ายบริหาร อีกขั้วหนึ่งมาจากนักวิจารณ์ว่าโครงการนี้จะไปไม่รอดด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น มีเงินไม่พอ โรงพยาบาลเป็นหนี้มาก เกิดการสมองไหลของบุคลากร คุณภาพบริการไม่ดี และอื่นๆ คำวิจารณ์นี้ล้วนเป็นข้อพึงสังวร เพราะระบบประกันสุขภาพไม่ว่าประเทศใดก็ล้วนแต่มีปัญหาบ้างน้อยบ้าง

นอกจากนี้ โครงการประกันสุขภาพของไทยส่งผลกระทบอย่างสูงต่อความมั่นคงของมนุษย์ ดังนั้น จึงจำต้องบริหารจัดการให้ดี

2) มีโรงพยาบาลของรัฐ 887 แห่ง ของเอกชน 424 แห่ง ในด้านบุคลากรทางด้านการแพทย์ รายงานจากสภาพัฒน์ว่า กำลังคนด้านการแพทย์ของไทยมีคุณภาพในระดับสากล และมีค่าบริการถูกกว่าต่างประเทศ จากการบริการและมีมือทางการแพทย์ของไทย ทำให้ชาวต่างชาติจำนวนมากให้ความสนใจเข้ามาใช้บริการรักษาอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2545-2546 มีถึง 630,000 ถึง 973,000 คนตามลำดับ ซึ่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 55 สร้างรายได้เข้าประเทศ 43,549 ล้านบาท (มติชน 280648) ข้อเท็จจริงนี้มีด้านดี แต่ก็มีสิ่งควรระวัง ได้แก่ การไหลออกจากบุคลากรให้บริการทางการแพทย์ไปสู่การให้บริการนักท่องเที่ยวหรือผู้ป่วยนอกประเทศที่มีกำลังซื้อสูงกว่า จนทำให้บุคลากรทางการแพทย์ที่ไม่พอเพียงอยู่แล้ว ขาดแคลนลงอีก

3) สถานการณ์โรคเอดส์ โรคเอดส์ได้กลายเป็นโรคที่คุกคามความมั่นคงของมนุษย์ในประเทศกำลังพัฒนาหลายแห่ง เช่น ในทวีปแอฟริกา ส่งผลให้อายุขัยของประชากรในบางประเทศนั้นลดลง ผู้ป่วยมักอยู่ในวัยหนุ่มสาวที่เป็นกำลังสำคัญของครอบครัวและของประเทศ สำหรับกรณีประเทศไทย กล่าวได้ว่าสามารถควบคุมโรคได้ในระดับหนึ่ง โดยผู้ติดเชื้อไม่เพิ่มขึ้นมาก ปัจจุบันมีผู้ติดเชื้อเอดส์ที่ยังมีชีวิตอยู่ประมาณ 570,000 คน ร้อยละ 68 เป็นสตรี และกลุ่มเยาวชนวัยรุ่นอายุ 15-24 ปีติดเชื้อถึง 7 หมื่นราย (เดลินิวส์ 011247) กลุ่มวัยรุ่นจึงเป็นกลุ่มที่จะต้องเฝ้าระวังเป็นพิเศษ มิฉะนั้น อาจทำให้สถานการณ์โรคเอดส์เลวร้ายลงได้มาก อนึ่ง มีข้อสังเกตว่าโรคติดเชื้อที่เคยควบคุมได้ อย่างเช่น มาลาเรีย และวัณโรค ได้กลับมาคุกคามใหม่ สาเหตุเกิดจากหลายปัจจัยรวมกันคือแรงงานอพยพ โรคเอดส์ และเชื้อดื้อยาโรคระบาดอย่างเช่นไข้เลือดออกยังคุกคามประจำปี และโรคไข้หวัดนก อาจกลายเป็นภัยใหญ่มีการระบาดไปทั่วโลกได้

4) สารเสพติด ที่ถูกกฎหมาย ได้แก่ สุราและบุหรี่ และที่ผิดกฎหมายมีอีกมาก เช่น ยาบ้า ยาไอ มีผู้ตกอยู่ในความเสี่ยงหรือตกเป็นเหยื่อจำนวนมาก สุราเมรัยกล่าวกันว่าเป็นสาเหตุสำคัญหนึ่งที่ก่ออุบัติเหตุทางจราจร เป็นสาเหตุการตายสำคัญของชาวไทย คุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์ แม้มีการรณรงค์เพื่อแก้ไขอุบัติเหตุ แต่ได้ผลน้อย การเสพสุราเมรัยยังก่อผลเสียหายต่อสุขภาพ และโน้มนำให้ก่ออาชญากรรมหลายประการ จึงนับได้ว่าคุกคามความมั่นคงมนุษย์และความมั่นคงของประเทศอย่างร้ายแรง

5) สุขภาพจิต การไม่สบายหรือป่วยทางจิตเป็นการคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์อย่างรุนแรงและตรงไปตรงมาที่สุด แต่ดูจะยังไม่ได้รับความสนใจเพียงพอ สาเหตุของการไม่สบายหรือป่วยทางจิต มีทั้งจากทางด้านสรีรศาสตร์ กายภาพ และกรรมพันธุ์ ไปจนถึงด้านสภาพสังคมและการดำเนินชีวิต เห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและการใช้

ชีวิตของผู้คนสมัยใหม่ มีส่วนทำให้อัตราผู้ป่วยทางโรคจิตประสาทเพิ่มมากขึ้นทั่วโลก รวมทั้งในประเทศไทย

ความมั่นคงของบุคคล ครีวเรือนและชุมชน

ความมั่นคงของบุคคล ครีวเรือนและชุมชนเป็นพื้นฐานของความมั่นคงมนุษย์ ในระยะหลังได้มีความสนใจ และการเคลื่อนไหวในด้านนี้มากขึ้น สะท้อนถึงปัญหาที่หนักหน่วงที่จะต้องเร่งแก้ไข

ครีวเรือนในประเทศมีประมาณ 17.88 ล้านครัวเรือน (สำนักสถิติแห่งชาติ ก.ค. 2545) ครอบครัวไทยโดยรวมมีรายได้ดีขึ้นตามภาวะเศรษฐกิจที่ฟื้นตัว แต่พบว่ายังมีครัวเรือนอีกร้อยละ 41.7 ที่ยังไม่สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ โดยมีรายได้ต่ำกว่ารายจ่ายที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของสมาชิกในครอบครัวไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 (รายงานจากสภาพัฒน์)

ในด้านครีวเรือน จากการสำรวจสำมะโนครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า ครีวเรือนไทยทั้งหมดมีสตรีเป็นหัวหน้าครัวเรือน ถึงร้อยละ 25 ผู้สูงอายุซึ่งมีทั้งชายและหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัวร้อยละ 24 ที่เหลือเป็นชายกว่าร้อยละ 50 เล็กน้อย การสำรวจนี้ควรต่อยอดว่าฐานะครีวเรือนที่มีหญิงเป็นหัวหน้า เมื่อเทียบกับชายเป็นอย่างไร เพราะสภาพนี้อาจเกิดจากพฤติกรรมที่ปรากฏบ่อยว่าชายละทิ้งภรรยาไป และครอบครัวที่หญิงเป็นหัวหน้ามีรายได้ไม่มั่นคง เหมือนดังที่เกิดในหลายประเทศ

สตรีไทยยังมีปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำ ทั้งทางค่าจ้างแรงงาน และการมีบทบาทและตำแหน่งทางการเมืองอยู่อีกด้วย นอกจากนั้น ยังต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงส่วนบุคคล โดยเป็นเป้าของอาชญากรรม ตั้งแต่การข่มขืนไปจนถึงการโจรกรรม การประทุษร้ายไปจนถึงการค้ำมนุษย์ (โครงการข่าวสารทิศทางการประเทศไทย (TTMP) โดยการสนับสนุนของ สกว, 2549: 38)

ส่วนเด็กและเยาวชนไทยกล่าวโดยทั่วไปเด็กและเยาวชนไทยได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีพอสมควร ได้รับการศึกษาจนอ่านออกเขียนได้เป็นอย่างน้อย แต่ก็ยังพบเด็กด้อยโอกาสจำนวนนับล้านคน ขาดจากสำนักงานสภาการศึกษา (สกศ.) ระบุว่า มีเด็กด้อยโอกาส 6 ประเภท 1) เด็กถูกปล่อยปละละเลย 2) เด็กถูกละเมิดสิทธิ 3) เด็กที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสม 4) เด็กพิการ 5) เด็กยากจน 6) เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์

ปัญหาพื้นฐาน ได้แก่ ความยากจน มีเด็กด้อยโอกาสในโรงเรียนทั่วประเทศ 1.3

ล้านคน และเด็กที่ไม่ได้รับการดูแลอีกราว 5 ล้านคน กระทรวงศึกษาธิการเสนอนโยบายปฏิบัติ 5 ประการได้แก่ 1) จัดการศึกษาให้เด็กด้อยโอกาสอย่างเสมอภาคและทั่วถึง 2) จัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ เน้นการเรียนรู้เพื่อชีวิตที่เหมาะสมของเด็กด้อยโอกาส 3) ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของเด็กด้อยโอกาส 4) จัดระบบการบริหารจัดการให้เอื้อต่อการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส 5) สร้างและพัฒนาเครือข่ายการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ทั้งนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องเป็นหัวใจของงานนี้

กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ กำเนิดและการพัฒนาการของชุมชนในชนบทระยะใกล้เปิดทางให้ทุนการเงินค่อยๆ ครอบงำทุนทางสังคม (Social Capital) ในพื้นที่นั้นๆ เหตุการณ์ที่ทำให้ชนบทเป็นแบบเมืองและขึ้นต่อเมืองมีเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ-การเมืองใหญ่จำนวนหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของชุมชนในประเทศไทย ทั้งที่ทำให้ชุมชนชนบทต้องขึ้นกับเมือง และชุมชนรักษาความเป็นตัวเองหรือทุนทางสังคมของตนไว้ได้ ในด้านที่ทำให้ชนบทขึ้นต่อเมือง ได้แก่

1) การขยายการปลูกพืชเศรษฐกิจ ซึ่งเดิมมีแต่ข้าวและยางพารา ออกไปยังพืชอื่น ได้แก่ อ้อย มันสำปะหลัง ปอ ไปจนถึงการปลูกพืชเมืองหนาว และไม้ผลต่างๆ เช่น ส้มทุเรียน ในระยะหลังยังมีการสนับสนุนให้ปลูกต้นยูคาลิปตัส ยางในภาคตะวันออกและภาคอื่น และปาล์มน้ำมัน เป็นต้น

2) การปฏิวัติสีเขียว ได้แก่ การพัฒนาพันธุ์พืชและสัตว์ใหม่ขึ้น นำโดยทั้งหน่วยราชการและบริษัทเอกชน เช่น พันธุ์ข้าว ข้าวโพด พันธุ์สัตว์ เช่น ไก่ หมู โค ซึ่งทำให้เกิดการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์สมัยใหม่ที่เป็นแบบเชิงเดี่ยว ใช้สารเคมี ตลอดจนเครื่องจักรกลมาก

3) สงครามเย็น โดยเฉพาะสงครามอินโดจีน ที่ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นฐานทัพขนาดใหญ่ของสหรัฐ มีการตั้งกองทหารและฐานทัพสหรัฐทั้งในภาคกลาง ภาคตะวันออกหลายจังหวัด และยังใช้ไทยเป็นที่พักผ่อนและพักฟื้นของทหารอเมริกันด้วย เกิดการจ้างงานให้ทำในฐานทัพจำนวนมาก ตลอดจนเรื่องเมียเช่า หญิงบริการ และสินค้าฟุ่มเฟือยที่แพร่ระบาด

4) การส่งเสริมการลงทุนและการส่งออก ตั้งแต่ปี 2526 ได้มีการส่งเสริมการลงทุนอย่างสูงทำการผลิตเพื่อการส่งออก และกระจายการลงทุนไปยังต่างจังหวัดแทนที่จะกระจุกตัวในกรุงเทพ มีการตั้งนิคมอุตสาหกรรม การตั้งเขตอุตสาหกรรมในบริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก และในปัจจุบันมีแนวคิดสร้างเขตเศรษฐกิจใหม่ทั่วประเทศ

5) กระแสโลกาภิวัตน์และเสรีนิยมใหม่ ในช่วง 10 กว่าปีมานี้ ทำให้การเผยแพร่ข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว กระแสบริโภคนิยมโดยผ่านสื่อต่างๆ โดยเฉพาะโทรทัศน์ และ กองทัพนักขาย ทำให้วัฒนธรรมผู้บริโภคและการกระจายสินค้าลงสู่ชุมชนชนบทได้กว้างขวางรวดเร็วอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

สรุป

สถานการณ์ปัญหาความมั่นคงของมนุษย์จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจถึงสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของประชากรในพื้นที่นั้นๆ อาทิเช่น สถานการณ์ความมั่นคงของมนุษย์ทางเศรษฐกิจการเมืองการปกครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาหารและสุขภาพสุขภาพอนามัย สภาพบุคคล คีร์วเรือนและชุมชนซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดถึงแนวทางในแก้ไขปัญหาและการวางแผนนโยบายเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์ให้สามารถแก้ไขปัญหาได้จริง และสอดคล้องกับความเป็นจริง รวมไปถึงการป้องกันปัญหาความไม่มั่นคงในอนาคตอีกด้วย

บรรณานุกรม

- ความมั่นคงของมนุษย์ : ยุทธศาสตร์ใหม่การพัฒนา บทความพิเศษ โครงการข่าวสารทิศทาง
ประเทศไทย โดยการสนับสนุนของ สกว. (2547). **มติชนรายสัปดาห์**. (1), 37.
- มติชนรายสัปดาห์. โครงการข่าวสารทิศทางประเทศไทย (TTMP) โดยการสนับสนุนของ
สกว. (4 พฤศจิกายน 2548). บทความพิเศษ “สถานการณ์ความมั่นคงมนุษย์
ในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ. (20 มีนาคม 2562). แหล่งที่มา: [http://www.
nidambe11.net/ekonomiz/2005q4/article_2005nov04p14.htm](http://www.nidambe11.net/ekonomiz/2005q4/article_2005nov04p14.htm).
- _____. (2549). บทความพิเศษ โครงการข่าวสารทิศทางประเทศไทย (TTMP) โดยการ
สนับสนุนของ สกว. **มติชนรายสัปดาห์** 26. (1328), 30.
- _____. (2548). บทความพิเศษ โครงการข่าวสารทิศทางประเทศไทย (TTMP) โดยการ
สนับสนุนของ สกว. **มติชนรายสัปดาห์**. 26. (1324), 36.
- _____. (2548). บทความพิเศษ โครงการข่าวสารทิศทางประเทศไทย (TTMP) โดย
การสนับสนุนของ สกว. **มติชนรายสัปดาห์**. 26. (1322), 37.
- _____. (2549). บทความพิเศษ โครงการข่าวสารทิศทางประเทศไทย (TTMP) โดยการ
สนับสนุนของ สกว. **มติชนรายสัปดาห์**. 26. (1331), 38.
- _____. (2549). บทความพิเศษ โครงการข่าวสารทิศทางประเทศไทย (TTMP) โดยการ
สนับสนุนของ สกว. **มติชนรายสัปดาห์**. 26. (1330), 43.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหา จุฬา
ลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ. (2523). **สัทนิตีปกรณ์ ธาตุมาลา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิ
ภูมิพลโลกิขุ.

สื่อสังคมออนไลน์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา Online Social Media and Propagation of Buddhism

เมธี เชษฐวิสุต

Matee Chatvisut

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus

บทคัดย่อ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีวิธีการหลายวิธี ทั้งวิธีการพูด วิธีการทำตัวอย่างให้ดู วิธีการเขียน แต่ไม่ว่าจะเผยแผ่ด้วยวิธีการใดๆ การเผยแผ่หลักคำสอนทางพุทธศาสนาจะเป็นพระภิกษุสงฆ์ หรือ อุบาสก อุบาสิกา นักเผยแผ่ต้องมีพุทธวิธีในการสอนโดยเริ่มจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่ กัลยาณมิตรและมีสติปัญญา ที่ประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียน ที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟัง หรือ ผู้สอนกับผู้เรียนนั้น ต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกัน ในปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือ สื่อออนไลน์บนโลกอินเทอร์เน็ต เช่น คอมพิวเตอร์และโทรศัพท์เคลื่อนที่เข้ามามีอิทธิพลในการใช้ชีวิตประจำวันกับคนและสังคมโลก กล่าวได้ว่า เป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวางภายใต้บริบทและแนวโน้มของประชากรโลกที่จะใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ ดังนั้นควรเล็งเห็นถึงความสำคัญเรื่องการเผยแผ่หลักคำสอนพุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์ต้องเป็นไปอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งไม่เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎกเพื่อดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

คำสำคัญ: สื่อสังคม; ออนไลน์; พระพุทธศาสนา

Abstract

There are several ways including speaking, demonstrating and writing for propagation of Buddhism. Anyhow, a monk, a lay Buddhist follower,

a teacher, or a propagator each of them have to use the Buddhist ways in his/her propagation. It always starts with the fundamental philosophy such as the good friendship and the rational intelligence together with the virtues of the propagators and their receivers. At this point, the Buddhist calls it as a true friend who has mercy on each other. At the present, an information technology or an online social media such as a computer and a mobile phone influences over our daily lives and this world society. Therefore, they become the important instruments that help us easily reach to the Buddha words and are very useful for widely propagating in the world online context. For this reason, the propagators should strongly have integrity and should not distort the Buddha words when making the propagation via the online social media.

Keywords: Social Media; Online; Buddhism

บทนำ

วิวัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นพัฒนาการแห่งคัมภีร์พระพุทธศาสนา กล่าวคือ คัมภีร์พระพุทธศาสนามีพัฒนาการ 3 ยุค คือ 1) ยุคมุขปาฐะ ระยะการสืบทอดพระธรรมวินัย โดยระบบปากต่อปาก ผู้มีบทบาทสำคัญมี 3 รูป คือ พระพุทธเจ้า พระอานนท์ และพระอุบาลี 2) ยุคพระสูตร ระยะการสืบทอดพระธรรมวินัยโดยการรวบรวมร้อยเรียงเป็นพระสูตร ผู้มีบทบาทสำคัญมี 3 รูป คือ พระมหากัสสปเถระ พระอุบาลี และพระอานนท์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน 3 เดือน พระมหากัสสปเถระเป็นประธานจัดปฐมสังคายนา ร้อยเรียงพระธรรมเทศนาเป็นพระสูตร รวบรวมพระวินัยเป็นหมวดหมู่ 3) ยุควิชาการ ระยะการสืบทอดพระธรรมวินัย โดยการแต่งคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้มีบทบาทสำคัญมี 3 ท่าน คือ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ พระมัชฌันติกะ และพระมหาเถวะ (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ , 2547:50) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดำเนินการมาตามลำดับโดยใช้อุปกรณ์ของแต่ละยุค แต่พอมาถึงปัจจุบัน เมื่อโลกเจริญมากขึ้นจึงมีพัฒนาการในการเผยแผ่โดยเพิ่มวิทยุโทรทัศน์และเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามา จึงพอจะแบ่งออกเป็น 5 ยุคคือ

1. ยุคการสื่อสารโดยคำพูดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้วิธีมุขปาฐะ
 2. ยุคการสื่อสารโดยการเขียนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเขียนตามผนังถ้ำจารีกลงใบลาน
 3. ยุคการสื่อสารโดยการพิมพ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการพิมพ์หนังสือพระไตรปิฎก คัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนา
 4. ยุคการสื่อสารโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางวิทยุโทรทัศน์
 5. ยุคการสื่อสารโดยโทรคมนาคมและดิจิทัลมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางดาวเทียม และอินเทอร์เน็ต ในแต่ละยุคมีรูปแบบ กระบวนการและประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่แตกต่างกันไป วิธีการบางอย่างอาจเหมาะสมกับคนในยุคสมัยนั้นๆ แต่พอความเจริญผ่านไป พระพุทธศาสนาก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อให้เหมาะสมกับคนในยุคสมัย
- เมื่อโลกก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้แผ่ขยายกระจายไปทั่วทุกมุมโลก การศึกษาในยุคปัจจุบัน ใช้แท็บเล็ต โน้ตบุ๊ก แม้แต่โทรศัพท์มือถือที่สามารถเชื่อมต่อเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ทุกที่ทุกเวลา สามารถค้นหาข้อมูลได้จากโปรแกรมค้นหา หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก็มีพระไตรปิฎกฉบับออนไลน์ มีเว็บไซต์ทางศาสนาอธิบายคำสอนทางศาสนาเผยแผ่ทางอินเทอร์เน็ต อินเทอร์เน็ตจึงเป็นสื่อที่ทำให้ให้ผู้คนติดต่อสื่อสารกันได้สะดวกรวดเร็ว อินเทอร์เน็ตจึงได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก แม้จะเต็มไปด้วยคุณประโยชน์แต่อีกด้านหนึ่งก็มีโทษแฝงมากับการข้อมูลข่าวสาร (ดาณฎา ไซพรธรรม, 2556: 192)

เนื้อเรื่อง

1. ความหมายและประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media)

สื่อสังคมออนไลน์ หรือ Social Media หมายถึง สื่อดิจิทัล หรือฮาร์ดแวร์ที่ทำงานอยู่บนพื้นฐานของระบบเว็บ หรือเว็บไซต์บนอินเทอร์เน็ต ที่เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการทางสังคม ที่มีผู้สื่อสารจัดทำขึ้น โดยที่ผู้เขียนจัดทำขึ้นเอง หรือพบเจอสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราว เหตุการณ์ บทความ ประสบการณ์ รูปภาพ วิดีโอ และเพลง แล้วนำมาแบ่งปันเนื้อหา ข้อมูล ข่าวสาร ประสบการณ์ และพูดคุยให้ผู้ใช้ในโลกออนไลน์ ในเครือข่ายของตนได้รับรู้ ทั้งข้อความ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เสียง กับคนที่อยู่ในสังคมเดียวกันได้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ รวมถึงการใช้ประโยชน์ร่วมกัน (อรรธรณ วงศ์แก้วโพธิ์ทอง, 2553: 63-69)

2. ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ (สำนักงานประชาสัมพันธ์, 2561: 4-6)

1) เวบบล็อก (Weblogs) เป็นสื่อส่วนบุคคลบนอินเทอร์เน็ตที่ใช้เผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ข้อคิดเห็น บันทึกส่วนตัว แบ่งปันให้บุคคลอื่นๆ โดยผู้รับสารสามารถเข้าไปอ่าน หรือแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้เขียนและผู้อ่านได้โดยไม่จำกัดข้อคิดเห็น ในการแสดงเนื้อหาของบล็อกจะเรียงลำดับจากเนื้อหาใหม่ไปสู่เนื้อหาเก่า ผู้เขียนและผู้อ่านสามารถค้นหาเนื้อหาย้อนหลังเพื่ออ่าน และแก้ไขเพิ่มเติมได้ตลอดเวลา เวบบล็อกที่ได้รับความนิยม เช่น Blogger, Exteen, Bloggang,

2) Social Networking หรือเครือข่ายทางสังคมในอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นเครือข่ายทางสังคมที่ใช้สำหรับเชื่อมต่อระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนและแบ่งปันข้อมูลระหว่างกันทั้งด้านข้อมูลส่วนบุคคล กิจกรรมส่วนตัว การศึกษา ธุรกิจ การเมือง เช่น Facebook, Hi5, Linked in, MySpace

3) บล็อกจิ๋ว (Micro Blogging) เป็นเว็บเซอร์วิสหรือเว็บไซต์ที่ให้บริการแก่บุคคลทั่วไป สำหรับให้ผู้ให้บริการเขียนข้อความสั้นๆ ประมาณ 140 ตัวอักษร ที่เรียกว่า “Status” หรือ “Notice” เพื่อแสดงสถานะของตัวเเองว่ากำลังทำอะไรอยู่ หรือแจ้งข่าวสารต่างๆ แก่กลุ่มเพื่อนในสังคมออนไลน์ (Online Social Network) (Wikipedia, 2010: ออนไลน์) ก็เพื่อให้ผู้ใช้ที่เป็นทั้งผู้เขียนและผู้อ่านเข้าใจง่าย ที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายคือ Twitter

4) วิดีโอออนไลน์ (Online Video) เป็นเว็บไซต์ที่ให้บริการวิดีโอออนไลน์โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ซึ่งปัจจุบันได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้ให้บริการสามารถติดตามชมได้อย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันได้มีโฆษณาขึ้น ผู้ใช้สามารถเลือกชมเนื้อหาได้ตามความต้องการและยังสามารถเชื่อมโยงไปยังเว็บไซต์อื่นที่เกี่ยวข้องได้จำนวนมากอีกด้วย เช่น Youtube

5) Photo Sharing เป็นเว็บไซต์ที่เน้นให้บริการฝากรูปภาพโดยผู้ให้บริการสามารถอัปโหลดและดาวน์โหลดรูปภาพเพื่อนำมาใช้งานได้ ที่สำคัญนอกเหนือจากผู้ให้บริการจะมีโอกาสแบ่งปันรูปภาพแล้ว ยังสามารถใช้เป็นพื้นที่เพื่อเสนอขายภาพที่ตนเองนำเข้าไปได้อีกด้วย

6) Wikis เป็นเว็บไซต์ที่มีลักษณะเป็นแหล่งข้อมูลหรือความรู้ (Data/Knowledge) ซึ่งผู้เขียนส่วนใหญ่อาจจะเป็นนักวิชาการ นักวิชาชีพหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางด้านต่างๆ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม 7) Virtual Worlds การสร้างโลก

จินตนาการโดยจำลองส่วนหนึ่งของชีวิตลงไป จัดเป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่บรรดาผู้ท่องโลกไซเบอร์ใช้เพื่อสื่อสารระหว่างกันบนอินเทอร์เน็ตในลักษณะโลกเสมือนจริง (Virtual Reality) เช่น สำนักข่าวรอยเตอร์ สำนักข่าวซีเอ็นเอ็น ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อพื้นที่เพื่อให้บุคคลในบริษัทหรือองค์กรได้มีช่องทางในการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ 8) Crowd Sourcing เป็นหลักการขอความร่วมมือจากบุคคลในเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยสามารถจัดทำในรูปของเว็บไซต์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อค้นหาคำตอบและวิธีการแก้ปัญหาต่างๆทั้งทางธุรกิจ การศึกษา การสื่อสาร ซึ่งอาจจะมีการดึงความร่วมมือจากเครือข่ายทางสังคมมาช่วยตรวจสอบข้อมูลเสนอความคิดเห็นหรือให้ข้อเสนอแนะ

9) Podcasting คือ อุปสงค์หรือความต้องการส่วนบุคคล ส่วน “Broadcasting” เป็นการนำเสนอต่างๆ มารวมกันในรูปของภาพและเสียง Podcast เป็นการบันทึกภาพและเสียงแล้วนำเข้าสู่เว็บเพจ (Web Page) เพื่อเผยแพร่ให้บุคคลภายนอก ที่สนใจดาวน์โหลดเพื่อนำไปใช้

10) Discuss / Review/ Opinion เป็นเว็บบอร์ดที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถแสดงความคิดเห็น โดยอาจจะเกี่ยวกับ สินค้าหรือบริการ ประเด็นสาธารณะทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เช่น Epinions, Moutshut, Yahoo!Answer, Pantip, Yelp

3. การเผยแพร่คำสอนพระพุทธศาสนานำไปสู่สังคมออนไลน์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแพร่ออกไป แล้วมีการน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองเป็นทางที่ถูกที่ควร (พระเทพปริยัติสุธี, 2545:133) การเผยแพร่คำสอนพระพุทธศาสนาจึงถูกนำไปสู่สังคมออนไลน์ นำไปใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลก มีเว็บไซต์ต่างๆ เผยแพร่ ธรรมะผ่านทางอินเทอร์เน็ต จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งชาวต่างชาติมีความสนใจที่จะศึกษาศาสนาพุทธ เพิ่มมากยิ่งขึ้น และมีเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นชุมชนเมืองแห่งใหม่ของโลก เป็นชุมชนของคนทั่วทุกมุมโลก เป็นช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ไม่จำกัดพรหมแดน ไม่จำกัดสถานที่และไม่จำกัดเวลา ยังสามารถนำเสนอได้ทั้งข้อความ ภาพ เสียง วิดีโอ และสามารถสนทนาโต้ตอบกับผู้ชมได้ด้วยเหตุนี้เององค์กรต่างๆ ทั่วโลกจึงหันมาใช้บริการอินเทอร์เน็ต จึงมีการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือนี้ให้เกิดประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ทั้งเชิงรับและเชิงรุก ถ้าไม่ได้ทำความเข้าใจให้ดีก็จะไม่เห็นความแตกต่างในเรื่องนี้ ขณะที่พูดถึงการเผยแผ่เชิงรับ หมายถึงการเผยแผ่ด้วยการเทศน์ การสอนธรรมเป็นหลัก ส่วนการเผยแผ่เชิงรุก หมายถึงการใช้การสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ เป็นตัวนำคนเข้าหาธรรม แม้แต่การที่พูดถึงการเผยแผ่ของพระอัสสชิ แค່ท่านไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน อุปติสสะปริพาชกเห็นท่านแล้วเลื่อมใสมาขอฟังเทศน์ พระอัสสชิก็เทศน์ว่า

“ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุพระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้นและความดับแห่งธรรมเหล่านั้นพระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้” (พระไตรปิฎก เล่มที่ 4 ข้อ 14 : 73)

อุปติสสะ ฟังแล้วได้ดวงตาเห็นธรรมมาขอบวชนี่ก็เป็นการเผยแผ่เชิงรับ ซึ่งเป็นเป้าหมายในการพัฒนาสังคมให้ได้ดี (พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2540: 5) คือ

- 1) เว้นจากทุจริต คือ ประพฤติชั่ว ด้วยกาย วาจา ใจ
- 2) ประกอบทุจริต คือประพฤติดุชด้วยกาย วาจา ใจ
- 3) ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลก โกรธ หลง

เป็นต้น

4. สื่อออนไลน์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาอยู่ในสังคมโลกมานานหลายศตวรรษ ผ่านกาลเวลาที่มีความเจริญมาได้จนถึงทุกวันนี้เพราะการเผยแผ่ที่ประยุกต์เข้ากับสังคมที่มีความหลากหลายแตกต่างกันได้ ในยุคปัจจุบันเมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าไปมาก พระพุทธศาสนาหากดูผิวเผินจะขัดแย้งกับกระแสของเทคโนโลยี เพราะเป็นลักษณะสังคมแบบทุนนิยมซึ่งมีความโลภเป็นหลัก แต่หากดูอีกด้านหนึ่งความเจริญทางเทคโนโลยีมิใช่ความเลวร้าย อยู่ที่ผู้ใช้อย่างไร ถ้าผู้ใช้มีภูมิคุ้มกันทางจิตที่มั่นคงแล้ว เทคโนโลยีก็จะกลายเป็นเครื่องมือที่ทำให้พระพุทธศาสนากระจายไปยังกลุ่มชนได้อีกมาก มีงานวิจัยเรื่องการสื่อสารยุคใหม่กับความเห็นของผู้บริโภคพบว่าผู้บริโภคในยุคปีพุทธศักราช 2551 ให้ความสนใจในสามจอคือจอโทรทัศน์ จอโทรศัพท์มือถือและจอคอมพิวเตอร์(ศรีศักดิ์ จามรมาน, 2551: 68)

แนวโน้มในอนาคตพระพุทธศาสนาในประเทศไทยควรใช้ช่องทางเผยแผ่ให้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้บริโภคซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์เต็มรูปแบบสามารถนำพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในสังคมออนไลน์ได้ดังต่อไปนี้

- 1) การมีหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในสื่อสังคมออนไลน์ทำให้มีการศึกษาค้นคว้า พระพุทธศาสนาผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ทุกเวลาเพียงแต่มีอุปกรณ์การเชื่อมต่อกับเครือข่าย เช่น คอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊ก โทรศัพท์มือถือเป็นต้น จึงเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งขององค์กรสงฆ์ว่าจะทำอย่างไรให้หลักธรรมของพระพุทธศาสนามีการเคลื่อนไหวอยู่ใน

ระบบเครือข่ายได้ ตลอดเวลา อาจจะเป็นเสียงริงโทน ข้อความผ่านมือถือ คำคมสุภาษิตของพระพุทธศาสนาต่าง ๆ เช่น พุทธัง สรณัง คัจฉามิ, นโม พุทธายะ, อิติปิโส ภควา อรหัง สัมมา สัมพุทธโธ เป็นต้น หรือจะเป็นพุทธสุภาษิตเช่น อตตาทิ อตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน, อตตาทิ หเว ชิตํ เสยโย ขณะตนนั้นแหละเป็นดี, อกตํ ทุกกภูํ เสยโย ความชั่วไม่ทำเสียเลยดีกว่า, กลยาณการี กลยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว, กมฺมุนา วตตติ โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม เป็นต้น

2) ทุกคนกำลังศึกษาพระพุทธศาสนาโดยที่ผู้ศึกษาไม่รู้สึกรู้ว่ากำลังศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนา มีส่วนสำคัญอยู่สองระดับคือระดับโลกียะ คือชาวบ้านทั่วไปก็ศึกษาได้และ ระดับโลกุตตระเป็นธรรมะขั้นสูงเพื่อการหลุดพ้น พระสงฆ์สามารถนำเสนอหลักธรรมง่าย ๆ ที่ทุกคนรับรู้ได้โดยไม่มีความรู้สึกรู้ว่ากำลังศึกษาพระพุทธศาสนา เช่น ทุกคนเป็นเศรษฐีได้ “ถ้าขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง” ซึ่งมาจากภาษาบาลีในอังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 23 ข้อ 144: 289) ความว่า อุกฺกุฐาตา กมฺมธะเยสุ อปฺปมตฺโต วิธานวา สมํ กปเปติ ชีวิตํ สมภตํ อนรฺกขติ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยแปลความหมายไว้ว่า “คนหมั่นในการทำงาน ไม่ประมาท จัดการงานเหมาะสม เลี้ยงชีพพอเหมาะ รักษาทรัพย์ที่หามาได้” ถ้านำเสนอทั้งภาษาบาลีและคำแปลภาษาไทย จะเป็นเนื้อหาที่ยาก แต่เมื่อนำมาย่อความก็จะเป็นสิ่งที่เข้าใจง่าย จนผู้รับสารไม่รู้สึกรู้ว่ากำลังศึกษาพระพุทธศาสนา

อีกตัวอย่างหนึ่งสาเหตุแห่งความสุขได้แก่ “ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา เพียรหมั่นกสิกรรม ไม่สร้างเหตุแห่งความประมาท ปราศจากความตระหนี่” ซึ่งเป็นคำสอนที่มาจากภาษาบาลีในสังยุตตนิกาย สคาถวรรค(พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่ม 15 ข้อ 265: 75) ว่า “นาณฺญตฺร โพฆณฺจคตฺปสา นาณฺญตฺร อินฺทริสํวรา นาณฺญตฺร สพฺพนิสฺสคฺคา โสถถิ ปสฺสามิ ปาณินิ” หากแปลเป็นภาษาไทยตามตัวอักษรก็จะแปลได้ว่า “นอกจากปัญญาและความเพียรนอกจากความสำรวมอินทรีย์ นอกจากความสละวางโดยประการทั้งปวงเรายังไม่เห็นความสุขดีแห่งสัตว์ทั้งหลาย” แต่เมื่อนำเสนอเป็นคำง่าย ๆ คนทั่วไปอาจจะไม่คิดว่าตนเองกำลังศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนาอยู่ อาจคิดว่าเป็นเพียงคำที่นักปราชญ์คนใดคนหนึ่งคิดขึ้น เป็นต้น

3) การให้บริการที่สามารถเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ทั้งสถานที่อุปกรณ์และปัจจัยทางกายภาพอื่นๆ เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ในสื่อสังคมออนไลน์หลักคำสอนก็ต้องสามารถเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ โดยไม่ยึดติดกับรูปแบบเดิม เช่น การเทศน์ การบรรยายธรรม เป็นต้น แต่ต้องประยุกต์ให้เหมาะกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น มีการแสดงธรรมในโรงภาพยนตร์ มีการปาฐกถาธรรมทางอินเทอร์เน็ต มีการส่งข้อความเสียงทางโทรศัพท์มือถือ มี

การเผยแผ่คำสอนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ก เป็นต้น เมื่อสถานการณ์โลกเปลี่ยนไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ต้องเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมและตามทันความเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ก็จะทำให้กลายเป็นเครือข่ายสังคมพระพุทธศาสนาโดยไม่ได้กระทบต่อหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด เพราะผู้รับสารสามารถเลือกรับสารได้ตามความสะดวกของผู้รับสารเองหรือหากมีข้อสงสัยในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาก็สามารถใช้โทรศัพท์ มือถือเปิดดูทางเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนาซึ่งในอนาคตควรมีหลายภาษาเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้อย่างทั่วถึง หากยังคิดว่าพระไตรปิฎกยังเป็นหลักคำสอนที่ยากแก่การทำความเข้าใจ องค์การสงฆ์หรือคณะสงฆ์ก็ต้องหาทางปรับปรุงเปลี่ยนแปลงภาษาให้ทันสมัยเหมาะสมแก่ยุคสมัยซึ่งการปรับปรุงมิได้ทำให้หลักธรรมดั้งเดิมมีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ภาษาที่เหมาะสมกับคนในสื่อสังคมออนไลน์ควรเป็นข้อความที่สั้น กระชับ เข้าใจได้ทันที ภาษาพระพุทธศาสนาสามารถทำให้ทำได้เช่น “ทำดีไม่ต้องเดี๋ยว” ซึ่งก็มาจากภาษาบาลีในภทเทรตตสูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 14 ข้อ 527: 348) ความว่า “อชฺเชว กิจจมาตปฺป” ภาษาแปลตามพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยแปลว่า “พึงทำความเพียรเสียในวันนี้แหละ” ซึ่งถูกต้องตามลักษณะการถอดความจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย แต่อาจจะไม่คุ้นหูกับคนในยุคนี้ แต่ถ้านำมาปรับปรุงแปลใหม่จะทำให้ติดปากคนได้ง่าย การประยุกต์มิใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงมิใช่การทำให้คำสอนเป็นสัทธรรมปฏิรูปแต่ประการใดเพียงแต่ทำให้เหมาะสม สมกับยุคสมัยเท่านั้น

5. องค์คุณพุทธศาสนากับผลกระทบการใช้สื่อออนไลน์

พระพุทธศาสนา ได้ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกมายาวนานถึง 2,600 ปี จนถึงยุคของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ซึ่งเทคโนโลยีดังกล่าวได้เชื่อมโยงให้โลกมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน มวลมนุษยชาติสามารถเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว ในมิติของพระพุทธศาสนา เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้ส่งผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบต่อพระพุทธศาสนา ตัวอย่างของผลกระทบด้านบวก เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็ว กว้างขวางทั่วโลก ผู้คนสามารถเข้าถึงพระธรรม คำสอนผ่านทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้โดยสะดวก ทุกที่ ทุกเวลา ในขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบด้านลบ เช่น การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาที่ไม่ถูกต้อง เหมาะสม การดูหมิ่นพระพุทธศาสนาโดยกลุ่มคนต่างศาสนา (ทศพนธ์ นรทัศน์, 2557)

6. องค์คุณพุทธศาสนากับการใช้สื่อออนไลน์

คุณค่าทางพุทธศาสนาหากนำมาปรับใช้ให้ถูกต้องกับกาลเทศะแล้วย่อมบังเกิดผล

ตามที่ต้องการโดยไม่เกิดผลกระทบใด ๆ ในสังคมโลก และควรใช้หลักธรรมในพุทธศาสนา มาปรับใช้คือ

1) ความพอดีและความสันโดษ คือใช้สื่อหรือเสพวัตถุแต่พอดี ทั้งในแง่เวลา และปริมาณ

2) มีสติ สติช่วยให้เราไม่หลงเพลินกับการเสพเทคโนโลยี รู้จักหยุดเมื่อถึงเวลา ถ้าไม่มีสติ ก็จะหลงจนเพลิน จนเสียงานเสียการ บางคนดูละครเกาหลีตั้งแต่หัวค่ำยันสว่าง แล้วก็มาบ่นว่าทำอย่างไรดี ดิฉันละครเกาหลีจนไม่มีเวลาทำงาน

3) ต้องรู้จักคุณและโทษ ของทุกสิ่งมีทั้งคุณและโทษ ใช้ให้มันเป็นคุณมากกว่า โทษ

4) แยกแยะระหว่างคุณค่าแท้กับคุณค่าเทียม ใช้หรือบริโภคสิ่งต่าง ๆ โดยมุ่งคุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียม (พระไพศาล วิสาโล, 2559)

7. ผลกระทบของสื่อออนไลน์ต่อพุทธศาสนา

กระแสจากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศนั้นมีผลกระทบต่อพุทธศาสนาและสังคมโลกโดยรวมอันสืบเนื่องมาจากการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างไม่ระมัดระวังย่อมเกิดผลดังต่อไปนี้

1) ผลกระทบด้านศีลธรรมยุคสมัยการติดต่อสื่อสารแบบรวดเร็วของระบบเครือข่ายมีผลก่อให้เกิดโลกที่ไร้พรหมแดนหากเมื่อพิจารณาศีลธรรมของแต่ละประเทศพบว่ามีความแตกต่างกันประเทศต่างๆบุคคลผู้อยู่ร่วมกันได้ด้วยจารีตประเพณีโดยมีศีลธรรมความดีงามของแต่ละประเทศนั้นๆมีการแพร่ภาพหรือข้อมูลข่าวสารที่ไม่ดีไปยังประเทศต่างๆย่อมมีผลกระทบต่อความรู้สึกของบุคคลในประเทศนั้นๆที่นับถือศาสนาอันแตกต่างกันออกไป

2) ผลกระทบการละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล เพราะการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลหรือรูปภาพต่อสาธารณะชนอาจเป็นข้อมูลที่ไม่เป็นจริงหรือยังไม่สามารถพิสูจน์ความถูกต้องออกสู่สาธารณะชนได้

3) ผลกระทบการมีส่วนร่วมของบุคคลในสังคมลดน้อยลงในปัจจุบันการใช้เทคโนโลยี สารสนเทศสามารถทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วจากการสื่อสารและจากการทำงานในระบบต่าง ๆ ที่สำคัญยังมีอีกด้านหนึ่งกับการมีส่วนร่วมของกิจกรรมทางด้านสังคมย่อมมีการพบปะสังสรรค์กันนั้นโอกาสอาจน้อยลงไปเรื่อยๆ

4) ผลการก่ออาชญากรรมบนระบบเครือข่าย จะเห็นได้ว่าความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมรูปแบบใหม่ เช่น อาชญากรรมทางด้านการขโมยข้อมูลสารสนเทศ การขโมยความลับ การหลอกลวง รวมถึงการบ่อนทำลาย

ข้อมูลจากการใช้โปรแกรมไวรัสหลากหลายรูปแบบ

5) ผลต่อการรับวัฒนธรรมโดยการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของบุคคลในสังคมโลก ย่อมทำให้การแสดงออกทางพฤติกรรม ด้านการแต่งกาย ด้านการบริโภคด้วยการมอมเมาเยาวชนในรูปแบบของการเล่นเกมอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งส่งผลกระทบการพัฒนาอารมณืด้านจิตใจของเยาวชนทำให้เกิดการกลืนวัฒนธรรมวิถีเดิมของแต่ละประเทศซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ของสังคมนั้นๆ (พระไพศาล วิสาโล, 2559)

สรุป

ข้อมูลข่าวสาร มีอิทธิพลอย่างกว้างขวางและมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีส่งผลให้ข้อมูลและข่าวสารแพร่ กระจายไปในเวลาอันรวดเร็ว ครอบคลุมไปทั่วโลก ทำให้โลกแคบลงเหมือนเป็นชุมชนเดียวกันเป็น หมู่บ้าน (global village) การเชื่อมโยงด้านสารสนเทศเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างโอกาสทางการศึกษา และการพัฒนาตนเองทำให้เข้าถึงแหล่งความรู้ที่ต้องการได้มากขึ้น เป็นระบบการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง ไม่จำกัดเวลา สถานที่ และเข้าถึงผู้คนได้มากที่สุด หากจะใช้วิธีการเผยแพร่พุทธศาสนาผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ให้เข้าถึงสังคมยุคใหม่หรือคนรุ่นใหม่ ประชาชนไม่ค่อยมีเวลาไปปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์หรือศึกษาพระธรรมคำสอนที่วัดเหมือนสมัยอดีตที่ผ่านมา การเผยแพร่พระธรรมคำสอนผ่านสื่อออนไลน์ จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถทำให้เข้าถึงประชาชนได้ง่ายและกว้างขวางมากที่สุด ไม่จำกัดเวลา และสถานที่ ผู้ใช้อยู่ที่ไหนเวลาใดก็สามารถที่จะเข้าไปศึกษาพระธรรมคำสอนได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นที่ทำงาน ที่บ้าน หรืออยู่ในต่างประเทศ ผู้สร้างสื่อควรตระหนักถึงความสำคัญของการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ไม่บิดเบือนจากความเป็นจริงและไม่ส่งผลกระทบด้านพุทธศาสนาโดยตรงคือตัวบุคคลที่นับถือหลักคำสอนพระพุทธศาสนาโดยไม่มีเวลาที่จะเรียนรู้ตนเองเพราะสนใจแต่สิ่งที่เป็นเหตุให้เกิดอกุศลที่มาทางประตูทั้ง 6 คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางร่างกาย และทางจิตใจ ซึ่งผลกระทบดังกล่าวนี้ทำให้เกิดผลกระทบตามมาทางด้านศีลธรรม ทางด้านการรับวัฒนธรรม โดยการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของบุคคลในสังคมโลก

บรรณานุกรม

- ดาณูภา ไชยธรรม. (2556). **เทคโนโลยีดาบสองคม**. กรุงเทพมหานคร: มายิก สำนักพิมพ์.
- ทศพนธ์ นรทัศน์. (19 กันยายน 2557). **เทคโนโลยีสารสนเทศกับผลกระทบด้านพุทธศาสนา**. สืบค้นเมื่อ 5 มิถุนายน 2562. แหล่งที่มา : <http://www.phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/99-2014-09-19-23-56-30>.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2545). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2559). เทคโนโลยีในทัศนะของพุทธศาสนา. **นิตยสาร CHIP**. 10(3).
- พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. (2547). **วิพากษ์แนวคิดพระพุทธรูปศาสนาสำหรับโลกหลังยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหายาสาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหายาสาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศรีศักดิ์ จามรมาน. (2551). **อินเทอร์เน็ตนักล่าอาณานิคมโลก**. กรุงเทพมหานคร: ฐานบุ๊คส์.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2540). **นวโกวาท(ฉบับประชาชน)**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์. (2561). **กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ด้วยการใช้เฟซบุ๊ก (Facebook)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- อรรธรณ วงศ์แก้วโพธิ์ทอง. Social Media เครื่องมือเพิ่มศักยภาพทางธุรกิจ. **วารสารนักบริหารมหาวิทยาลัยกรุงเทพ**. (30)4, 63-69.

วิถีวัฒนธรรมชาวพุทธกับการสืบสานประเพณีการเทศน์มหาชาติ ในล้านนา

The Buddhist Cultural Ways and the Lanna Inheritance in Great Birth Sermon

เชษฐ นิมมาพัฒน์

Chet Nimmatapat

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus

บทคัดย่อ

ล้านนา ประกอบด้วย 8 จังหวัดในภาคเหนือตอนบนได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน พะเยา แพร่ น่าน และจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีคุณลักษณะสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคมผ่านการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณี ล้านนาที่สำคัญ คือการฟังเทศน์มหาชาติในช่วงเดือนยี่ “ยี่ในภาษาถิ่นเหนือ แปลว่า สอง เป้ง” หมายถึงวันที่พระจันทร์เต็มดวงเดือน 2

ด้วยเหตุนี้ ประเพณีการทำบุญการฟังเทศน์มหาชาติจึงมีบทบาทต่อประชาชนในล้านนาและเป็นการสืบสานวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในบทความนี้จึงต้องการที่จะนำเสนอวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธกับการสืบสานประเพณีการเทศน์มหาชาติในล้านนาที่สอดแทรก การบำเพ็ญ ทานบารมี ซึ่งเป็นเหตุ การบำเพ็ญบารมี คือการกระทำความดี ทำให้เกิดผลดีทั้งแก่ตัวผู้กระทำและประชาชนโดยส่วนรวมโดยแท้เกี่ยวกับพุทธศาสนา

คำสำคัญ : วิถีวัฒนธรรม; การสืบสานประเพณี; การเทศน์มหาชาติ; ล้านนา

Abstract

Lanna consists of 8 provinces in the upper North, as Chiang Mai, Chiang Rai , Lumpang, Lumphun, Phayao, Phrae, Nan, and Maehongson whereby they are located with the important historical and cultural features.

It tells the story of social and human development through history. The conservation of Lanna important Traditions and cultures is to listen to the Great Sermon in the Second Luna Month In Lanna means the full moon in the second month. Therefore, the traditional ceremony in listening the Great sermon is regarded as the merit making of Lanna. That is handed down since the past to the present time. Listen to Sermon in the Duan Yee, the Yee is north of language mean Song Peng. The Song Peng is full moon night. This reason is the tradition of philanthropy and listen to Sermon and it is a role in the people in Lanna and is a continuation of the Buddhist culture from past to present. This article is want to present the Buddhist culture with Great Birth Sermon in Lanna and acts of truth, is the good action. The result is good for both the public and the public as a whole.

keywords: Culture; Traditions; Great Birth Sermon; Lanna

บทนำ

วัฒนธรรมไทยเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยและเป็นเครื่องวัดความเจริญ หรือความเสื่อมของสังคม ที่มีผลต่อความก้าวหน้าของประเทศ เพราะประเทศจะเจริญหรือไม่ขึ้นอยู่กับการพัฒนาของคนในสังคม จากแผนการพัฒนาศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 11 (พ.ศ.2555-2559) ที่กล่าวถึงการพัฒนาประเทศให้ เจริญก้าวหน้าขึ้น สังคมต้องมีคุณภาพจากการพัฒนาคนในสังคม ปรากฏผลได้ดังนี้ 1.เป็นสังคมคุณภาพ หมายถึง สังคมไทยต้องพัฒนาคนในสังคมทุกด้าน ทั้งด้านความรู้ ทักษะมีการดำเนินชีวิตที่ดี โดยยึดหลักความพึงพอเพียง ความพอดี และสามารถพึ่งตัวเองได้ 2.เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยคนไทยสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตให้เป็นคนคิดเป็นทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น เป็นผู้ที่มีเหตุผล ร่วมใจกันพัฒนาภูมิปัญญาไทย ควบคู่กับการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น 3.เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรต่อกันโดยต้องปลูกฝังให้คนไทยเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และมีค่านิยมที่ถูกต้อง พึ่งพาอาศัยกันมีความรู้รัก รู้สามัคคี ภูมิใจในความเป็นไทย รักษาสถาบันที่สำคัญของสังคมไทยสืบต่อไป

การเทศน์มหาชาติเป็นที่นิยมของพุทธศาสนิกชนชาวไทยทุกภาคของประเทศ ซึ่งถือปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยมีความเชื่อว่า การฟังเทศน์มหาชาติทำให้ผู้ฟังได้บุญมาก และในขณะที่ฟังก็ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินไปด้วย และหากการเทศน์ พระเทศน์มีน้ำเสียงไพเราะน่าฟัง ก็จะมีอรรถรสในการฟังให้น่าสนใจ สนุกและน่าฟังมากขึ้น การเทศน์มหาชาติเป็นงานใหญ่โดยส่วนมากแล้วไม่สามารถจัดการเทศน์ได้โดยมีเจ้าภาพในการจัดการเพียงแค่วัดใดวัดหนึ่ง เนื่องจากจะต้องมีการระดมทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นกำลังคน กำลังสมอง ในการประชุมปรึกษาหารือแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ โดยจะต้องมีการวางแผนดำเนินงานไว้ในระยะยาว เช่น จัดทำความสะอาดบริเวณวัด ประดับตกแต่งธรรมาสน์ ศาลาการเปรียญ เตรียมหาต้นกล้วยต้นอ้อย ตลอดทั้งจัดทำธงทิวประดับประดาแกว่งวัด งานการเทศน์มหาชาติจึงเป็นงานใหญ่ประจำปีซึ่งจำเป็นจะต้องมี การเตรียมงานเทศน์มหาชาติ รวมถึงประเพณีดังกล่าวเป็นประเพณีที่สร้างสรรค์ และเป็นงานที่ต้องใช้ความร่วมมือร่วมใจของทุกภาคส่วนทั้งยังส่งเสริมความสามัคคีของประชาชน ทำให้ประชาชนรู้จักการทำงานเป็นหมู่คณะรู้จักแบ่งหน้าที่และรับผิดชอบร่วมกัน

เนื้อเรื่อง

1) ความหมายเทศน์มหาชาติ

คำว่า “เทศน์มหาชาติ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 838) ให้ความหมาย “เทศน์” ว่าเป็นการแสดงธรรมสั่งสอนในทางศาสนา และ “มหาชาติ” เรียกเวสสันดรชาดก ว่า มหาชาติ มี 13 กัณฑ์ เทศน์มหาชาติเป็นการพรรณนาถึง “เรื่องพระเวสสันดรชาดก” คำว่า ชาดก นั้นเป็นชื่อเรียกคัมภีร์ประเภทหนึ่งของพุทธศาสนา ที่กล่าวถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้า เป็น คำสอนประเภทบุคลาธิษฐาน คือ ยกตัวละครขึ้นมาเล่าแล้วสอดแทรกคำสอนเข้าไปในการเล่าเรื่อง นั้นๆ ชาดกมีอยู่มากมาย แต่ที่นับว่าสำคัญที่สุดมีอยู่ 10 ชาดก หรือสิบชาติ ตามที่นิยมเรียกกันว่า พระเจ้าสิบชาติในแต่ละชาติพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีต่างๆ กัน เพื่อมุ่งหวังที่จะให้สำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณ การบำเพ็ญบารมีก็คือการกระทำความดี ซึ่งการบำเพ็ญบารมีนั้นย่อมจะทำให้เกิดผลดีทั้งแก่ตัวผู้กระทำและประชาชนโดยส่วนรวมโดยแท้ เช่น “การบำเพ็ญสัจจะบารมี” ผู้บำเพ็ญยึดมั่นแต่เฉพาะความเป็นจริง ความเที่ยงตรง บุคคลอื่นได้รับผลก็คือไม่ถูกหลอกหลวง เป็นต้น อนึ่ง การบำเพ็ญบารมีนั้น แบ่งออกเป็น 3 ชั้น หรือ 3 ระดับ คือระดับธรรมดาขั้นต้นๆ เรียกว่า บารมี ระดับสูง คือระดับที่ทำให้ค่อนข้างยากเรียกว่า อุปบารมี และระดับสูงสุด คือระดับที่บุคคลซึ่งยังเป็นปุถุชนอยู่ไม่สามารถจะทำได้เรียกว่า ปรมัตถบารมี

2) ขั้นตอน และวิธีการเทศน์มหาชาติในล้านนา

เทศน์มหาชาติ คือ เทศนาเวสสันดรชาดก ถือเป็นงานบุญพิธีที่สำคัญ เป็นประเพณีที่มีคุณค่าที่ต้องสืบทอดที่นิยมจัดให้มีการมาแต่โบราณ ส่วนมากจัดให้มีในวัด เป็นหน้าที่ของชาวบ้านและวัดนั้นๆ จะตกลงร่วมกันจัด ปกติจัดหลังวันออกพรรษาและพ้นหน้าทอดกฐินไปแล้วจนตลอดฤดูหนาว ทางล้านนานิยมจัดเทศน์ในเดือนยี่ นอกจากจะเป็นประเพณีลอยกระทงแล้วยังมีประเพณี “ตั้งธัมมหลวง” (พรประสิทธิ์ เผ่าสวัสดิ์, 2558: 6)

“ตั้งธัมมหลวง หมายถึง การฟังพระธรรมเทศนาเรื่องใหญ่หรือเรื่องสำคัญ เพราะธรรมหลวงที่ใช้เทศน์มักจะเป็นเวสสันดรชาดก อันเป็นพระชาติสุดท้ายของ พระโพธิสัตว์ก่อนจะได้มาประสูติแล้วตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติต่อมา มีทั้งหมด 13 กัณฑ์ คำว่า “ตั้ง” แปลว่าเริ่มต้น การ ตั้งธรรมหลวง แปลว่า การสดับพระธรรมเทศนาจากคัมภีร์ที่จารขึ้นใหม่เป็นครั้งแรกด้วย ประเพณีนี้ตรงกับงานประเพณีฟังเทศน์มหาชาติ ของภาคกลาง การตั้งธรรมหลวงนี้ จะจัดขึ้นในเดือนเพ็ญที่เรียกว่าเดือนยี่เพ็ง (ยี่เป็ง) คือวันเพ็ญเดือน 12 จะมีการเตรียมงานมากมาย นับตั้งแต่การเตรียมสถานที่ในการเทศน์และการเตรียมตัวของผู้จะมาฟังเทศน์ ถือเป็นพิธีใหญ่คู่งานทานสลากภัตต์” (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2546: 5)

ดังนั้นจึงมีคตินิยมว่า ในวัดหนึ่งนั้นปีใดที่จัดงานทานสลากภัตต์ก็จะไม่จัดงานตั้งธรรมหลวง และปีใดที่จัดงานตั้งธรรมหลวงก็จะไม่จัดงานทานสลากภัตต์ นอกจากเทศน์มหาชาติ หรือเวสสันดรชาดกแล้ว ธรรมหรือคัมภีร์ที่นำมาเทศน์ในงานตั้งธรรมหลวงนี้ อาจเป็นคัมภีร์ขนาดยาวเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งทางวัดและคณะศรัทธาจะช่วยกันพิจารณา โดยอาจเป็นเรื่องในหมวดทศชาติชาดกปัญญาสาชดก หรือชาดกนอกนิบาตเรื่องอื่น แต่ที่นิยมกันมากคือเรื่อง “มหาชาติ” หรือเวสสันดรชาดก ซึ่งมีความเชื่อกันว่า หากได้ฟังเทศน์มหาชาติครบ 13 กัณฑ์ จะไปเกิดในแผ่นดินยุคราชพระศรีอาริยะเมตไตรยในอนาคตเช่นกัน ซึ่งหากเป็นธรรมที่ไม่ใช่เรื่องมหาชาติแล้วก็จะฟังกันไม่เกิน 3 วัน แต่หากเป็นเวสสันดรชาดกหรือมหาชาติแล้วอาจมีการฟังเทศน์ต่อเนื่องกันไปถึง 7 วัน โดยแบ่งการเทศน์เป็นวันแรกเทศน์ธรรมวัตร วันที่สองเทศน์คาถาพัน ก่อนที่จะเทศน์มหาชาติก็จะเทศน์เรื่องอื่นไปเรื่อยๆ พอถึงวันสุดท้ายก็จะเทศน์ด้วยคัมภีร์ชื่อ มาลัยตัน มาลัยปลาย และอาณิสสมหาชาติ รุ่งขึ้นเวลาเช้ามืดก็จะเริ่มเทศน์มหาชาติ ตั้งแต่กัณฑ์ศพรเรื่อยไปจนครบทั้ง 13 กัณฑ์ ซึ่งมักจะไปเสร็จเอาในเวลาทุ่มเศษ แล้วจะมีการเทศน์ธรรมพุทธานิเชกปฐมสมโพธิ สวดมนต์เจ็ดตำนานย่อ ธัมมจักกัปปวัตตสูตร และสวดพุทธานิเชก ปัจจุบันนิยมเทศน์จบภายในวันเดียว

กระบวนการในการเทศน์มหาชาติในล้านนาแต่ละกัณฑ์ จึงเริ่มต้นด้วยการที่เจ้าของกัณฑ์จะนิมนต์พระที่เทศน์เฉพาะกัณฑ์นั้นๆ มาเทศน์ เรียก “เทศน์กินกัณฑ์” “ทำนองที่ใช้เทศน์แบบพื้นเมืองเรียกตามแบบล้านนาว่า “ระบำ” การเรียกชื่อกัณฑ์ทางภาษาเหนือเรียกว่า “ผูก” ด้วยเหตุที่เทศน์มหาชาติเป็นที่นิยม จึงมีนักปราชญ์ฉบับล้านนาแต่งธรรมเป็นจำนวนถึงประมาณ 150 ฉบับหรือสำนวน เช่น ฉบับวิงวอนน้อย วิงวอนหลวง วิงวอนตอนกลาง หิงแก้มโนวอน ท่าแป้น รีมตง สร้อยสังกร เป็นต้น ส่วนฉบับที่เป็นภาษาบาลีล้วนเรียกว่า “คาถาพัน”

3) การจัดเตรียมการเทศน์มหาชาติในล้านนา

1) ตกแต่งบริเวณพิธีให้มีบรรยากาศคล้ายอยู่ในบริเวณป่า ตามท้องเรื่องเวสสันดรชาดก โดยนำเอา ต้นกล้วย ต้นอ้อย และกิ่งไม้มาผูกตามเสา และบริเวณรอบๆ ธรรมาสน์ ประดับธงทิว และ ราวตี ฉัตร ตามสมควร

2) ตั้งขันสาครใหญ่ หรือจะใช้อ่างใหญ่ที่สมควรก็ได้ใส่น้ำสะอาดเต็ม สำหรับปักเทียนบูชาประจำกัณฑ์ ในระหว่างที่พระเทศน์ น้ำในภาชนะที่ตั่งนี้เสร็จพิธีแล้ว ถือว่าเป็นน้ำพระพุทธมนต์ ที่สำคัญ ภาชนะใส่น้ำนี้ตั้งหน้าธรรมาสน์ กลางบริเวณพิธี

3) เตรียมเทียนเล็กๆ จำนวน 1,000 เล่ม แล้วนับแยกจำนวนเป็นมัด มัดหนึ่งมีจำนวนเท่าคาถาของกัณฑ์หนึ่ง แล้วทำเครื่องหมายไว้ให้ทราบ ว่ามัดไหนสำหรับบูชาคาถากัณฑ์ใด เมื่อถึงคราวเทศน์กัณฑ์นั้นก็จะเอาเทียนมัดนั้นออกจุดบูชาติดรอบๆ ภาชนะน้ำ ต่อกันไปจนจบกัณฑ์ให้หมดมัดพอดี ครบ 13 กัณฑ์ถ้วน จำนวน 1,000 เล่ม เท่าจำนวนคาถา บางแห่งนิยมทำธงเล็กๆ 1,000 คัน แบ่งจำนวนเท่าคาถาประจำกัณฑ์อย่างเช่นเทียน แล้วปักธงบูชาระหว่างกัณฑ์บนหยวกกล้วย แต่การใช้ธงไม่เป็นที่นิยมอย่างเทียน การจุดเทียนหรือปักธงบูชากัณฑ์ดังกล่าวเป็นหน้าที่ของเจ้าภาพผู้รับกัณฑ์นั้นๆ การเทศน์เวสสันดร มีวิธีเทศน์เป็นทำนองโดยเฉพาะ จะต้องได้รับการฝึกอบรมศึกษาต่อท่านผู้ทรงคุณวุฒิทางนี้เป็นพิเศษ

4) เนื้อหาในการเทศน์มหาชาติในล้านนา

การเทศน์มหาชาติ หรือ เทศนาเวสสันดรชาดก เป็นบุญพิธีที่นิยมจัดให้มีกันมาแต่โบราณกาล มีทั้งหมด 13 กัณฑ์ ซึ่งกำหนดเอาเรื่องราวต่างๆ ของพระเวสสันดรมาประกอบเป็นบทเทศนาสรุปโดยย่อดังนี้ (อิติพล กันตวิวงศ์, 2551: 97)

กัณฑ์ที่ 1 ทศพร เป็นกัณฑ์ที่พระอินทร์ประสาทพรแก่พระนางผุสดี ก่อนที่จะจุติลงมาเป็นพระราชมารดาของพระเวสสันดร ภาคสวรรค์ พระนางผุสดีเทพอัปสรสิ้นบุญท้าวสักกะเทวราช สวามีทรงทราบจึงพาไปประทับยังสวนนันทวันในเทวโลก พร้อมให้พร 10 ประการ คือให้ได้อยู่ในปราสาทของพระเจ้าสิริราชแห่งนครสีพี ขอให้มิจักจุติจันยน์ตา

ลูกเนื้อ ขอให้หมีคว่ำสำนิท ขอให้พระนามว่ามุสดี ขอให้หมีโอรสที่ทรงเกียรติยศเหนือกษัตริย์ทั้งหลายและมีใจบุญ ขอให้หมีครรรค์ที่ผิดไปจากสตรีสามัญคือแบนราบในเวลาทรงครรรค์ ขอให้หมีถันงามอย่ารู้ดำและหย่อนยาน ขอให้หมีเกศาดำสำนิท ขอให้หมีผิวงาม และข้อสุดท้ายขอให้หมีอำนาจปลดปล่อยนักโทษได้

กัณฑ์ที่ 2 หิมพานต์ เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรบริจาคทานช้างปัจจัยนาค ประชาชนสี่ปีโกรธแค้นจึงขับไล่ให้ไปอยู่เขาวงกต พระนางเทพมุสดีได้จุติลงมาเป็นราชธิดา ของพระเจ้ามัททราช เมื่อเจริญชนม์ได้ 16 ชันษา จึงได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้ากรุงส่วยแห่งสิริรัฐนคร ต่อมาได้ประสูติพระโอรสนามว่า “เวสสันดร” ในวันที่ประสูตินั้นได้มีนางช่างฉันทันต์ตกลูกเป็นช่างเผือกขาวบริสุทธิ์จึงนำมาไว้ในโรงช้างต้นคู่บารมี ให้นามว่า “ปัจจัยนาค” เมื่อพระเวสสันดรเจริญชนม์ 16 พรรษา ราชบิดาก็กษัตริย์ราชสมบัติให้ครอบครอง และทรงอภิเษกกับนางมัทรี พระราชบิดา ราชวงศ์มัททราช มีพระโอรส 1 องค์ชื่อชาลี ราชธิดาชื่อกัณหา พระองค์ได้สร้างโรงงาน บริจาคทานแก่ผู้เจ็บไข้ ต่อมาพระเจ้ากาลิงคะแห่งนครกาลิงครัฐได้ส่งพราหมณ์มาขอพระราชทานช้างปัจจัยนาค พระองค์จึงพระราชทานช้างปัจจัยนาคแก่พระเจ้ากาลิงคะ ชาวกุรุงส่วย จึงเนรเทศพระเวสสันดรออกนอกพระนคร

กัณฑ์ที่ 3 ทานกัณฑ์ เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรทรงแจกมหาสัตว์สดกทาน คือ การแจกทานครั้งยิ่งใหญ่ ก่อนที่พระเวสสันดรพร้อมด้วยพระนางมัทรี ชาลีและกัณหาออกจากพระนคร จึงทูลขอพระราชทานโอกาสบำเพ็ญมหาสัตว์สดกทาน คือ การให้ทานครั้งยิ่งใหญ่ อันได้แก่ ช้าง ม้า โคนม นารี ทาสี ทาสา สรรพวัตถุถาวรณต่างๆ รวมทั้งสุราปานอย่างละ 700

กัณฑ์ที่ 4 วนประเวศ เป็นกัณฑ์ที่สีกษัตริย์เดินดงบายพระพักตร์สู่เขาวงกต เมื่อเดินทางถึงนครเจตราชทั้งสีกษัตริย์จึงแวะเข้าประทับพักหน้าศาลาพระนคร กษัตริย์ผู้ครองนครเจตราชจึงทูลเสด็จครองเมือง แต่พระเวสสันดรทรงปฏิเสธ และเมื่อเสด็จถึงเขาวงกตได้พบศาลาอาศรมซึ่งท้าววิฆณุกรรมเนรมิตตามพระบัญชาของท้าวสักกะเทวราช กษัตริย์ทั้งสี่จึงทรงผนวชเป็นฤๅษีพำนักในอาศรมสืบมา

กัณฑ์ที่ 5 ชุชก เป็นกัณฑ์ที่ชุชกได้นางอมิตตมาเป็นภรรยา และหมายจะได้โอรสและธิดาพระเวสสันดรมาเป็นทาส ในแคว้นกาลิงคะมีพราหมณ์แก่ ชื่อชุชก พำนักในบ้านทุนวิฐะ เทียวขอทานตามเมืองต่างๆ เมื่อได้เงินถึง ๑๐๐ กหาปณะ จึงนำไปฝากไว้กับพราหมณ์ผัวเมีย แต่ได้นำเงินไปใช้เป็นการส่วนตัว เมื่อชุชกมาทวงเงินคืนจึงยกนางอมิตดาลูกสาวให้แก่ชุชก นางอมิตดาเมื่อมาอยู่ร่วมกับชุชก ได้ทำหน้าที่ของภรรยาที่ดี ทำให้ชายในหมู่บ้านเปรียบเทียบกับภรรยาตน หญิงในหมู่บ้านจึงเกลียดชังและรุมทำร้ายทุบตี นางอมิต

ดา ชูชกจึงเดินทางไปทูลขอภิกษาหาขาลีเพื่อเป็นทาสรับใช้ เมื่อเดินทางมาถึงเขาวงกตก็ถูกขัดขวางจากพรานเจตบุตรผู้รักษาประตูป่า

กัณฑ์ที่ 6 จุลพน เป็นกัณฑ์ที่พรานเจตบุตรหลงกลชูชก และชี้ทางสู่อาศรมจุตดาบส ชูชกได้ชูกลักพริกขิงแก่พรานเจตบุตรอ้างว่าเป็นพระราชสาสน์ของพระเจ้ากรุงสุโขทัย จึงได้พาไปยังต้นทางที่จะไปอาศรมฤๅษี

กัณฑ์ที่ 7 มหาพน เป็นกัณฑ์ป่าใหญ่ ชูชกหลอกล่อจตุฤๅษีให้บอกทางสู่อาศรมพระเวสสันดรแล้วก็รอนแรมเดินไพร่ไปหา เมื่อถึงอาศรมฤๅษี ชูชกได้พบกับจตุฤๅษี ชูชกใช้คารมหลอกล่อจนจตุฤๅษีจึงให้ที่พักหนึ่งคืนและบอกเส้นทางไปยังอาศรมพระเวสสันดร

กัณฑ์ที่ 8 กัณฑ์กุมาร เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรทรงให้ทาสสองโอรสแก่เฒ่าชูชก พระนางมัทรีฝันร้ายเหมือนบอกเหตุแห่งการพลัดพราก รุ่งเช้าเมื่อนางมัทรีเข้าป่าหาอาหารแล้ว ชูชกจึงเข้าเฝ้าทูลขอสองกุมาร สองกุมารจึงพากันลงไปซ่อนตัวอยู่ที่สระ พระเวสสันดรจึงลงเสด็จติดตามสองกุมาร แล้วจึงมอบให้แก่ชูชก

กัณฑ์ที่ 9 กัณฑ์มัทรี เป็นกัณฑ์ที่พระนางมัทรีทรงได้ตัดความห่วงหาอาลัยในสายเลือด อนุโมทนาทานโอรสทั้งสองแก่ชูชก พระนางมัทรีเดินเข้าไปหาผลไม้ในป่าลึก จนคล้อยเย็นจึงเดินทางกลับอาศรม แต่มีเทวดาแปลงกายเป็นเสือนอนขวางทาง จนค่ำเมื่อกลับถึงอาศรมไม่พบโอรส พระเวสสันดรได้กล่าวว่านางนอกใจ จึงออกเที่ยวหาโอรสและกลับมาสิ้นสติต่อเบื้องพระพักตร์ พระองค์ทรงตกพระทัยลืมนว่าเป็นดาบสจึงทรงเข้าอุ้มพระนางมัทรีและทรงกันแสง เมื่อพระนางมัทรีฟื้นจึงถวายบังคมประทานโทษ พระเวสสันดรจึงบอกความจริงว่าได้ประทานโอรสแก่ชูชกแล้ว หากชีวิตไม่สิ้นคงจะได้พบ นางจึงได้ทรงอนุโมทนา

กัณฑ์ที่ 10 สักกบรรพ เป็นกัณฑ์ที่พระอินทร์จำแลงกายเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรี แล้วถวายคืนพร้อมถวายพระพร 8 ประการท้าวสักกะเทวราชเสด็จแปลงเป็นพราหมณ์เพื่อทูล ขอนางมัทรี พระเวสสันดรจึงพระราชทานให้ พระนางมัทรีก็ยินดีอนุโมทนาเพื่อร่วมทานบารมีให้สำเร็จพระสัมโพธิญาณ เป็นเหตุให้เกิดแผ่นดินไหวสะท้าน ท้าวสักกะเทวราชในร่างพราหมณ์จึงฝากนางมัทรีไว้ยังไม่รีบไป ตรัสบอกความจริงและถวายคืนพร้อมถวายพระพร 8 ประการ

กัณฑ์ที่ 11 มหาราช เป็นกัณฑ์ที่เทพเจ้าจำแลงองค์ทำนุบำรุงขวัญสองกุมารก่อนเสด็จ นิวัติถึงมหานครสีพี เมื่อเดินทางผ่านป่าใหญ่ชูชกจะผูกสองกุมารไว้ที่โคนต้นไม้ ส่วนตนเองปีนขึ้นไปนอนต้นไม้ เหล่าเทพเทวดาจึงแปลงร่างลงมาปกป้องสองกุมาร จนเดินทางถึงกรุงสีพี พระเจ้ากรุงสีพีเกิดนิมิตฝันตามคำทำนายยังความปิติปราโมทย์ เมื่อเสด็จลงหน้าลานหลวงตอนรุ่งเช้าทอดพระเนตรเห็นชูชกพา कुमारน้อยสององค์ ทรงทราบความจริง

จึงพระราชทานค่าไถ่คืน ต่อมาชุกก็ดับชีพตักษัยด้วยเพราะเดโชธาตุไม่ย่อย ชาลีจึงได้ทูลขอให้ไปรับพระบิดาพระมารดานิวัติพระนคร ในขณะเดียวกันเจ้านครลิงคะได้โปรดคืนช้างปัจจัยนาคแก่นครสีพี

กัณฑ์ที่ 12 ฉกษัตริย์ เป็นกัณฑ์ที่ทั้งหกกษัตริย์ถึงวิสัญญีภาพสลับลงเมื่อได้พบหน้า ณ อาศรมดาบสที่เขาวงกตพระเจ้ากรุงสุโขทัยใช้เวลา 1 เดือน กับ 23 วันจึงเดินทางถึงเขาวงกต เสียงโหรร้องของทหารทั้ง 4 เหล่า พระเวสสันดรทรงคิดว่าเป็นข้าศึกมารบนครสีพี จึงชวนพระนางมัทรีขึ้นไปแอบดูที่ยอดเขา พระนางมัทรีทรงมองเห็นกองทัพพระราชบิดา จึงได้ตรัสทูลพระเวสสันดรและเมื่อ หกกษัตริย์ได้พบหน้ากันทรงกันแสงสุดประมาณ รวมทั้งทหารเหล่าทัพ ทำให้ป่าใหญ่สนั่นครั่นครื้นท้าวสักระเทวราชจึงได้ทรงบันดาลให้ฝนตกประพรมหกกษัตริย์และทวยหาญได้หายเศร้าโศก

กัณฑ์ที่ 13 นครกัณฑ์ เป็นกัณฑ์ที่หกกษัตริย์นำพญโหราเสด็จนิวัติพระนครพระเวสสันดรขึ้นครองราชย์ แทนพระราชบิดาพระเจ้ากรุงสุโขทัยตรัสสารภาพผิด พระเวสสันดรจึง ทรงแสดงนพพ้อมทั้งพระนางมัทรี และเสด็จกลับสู่สีพีนคร เมื่อเสด็จถึงจึงรับสั่งให้ชาวเมืองปล่อยสัตว์ที่กักขัง ครั้นยามราตรีพระเวสสันดรทรงปริวิตกว่า รุ่งเช้าประชาชนจะแตกตื่นมารับบริจาคทาน พระองค์ จะประทานสิ่งใดแก่ประชาชน ท้าวโกสีที่ได้ทราบจึงบันดาลให้มีฝนแก้ว 7 ประการ ตกลงมาในนครสีพีสูงถึงหน้าแข้ง พระเวสสันดรจึงทรงประกาศให้ประชาชนขนเอาไปตามปรารถนา ที่เหลือให้ชนเข้า พระคลังหลวง ในกาลต่อมาพระเวสสันดรเสด็จราชสมบัติปกครองนครสีพี โดยทศพิธราชธรรมบ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขตลอดพระชนมายุ (กรมการศาสนา, 2558: 17-22)

กล่าวโดยสรุปจากเนื้อหาในการเทศน์มหาชาติของล้านนา กล่าวคือ เทศน์มหาชาติเป็น การพรรณนาถึง “เรื่องพระเวสสันดรชาดก” กล่าวถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเป็นคำสอนประเภทบุคลาธิษฐาน คือยกตัวละครขึ้นมาเล่าแล้วสอดแทรกคำสอนเข้าไปในการเล่าเรื่องนั้นๆ แต่จะแตกต่างกันที่จังหวัดในเขตล้านนาหรือปัจจุบันคือ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน จะมีเอกลักษณ์ของท่วงทำนองหรือที่เรียกว่า “ระบำ” เอกลักษณ์ของทางเมื่อน่าน เรียกว่า “ระบำช้างข้ามทุ่ง” คือ มีลีลาของ การเอื้อนเสียงเหมือนกับช้างที่ค่อยๆ เยื้องย่างผ่านท้องทุ่งนาไปอย่างช้าๆ ประเพณีการเทศน์มหาชาติ จัดเป็นการทำบุญที่สำคัญ และมีความหมายมากที่สุดในสังคมไทย เนื่องจากเป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวไทย ที่ทำสืบเนื่องมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน และความเชื่อที่ว่าถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติแล้วจะได้กุศลแรง และหากใครตั้งใจฟังให้จบในวันเดียว จะได้เกิดร่วม และพบพระศรีอริยเมตตรียโพธิสัตว์ ซึ่งจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

5) การเทศน์มหาชาติของชาวพุทธกับมหากุศลบุญกิริยาวัตถุในล้านนา

การเทศน์มหาชาติคือมหากุศลที่เตือนบุคคลให้น้อมรำลึกถึง การบำเพ็ญบุญอันมีการสละความเห็นแก่ตัว เพื่อผลประโยชน์สูง ของมวลมนุษยชาติเป็นสำคัญ เวสสันดรชาดกมีเนื้อหาสาระมาก รวมไว้ในมหานิบาตชาดก ซึ่งมีด้วยกัน 10 เรื่อง ซึ่งเรียกกันว่า ทศชาติ แต่อีก 9 เรื่องนั้นไม่เรียกว่า มหาชาติคงเรียกแต่เวสสันดรชาดกเรื่องเดียวเท่านั้นที่เรียกว่า มหาชาติ ในเรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายว่า พุทธศาสนิกชนชาวไทยตลอดจนประเทศใกล้เคียงนับถือ กันมาแต่โบราณว่า เรื่องเวสสันดรชาดกสำคัญกว่าชาดกอื่น ๆ ด้วยปรากฏ บารมีของพระโพธิสัตว์บริบูรณ์ในเรื่องเวสสันดรชาดกทั้ง 10 อย่าง (พระครูเกษมธรรมทัต, 2552) คือ

- 1) ทานบารมีทรงบริจาคทรัพย์สิน ช้าง ม้า ราชรถ พระโอรส พระธิดา และพระมเหสี
- 2) ศีลบารมีทรงรักษาศีลอย่างเคร่งครัด ระหว่างผนวช เป็นฤๅษีอยู่ ณ เขาวงกต
- 3) เนกขัมมบารมีทรงครองเพศบรรพชิตตลอดเวลา ที่ประทับ ณ เขาวงกต
- 4) ปัญญาบารมีทรงบำเพ็ญภาวนามัยปัญญาตลอดเวลา ที่ผนวช
- 5) วิริยบารมีทรงปฏิบัติธรรมมิได้ย่อหย่อน
6. สัจจบารมี ทรงลั่นพระวาจายกพระกุมารให้ชูชก เมื่อพระกุมารหลบหนีก็ทรงติดตามมาให้

7) ขันติบารมีทรงอดทนต่อความยากลำบากต่าง ๆ ขณะที่ เดินทางมายังเขาวงกต และตลอดเวลาที่ประทับ ณ ที่นั้น แม้เมื่อ ทอดพระเนตรเห็นชูชกเขียนตีพระกุมารอย่างทารุณ พระองค์ ก็ทรงข่มพระทัยไว้ได้

8) เมตตาบารมีเมื่อพราหมณ์เมืองกลิงคราษฎร์มาทูล ขอช้างปัจจัยนาค เพราะเมืองกลิง คราษฎร์ฝนแล้ง ก็ทรงพระเมตตา ประทานให้และเมื่อชูชกมาทูลขอพระกุมารทั้งสองพระองค์โดยอ้างว่า ตนได้รับความลำบากต่าง ๆ พระองค์ก็มีเมตตาประทานให้ด้วย

9) อุเบกขาบารมีเมื่อทรงเห็นว่า พระกุมารทั้งสองถูกชูชก เขียนตีและวิงวอนให้พระองค์ช่วยเหลือ พระองค์ก็ทรงบำเพ็ญอุเบกขา คือ ทรงวางเฉย เพราะทรงเห็นว่าได้ประทานเป็นสิทธิ์ขาดแก่ชูชกไปแล้ว

10) อธิษฐานบารมีทรงตั้งมั่นที่จะบำเพ็ญบารมีเพื่อให้ สำเร็จพระโพธิญาณเบื้องหน้า แม้จะมีอุปสรรคก็ได้ทรงย่อท้อ ทำให้ พระอินทร์ต้องประทานความช่วยเหลือต่าง ๆ เพราะตระหนักในน้ำพระทัย อันแน่วแน่ของพระองค์(กรมการศาสนา, 2558: 2-3)

คำว่า “บุญกิริยาวัตถุ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 183: 49) แปลว่า วิธีการทำบุญ หรือหลักแห่งการทำความดี สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ วิธีการทำบุญนั้น

พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้เป็น 2 นัยคือ บุญกิริยาวัตถุ 3 และบุญกิริยาวัตถุ 10

บุญกิริยาวัตถุ 3 ได้แก่ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 183: 109-110)

- 1) ทานมัย หมายถึง บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน การให้ปันสิ่งของ
- 2) สิลมัย หมายถึง บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล หรือการประพฤติดีมีระเบียบวินัย
- 3) ภาวนามัย หมายถึง บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา หรือการฝึกอบรมจิตใจ

บุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ คือ สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ หรือ การกระทำที่
เกิดเป็นบุญ เป็นกุศล แก่ผู้กระทำให้ดังต่อไปนี้ (พระครูพิมลกลัปยาณธรรม, 2557: 18)

1) บุญสำเร็จได้ด้วยการบริจาคทาน (ทานมัย) คือการเสียสละนับแต่ทรัพย์สินของ เงินทอง ตลอดจนร่างกาย สติปัญญา ความรู้ความสามารถ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยส่วนรวม รวมถึงการละกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ ออกจากจิตใจ จนถึงการสละชีวิตอันเป็นสิ่งมีค่าที่สุดเพื่อการปฏิบัติธรรม

2) บุญสำเร็จได้ด้วยการรักษาศีล (สิลมัย) คือการตั้งใจรักษาศีล และการปฏิบัติตนไม่ให้ละเมิดศีล ไม่ว่าจะเป็นศีล 5 หรือศีล 8 ของอุบาสกอุบาสิกา ศีล 10 ของสามเณร หรือ 227 ข้อของพระภิกษุ เพื่อรักษากาย วาจา และใจ ให้บริสุทธิ์สะอาด พ้นจากกายทุจริต 4 ประการ คือ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ละเว้นจากการลักทรัพย์ ละเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม และเสพสิ่งเสพติดมีนเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท วาจทุจริต ๔ ประการ คือ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดปด ไม่พูดเพ้อเจ้อ และ ไม่พูดคำหยาบ มโนทุจริต 3 ประการ คือ ไม่หลงงมงาย ไม่พยาบาท ไม่หลงผิดจากทำนองคลองธรรม

3) บุญสำเร็จได้ด้วยการภาวนา (ภาวนามัย) คือการอบรมจิตใจในการละกิเลส ตั้งแต่ ข้นหยาบไป จนถึงกิเลสอย่างละเอียด ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นโดยใช้สมาธิปัญญา รู้ทางเจริญและทางเสื่อม จนเข้าใจอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นทางไปสู่ความพ้นทุกข์ บรรลุมรรค ผลนิพพานได้ในที่สุด

4) บุญสำเร็จได้ด้วยการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ (อปจายนมัย) คือการให้ความเคารพ ผู้ใหญ่และผู้มีพระคุณ 3 ประเภท คือ ผู้มี วัชวุฒิ ได้แก่พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และผู้สูงอายุ ผู้มี คุณวุฒิ หรือคุณสมบัติ ได้แก่ ครูบาอาจารย์ พระภิกษุสงฆ์ และผู้มี ชาติวุฒิ ได้แก่พระมหากษัตริย์ และเชื้อพระวงศ์

5) บุญสำเร็จได้ด้วยการชวนช่วยในกิจการที่ชอบ (เวยยาวัจจมัย) คือ การกระทำสิ่งที่เป็นคุณงามความดี ที่เกิดประโยชน์ต่อคนส่วนรวม โดยเฉพาะทางพระพุทธศาสนา เช่น การชักนำบุคคลให้มาประพฤติปฏิบัติธรรม มีทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น ในฝ่ายสัมมาทิฐิ

6) บุญสำเร็จได้ด้วยการให้ส่วนบุญ (ปัตติทานมัย) คือ การอุทิศส่วนบุญกุศลที่ได้

กระทำไว้ให้แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง การบอกให้ผู้อื่นได้ร่วมอนุโมทนาด้วย ทั้งมนุษย์และอมนุษย์ ได้ทราบข่าวการบุญการกุศลที่เราได้กระทำไป

7) บุญสำเร็จได้ด้วยการอนุโมทนา (ปัตตานุโมทนามัย) คือ การได้ร่วมอนุโมทนา เช่น กล่าวว่า “สาธุ” เพื่อเป็นการยินดี ยอมรับความดี และขอมีส่วนร่วมในความดีของบุคคลอื่น ถึงแม้ว่าเราไม่มีโอกาสได้กระทำ ก็ขอให้ได้มีโอกาสได้แสดงการรับรู้ด้วยใจปติยิตินิในบุญกุศลนั้น ผลบุญก็ จะเกิดแก่บุคคลที่ได้อนุโมทนาบุญนั้นเองด้วย

8) บุญสำเร็จได้ด้วยการฟังธรรม (ธัมมัสสวนมัย) คือ การตั้งใจฟังธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน หรือที่เคยฟังแล้วก็รับฟังเพื่อได้รับความกระจ่างมากขึ้น บรรเทาความสงสัยและทำความเข้าใจให้ถูกต้องยิ่งขึ้น จนเกิดปัญญาหรือความรู้ที่พยายามนำเอาความรู้และธรรมะนั้นนำไปใช้ให้เกิด ประโยชน์ สู่หนทางเจริญต่อไป

9) บุญสำเร็จได้ด้วยการแสดงธรรม (ธัมมเทศนามัย) คือ การแสดงธรรมไม่ว่าจะเป็นรูปของการกระทำ หรือการประพฤติปฏิบัติด้วยกาย วาจา ใจ ในทางที่ชอบ ตามรอยบาทองค์พระศาสดาให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่น หรือการนำธรรมไปขัดเกลากิเลสอุปนิสัยเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา มาประพฤติปฏิบัติธรรมต่อไป

10) บุญสำเร็จได้ด้วยการทำความเห็นให้ตรง (ทิฏฐุชุกัมม) คือ ความเข้าใจในเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ สิ่งที่เป็นแก่นสารสาระหรือไม่ใช่แก่นสารสาระ ทางเจริญทางเสื่อม สิ่งอันควรประพฤติสิ่งอันควรละเว้น ตลอดจนการกระทำความคิดความเห็นให้เป็นสัมมาทิฏฐิอยู่เสมอ

บุญกิริยาวัตถุทั้ง 10 ประการนี้ ผู้ใดได้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งหรือยิ่งมากจนครบ 10 ประการแล้ว ผลบุญย่อมเกิดแก่ผู้ได้กระทำมากตามบุญที่ได้กระทำ ยังได้มีการตรียมกาย วาจา ใจ ให้สะอาดบริสุทธิ์ ตั้งใจจรตเข้าสู่ศูนย์กลางกาย หยุดในหยุด เข้าไปแล้วก็ยิ่งได้รับบุญมหาศาลตามความละเอียดประณีตที่เข้าถึงยิ่งๆ ขึ้นไป (พระครูวิมลศิลปกิจ, 2557)

บทสรุป

จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ จะเห็นได้ว่าคติธรรมต่อการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาโดยเฉพาะคติของการทำบุญให้ทาน การกลับชาติมาเกิดของพระโพธิสัตว์ คือ พระเวสสันดรความเชื่อเรื่องบุญ-กรรม อยู่ในสำนึกของชาวไทยทั้งสังคม ด้วยอิทธิพลของมหาชาติชาดกที่มีบทบาทอย่างสูง ในการสร้างบูรณาการทางศาสนาให้เกิดขึ้นต่อชาวไทยทุกภูมิภาคมาเป็นเวลาช้านานแล้ว พระสงฆ์เป็น ผู้มีบทบาทอย่างยิ่งต่อกระบวนการเชื่อมต่อประเพณี

หลวงปู่ประเพณีราษฎร์ทำให้เกิดความกลมกลืนในทางวัฒนธรรมที่มีพระพุทธศาสนาเป็นสัญลักษณ์แห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน ท่ามกลางคติความเชื่อในท้องถิ่นที่แตกต่างกัน เทศน์ชาดกเรื่องนี้มีคติธรรม สอนให้คนเราเพียรประกอบคุณงามความดีโดย มีท้อถอย หากรู้จักสละทรัพย์บริจาคทานเนืองนิจก็จะเป็นที่สรรเสริญทั่วไป คนโลกคน จิตบาปหยาบร้ายก็ต้องได้ภัยเพราะตัวเอง ดังชูชก ทั้งนี้การเทศน์ยังให้ประโยชน์ทางอ้อมอีกด้วย เช่น การใช้ถ้อยคำไพเราะ มีการเล่นคำ เล่นสัมผัสอักษร มีการใช้โวหารภาพพจน์ และการพรรณนาให้เกิดความรู้สึก ที่ละเอียดอ่อน รวมทั้งเกิดจินตภาพชัดเจน สะท้อนให้เห็นค่านิยมแนวโลกุตระธรรมของประชาชน ชาวล้านนาว่ามีความปรารถนาจะบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2558). **องค์ความรู้เรื่องการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- เกษม บุญศรี. (2538). **ประเพณีทำบุญเนื่องในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: CURSUA.
- คณะกรรมการชำระพจนานุกรม. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ชัชวาล เรื่องประพันธ์. (2539). **สถิติพื้นฐาน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- ธิดิพล กันติวังศ์. (2551). ทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทรี ในประเพณีตั้งธัมมหลวง. **วารสารวิจิตรศิลป์**. 1(1), 97.
- พรประพิตร เฝ้าสวัสดิ์. (2558). เทศน์มหาชาติล้านนา: ลักษณะเฉพาะทางดุริยางคศิลป์ที่พบในประเพณีศาสนา. **รายงานวิจัย**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูเกษมธรรมทัต (พระอาจารย์สุรศักดิ์ เขมรังสี). (2552). **บวรวิถิแห่งธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย.
- พระครูพิมลกลัปปาณธรรม. (2557). การศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในการทำบุญวันเกิดตามหลักพระพุทธศาสนา. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูวินัยธรมานพ ปาละพันธ์ (กนต์สีโล). (2553). **สืบสานการเทศน์มหาชาติ**. กรุงเทพมหานคร: เอติสัน เพรสโปรดักส์.
- พระครูวิมลศิลป์กิจ. (2557). การเสริมสร้างพลังชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในภารกิจการพัฒนาเทศบาลตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2546). **วรรณกรรมล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา

วารสารพุทธศาสตร์ศึกษาเป็นวารสารวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา การศึกษาศิลปวัฒนธรรม สังคมศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย มีกำหนดออกรวบรวมปีละ 2 ฉบับ (ราย 6 เดือน) ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยเสนอหรือกำลังเสนอตีพิมพ์ในวารสารวิชาการใดมาก่อน

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา

2.1 บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความที่เขียนขึ้นในลักษณะวิเคราะห์วิจารณ์ หรือเสนอแนวคิดใหม่ ๆ จากพื้นฐานทางวิชาการที่ได้เรียบเรียงจากผลงานทางวิชาการของตนเองหรือของผู้อื่น หรือเป็นบทความทางวิชาการที่เขียนขึ้นเพื่อเป็นความรู้ที่มีประโยชน์แก่คนทั่วไป

2.2 บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่มีการค้นคว้าอย่างมีระบบ และมีความมุ่งหมายชัดเจน เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือหลักการบางอย่างที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการ หรือการนำวิชาการมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ บทความวิจัยมีรูปแบบของการวิจัยตามหลักวิชาการ เช่น มีการตั้งสมมติฐานหรือมีการกำหนด ปัญหาที่ชัดเจนสมเหตุผล โดยจะต้องระบุวัตถุประสงค์ที่เด่นชัดแน่นอน มีการรวบรวมข้อมูล พิจารณาวิเคราะห์ ตีความ และสรุปผลการวิจัยที่สามารถให้คำตอบหรือบรรลุวัตถุประสงค์

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

3.1 ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 8 - 15 หน้ากระดาษ A 4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK เท่านั้น ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตาราง 1 หรือ Table 1 และ รูป 1 หรือ Figure 1 รูปภาพ

ที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วน และเข้าใจได้โดยไม่ต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูป ให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

3.2 ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้หน้าแรกตรงกลาง

3.3 ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาด 16 pt พิมพ์ด้วยตัวอักษรปกติอยู่ใต้ชื่อเรื่องโดยเอียงมาทางด้านขวา และให้ตัวเลขเป็นตัวยก หายชื่อผู้เขียนเพื่อแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับชื่อหน่วยงานภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

3.4 มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 300 คำต่อบทคัดย่อ

3.5 กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

3.6 การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย ขนาดตัวหนังสือ 18 pt ตัวหนา หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 1.75 เซนติเมตร และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่

3.7 การใช้ตัวเลขคำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centered learning)

4. ขั้นตอนการเขียนบทความ

4.1 บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1. ชื่อเรื่องภาษาไทย ภาษาอังกฤษ

2. ชื่อผู้วิจัย ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ชื่อหน่วยงาน ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และ อีเมล

3. บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัย และผลการวิจัยโดยสรุปมีความกะทัดรัดและสั้น

4. บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัย กรอบแนวคิด และ ระบุวัตถุประสงค์การวิจัย

5. ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้ มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

6. ผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

7. อภิปรายผล/วิจารณ์ (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

8. สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

9. บรรณานุกรม (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเชิงอรรถเท่านั้น การอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้ระบบ APA

4.2 บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1. ชื่อเรื่องภาษาไทย ภาษาอังกฤษ
2. ชื่อผู้วิจัย ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ชื่อหน่วยงาน ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และ อีเมล
3. บทคัดย่อ (Abstract)
4. บทนำ (Introduction)
5. เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
6. สรุป (Conclusion)
7. ข้อเสนอแนะ (Suggestion)
8. บรรณานุกรม (Reference) การอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้ระบบ APA

5. ระบบการอ้างอิงและบรรณานุกรมทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสาร หนังสือหรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ ผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดก่อนส่งต้นฉบับ ผู้เขียนบทความควรตรวจสอบถึงความถูกต้อง ของการอ้างอิงเอกสาร เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้องจะไม่ได้รับการส่งต่อเพื่อพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิจนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง

5.1 การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้ วิธีการอ้างอิงระบบ นาม – ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดย ใช้วงเล็บ เปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุล ของผู้เขียน และเลขหน้า ของเอกสารที่นำมาอ้างอิง กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง เอกสารที่อ้างอิงในบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิง ท้ายบทความทุกรายการ และเจ้าของบทความต้องรับผิดชอบถึงความถูกต้องของเอกสารที่นำมาอ้างอิงทั้งหมด โดยรูปแบบของการอ้างอิงเอกสาร มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

- 1) พระไตรปิฎก และอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์ เล่มที่ ข้อ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 16: 282-283), (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล เล่ม 16: 256-320)
- 2) ผู้แต่งหนึ่งรายให้อ้างชื่อผู้แต่ง เครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (พระมหาสุทิตย์ อาภา กโร. 2554: 44)
- 3) ผู้แต่งสองรายให้อ้างชื่อของผู้แต่งสองราย เครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (พระมหาสุทิตย์ อาภา กโร และ เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ, 2553: 44) หากมีเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 รายการให้ใช้เครื่องหมายอฒภาค (;) คั่นระหว่างรายการอ้างอิง เช่น (พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมมจิตโต, 2548: 8; พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2554: 44)
- 4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อของผู้แต่งรายแรก เว้นวรรคหนึ่งครั้ง เพิ่มคำว่าและคณะ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (พระเทพโสภณ ประยูร ธมมจิตโต และคณะ, 2548: 55)
- 5) ให้เรียงลำดับการอ้างอิงตามลำดับพญฺชนะตัวแรกของชื่อผู้แต่ง เช่นเดียวกับลำดับการอ้างอิงในส่วนเอกสารอ้างอิง

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

- 1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และ หน้าทีนำมาอ้างอิง เช่น (Keown, 2003: 4)
- 2) ถ้ามีผู้แต่งสองรายให้อ้างนามสกุล ของผู้แต่งสองราย เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าทีนำมาอ้างอิง เช่น (Hersey & Blanchard, 2000: 3) และให้ใช้ เครื่องหมาย อฒภาค (;) คั่นกลางระหว่างเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 เอกสาร เช่น (Keown, 2003: 4; Hersey & Blanchard, 2000: 3)
- 3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วย et al, ปีที่พิมพ์ และหน้าทีนำมาอ้างอิง (Kaiser et al., 2008: 55)
- 4) ให้เรียงลำดับการอ้างอิงชื่อผู้แต่ง

5) บรรณานุกรมที่เป็นภาษาไทย ชื่อผู้เขียนใช้ชื่อเต็ม-นามสกุล และให้แปลจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ เพิ่มเติมต่อท้ายในหัวข้อ TRANSLATED THAI REFERENCES

หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิมพ์รายการสำนักพิมพ์/โรงพิมพ์

กรณีเป็นสำนักพิมพ์หรือบริษัทให้คงไว้เฉพาะชื่อ ดังตัวอย่าง

- 1) บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด ใช้ 21 เซ็นจูรี
- 2) สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใช้ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 3) กรณีที่เป็นโรงพิมพ์ให้ใช้รูปแบบเต็ม เช่น โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย

5.2 บรรณานุกรม

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ : ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อหนังสือ.// (ครั้งที่พิมพ์).// สถานที่พิมพ์:/ สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์. (// การวรรค 2 ครั้ง)

ตัวอย่าง :

พระมหาสุทิตย์ อาภาภโร, ดร. (2548). **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ 2**. กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ : ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ./ ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ).// ชื่อเรื่อง/(เลขหน้าที่ย่าง).// สถานที่พิมพ์:/ สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระสุกิจ สุกจินโธ. (2559). การสร้างความคิดนามธรรมในวัฒนธรรมไทย ใน ปิตร ว่องวิระ. **ทฤษฎี และวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม** (หน้า 112). กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ : ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่/(ฉบับที่),/เลขหน้าแรก ที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

จิตวิทย์ หนึ่งมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ : สังคหวัตถุ ๔ เครื่องมือ การวางแผนและการติดต่อประสานงานสู่ความสำเร็จ. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. 3 (1), 25-31.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ : ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อสารานุกรม,(เล่มที่อ้าง, หน้า เลขหน้าที่ย่อ).สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สนิท อาจพันธ์. (2537). หม้อคอกควาย. ใน สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ (หน้า 274-275).กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Sturgeon, T. (1995). Science fiction. In *The encyclopaedia Americana* (Vol. 24, pp.390-392). Danbury, CT: Grolier Press.

(6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ : ผู้แต่ง./(วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์,/เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(7) วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รายงานการวิจัย

ชื่อผู้เขียน./(ปีพิมพ์)./ชื่อวิทยานิพนธ์./ระดับวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/หรือการค้นคว้าแบบอิสระ/ชื่อมหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง :

สัมฤทธิ์ ต่อสติ. (2542). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของสถานบริการสาธารณสุขเขตเมือง กรณีศึกษาศูนย์ : แพทย์ชุมชนเมืองพระนครศรีอยุธยา วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.

(8) สัมภาษณ์

รูปแบบ : ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์. //(ปี). //ตำแหน่ง./สัมภาษณ์. วัน เดือน.

ตัวอย่าง :

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2558). อธิการบดี, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์. 18 เมษายน.

(9) สืบออนไลน์

รูปแบบ : ผู้แต่ง. //(วันที่ เดือน ปีที่เผยแพร่). //ชื่อบทความ. //สืบค้นเมื่อ วันที่ เดือน ปี, //จาก แหล่งที่อยู่ไฟล์ (URL)

ตัวอย่าง :

พระศรีคัมภีร์ญาณ(สมจินต์ สมมาปญฺโญ). (1 พฤษภาคม 2555). การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?article_id=1304&articlegroup_id=274

Doyle, M. W.. (22 June 2004). **Liberal Internationalism: Peace, War and Democracy**. Retrieved September 2, 2013, from http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/themes/peace/doyle/index.html

(10) การแปลบรรณานุกรมจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ

ตัวอย่าง :

ลักษณะวัต ปาละรัตน. (2545). **สตรีในมุมมองของพุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

TRANSLATED THAI REFERENCES

Palaratana, L.. (2002). **Women in the Perspective of Buddhist Philosophy**. Bangkok: Chulalongkorn University.

ตัวอย่างบรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). **โลกทัศน์ชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พงศ์สานต์ พัทธกัมมาเกตุ. (2538). **ชาวบ้านกับช่องทางประกอบธุรกิจท่องเที่ยว แนวคิดในการจัดตั้งสหกรณ์บริการนำเที่ยวแนวอนุรักษ์แห่งประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: ปกเกล้า.
- โกนิฐฐ์ ศรีทอง. (2558). **การบูรณาการภูมิปัญญาพระพุทธศาสนากับการเสริมสร้างความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาชุมชน**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). (1 พฤษภาคม 2555). **การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ**. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, แหล่งที่มา http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?artide_id=1304&articlegroup_id=274
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550**. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 124 ตอนที่ 47 ก, 24 สิงหาคม 2550.
- Boo Elizabeth. (1990). **Ecotourism: The Potentials and Pitfalls**. Vol.1 and 2. World Wildlife Fund. Washington, D.C.
- _____. (1991). “**Making Ecotourism Sustainable: Recommendations for Planning, Development, and Management**.” In *Nature Tourism Managing for the Environment*. Island Press, Washington, D.C.
- Keown, D. (1995). **Are There “Human Right” in Buddhism**. London: University of London.
- Kiarash, A.. (2007). Human Dignity in Islamic Bioethics. **The Iranian Journal of Allergy**. 6 (5), 25-28.

John J. L. (1987). **Carrying Capacity for Tourism Development in National Part of the United States**. UNEP. Industry and Environment. Vol. 9 No.1.

Bergstein, M.. (2000). Tubular function. In E. B. Richard, M. K. Robert & B. J. Hal (Eds.). **Nelson textbook of paediatrics** (16th ed., p. 596). Philadelphia: Saunders.

TRANSLATED THAI REFERENCES

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1990). **Tipitaka : Thai Version**. BKK: MCU Press. [A III. (Thai) Vol. 20]. [in Thai]

Palaratana, L. (2002). **Women in the Perspective of Buddhist Philosophy**. Bangkok: Chulalongkorn University, [in Thai]

Phra Dharmakosajarn (Prayoon Dhammacitto). (2006). **Buddhist Adminis-tration**. BKK: MCU Press, [in Thai]

6. หลักเกณฑ์การส่งต้นฉบับบทความเพื่อได้รับการตีพิมพ์

ส่งบทความเข้าระบบ Thaijo สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้ที่เว็บไซต์ของวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา ได้ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/JBS/> ให้กรอกแบบฟอร์มข้อมูลผู้เขียนตามที่วารสารกำหนด และทำการ upload บทความเข้าสู่ระบบ และสามารถติดต่อทาง jbs@mcu.ac.th

7. ค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์/ วิธีชำระเงิน

1. ผู้เขียนบทความ ชำระค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ ในอัตรา 5,000 บาท ต่อ 1 บทความ

2. ท่านสามารถชำระได้ หลังจากงานวารสารแจ้งตอบรับบทความของท่านเข้าสู่กระบวนการพิมพ์ โดยโอนเงินค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ เข้าบัญชีธนาคารกรุงไทย สาขานนทบุรี เลขที่บัญชี 521 - 0 - 64205 - 4

8. ขั้นตอนการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.doc ของ Microsoft Word หรือเทียบเท่า หากต้นฉบับประกอบด้วยภาพ ตาราง

หรือสมการให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์รูปภาพ ในสกุล *.pdf *.jpg *.png หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 15 หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่าน จะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิ เมื่อผลการประเมินผ่าน หรือ ไม่ผ่าน หรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

9. สิทธิของบรรณาธิการ

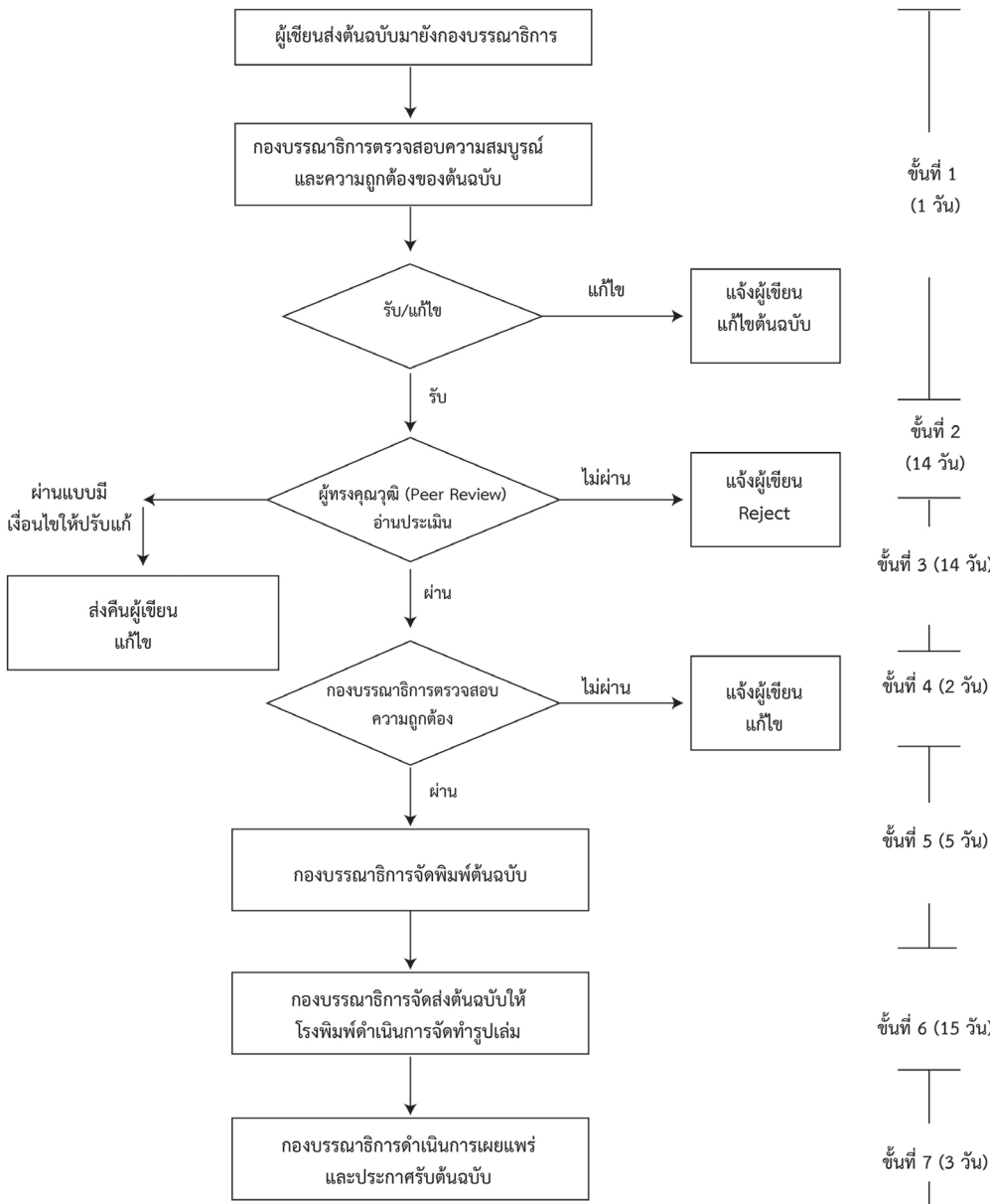
ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่า ควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ เมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ผลงาน จำนวน 1 ฉบับ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา

ตัวอย่างรูปแบบการจัดพิมพ์บทความ วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

2.54 cm		ระบุหมายเลขหน้าไว้ด้านบนขวา (16pt)	
ชื่อบทความภาษาไทย (20 pt)			
Title in English (18 pt)			
ชื่อ - นามสกุล ผู้เขียนบทความ (16 pt)			
ชื่อภาษาอังกฤษ (16 pt)			
ชื่อหน่วยงานต้นสังกัดภาษาไทย (14 pt)			
ชื่อหน่วยงานต้นสังกัดภาษาอังกฤษ (14 pt)			
บทคัดย่อ ตัวหนา (18 pt)			
ย่อหน้า 1.75 cm		บทคัดย่อไม่เกิน 300 คำ	
ขนาดตัวหนังสือ (16 pt)			
คำสำคัญ: ตัวหนา (18 pt) ไม่เกิน 5 คำ (16 pt)			
2.54 cm		2.54 cm	
Abstract (18 pt)			
ย่อหน้า 1.75 cm		บทคัดย่อไม่เกิน 300 คำ	
Keywords: ตัวหนา (18 pt) ไม่เกิน 5 คำ (16 pt)			
บทนำ ตัวหนา (18 pt)			
ย่อหน้า 1.75 cm		ขนาดตัวหนังสือ (16 pt)	
สรุป ตัวหนา (18 pt)			
ย่อหน้า 1.75 cm		ขนาดตัวหนังสือ (16 pt)	
บรรณานุกรม ตัวหนา (18 pt)			
		ขนาดตัวหนังสือ (16 pt)	
2.54 cm			

ขั้นตอนการจัดทำวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา

แบบฟอร์มการส่งผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....

ระดับการศึกษาสูงสุด ตำแหน่งทางวิชาการ.....

ชื่อบทความ

(ภาษาไทย)

.....

.....

(English)

.....

.....

ชื่อผู้เขียนร่วม

ชื่อผู้เขียนร่วม 1.

2.

3.

4.

5.

หน่วยงานและที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้ สะดวก

.....

.....

โทรศัพท์ E-mail

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความนี้ไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อนและยินยอมว่าบทความที่ตีพิมพ์ลงในวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษาถือเป็นลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

* หมายเหตุ ในกรณีขอถอนบทความก่อนระยะเวลาที่กำหนดลงตีพิมพ์ในวารสารฯ เจ้าของบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบในส่วนของคุณค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิผู้ประเมินบทความ

ลงชื่อ

(.....)

JBS
Journal of Buddhist Studies